

**KÉZIRATOS
ÉNEKESKÖNYVEINK
ÉS
VERSES KÉZIRATAINK
a XVI–XIX. században.**

***

ÍRTA :
SZABÓ T. ATTILA

ZÁLAU—ZILAH, 1934

THE
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY

**KÉZIRATOS
ÉNEKESKÖNYVEINK
ÉS
VERSES KÉZIRATAINK**

A XVI–XIX. században

***

**ÍRTA :
SZABÓ T. ATTILA**

ZÁLAU–ZILAH, 1934

.....
NYOMATOTT FÜSSY J. KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETÉBEN
TURDA—TORDA.

ÉDESANYÁMNAK,
*akivel először énekeltem
a zsoltárokat.*

Szerenly aho batyasnak
örinte kistelettel

De, 1935. IV. 22.

Kabó J. István

Előszó.

Több, mint száz éve, hogy egyik verses kéziratunkról, a ma ismeretlen helyen levő Tisza melléki énekeskönyvről az első tudományos céllal írt és némiképp tudományosnak mondható ismertetés megjelent (1832)¹⁾; hat évtizednek kellett azonban eltelnie, míg Erdélyi Pál összefoglalta²⁾ nyomtatott és kéziratos énekeskönyveinknek a század végéig keletkezett irodalmát. Ez az összefoglalás mindmáig egyetlen és mint a későbbi kutatók irányítója, megbecsülhetetlen munka volt. De az a körülmény, hogy Erdélyi összeállításának megjelenése óta olyan negyedfél évtized telt el, mely elsősorban énekeskönyveink és verses kézirataink megismerése szempontjából igazán termékenynek mondható, megokolttá teszi azt, hogy Erdélyi kutatásait kiegészítve, legalább a kéziratos anyag eddigi irodalmának és saját kutatásaim összefoglalását kíséreljem meg.³⁾

Az alábbi munka e célt szolgálja. Mivel abban az előnyös helyzetben voltam, hogy két nagy erdélyi kézirtár, az Erdélyi Múzeum és a kolozsvári unitárius kollégium anyagát, darabonként nézhettem át, sőt hozzájuthattam a Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Nemzeti Múzeum anyagának eddig ismertetett, kis részében először csak itt ismertetendő részéhez, mintegy harmadfélszáz kézirat, köztük éppen a legjelentősebbek, ismeretének birtokában, úgy hiszem, kísérlettemmel valamit használhatok az ezután kutatóknak. Azonban természetes, hogy nem csak a magam kutatásainak eredményét adom itt, hanem igyekszem összefoglalni lehető teljességgel az eddigi kutatások eredményeit is.

¹⁾ Sztrókay Antal: *Egy régi Énekes Könyv' kivonata 's annak következésébe tett észrevételek.* TudGyűjt. 1832. VI. 123.

²⁾ *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században.* MKSz. 1899. 40 kk. és kny. Bpest, 1899.

³⁾ Ez irányban történt már valami részleges kísérlet; l. Szabó T. Attila: *Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei.* ErdÍrSzemle 1929. 281 kk. és kny. ErdTudFüz. 20 sz. — Bartha Dénes: *A magyar énekelt vers forrásai Faludtól Horváth Ádámgig* IK. 1932. 274 kk.

Dolgozatom természetesen két részre oszlik. Az első részben igyekezem rámutatni arra, hogy honnan indul ki kézirat- és énekeskönyveink fejlődése és hogy mennyire fontos e fejlődés ismerete irodalom-, sőt általában művelődéstörténeti szempontból is. A másik rész pedig a kéziratok könyvészeti leírását, a szövegkiadásokat és a kéziratokra vonatkozó irodalmat adja. E rész anyagát, Erdélyi összeállításához viszonyítva, korlátoznom kellett. Elzárt helyzetemben nem volt alkalmam és időm a nyomtatott forrásokat is átvizsgálni és így itt csak a kézirat- források összeállítását veszi az érdeklődő. Úgy hiszem egyébként, hogy Erdélyi összeállításában éppen a nyomtatott forrásokra vonatkozó rész az, melyet az újabb kutatások után is sokkal teljesebbnek és pontosabbnak tarthatunk, mint a kéziratokat felölelőt. De ha így meg is szűkítettem kutatásom körét, más vonatkozásban, idő és teljesség szempontjából nagyobb anyagot öleltem fel. A kéziratokat ugyanis 1840 körül, Erdélyi János népköltési gyűjtése megindulása tájáig számba vettem. Az Erdélyi-féle gyűjtemény kézirat- anyagának és a hozzá időben és szelvényben közeledő 40–50-es évek kézirat-ainak számbavételét csak az anyag gazdagsága miatt kellett elhagynom. Az anyag ismeretése így túlságosan megnövelte volna dolgozatom. Nagy kár volna, azonban az irodalom és folklórszintika szempontjából, ha ennek az anyagnak számbavétele sokáig késnék.

Személyesen az előbb említett kézirat- táraikon kívül csak a kolozsvári református kollégium és a nagyenyedi Bethlen kollégium énekes kézirat-okban szegényebb kézirat- tárában kutathattam. Tudom, hogy a jelentős kézirat- táraik egész serege (debreceni református kollégium, sárospataki főiskola, budapesti egyetemi könyvtár stb.) maradt részéről átkutatatlan. Mondanom sem kell, hogy e könyvtárakat kötött helyzetem, idő és nem kis részben anyagi lehetőségek híján nem kutathattam át. Különben is tapasztalatokon alapuló meggyőződésem, hogy egy kézirat- tár- anyagát külső kutató fel nem dolgozhatja; a kézirat- tár belső személyzetéből kell vállalkoznia valakinek az efféle nem mutatós, de nagyon sok kutató munkáját megkönnyítő feladatra.

Hogy magam az Erdélyi Múzeum, kolozsvári református és unitárius kollégium anyagát teljes egészében átkutathattam, azt a kézirat- táraik őrinek, Kelemen Lajos, Herepei János és Márkos Albert levéltárosnak illetőleg könyvtárosnak köszönöm. Bár ugyanilyen kutatási lehetőség nem állott rendelkezésemre, kö-

szönettel tartozom a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának a kutatás engedélyezéséért. A Magyar Tudományos Akadémia kézirat-tárának anyagát Balogh Jenő dr. főtitkár úr őexcellenciája és Szinyeyi József dr. főkönyvtáros úr őméltósága engedélyével és Török Pál dr. könyvtáros úr szives útmutatása nyomán használhattam. Csűry Bálint dr. ny. r. egyetemi tanár, volt kedves tanárom egy kézirat rendelkezésemre való bocsátásával, Császár Elemér dr. ny. r. egyetemi tanár úr őméltósága pedig a dolgozat beosztására és a feldolgozásra vonatkozó hasznos tanácsaival kötelezett le.

A Külföldiek Kollégiuma tette számomra több ízben és huzamosabb ideig lehetővé a budapesti kéziratárakban való kutatást. Fogadja a Kollégium Igazgatósága e kis dolgozatot, mint hálám munkában megnyilvánuló, egyszerű jelét.

Zilah, Wesselényi kollégium.

1934 őszén.

Szabó Törpényi Attila.

BEVEZETÉS.

Rövidítések*)

- BEK = Budapesti „Pázmány Péter“ Tudományegyetem
könyvtára.
- EM = Erdélyi Múzeum (Kolozsvár).
- EME = Erdélyi Múzeum Egyesület.
- ÉRT = Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.
- IK = Irodalomtörténeti Közlemények.
- It = Irodalomtörténet.
- Kjn = Közelebbi jelzet nélkül.
- KUK = Kolozsvári unitárius kollégium.
- kt = kéziratár.
- kvt = könyvtár.
- KZ = A 18. század kollégiumi zenéje (Szabolcsi Bence).
Zenei Szemle 1929. 81 kk. és kny. MagyZenDolg.
8 sz. (Bpest, 1930).
- lvi = levéltár.
- MENÉ = Magyar egyházi népénekek a XVIII. századból
(Bogisich Mihály) Ért. IX. 11. (1881).
- MESZÉ = A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI.,
XVII. században (Bartalus István) ÉRT. I 8.
(1869).
- MEZKisf = A magyar egyházak zenéje a XVI. s XVII.
században (Bartalus István) KisfTársÉvl. Új
Folyam IV. 77 - 107.
- MNM = Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest).
- MTA = Magyar Tudományos Akadémia (Budapest).
- MKSZ = Magyar Könyvszemle.
- SPF = Sárospataki főiskolai könyvtár

---

*) Csak a különlegesebb rövidítéseket foglalom össze.

I

Vallásos kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink.

1.

*Új világgóság jelenék . . .
Batthyáni kódex.*

Minden politika- és művelődéstörténeli mozzanaton túl a reformáció az a mozgalom, amely magyar földön a XVI. század közéletéhez és a nemzeti irodalom fejlődéséhez a legjellegzetesebb vonásokkal járult. A Batthyány kódex kezdőszavai tehát valóban egy forrongásokkal tele, új korszak legbensőbb lényegét fejezik ki annak, aki e szavakban nemcsak krisztológiai vonatkozást lát. Olyan nagy politika-történeli megrázkodtatások zajlanak le magyar földön e század első felében, melyeket jelentőségükben csak a reformációban jelentkező új művelődéstörténeli hullámcsapás múl felül. A későközépkor rügyben szunynyadó, nagy vallásos és általában világnézeti változásai kívánkoznak magyar földön is napsugárra és ezzel vallásos, társadalmi, művelődési és — ami a mi szempontunkból fontos — irodalmi vonatkozásban is olyan bimbók tesznek, amelyek még ebben a században szépséges gyümölcsökkel ajándékozzák meg a magyarságot. Minden művelődéstörténeli tényező igazában a reformációval kezdi megkapni általános nemzeti jelentőségét. Az egyház, az iskola, a könyvnyomtatás alig néhány évtizedes találmánya és az új, nemzeti nyelven mind merészebben s merészebben megnyilatkozó, most már nagyrészt nyelvében is nemzeti irodalom a reformáció szabadabb lélekzetet biztosító szellemével kapja meg igazi, végtelenbe futó fejlődési lehetőségeit.

Közhelyeket ismételnék, ha tovább is, ilyen általánosságban mozogva, a reformáció keresztül-kasul felmért szellem- és irodalomtörténeli jelentőségének szemléltetésénél időznék. Elég, ha közelebről és abból a szempontból veszem szemügyre e mozgalmat, amennyiben ez éppen az általam vizsgált kérdés, a

kézíratos énekeskönyvek és verses kéziratok fejlődéstörténete szempontjából fontos. És itt, ezen a ponton eleve is egy alapvető megállapítást tehetünk: jelenlegi ismereteink szerint *a reformáció az, amely régi irodalmunk igen jelentős részének forrásanyagát hordozó énekeskönyvek divatját megteremti,*¹⁾ hogy aztán ez a divat a következő századokban folytatódva, természetesen lassan-lassan átalakuló tartalommal, gazdag kézíratos forrásanyagot hagyományozzon ránk, késő utódokra.

Mert bár a kézíratos énekes- és verseskönyveknek nevezett forrásművek előképét ott láthatjuk középkori prózai és helyel-közzel verses darabokat is tartalmazó kódexeinkben,²⁾ a tulajdonképeni énekeskönyv-szerkesztés divatja — ha szabad vallásos vonatkozásban e világias szóval élnem — mégis csak a reformációval kezdődik. E szokás a XVII. század közepe tájáig csaknem kizárólagosan protestáns jellegű marad, sőt még a világi kézíratos irodalom egyik virágkorában, a XVIII. század második felében is szinte kizárólag a református iskolák diákjai a kézirat-szerkesztők. Mi sincs tőlem távolabb, mint, hogy a protestánsizmus szerepét érdemtelenül megnötessem, de kétségtelen, hogy énekeskönyveink fejlődéstörténetében a reformáció a kezdőpontot jelenti.

E megállapítás után szinte felesleges jeleznem azt, hogy az énekeskönyv-szerkesztés szokása, legalább kezdetben, vallásos szükségből keletkezett és vallásos szükségletet elégített ki. A reformáció megszülető és hamar gyökeretverő vallásos mozgalma nem jelentett szakítást a régi egyházzal. Maga Luther a kezdet-kezdetén még nem „eretnek“ és a szemlélőben nem kelti egy az Egyháztól elszakadt világmozgalom megindítójának benyomását; alig tetszik többnek, mint a kor egyik megszokott, vitatkozó barát alakjának. Sőt a protestánsizmus, szempontjából a reformáció a katolikus egyháztól való különválás után sem jelentett elszakadást az egyháztól, de mint azt a reformáció név mutatja az egyház szellemben való újraalakítását. Csak így érthető meg az a tény, hogy a „tévelygők“ sokáig a régi liturgiától, az éneklés évszázadokon keresztül megszokott rendjétől

¹⁾ Kézíratos énekeskönyveink e korbéli szerepére vonatkozólag I. varasdy Lajos: *Kézíratos énekeskönyveink*. Figyelő 1876. 156 kk.

²⁾ Thieneman Tivadar a kézíratos énekeskönyveket, mint az írásbeliség kezdetlegesebb, különlegesen középkori alakjának maradványait ekint (*Irodalomtörténeti alapfogalmak*. 126.).

alig valamiben térnek el.¹⁾ Ez az állítás úgy a német, mint a magyar protestántizmus kezdő évtizedeire nézve megáll. A Mária-vonatkozások legkiötlőbb jelenségeinek és a szentek tiszteletének fokozatos csökkenésén túl²⁾ alig jelzi valami is az első protestáns liturgia és a katolikus egyház liturgiája közötti különbséget. Új lépést, a mi szempontunkból mindenestre mérhetetlenül nagyot, csak az jelent, hogy az istentisztelet nyelve nemzetivé, nálunk magyarrá válik. Az eddig szinte kizárólagos latin énekléssel szemben a protestáns gyülekezet tevőleges, cselekvő szerepét, a kultusznak az őskeresztyén értelemben közösség voltát mindjobban kiemelő mozzanata, az éneklés nyelve is most már magyar.³⁾

Bár nem lehet tagadni, hogy az éneklés már jelentős helyet foglalt el a későközépkor egyházának gyülekezeti életében és annak legjelentősebb mozzanatában, a misében, de ez az éneklés latin nyelvű volt.⁴⁾ Legfeljebb a búcsú alkalma vagy az istentisztelet egy-egy jelentéktelenebb része szolgálta a népi éneklés célját is. Máskép állott a helyzet a koraprotestantizmus istentiszteletében. Itt az éneklés nemcsak hogy fontos tényező volt, de magyar nyelven is történt. Az éneklés jelentőségét már a legelső protestáns zsinatokon alkotott hitcikkék is hangsúlyozták. Az erdői második zsinatnak (1555) a szertar-

1) Vö. D. Raffay Sándor: *A magyarhoni ev. liturgia tört.-hez.* (Melléklet a ProtSzemle 1933 aug.—szept. számához) 8 kk. — Horváth Cyrill: *A Baithány-codexről.* IK. 1905. 138 kk. — Seprődi János: *A Baithány-codex jelentősége.* (EME. VII. vándorgyűlésének Emlékk.) Kvár, 1913. 136 kk. — Szathmáry József: *A ref. templ. énekeskönyv tört.* ProtSzemle 1892. 324 kk. — A további előadásban saját megfigyeléseimen kívül e művekre támaszkodom; néhol figyelemben részesítem a katolikus Bartha József *A magy. kath. énekköltészet a XVIII. századig* (Bpest 1901) című művét, mint amely elég elfogulatlanul, bár nem mindig helyes megvilágításban és nem elég alaposan tárgyalja a kérdést (Vö. Horváth Cyrill kisebb tanulmányja, növvő bírálatát Spataki Füz. 1904. 50 kk.). Érdemes még átfutni Babik József *A magy. kath. egyh. ének tört. rövid előadásban* (Eger, 1890) című művét, melyben iskolapéldáját láthatjuk annak, hogy miként kell olcsó, sőt közönséges szövegekkel teletűzdelnie elfogult előadását az olyanoknak, akinek egyébként nincs semmi új mondanivalója.

2) Vö. Horváth Cyrill, Spataki Füz. 1904. 60.

3) E jelenséget lényegében az elfogulatlanabb Bartha József (*i. m.* 24 kk.) is megállapítja.

4) Erre vonatkozó fejtegetéseimet l. alább a katolikus gyűjteményekről írott fejezetben!

tásról intézkedő végzése (XV. cikk) szerint fel kell ügyelni arra, hogy az egyházban, többek között, a *himnuszokba* be ne vétessék semmi, ami a kanonikus könyvekben és bevett szerzőknél megírva nincs és hogy míg a szertartások folynak minden világi dolgot elhagyva *együtt énekelve* (jellegzetes protestáns kifejezés!) dicsőítsék a hívek folytonos dicséretekkel Istent.¹⁾ Az 1561–62 körül keletkezett terjedelmes debreceni vagy egervölgyi hitvallás, a XVI. századi magyar kálvinizmus legteljesebb dogmatikai, egyházszerkezeti és liturgiai forrása, már jelentőségéhez mérten hosszasan szoll az egyházi éneklésről. „A szentírásból szerkesztett énekeknek, lelki versezeteknek, zoltárok-nak, dicséreteknek, dicsénekeknek a szentek gyülekezetében szívvel-lélekkel, valamint a gyülekezeten kívül is szívből, hit által Isten kegyelmével való éneklését mind hallgatók, mind maguk az éneklők épülete és oktatása tekintetéből helybe hagyjuk, mint az isteni tisztelet részét.“ Ugyanez a hitcikk hármaskívánalmat állít fel az énekléssel szemben: 1. *Kezves énekeket kell énekelni józanon, szerényen és épületesen*; 2. *szívvel-lélekkel a jelenlévő néptől megérthetőleg ismeretes nyelven* és 3) *a nép hitbeli épületével, Isten magasztalására és dicsőítésére énekeljenek, mint Pál apostol mondja (Efézusbeliekhez V. 19—20, ; Kolossébeliekhez III, 16).*²⁾ A mi szempontunkból e hitvallásnak legkiemelkedőbb követelése az, hogy *minden nép és nyelv közt a nemzeti nyelven hirdessük az ígét és énekeljünk.*³⁾ Ez az éneklés már nem gépszerűen betanult, idegen és csak dallamában lélekbevigó énekekből áll, hisz most már — a hitvallás szerint — a hívek énekei hasonlóak a figyelmes olvasáshoz, minő az ősegyházban is az apostolok idejében szokásos volt.⁴⁾ Ez a hitvallás már nem csak a katolikus liturgiával való végleges szakítást jelenti, mikor bibliai és őskeresztyén alapokra helyezkedik, de egyenesen szembehelyezkedik a katolicizmussal és pl. az orgonahasználatot az egyházatyákra, a zsinatok végzéseire és a bibliára hivatkozva gonosz cselekedetnek mondja.⁵⁾ E korban már a

¹⁾ Kis Áron: *A XVI. sz.-ban tartott magy. ref. zsinatok végzései.* Bpest, 1881. 40.

²⁾ I. h. 152—3.

³⁻⁴⁾ I. h. 153.

⁵⁾ I. h. 196—7.

temetéseken való éneklés is szokásos volt,¹⁾ tehát már a templomon kívüli gyülekezeti alkalmakkal is helyet kapott az ének. De továbbmenve, az 1567-es debreceni zsinat magyarnyelvű hitvallásában is jelentős helye van az éneklésnek. Ésaiás, Pál apostol, Jézus Krisztus, a próféták, pátriarkák, az angyalok és egyházatyák mind azt bizonyítják, hogy „az egyházbéli keresztyének között való szép éneklés“ „Istennek kedves, sokat épít ... ; *gyakorta foganatosb a gyöngék között az éneklés, hogy nem mint a tanítás: Mert erre rája mennek és meghallják; sokakat Isten éneklés által térít meg.*“²⁾ Ez a hitvallás sem felejt el intézkedni, hogy „*megértett nyelven énekeljenek. Mert az apostol szerint esztelenkednek és rontanak, akik a gyülekezetben ész nélkül, értelem nélkül tanítanak, énekelnek, — a bárgyuk és barbárok előtt ismeretlen nyelven visszaböngnek*“ stb.³⁾ Mivel az 1570-i csengeri zsinat végzéseinek, az u. n. csengeri hitvallásnak rövid 47. tétele az egyházi szertartásról intézkedve szinte kizárólag az énekről szoll,⁴⁾ ebből méltán következtetjük, hogy a XVI. század második felének kálvinista szertartásában az igehirdetés mellett az éneklésnek éppen olyan döntő szerep jutott, mint ma. A század végén az u. n. felsőmagyarországi cikkek (1595) már a kántorság intézményéről is, mint meglevőről szollanak.⁵⁾

Úgy hiszem, nem volt felesleges felsorolnom itt e zsinati végzéseket illetőleg hitvallási cikkeket, amelyeket az egyházi énekléssel foglalkozók eddig figyelmen kívül hagytak.⁶⁾ Pedig e végzésekből kitűnik, hogy az éneklésnek milyen jelentős szerepe volt már az első, öntudatosan megalakuló protestáns egyházak korában. Nem lehet tehát csodálkoznunk, ha a magyarországi reformáció korakezdetén, szinte az első protestáns hitvitázó irattal egyidőben, 1536-ban már megjelenik Krakkóban az első nyomtatott protestáns énekeskönyv, Gálszécsi István

1) I. h. 239.

2) I. h. 546.

3) I. h. 574.

4) „... a szentírásból szerkesztett énekét értelemmel, lélekkel és szívvel énekeljük és megvetjük azon oktalanokat, akik ezeknek ellentmondanak, vagy a gyülekezetben *értetlen nyelven* külön (!) *énekelnek*, avagy az egekig felordítznak, mint Baál papjai.“ I. h. 670.

5) I. h. 716.

6) Pl. Szathmáry József (i. m. 327) — érthetetlenül — csak úgy utal e végzésekre, mint amelyekből „többet . . . , minthogy a gyülekezeti éneklés bevétetett, . . . nem tudunk meg.“ Hogy ez nem így van, azt láttuk.

ma csak kis töredékekben ismert énekeskönyve.¹⁾ De még ugyanebben az évfizedben, a 30-as években, megjelenik Székely István zsoldár-(Krakkó, 1538), majd énekeskönyve (Uo.)²⁾; ezután az 50-es évekig, a Hofgref-féle énekes könyv megjelenéséig (Kolozsvár, 1553³⁾) nem tudunk újabb énekes gyűjteményről.⁴⁾

Az első két-három protestáns énekgyűjteményből ma már csak töredékeket ismerünk, a Hofgref énekeskönyv pedig bibliai historiásénekek gyűjteménye,⁵⁾ tehát nem szertartáskönyv. Ez a körülmény teszi oly jelentőssé az első kéziratot protestáns énekeskönyvet, a Batthyány kódexet. Mert bár a kódex keletkezési kora még nem véglegesen megállapított, de valószínű, hogy az nem esik az 1550—60-as éveknél későbbi időre, tehát a magyar protestánsizmus első évtizedeiből való. A Batthyány-kódex az első, csaknem teljes egészében megmaradt protestáns szertartáskönyv, mely fenntartotta a XVI. század közepén kialakulóban levő protestáns graduál legrégebbi alakját, de mutatja egyben azokat a szájakat is, melyek e kódexet a katolikus egyház liturgiájához még ezután is sokáig költik.

Mint ebből is látszik, a Batthyány kódexszel kapcsolatban felmerülő kérdések kényessége nem a kódex külső történetének azaz keletkezési korának és leírójának meghatározásában rejlik, — ez másodrangú kérdés — hanem a kódex belső, tartalmi vonatkozásainak, közelebbről anyaga forrásának megjelölésében. E kérdést azért neveztem kényesnek, mert a Batthyány kódexszel, mint a legrégebbi eddig ismert protestáns szertartáskönyvvel kapcsolatban kideríthető adatoknak rá kell mutatniok a koraprotestánsizmus énekgyűjteményének legérdekesebb, alapvető kérdésére: *Milyen forrásokból táplálkozott a protestáns templomi énekköltés* ⁶⁾ Kényes tehát a kérdés, ha csak mint irodalomtörténeti feladatot nézzük; még kényesebb, ha — mint több ed-

¹⁾ L. Szabó Károly RMK. I. 8. — Erdély Pál, MKSz. 1887. 215.; U. a.: *i. m.* 64, ill. 27. — Divéky Adorján, MKSz. 1911. 10. — Forrására nézve l. Szilágyi Áron, IK. 1911. 373 kk.

²⁾ Szabó Károly, I. h. I. 13 és 19.

³⁾ 1554-ből; javítva Szabolcsi Bence nyomán. Vö. IK. 1931. Füg. I.

⁴⁾ Az első nyomtatott prot. gyűjtemények történetét legutóbb röviden összefoglalta Dézsi Lajos, RMKTára. VIII. 435 kk.

⁵⁾ L. részleges újabb kiadását Szabolcsi Bencétől I. h.

⁶⁾ A könyvészeti részben felsorolt XVI. századi Boroszlói kéziratra, mint amelyet közelebbről nem ismerek, a vizsgálatot nem terjeszthetem ki.

digi kutató tette — felekezeti elfogultsággal vakítjuk el a tisztánlátást akkor, mikor az így kapott eredmény éppen hamissága miatt nem szolgálhatja egy felekezet érdekeit sem.

2.

Mindaz, amit eddigi fejtegetéseim során mondtam és mindaz, amit az egyetemes és magyar koraprotestánsizmus történelméből tudunk, egészen természetessé teszi azt, hogy a protestáns énekköltészet legelső és legkönnyebben kimutatható forrásául a római egyház középkori latin énekköltészetét jelöljük meg. Mint előbb is rámutattam, a protestánsizmus mindig az igazi egyház örökösének, folytatójának tartotta magát. E fel fogás mellett magától értetődőnek kell tartanunk azt a jelenséget, hogy a protestánsok a római egyház liturgiájából és dogmatikájából is eleinte csak azokat a részeket hagyták ki, amelyek a protestánsizmus bibliai álláspontján állva, emberi szerzeménynek minősültek. Áthozták azonban, de csak később alakították át, az istentisztelet régi rendjét; ezzel együtt átkerült a katolikus énekanyagnak a protestáns istentiszteletben is hasznosítható része. Mivel ezeknek az énekeknek csak elenyésző része lehetett magyar, az első magyar nyelvű protestáns énekeket a megújított valláshoz csatlakozó, előbb katolikus papok fordították az általuk jól ismert latin énekkészletből. A kora protestánsizmus énekanyagának forrását tehát — Horváth Cyrill és Sep-rődi János meggyőző fejtegetései után — nem valamely feltételezett magyarnyelvű katolikus gyűjteményben kell keresnünk, mert e korban ilyen gyűjtemény meglétére semmi jel sem mutat, hanem abban a középkori latin nyelvű egyházi énekköltészetben, amely a világ minden protestáns énekgyűjteménye számára, mint legtermészetesebb, legközelebbálló forrás kínálkozott.¹⁾ Ez a forrás nemcsak ismeretes volt az első reformátorok számára, de ezt, mint előbb kifejtettem, jogos öröküknek is tekintették.

Természetes tünemény, hogy a felekezeti írók elfogultabbjai e tényből, két szélsőséges végletben, felekezeties megállapításokat vonnak le. Nem lehet céлом e megállapításokkal szemben érveket felsorakoztatni, csak jelzem, hogy történetietlen

¹⁾ Az énekkészletek sorrendjéről némiképen más, nyilván téves vélemény olvasható Szathmáry József fejtegetéseiben (I. h. 330).

alapra helyezkedik az, aki az előbbi megállapítások alapján a magyar protestántizmus énekkészletét egyszerű átvételnek tartja, vagy másfelől, éppen e vád kikerülésére a katolikus források használatát másodrangú jelenségűnek akarja feltüntetni. Valóban igaza van Bartha Józsefnek, aki néminemű elfogulatlanságra törekedve hangsúlyozta azt, hogy a protestáns énekek költőisége nem szenved csorbát azért, hogy kezdetben termékeinek jó nagy része a katolikus énekkészletből került ki.¹⁾ Különben is a katolikus egyház gyűjteménye csak egyik, de nem egyetlen forrása volt a magyar korai protestáns énekeskönyveknek. Az énekeskönyvek másik forrása a korán felvirágzó német protestáns énekköltészet volt.²⁾ E forrásból átvett énekek elsősorban Luther néhány énekére szorítottak. Legalább is az elenyésző töredékekben megmaradt első nyomtatott protestáns énekeskönyv, a Gálszécsi Istváné (Krakkó, 1536), Szilády Áron szerint, megmaradt első ívén az ajánlásom és az előszó-töredéken kívül három Luther-ének magyar töredékes szövegét őrizte meg és ha ezek gyarló fordítások is voltak, tisztos koruknál fogva darabosságuk mellett is jó ideig megbecsülésben részesültek.³⁾ E két forrásból származó énekanyag mellett azonban kétségtelenül jelentős számot képvisel és hova-tovább mind jelentősebbé váltak, a harmadik forrásból, az eredeti, magyar protestáns énekköltészetből származó énekek. Énekszerzőinknek Szilády RMKTárában jól feldolgozott sora a XVI. század 30–40-es éveitől kezdve elég bizonyíték arra, hogy a magyar prot. énekköltészet nem csak már meglévő hazai és külföldi énekanyagot használt fel, de a magyar földön feltámadt új vallásos igényeket igyekezett a maga eredeti énekanyagával is kielégíteni. Az énekszerzők számára a protestántizmusban új jelentőségre jutott Biblia is nyújtott anyagot; különösen a zsoltárokat fordítgatják szívesen. Természetes azon-

¹⁾ I. h. 25.

²⁾ Barla Jenő: *Irott gyűjtemények (kódexek) a XVII. sz.-ban*. Prot. Szemle 1900.327. — A német protestántizmusnak irodalmunkra való hatását újabban Thieneman Tivadar (*A XVI. és XVII. századi irodalmunk német eredetű művei*. IK. 1922. 63 kk.) is kimutatta.

³⁾ Vö. IK. 1911. 373 kk. — Luther és általában a német prot. énekköltészet valószínű hatására már Horváth Cyrill (i. h. 139) is utalt. Újabban futólag e hatásra Pukánszky Béla a magyarországi németiség szempontjából (*A magyarországi német irodalom tört.* Bpest, 1926. 156) is rámutatott.

ban, hogy a protestáns énekszerzők, ha bibliai tárgyról írnak, vagy éppen bibliai részt szednek versbe, többé már nem a Vulgata-fordítást használják, hanem az eredeti nyelveken igyekeznek megközelíteni a bibliai helyeket. Fordítási és átdolgozási alapul tehát az ószövetség héber, eselleg a Septuaginta (LXX) szövegét, illetőleg az újszövetségnek a hellénisztikus korban keletkezett görög szövegeit használták. Ez a héberkedő és görögösködő jelenség a protestántizmus biblikus törekvéseivel áll érthető összeköttetésben.

Azonban érdekes az a különbség,¹⁾ amely az eredeti protestáns énekek és a katolikus himnuszokból átdolgozott protestáns szövegek között vannak. A protestáns énekekben mindig van valami polemia, valami időszerűen a régi vallás ellen irányított tétel, ha e szövegek csak a bibliai helyek parafoázisát adják is. E jelenséget akkor, mikor a protestánsok és katolikusok egymást igyekeztek felülmulni a „bálványozás“ és „tévelygés“ egymás szemére hányásában, igazán nem csodálható. Ezzel szemben a római egyház énekanyagából fordított darabokban nincs nyoma a hitvitának; vagy térítő célzatnak azok a vallásos szempontból egységes és viszonylagosan nyugodt középkori kegyeséget a maga szenvedélytelen megállapodottságában tükröztetik.

3.

A fennebbi kitérésre szükség volt, mielőtt az első kéziratot énekeskönyvvel és annak rokonságával foglalkozom. Mert nem jelölhetném ki a Batthyány kódex igazi helyét, énekeskönyveink sorában, ha nem tisztáztam volna azokat a forrásokat, amelyekből énekeskönyveink táplálkoztak. Ma már, főképp Horváth Cyrill eredményeinek felhasználásával, meg tudjuk állapítani, hogy a Batthyány kódex anyagának nagyrésze a katolikus középkori latin énekkészlet protestáns istentiszteleti célra való alkalmazása. Mint ilyen a magyar protestántizmus legrégebbi énekanyagát őrzi és így a protestáns templomi énekköltészet legrégebbi forrásaira mutat rá. Természetes azonban, hogy csak himnikus részében áll közvetlen katolikus hatás alatt; a benne levő zsoltárfordítások, passiók és általában a bibliával összefüggő részek a koraproteštáns fordítók, a korabeli héber-

¹⁾ Vö. Barla Jenő, I. h. 328 kk. — Kardos Albert, EPhK. 1883. VII. 15.

kedő és görögösködő szellemnek megfelelően, az eredeti szövegeket használták fordítási alapul.¹⁾

Bár fontos volt ezeket a Batthyány kódexszel kapcsolatban megállapítanom, kódexünk nem csak ebből a szempontból fontos, hisz ez az énekeskönyv mindeddig legrégebbsnek ismert tagja annak a graduál-családnak, melynek anyaga kéziratos lezármazottjain keresztül belekerült XVII. századi templomi énekeskönyveink anyagába, sőt a XVII. század egyetlen nyomtatott erdélyi graduáljának az Öreg Graduálnak (1636) is legfontosabb forrása.²⁾

A Batthyány kódex rokonságára futólag már többen rámutattak, legutóbb azonban Harsányi István vázolta fel³⁾ azt a viszonyt, melyet a magyar protestánsizmus első évszázada alatt keletkezett kéziratos és kis részben nyomtatott énekgyűjtemények között kimutatható. Szerinte a Batthyány kódex rokonsági sorában nem esik messze időben a Sárospataki—Patay és a Csáti graduál, amelyeknek anyaga a legrégebb kódex anyagával közös eredetű. De emellett közelebbi vagy távolabbi tartalmi rokonságban vannak a Batthyány kódexszel a későbbi protestáns graduálok is. Nem maradhatnak tehát ki a sorból a kéziratos Nagydobszai, Spáczay, Kecskeméti, Kálmáncsai, Csurgai és Óvári graduálok illetőleg énekeskönyvek, a nyomtatottak közül a már említett kései Öreg Graduálon (1636) kívül a Huszár Gál énekeskönyve (1574) sem. Mindezeknél közelebbi a rokonság a legújabban előkerült Ráday graduál és a Batthyány kódex között, hisz annak mintegy 152 éneke közül 141 kódexünkben megvan; a Batthyány kódexszel szemben a Ráday graduálnak tehát mindössze 9 eredeti darabja van. Ugyanennek a graduálnak a Nagydobszaival 106, a Csátiával 86, a Sárospataki—Patayval 71 és a Kecskeméti énekeskönyvvel 56 közös éneke van; eredetileg az utolsóelőtti kettővel közös anyaga is nagyobb lehetett, mert ezek csak hiányosan maradtak ránk.⁴⁾ Bár a közvetlen rokonságba-jutás másként is elképzelhető, mint azt Harsányi gondolta, azaz a közös anyag belekerülhetett talán a mind-

¹⁾ A fejtegetések alapjául részben a könyvészeti rész megfelelő címszói alatt található irodalom szolgált itt és az ezutáni részekben is.

²⁾ A *graduál* forma tartalmi anyagára vonatkozólag l. Szathmáry József, ProtSzemle. 1892. 327 kk. — Barla Jenő, I. h. 1900. 331.

³⁾ Vö. IK. 1926. 229 kk.

⁴⁾ Vö. Horváth Cyrill, Spataki Füz. 1905. 108 kk.

annyival közös anyagú Huszár Gál énekeskönyvéből (1574) is, a tartalmi, mondjuk, belső rokonságon e némikép eltérő feltevés mitsem változtat. E szerint hát a Batthyány kódex kézirat-rokonságának sora a következőképen állítható fel:

1. Batthyány kódex (—1563?).
2. Csáti graduál (XVI. sz. vége—XVII. sz. eleje 1602-ig).
3. Sárospataki—Patay graduál (XVI. sz. vége XVII. sz. legeleje).
4. Ráday graduál (1596—1607?).
5. Nagydobszai graduál (XVI. sz. vége és XVII. sz. eleje).
6. Spáczay graduál (1619).
7. Kálmáncai graduál (1622—26).
8. Kecskeméti énekeskönyv (1637—38).
9. Csurgai graduál (1639).
10. Óvári graduál (XVII. sz. legeleje?).¹⁾

E tíz protestáns kódex, graduál illetőleg énekeskönyv énekanyagának mintegy kanonizálását jelenti az Öreg Graduál megjelenése (1636), hisz e nyomtatott forrásban pl. a Batthyány kódex énekanyagának mintegy $\frac{8}{10}$ része benne van.²⁾ A graduál-irodalom virágkora a fennmaradt emlékek alapján a XVII. század legelejére tehető és a nagyon arisztokratikus Öreg Graduállal már a hanyatlás kora kezdődik. Innen kezdve állandóan halódó, jelentéktelenedő forma a graduál-alak, míg a XVII. század végén csaknem teljesen eltűnik előlünk.³⁾

4.

A graduálirodalom lassú hanyatlásának,⁴⁾ úgy tetszik, van egy belső és egy külső oka. A b e l s ő okot, a magyar protes-

¹⁾ Harsányi István, I. h. 230.

²⁾ Horváth Cyrill, IK. 1905. 141 és Harsányi István, I. h.

³⁾ A graduálirodalom életére néhány futó megjegyzés olvasható Szabolcsi Bence *Zenei Lexikon*-ában (I. 270 kk.) is. — L. még Kardos Albert: *A régi prot. graduálokról*. IK. 1891. 401 kk.

⁴⁾ Érdekes amit, Bod Péter a XVIII. században a ma már elpusztult Bodóli graduállal kapcsolatban ír. Láthatjuk ezen énekeskönyvből — mondja — hogy a reformáció az éneklésben is lassan-lassan ment elő; mert ennek előtte még száz esztendővel megvoltanak az istentiszteletben az *antifonák, responsoriák és egyéb ceremoniás szokások*, (ezek mind jellegzetes graduális énekformák!) amelyek már most Isten kegyelméből elhallgattak. Vö. Erdélyi Pál, IK. 1891. 323.

tántizmus lényegéből folyót, kétségtelenül a protestántizmusban fellépő nagy belső meghasonlások nyomában járó gyökeres liturgiális változások adják. A XVI. század második felében eldől a magyarországi reformált egyház kebelében az a nagy harc, melynek végső eredménye a protestántizmus lutheránus és kálvinista színeződésű egyházi alakulatainak különválása. Erdélyben még súlyosbítja ezt a tagolódást az unitarizmus és pillanatnyilag a szombatosság erőrekapása. A harcból azonban a kálvinizmus külsőleg megerősödve kerül ki és mint kizárólagos nemzeti egyháznak jelentősége egyre nő. A XVII. század közepe táján a kálvinista egyház a legjelentősebb magyar protestáns egyház, de belsejében jelentkeznek már azok a mozgalmak, melyek a külföldi kálvinizmust is jellemzik. Ezek közül a legjelentősebbnek, a XVII. század közepe táján fellépő puritánizmusnak liturgiális téren is megvannak a maga elvei. Röviden az istentisztelet egyszerűsítésében, mélyebben protestánsná tételében jelölhetjük meg a puritánizmus kultikus törekvéseit. Kétségtelen, hogy a graduálirodalom XVII. század végén befejeződő hanyatlásának ez az egyik oka. Hiszen a graduál-forma tulajdonképpen a katolikus liturgia maradványa a kálvinizmusban (az első graduálnak, a Battthyány kódexnek, a katolikussághoz fűződő szárait csak az imént mutattam ki); az új mozgalmak lelkes, sőt mai szemmel, túlbuzgó emberei, akik a kálvinizmusból az utolsó „pápás“ csökevényeket is kiakarják irtani, valóban nem tűrhették meg éppen egyik legfontosabb gyülekezeti életmegnyilvánulás, az éneklés katolikus típusát, a graduál-formához kapcsolódót sem, hisz annak alkalmazása a kántor meg a pap szerepét hangsúlyozta és a gyülekezetet hallgatásra kényszerítette.¹⁾ A graduál-irodalom megszűnésének belső okául tehát, szerintem, a kálvinizmusban jelentkező puritán mozgalmak belső tisztítómunkáját lehet megjelölnünk. Az utolsó nagy református graduál, a Csurgai, 1639-ből való; a puritánizmus is alig 1—2 évtizeddel később aratja első nagy diadalait.

A graduál-forma lassú haldoklását egy külső ok is elősegítette. A graduál terjedelmességénél fogva drága volt és ugyanezért nem volt alkalmas a magánhasználatra sem. A hívek tömege kezdettől fogva inkább a káncionál- és impressum-formát kedvelte. Már amennyiben egyáltalában használtak énekes-

¹⁾ Pokoly József: *Az erd. ref. egyh. tört.* Kvár, 1905. IV. 241.

könyvet, hisz az írástudatlanság és a nyomtatott vagy kéziratos énekeskönyvek drágasága miatt az énekeskönyv használata korlátozott volt. A graduálnak ezekkel a kisebb alakú énekgyűjteményekkel szemben mindenképen tért kellett vesztítenie. Ezt jelzi az a tény is, hogy míg a kisebb alakú protestáns nyomtatott énekeskönyvek kiadása egymásután hagyja el a sajtót, igazi graduál az öreg Graduálon kívül nem jelent meg. Ez is csak fejedelmi támogatással, hiszen I. Rákóczi György erdélyi fejedelem adta ki 200 (!) példányban és osztotta szét a nagyobb református eklézsiák között. A XVI. és XVII. századi református énekeskönyvek legnagyobb részét mind mindennapi használatra szánt káncionálék.

A XVII. században a graduál-forma kihalását elősegítette Szenci Molnár Albert zsoltárfordításának megjelenése (1607) is. A graduálforma haldoklásával ugyanis annak csak két, illetőleg három része maradt meg, legalább formájában, mint különváltan tovább élő énekeskönyv-forma. Ezek a zsoltároskönyv (psalterium), passionális és a tulajdonképeni gyülekezeti énekeket magába foglaló énekeskönyv. Az első, a zsoltároskönyv, a Dávidnak tulajdonított 150 zsoltárt foglalta magába; a második a passionális, Jézus Krisztus szenvedéseinek történetét (*Passio Christi*) valamelyik evangélium parafrázis-szerű feldolgozásában. Ezt rendszeresen kiegészítette *Jeremiás próféta imádsága* (*Oratio Jeremiae Prophaetae*) és a *Síralmak* (*Lamentationes*). A passio történetét rendszeren nagypénteken, esetleg nagypéntek hetének más napján énekelték, sőt éneklék Erdélyben még ma is.¹⁾ A passio-éneklés szokását magam szintén katolikus örökségnek tartom: a passio-tárgyú középkori misztérium-drámák²⁾ késői, alakja-változtatott csőkevényének.

A legelső protestáns passio és lamentatio a Batthyány kódexben maradt ránk;³⁾ vannak még passio-részek e kódex rokonságához tartozó graduálokban is. A legelső különálló, kéziratos passio-énekesköny, a Sárospataki passionális állítólag

¹⁾ Désen nagyhéten, talán éppen nagypéntek estéjén a református kántor még ma is a korból elénekli a passio-t. Ugyanez a szokás az unitáriusoknál is megvolt és talán megvan. Márkos Albert szíves közlése, de meg Kövendi Tamás passionáléjának tanúsága szerint legalább a múlt század végén még énekelték.

²⁾ Ezekre vonatkozólag I. Raffay Sándor: *A passiojátékokról*. Prot. Szemle 1901.—293 kk.

³⁾ Volfi György, Nyelvelméltár XIV. 287 kk.

1602-ből való. A többi passionális keletkezési ideje mutatja, hogy a passio-éneklés szokása a XVII. századon át [Kottás passio-énekes és imádságos könyv (XVII. sz. vége), Nagyheti énekeskönyv (XVII. sz. eleje; kat. ?), Lacházi passionalis (XVII. sz. eleje), Pókai passionálé (1696)] a XVIII. században [Passio és lamentatio (1709), Lebo István (1725), Vass Mózes (1725), Kolozsvári Mihály (1750) és Kövendi Tamás passionáléja (XVIII. sz.)], sőt a XIX.-ben is folytatódik [Pálffy Mózes passionaléja (1805)]. A Kiskadácsi Simén passionálé meg éppen 1875-ből való és mint ilyen eddig ismert legkésőbbi emléke a passionalé-szerkesztés — helyesebben a passio-másolás — szokásának.¹⁾

Már előbb említettem, hogy az 1561—62 táján keletkezett Debreceni hitvallás egyik cikke a hallottak felett való gyülekezeti éneklésre vonatkozott. Számtalan adat bizonyítja, hogy a protestáns iskolák tanulóinak a XVI. századtól kezdve a temetési kivonulás és a temelésen való éneklés fontos teendőjük volt. Egész diákénekkarok szervezkedtek,²⁾ amelyek később a világi énekeskönyvek szerkesztésével is nagyon fontos zene- és irodalomtörténeti szerepet tölthettek be. Részben ezeknek az énekkaroknak szükséglete keltette életre a halotti énekeskönyvek (funerális) új divatját. Legrégibb nyomtatott funerális Újfalvi Imre *In Exequiis Defunctorum*-a (1598). Kéziratot halotti énekeskönyvet a XVII. század vége előtt nem ismerek; az [*Halotti énekek* (1694)] is — Erdélyi szerint — részben csak az *In Exequiis* anyagát öleli fel. A funerális-szerkesztés divatja azonban tovább élt és könyvészeti felsorolásom tanúsága szerint különösen a XVIII. század végén és a XIX. elején alig van kálvinista kollégiumi énekkar, melynek kottatára ne lett volna többé-kevésbé telve halotti énekekkel.³⁾ A halotti énekek mellé, legalább Erdélyben a kántorok használatára készült kéziratokba⁴⁾

¹⁾ Tárgyi szempontból ide tartoznak a katolikus passionálék pl. a Jancsó Benedek kódex (1630 körül) passio-része is.

²⁾ Vö. Szabolcsi Bence: *KZ.* 85, ill. 5 kk— Szabó T. Attila: *Adalékok és szempontok a magyar diák éneklés irodalomtörténeti vizsgálatához.* (EMM. X. vándorgyűlésének Emlékkönyve) 53. Magam cikkem írásakor még nem ismertem Szabolcsi dolgozatát.

³⁾ L. még Szabolcsi Bence, I. h. 85, ill. 5 kk.

⁴⁾ L. a könyvészeti részben (I.) *Halotti énekek és búcsúztatók* című szócikk alatt!

bekerültek a helyi vonatkozású búcsúztatók is, mintegy százados emlékeként a régi temetkezés egyik jellegzetes mozzanatának.

A református énekeskönyv történelének a XVII. században legjelentősebb mozzanata Szenczi Molnár Albert zoltárainak megjelenése (1607).¹⁾ Hogy mennyire jelentős mozzanat volt ez nemcsak református, de általános protestáns szempontból is, arra jellemző, hogy e zoltárfordításnak már Erdélyi mintegy 30 kiadását mutatta ki a XVII. századból és aztán a XVIII.-ból 1708-ig még 7 kiadást ismertetett. Az újabban leírt kiadásokkal a kiadások száma egy évszázad alatt meghaladja a 40-et. Bár hivatalosan a zoltárok használata csak a szatmárnémeti zsinat (1648) engedélye nyomán emelkedett általánosabb érvényre,²⁾ a hívek közé ekkor már rég beférkőzött. A zsinat végzését tehát csak az általánosan elterjedt szokás késői, hivatalos szentesítésének tekinthetjük.

A református énekeskönyv XVIII. és XIX. századi történetére vonatkozólag eddig ismert kéziratosszénekeskönyveink alapján csaknem semmit sem mondhatunk. A két XVIII. századi énekeskönyv [Kottás kálvinista énekeskönyv (XVIII. sz. közepe), Orbán Zsigmond énekeskönyve (1766)] a XIX. század elejéről való Keresztesi József énekeinek gyűjteményével együtt (1806) nagyon kevés adatot szolgáltat ahhoz, hogy e korról bővebben szólhatnánk. Érdekes volna, ha a további egyházirodalmi kutatás kimutatná azokat a vonásokat, amelyeket a református énekanyaghoz a XVIII. századi belső vallásos irányok (pl. a pietizmus) vagy a vallásos életbe kívülről behatolók (racionalizmus és általában felvilágosodás) adtak hozzá. Csak ezután írható meg, e hiányos vázlat hézagainak betöltésével a református énekeskönyv igazi fejlődéstörténete.

5.

Talán az olvasó is belátja, hogy nem felekezeti részrehajlás vezetett, mikor először és részletesen a protestántizmus református formájának XVI–XVII. századi énekeskönyveivel fog-

¹⁾ A zoltárfordítás jelentőségére vonatkozólag I. Császár Ernő: *A prot. zoltárfordítás a XVI. sz.-ban*. IK. 1902. 445 kk.; kny. Bpest, 1902 és *Szenczi Molnár Albert zoltárai*. IK. 1914. 161 kk. és kny. Bpest, 1914.

²⁾ Révész Imre: *A magyarorsz. ref. egyh. köz. énekeskönyvéről* stb. Debrecen, 1866. 27. — L. még Szabolcsi Bence: *KZ.* 96 ill. 16.

lalkoztam, hanem az a nyilvánvaló minőségi és mennyiségi fölény, amelyet a kéziratos énekeskönyvek történetében e tekintetben a reformátusság részéről megfigyelhetünk. Ha maga a Batthyány kódex talán még nem is vehető kétségen kívül református graduálnak,¹⁾ de rokonsága egészében református gyülekezetek ének-szükségletét elégítette ki.

Azonban a reformációnak a szabad vizsgálódást hangsúlyozó jellege már magába rejtette azokat a viharcsírákat, amelyek néhány évtizeddel a magyar reformáció kezdete után és attól kezdve folytonosan újabb és újabb belső meghasonlásokat és szakadásokat tettek elkerülhetetlenné. E meghasonlások közül a külön felekezetté alakult unitárizmus mozgalma az, mely a kálvinizmussal dogmatikai, vagy általánosabban világnézeti ellentét szempontjából a legelkülönültebben áll szembe.

Az unitárius énekeskönyv története,²⁾ a történelem egy visszatérő hullámjátékaaként, ugyanazt a jellegzetességet mutatja, mint a koraprotesztántizmus énekeskönyveinek története. Az unitárizmus álláspontja a kálvinizmussal szemben éppen olyan volt, mint amazé a katolicizmussal szemben: az unitárizmus számára a kálvinista egyház éppen úgy újjáalakítandó és megreformálandó, mint emennek számára a katolikus egyház volt. Nem tartozik ide e felfogás további vizsgálata. Ami belőle számunkra érdekes az az, hogy minden világnézeti és dogmatikai ellentét mellett az unitárizmus éppen olyan természetesen, éppen olyan jogos tulajdonának tekintette a protestáns és közelebb-ről református énekkészletet évszázadokon át, mint a kora-kezdeti protestántizmus a katolikus; egy unitárius irodalomtörténefrő állítása szerint az unitáriusok annyira a katolikus, luteránus, kálvinista, vagy szombatos szerzők énekeskönyveit használták fel énekeskönyvük összeállításában, hogy az unitárius énekeskönyvekben éppen az unitárius vallású énekszerzőktől való énekanyag a legkevesebb.³⁾ Szerintem a Borbély által feltételezett katolikus hatás csak a luteránizmus illetőleg kálvinizmus közvetítésével volt lehetséges, hisz a felekezeti külön-

¹⁾ Ma már általánosan annak tudják; magam feltétlenül reformátusnak tartom (L. előbbi fejtegetéseimet!).

²⁾ Varasdy Lajos (*Kéziratos énekeskönyveink*, Figyelő 1876. 163.) az unitárius énekeskönyvekről még csaknem semmit sem tud.

³⁾ Vö. Borbély István: *A legrégebb unitárius temp. énekeskönyvek*. EPhK. 1913. 172.

válások e korában alig hihető, hogy az unitárizmus a tőle igen távol álló katolicizmustól vett volna át énekeket; különben is katolikus magyar gyűjteményről e korból még nem tudunk. A katolikus hatás tehát csak annyiban érvényesült, amennyiben az unitárizmus felhasználta lényegükben katolikus anyagot is hordozó protestáns kéziratok és nyomtatott énekeskönyveket (pl. Batthyány kódex).¹⁾

Az első nyomtatott unitárius énekeskönyvnek Borbély szerint, az u. n. Váradi énekeskönyv tekinthető, melyet a lengyelből lett magyar Hoffhalter Rafael 1566-ban nyomtatottatott Váradon.²⁾ Mivel azonban a nyomtatvány emendátoráról újabban kiderült, hogy valószínűleg Literátus Ferenc, vagy János deák személyében Melius Juhász Péter, a legkeményebb Debreceni kálvinista püspök sógora volt,³⁾ ezt az állítást nem tarthatjuk valószínűnek és így az unitárius énekeskönyvek sora valamikor későbbi időben, talán csak a XVII. század elején kezdődik.⁴⁾

Némiképen erre utal az a tény is, hogy a ma ismert első unitárius kéziratok énekeskönyvek is ez idő tájban keletkeztek. Tudunk ugyan Bogáti Fazekas Miklós 1581–82 táján készített, állítólag unitárius zsoltárfordításáról; e fordítás első ismert másolatai azonban szombatos kódexekben [Péchi Simon énekeskönyve (1604), Szenterzsébeti Bogáthi kódex (1607—1608)]⁵⁾ maradtak fenn, tehát kérdés, hogy e fordítás nem egyenesen szombatos fordításnak készült-e? Azonban akár unitárius, akár szombatos fordítások ezek a zsoltárok, jelentőségük és főképp esztétikai értékük sokkal kisebb, mint nagyon sok kutató, köztük Kardos Albert⁶⁾ és Borbély István állította⁷⁾

A nyomtatott unitárius énekeskönyvek megjelenése előtt a

¹⁾ Természetes, hogy ez nem ugyanazt jelenti, mint amit Kanjaró Ferenc *A Batthyány-kódex, mint unitárius graduál* című tanulmányában mondott. Vö. EPhK. 1907. 897. kk.

²⁾ I. h.

³⁾ Vö. S. Szabó József: *Ki volt az 1566. évi váradi énekeskönyv emendátora?* Debreceni Szemle 1929. 350 kk. és Dézsi Lajos, RMKTára VIII. 447.

⁴⁾ Kanjaró Ferenc, MKSz. 1895. 321 kk.

⁵⁾ Egyetlen másolatot, az *Abasfalvi zsoltároskönyv*-et (1631) ismerem, amelyet esetleg az unitáriusok is használtak, mert ez az abasfalvi unitárius egyházköztség tulajdonában maradt fenn (Ma az EM. kt.-ban).

⁶⁾ EPhK. 1883. 182.

⁷⁾ *Magy. ir. tört.* Kolozsvár, 1924. I. 68; még előbb EPhK. 1914. 16.

gyülekezeti énekszükségletet kéziratos énekeskönyvekkel fedezték. A XVI. századból ezeknek egy példányát sem ismerjük, de vannak olyan utalások, amelyek ilyenek e korbeli meglétét kétségtelenül bizonyítják. Váralfalvi Nagy János és utóbb Herepei János levéltári kutatásai nyomán tudunk két, esetleg több, unitárius énekeskönyvről is, amelyek a XVII. századfordulót megelőző évtizedekben illetőleg az azt követő első években a kolozsvári hívek szükségleteinek fedezésére készültek. Az egyiket (Kolozsvári unitárius diákok énekeskönyve) 1581-ben írják az unitárius „magyar diákok“ számára, tehát magyar nyelvűnek kellett lennie. A másik (Kolozsvári graduál) már a XVII. század első két évében keletkezhetett; alig hinném, hogy tévedek, ha ezt graduál formájánál fogva a református graduálok egyik rokonának tartom. Az ugyanonnan (kolozsvári városi levéltár) előkerült bejegyzések 1597, 1599, 1600 és 1602-ből talán még egy vagy több kéziratos énekeskönyv emlékét őrzik.¹⁾ Ezek azonban az előbb említettekkel együtt mind elpusztultak. Alig tehető fel, hogy ezek mindannyia, közöttük a bejegyzésekből fényűző kiállításának tetsző Kolozsvári graduál is, gondatlanságból pusztult volna el. Bár nem tudom Simén Domokosnak az Uzoni-Fosztó egyháztörténetén alapuló megjegyzését ellenőrizni, lehet benne valami igaz, hogy a kéziratok a kolozsvári főtemplomnak az unitáriusoktól való erőszakos elvételekor (1716) pusztultak el. Ekkor ugyanis, Simén Domokos közlése szerint, három napig égették a protestáns könyveket és ez alkalommal nagyon sok drága kézirat és munka semmisült meg.²⁾ Ha ez igaz, úgy valószínűleg ez alkalommal égtek el a legdrágább és egyház-irodalomtörténeti szempontból legértékesebb unitárius kéziratos szertartáskönyvek is.

Mindenesetre előkerülte a pusztulást néhány olyan énekeskönyv, melyek a XVII. században már kétségtelenül a kolozsvári vagy más, vidéki unitárius egyházak vagy hívek birtokában voltak. Ezek közül egyik legrégebbinek a Komjászegi graduál (XVII. sz. eleje) tetszik, amely mint énekeskönyv-forma is érdekes, mert az előbbi, csak utalásból ismertetett Kolozsvári

¹⁾ L. Váralfalvi Nagy János, *KerMagvető* 1871. VI. 118; ugyanezt idézi Kanyaró Ferenc *MKSz.* 1895, 328.

²⁾ *KerMagvető* 1877. XII. 200. — Jakab Elek szoll az unitárius kéziratoknak egy 1579 és egy másik 1603—1604 körül történt elpusztításáról is. *Vö MKSz.* 1882. 71.

graduállal együtt a graduálformának az unitáriusoknál is ismert voltát bizonyítja. A megmaradt énekeskönyvek közül sok fenn tartotta a másik unitárius fordító, Thordai János zsolnárfordítását (1627) is. A fordítás-másolatok sora a fordítás keletkezési évében leírt, talán a fordító keze alól kikerült Thordai kódexszel (1627) kezdődik és eddigi ismereteink szerint Bölöni Pálfi András zsolnároskönyvével (1693) zárul. E két kézirat példány keletkezési időpontja között másolták Thordai János zsolnárfordítását (XVII. sz. második fele), Dersi András zsolnárkönyvét (XVII. sz. vége) és a Kelemen kódexet (1688). Maga Felvinczi György is másolt diákkorában két Thordai-fordítást: Kövendi János énekeskönyvét (1676 körül) és a Kanyaró kódexet (1676–79).

Érdekes ez a sok Thordai fordítás-másolat akkor, mikor a XVII. században már Szenczi Molnár Albert zsolnár fordítása kezdett terjedni. Legalább is a Felvinczi kódex (1676), mely Szenczi zsolnár-fordításait tartalmazza, erre enged következtetnünk Maga az unitárius Jakab Elek is úgy vélekedett, hogy az unitáriusok énekeinek igen nagy száma a reformátusokéval Szenczi Molnár óta, akinek énekeit nagy részben átvették, még szövegben is egyezik.¹⁾ E ponton magam nem tudok többet mondani, csak utalok arra, hogy állítólag egy 1664.-i unitárius zsinat véglegesen elfogadta a Szenczi Molnár-féle zsolnárokat.²⁾ Maga az, hogy a Felvinczi kódexet ezután (1676) másolta az unitárius Felvinczi György, továbbá az, hogy Désfalvi János zsolnároskönyve (XVIII. sz.) és részben a Székelyszentmihályi zsolnároskönyv (Ua.) is Szenczi Molnár zsolnárait tartalmazza, valóban arra mutat, hogy a felhasználás az egyházi hatóságok tudtával történt.

Az unitárius énekeskönyv történetével kapcsolatban még fokozottabban érezhetjük azokat a hiányokat, amelyek az egyházi énekirodalom történetének elhanyagolása terén az egyes felekezeteket terhelik. Az unitárius egyház énekeskönyvének története is teljességében felkutatatlan terület; XVIII. századi történetét kézirat énekeskönyveink alapján nem is követhetjük, hisz alig néhány kézirat [Árkosi Barabás Ferenc énekes-

¹⁾ *Adatok énekeskönyveink bibliográfiájához.* MKSz 1882. 47.

²⁾ Állítólag a szentgothárdi győzelem örömnépe alkalmából. Vö. *KerMagvető* 1871. VI. 118.

könyve (1781; másolat 1749-ben nyomtatott forrásról), Isteni dícséreték (XVIII—XIX. sz.)] maradt e korból reánk.¹⁾ Ilyen körülmények között igen értékesek azok a bejegyzések is, amelyeket a maroszséki unitárius esperesség jegyzőkönyveiből Kelemen Lajos közölt. E bejegyzések a XVII.—XVIII. századi unitárius graduálok egész sorának (Dániel deák graduálja, Csík-szentmártoni graduál, Hegedűs Anna graduálja, Káli „Éneklő graduál“, Magyar graduál, Magyarosi István graduálja, Sámsondi graduál, Szentgericei graduál)²⁾ elvesztét, vagy legalább is lappangását mutatja. E talán még itt-ott meglevő énekeskönyvek felkutatásával nagyon szépen kiegészíthetné a kolozsvári unitárius kollégium amúgy is nagyon gazdag, Erdélyben, az Erdélyi Múzeum után, jelentőségben második helyen álló kéziratárát.

6.

Az erdélyi protestántizmus intézményesedni törekvő mozgalmi közül a legutolsó a szombatosság mozgalma volt. A szombatosság mozgalom alapját Erdélyben tulajdonképp Dávid Ferenc szélcsésés szentháromság-ellenes tanai vetették meg. Ugyancsak az unitárizmusnak az ó-testamentum jelentőségét tulságosan hangsúlyozó álláspontja vezetett a külsőségekkel, alakiságokkal jobban törődő ó-szövetség bensőségebb tanulmányozására. A legmélyebb protestáns vallásossághoz közeleső eszkatalogikus váradalmak, melyek azonban csak Krisztus újraeljövele bizonyosságának határáig terjedtek, összetalálkoztak az ó-szövetséget kutató lelkében a zsidó vallás Messiás-váró hitének képzetével és az őskeresztyénség ideje óta egyre fel-feltörő eszkatalogikus váradalmak (parousia, chiliazmus) XVI—XVII. századbeli elszórt jelenségeinek okozóivá lettek. Az unitárizmus után az erdélyi kálvinizmusra nézve a legveszedelmesebb meg-rázkódtatást e mozgalmakkal némiképp rokon szombatosság jelentette. Ez a mozgalom hosszas lappangási, mondhatnók cryptosabbatianus korszaka után éppen akkoriban került előkelő pártfogói, elsősorban a fejedelmi kegy fényében álló Péchi Simonnak, Bethlen Gábor kancellárjának támogatása révén,

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a passionálék néhány, amelyeket előbb tárgyaltam, mint *unitárius másolat*, legalább külsőleg idetartozik.

²⁾ L. a könyvészeti részben a megfelelő címszók alatt!

többszörös üldözés és elnyomás után, ismét előtérbe, amikor az erdélyi fejedelmi székben az orthodoxus I. Rákóczi György ült, Erdély orthodoxus püspöke pedig Geleji Katona István volt. A szigorú és sok tekintetben merev XVII. századi kálvinizmus e korában, mikor már Erdélyben is érezni lehetett a külföldi puritánus mozgalmak előszelét, egy ilyen, a keresztyénséggel az utolsó szálakat is eltépő irányzat elfojtására természetesen mindent megtettek a református vezetők. Nem követhetjük itt nyomon a szombatosság eléggé alaposan ismert történetét,¹⁾ mely külső története szempontjából a dési complanatio (1638) drákói szigorral végrehajtott ítélete után egészen eljelentéktelenedett, de még ezelőtt irodalmi téren, és főképen az énekköltészet mezőin, szépséges virágokat hajtott. Ez az énekköltészet azonban nem tartozik bele énekeskönyveink szerves fejlődésébe, de mint a protestáns énekköltészetből kinövő, attól azonban teljesen elhajló ág, a teljesség kedvéért megérdemli legalább pillanatnyi figyelmünket.

A szombatos énekköltészet eddig legalaposabb kutatója Kohn Sámuel, úgy tartja,²⁾ hogy a szombatos énekgyűjtemények két nagy kézirat-családba, a régi és új szombatos énekeskönyvcsaládjába tartoznak. A másik szombatos énekkutató Thury Zsigmond e felosztást nem fogadja, de nem is veti el.³⁾ Magam alig hinném, hogy e felosztásnak volna valami különösebb alapja, hisz a szombatosság sohasem volt mereven, kanonikus tekintélyű gyűjteményeken nyugvó egyház és így a kéziratok sem tükröztetnek akár időben, akár szellemben elváló két kort. Talán csak annyit lehet elismernem, amennyit már Thury is észre vett,⁴⁾ hogy t. i. énektartalomra nézve a leggazdagabbak a régebbi keletű kódexek [Jancsó kódex (1610—1620 között), Péchi Simon énekeskönyve (1604), Szentersébeti-Bogáthi kódex (1607—1608) Kissolyosi Mátéfi János szombatos énekeskönyve (1617—

¹⁾ Néma kritikával jól használható Kohn Sámuel *A szombatosok. Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk* (Bpest, 1890) című műve. L. még a mozgalomra vonatkozólag Kőváry László: *A szombatosok története* KerMagvető, 1867, 244 kk. — Szilágyi Sándor: *A zsidózók története* I. h. 1874, 246 kk. — Gr. Kuun Géza: *Az erd. szombatosság története* I. h. 363 kk.

²⁾ I. h. 48 kk.

³⁾ *A szombatos kódexek bibliográfiája különös tekintettel azok énektartalmára.* Mezőtúr, 1912. 12.

⁴⁾ I. h. 11.

1626)], de már ezek között is van énekanyagban igen szegény kézirat [Árkosi János kódexe (1617—1628), Mátéfi János kódexe (1620)] is. A jelentősebb szombatos kódexek sorába tartozik Péchi Simon zsoltárfordítása (1624—29), melyet utóbb Szilády Áron ki is adott; ¹⁾ a Péchi kódex-nek (1630-as évek) már csak hat éneke van. A szombatos kódexek sora a XVIII. századon keresztül is [Pál András énekeskönyve (1720)] megszakítatlanul folyik át a múlt századba úgy, hogy tudunk a múlt század legvégén keletkezett szombatos ima és énekeskönyvekről is.²⁾ De már az utóbbi két évszázad folyamán keletkezett kéziratok mutatják, hogy a mozgalom a XVII. század eleji virágzás után földrajzi terület és társadalmi jelentőség szempontjából egyaránt kis területre szorítkozott; irodalomtörténeti szempontból sem tekinthető a XVII. század irodalmi élete szerves részének.

7.

A szellemi együvértartozás elve követelte meg azt, hogy a különböző protestáns énekeskönyvekről, mint egymással közelebbi, vagy távolabbi rokonokról és így szorosan összetartozókról, egymás után szóljak. De ugyanezt kellett tennem akkor is, ha történeti sorrendet tartottam szem előtt. Már eddigi fejtegetéseim során is többször utaltam arra, hogy magyarnyelvű katolikus énekgyűjteményekről nemcsak a reformációt megelőző korban, de a koraprotesztantizmus idejében sem beszélhetünk, legfeljebb kódexeinkben elszórtan előforduló énekszövegekről; ezek azonban csaknem kivétel nélkül mind hiányoznak a későbbi magyarnyelvű katolikus gyűjteményekből. Ebből tehát csak azt következtethetjük, hogy ezek alig tekinthetők másoknak, mint a személyes kegyesség által személyes célra alkotott, vagy — legtöbb esetben — ugyanilyen célra latinból fordított énekeknek. A kódexek középkori anyagát csaknem teljességgel hiába keressük a későbbi hivatalos katolikus gyűjteményekben és ami fő, teljesen hiában ama kódexek breviáriumi himnuszaít. A protestáns gyűjtemények, amelyek pedig, mint láttuk, jócskán felhasználták a latinnyelvű katolikus gyűjteményeket, a középkori

¹⁾ *Péchi Simon psalteriuma*. Bpest, 1913. — Prózai zsoltárfordítás héber eredetiből; a Talmud és Misna-irodalom gondos felhasználásával készült

²⁾ L. a könyvészeti részt!

magyar himnuszfordításokról nem tudnak semmit. Szó sincs a középkorban a magyar zsolttárok énekléséről, vagy legalább is ilyeneknek a templomi liturgiában való alkalmazásáról;¹⁾ legfeljebb a néphez közelebbálló ünnepi alkalmakra (búcsú, temetés) lehetett egy néhány magyarnyelvű katolikus ének.

Ezeknek a tényeknek figyelembevétele nagyon fontos akkor, ha igaz magyarázatot akarjuk adni a magyarnyelvű katolikus énekeskönyvekkel kapcsolatban felmerülő néhány különös jelenségnek. A XVI. század közepén tartott esztergomi zsinat (1560) szoll ugyan a latin énekek mellett népnyelvi énekekről is, de hogy ezek miféle énekek lehettek, nem tudjuk. Bár a határozat száz esztendő előtt elfogadottaknak mondja őket,²⁾ ez mit sem jelent: keletkezettek ezen az évszázadon belül bármikor, így a reformáció első évtizedeiben, vagy később a reformáció hatására is.³⁾ Mert a katolicizmus csak a reformáció hatására kezd gondot fordítani a gyülekezet nemzeti nyelven való énekeltetésére. I. Ferdinánd 1564 június 14.-én kiadott rendelete megengedi, hogy a *communio* után szabad legyen valamiféle himnuszokat, vagy felelgető dicsérő énekeket *a nép nyelvén* énekelni.⁴⁾ Ennek a zsinati határozatnak és e fejedelmi rendeletnek keletkezését csak úgy lehet megmagyaráznunk, ha feltesszük, hogy a nemzeti nyelvnek a katolikus liturgiában való használata a reformáció hatásának eredménye. E feltevést néha katolikus írók is egészen valószínűnek tart-

1) Horváth Cyrill, IK. 1905. 132 kk. — Seprődi János, I. h. 138 kk.

2) „...Cum gravi poena committimus, ne *vulgares* ullae, aut latinae etiam *cantilinae*, praeter eas, quas ante centum annos maiores nostros certe approbasse constet, aut praeter eas, quae posthac a nobis fuerint approbatae, in templis maxime admittantur.“ Vö. Péterffy: *Conc. Sacra* II. 254. — Id. Bartalus István: *MEZKisf.* IV. 90. — Bartha József, I. h. 11. — Babik József, I. h. 19. — Horváth Cyrill, I. h. 130. — Kálmán Farkas, *Figyelő* 1886 (XXI.) 315.

3) Valószínűleg a katolikusok már ekkor belátták azt, amit a sokkal későbbi kassai *Cantus Catholici* (1674) úgy fogalmazott meg, hogy „a hívek nagyobb részét a római szentszéktől az éneklésbeli zengésnek édesgetése vonta el“ és ezt a hatást korán igyekeztek ellensúlyozni. Vö. Szügyi József: *A magy. ref. énekeskönyv multja*. Debrecen, 1910. 4.

4) Quandoquidem rudes homines mentem a terrenis haud facile amotam habent, ad animos eorum in gratiarum Dei actionem et laudem excitandos *possent post communionem hymnus aliquis vel psalmus cum responsorio.... vulgari lingua decantari*. Id. Bartalus István, I. h. 91. — Horváth Cyrill, I. h. — Kálmán Farkas, I. h. 316.

ják. A XVI. századból sem nyomtatásban sem írásban reánk maradt katolikus énekeskönyv nincs és ilyennek egykorú léte fel sem tehető. De ha voltak is ilyenek mondja egy katolikus író,¹⁾ elenyésző csekély számmal lehettek a protestánsokéival szemben.²⁾ És ez lehet ismét egyik fő-fő oka — folytatja — hogy a protestáns énekeskönyvek csakhamar terjedni kezdtek a katolikusok között is. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk a tömeges át- meg visszatéréseket sem. A jobbágyok uraik hitét követve hányszor cserélhettek vallást! Nem lehet csodálkoznunk, ha a vallás-csere-berélés e zűrzavarában a sokszoros változás között a nép a végén már nem tudott különbséget tenni azok között az énekek között, amelyekben a vallásos kegyesség mélységei megszűntettek minden felekezeties dogmatizálást. Telegdi Miklós *Az evangéliomoknak magyarázattya* első részében (1577) néhány ének már magyarnyelvű népének³⁾ és egy félszázad múlva a nagyszombati zsinat (1629) nemzeti nyelven énekelhető népénekekről szól.⁴⁾

Az azonban biztos, hogy katolikus nyomtatott énekgyűjteménynek e zsinat évében megjelent Hajnal Mátyás *Az Jézus szívét szerető sziveknek... megmagyarázott könyvecske* (Bécs, 1629) című imádságos gyűjtemény nem tekinthető, habár „van-
nak az vége felé egy néhány régi és aétatos embereknek Deák-
ból Magyar nyelvre fordított Hymnusok“ is. Az első katolikus énekeskönyv csak a század közepén keletkezett.

Ilyen körülmények között különös jelentőséget kapnak XVII. századi kéziratok katolikus énekeskönyveink. Ha azok mellett a gyér XVI. századi adatok mellett, amelyeket az imént idéztem, nem lehetett elmennünk, mint olyanok mellett, melyek a katolikus

¹⁾ Bartha József, I. h. 24.

²⁾ A XVI. századi katolikus vallásos költészettel szemben a negatív álláspontot Kardos Albert fogalmazta meg talán a legszélsőségesebben (IK. 1891. 401 kk és EPhK. 1891. 795 kk.).

³⁾ Horváth Cyrill, I. h.

⁴⁾ „...quoniam ante et post conciones, de more patriae, *cantiones vulgares* per magistros scholarum praecinuntur, nemo parochorum deinceps permittat ut ulla hujusmodi cantilena decantetur, nisi quae a Vicario generali fuerit approbata.“ Vö. Péterffy, I. h. II. 254. — Id. Kálmán Farkas, I. h. 317. — Babik József, I. h. 21. — Bartha József, I. h. 10. — Horváth Cyrill, I. h. 129. kk. — Meg kell jegyezni, hogy Bartalus István szerint (*MEZKtsf.* IV. 98) e zsinati határozat után is kerültek be protestáns énekek a katolikus énekegybe.

énekügyet e korban képviselik, még kevésbé lehet figyelmen kívül hagynunk azt a két-három kéziratot, amely a katolikus egyházi ének XVII. századi darabjai közül sokat megőriztek. Az Újhelyi Graduale Romanum (1623), amelyet rendszeren XVII. századi katolikus énekeskönyveink sorában említenek, latin nyelvűségéért itt nem jöhet számításba. Sokkal érdekesebb a másik kettő, az erdélyi, közelebbről valószínűleg csíki származású Jancsó Benedek kódex (1630 körül) és a Gyöngyösi toldalék (1628–29). Az előbbi 225 éneke közül csak 9 latin, a többi magyar. Érdekes, hogy a kódex Erdélyi Pál által meghatározott énekei között nagyon sok a protestáns szerzőtől (Batizi, Sztárai, Szkárosi Horváth, Szegedi Gergely stb.) származó darab; nagyon sok megtalálható az Újfalvi, Bornemissza és Illyés István-féle gyűjteményben. Megérthetjük így majd alább, hogy miképpen jutott bele Kájoni János *Cantus Catholici* (1676)-jába olyan sok protestáns ének, mikor e kódex, amely valószínűleg annak egyik forrása volt, ilyen bőséges protestáns anyagot őriz. A másik XVII. század eleji, pontosabban 1628–29 között keletkezett katolikus énekgyűjtemény a Gyöngyösi toldalék tulajdonképpen nem is énekeskönyv, hanem Paratus *Sermones*-ének Strassburgban, 1503-ban megjelent művéhez hozzáfűzött mintegy 23 levélnyi kézirat. E toldalékban levő mintegy 24 ének között szintén van 4, vagy talán 6 protestáns eredetű ének; a többi szövegnek azonban hihetőleg katolikus író, talán a két kézirat-másoló a szerzője.¹⁾

Mindössze ennyi, ilyen kevés az az anyag, amelyre a katolikus énekeskönyvek kutatója a XVII. század első felében a legszorgosabb kutatás mellett is hivatkozhatik. Nagyon nehéz feladatra vállalkoztak tehát azok az írók illetőleg részben kompillátorok (Bogisich Mihály, Bartha József, Babik József és Kövesi Lajos), akik ennél többet igyekeztek feltételezés útján a katolikus magyar nyelvű énekgyűjteményekről mondani. Még maga az egyébként kritikával dolgozó Jénáki Ferenc is ingoványos talajra jut, mihelyt Kájoni János *Cantus Catholici*-jának forrásairól írva, teljesen félreértve Horváth Cyrill fejtegetéseit, a még protestántizmus előtt meglévő katolikus magyar himnusz-gyűjteményekről szoll.²⁾

¹⁾ Jelentőségére először Erdélyi Pál (MKSz. 1898. 231 kk.) mutatott rá.

²⁾ *Kájoni János énekeskönyve és forrásai*. Kvár, 1914. 7.

Az előbb vizsgált katolikus gyűjtemények egyikéről sem mondható, hogy az hivatalos katolikus énekeskönyv lenne; csupa magánválalkozásokból eredő, személyes szükségletet kielégítő énekeskönyvek azok. Az első hivatalos katolikus gyűjtemény, a *Cantus Catholici* csak 1651-ben jelenik meg Kisdi Benedek, egri püspök jóváhagyásával. Ennek az énekeskönyvnek megjelenése a katolikus ének-ügy történetében valóban fordulópontot jelent: van már egy hivatalos katolikus gyűjtemény, amelyre hivatkozni és amelyet bővíteni lehet. Ezután és ennek alapján egymás után jelennek meg a *Cantus Catholici*-k; a további, jelentősebb változtatást azonban éppen e hivatalos gyűjteményhez való igazodás szempontja akadályozza meg. A nyomtatott énekeskönyvek megjelenése nemhogy hátráltatná a kéziratos énekeskönyvek keletkezését, de — csodálatos jelenség egyenesen e kortól kezdve jutunk ismeretségbe egy egész sor katolikus kéziratos gyűjteménnyel. Leszámítva itt a közelebről nem ismert, de valószínűleg latin anyagú Kájoni-féle *Antiphonarium Romanum*-ot (1649), mely megelőzi a *Cantus Catholici*-t (1651),¹⁾ elsősorban a Csikcsobotfalvi kéziralt (1676 előtt) és a többi Kájoni-féle kéziratok jönnek számításba. Érdekes, hogy e kéziratok mind erdélyiek. Ez azonban érthető, mert Erdélyben Kájoni János csiksomlyai *Cantus Catholici* (1676)-jának megjelenéséig állandóan szükség volt katolikus énekeskönyvre. A fennebb említett kéziratok kérdése nem választható el Kájoni *Cantus Catholici*jától, hisz ezek közül legtöbb emennek forrásul szolgált.

Valószínű, hogy helyes volt Erdélyi Pál állítása, mikor a Kájoni féle *Cantus Catholici* legrégebb ma ismeretes katolikus forrásául a Jancsó Benedek kódexet tekintette. Ez azonban csak akkor igaz, ha csak a katolikus forrásokat akartuk megjelölni. Mert Kájoni ugyan felhasználta e forrás mellett a nyomtatott Kisdi-féle *Cantus Catholici*-n kívül a Csikcsobotfalvi kéziratot és a többi Kájoni-féle énekes gyűjteményt, de felhasznált néhány protestáns gyűjteményt is.²⁾ Csakhogy Kájoni János és az előbbi

¹⁾ Bár Erdélyi Pál feltételezte (l. h. 244 ill. 49) egy előbbi kiadás meglétét is; így az 1651-es második kiadás lenne.

²⁾ Alig hinném, hogy Jénáki Ferencnek a protestáns források közül csak a Gönczi énekeskönyv 1654-es lőcsei kiadását kellett volna tekintetbevennie, mikor Kájoni *Cantus Catholici*-ja protestáns forrásaira akart rámutatni (l. m. 7 kk).

kölcsönzők között az a különbség, hogy Kájoni ezt nem tudatlanságból tette. Ő nem vetelte ki művéből azokat a protestáns eredetű, de a hívek lelkéhez hozzánőtt régi énekeket, amelyek egy századon keresztül a katolikus énekkészlet részévé lettek. Sztárai Mihály és Szegedi Gergely énekei itt éppen úgy ott vannak, mint a Jancsó Benedek kódexben. Megvan benne Luthert híres XLVI. zsoltára (Erős várunk nekünk az Isten) Szkaricza Máté fordításában. Szenczi Molnár Albert is hozzájárult az énekeskönyv gyarapításához, sőt egyik kéziratot gyűjteménybe Kájoni a legkeményebb református püspöknek, Geleji Katona Istvánnak tulajdonított két éneket (Ez husvét ünnepében és Ez pünköst ünnepében) is beírt.¹⁾ Alig hihető — mondja Seprődi²⁾ —, hogy Kájoni, aki számon tartotta Balassa és Sámbar énekeit, az említett protestáns énekek közül egyetlen egynek se ismerte volna az eredetijét, jóllehet Illyés István módjára egyetlen egyet sem fordított el annyira, hogy a versfejekből a szerző neve elő ne tűnjék.³⁾ Alighanem e vallásos türelmének is része volt abban, hogy Kájoni mindjárt halála után az eretnekség gyanujába keverték ellenségei.⁴⁾ — Kájoni gyűjteményének ügye még Jénáki alapos tanulmánya után sem lekinthető lezártak, hisz nagyon sok eredeti Kájoni kézirat⁵⁾ lappang. Sőt Jénáki még a megközelíthető kéziratokat sem használta fel mind. Az újabban általam ismertetett és Kájoninak tulajdonított Apor Formulárium toldaléka (XVII. sz. második fele) is sok katolikus Mária-himnuszot tartalmaz. A kéziratok felhasználása és a protestáns források bensőségesebb rokonítása mutatja majd meg Kájoni *Cantus Catholici*-jének többi forrásait.

1) Seprődi János, IK. 1909. 140.

2) I. h. 141.

3) A katolikus énekgyűjtemény egész XVII. századi állapotára jellemzőek egyébként Illyés István szavai, aki 1693-ban Nagyszombatban megjelent *Soltári énekek* c. gyűjteménye előszavában a következőket (4 l.) jegyzi meg: (azért szerkeszti énekeskönyvét) „hogy az eretnekséggel bőves Graduálékat és Funebrálisokat, melyek a katolikus iskolamesterek kezében is látom forogban és templomokban helyesleg énekeltetnek (de az anyaszentegyházba nem különben illenek, mint a farkasbél a hegedűn báránnyúrok között, vagy Dágon az Ur szekrénye mellett), kezekből a Synodialis Constitutiók szerint, amennyire lehet kivehessem“. Id. Kálmán Farkas, Figyelő 1886 (XXI.). 318.

4) I. h.

5) A kéziratok felsorolását I. a könyvészeti rész I. felében, *Kájoni és Szárhegyi-Kájoni* címszó alatt.

A XVII. század katolikus gyűjteményeiről, különösen a kéziratokról, nincs mit mondanunk. Valószínűleg még ebből a századból való énekanyagot őriz a Pannonhalmi toldalék (1703—14 között), mely a Szelepcsényi-féle *Cantus Catholici* 1703.-i kiadásával összekötött leveleken mintegy 25 énekot őrzött meg.¹⁾ Ezek közül néhánynak a latin eredetijét is ismerjük, de sok eredeti, más forrásból nem ismert ének is található benne, mintegy annak jeléül, hogy a hivatalos énekeskönyv-kiadások sem tudják korlátozni az egyéni kegyesség örökké új meg új kifejezésre törő, lélek-rázó erőit.

Némelyek a katolikus énekköltészet arany, vagy virág korának nevezik a XVII. század második felét.²⁾ Valóban az előbbi emlék-nélküli vagy emlékekben szűkülő korszak után méltán nevezhető annak. A XVIII. századi katolikus énekeskönyvek azonban anyagukban nem mutatnak semmi haladást, semmi új lendületet. Összefügg talán ez a helybenállás azzal, hogy a XVIII. századi barokk-vallásosságból az igazi kegyességnek ég felé fordulása hiányzott. Különösen a század elején feltűnő mennyiségileg is a megjelent katolikus énekeskönyvek kevés száma. Bogisich Mihály ezt politikai és gazdasági okokkal magyarázza³⁾ Bár nem lehet azt mondani, hogy e századból nincs szám szerint annyi kéziratot énekeskönyvünk, mint az előbbiből, mégis, úgy tetszik, ezek az énekeskönyvek alig nyújtanak jelentékenyebbet. Kivétel természetesen Versegly Ferencnek két kéziratot versgyűjteménye [Parnassusi Magyar Múza (1786 körül) és Versegly Ferenc énekeskönyve (1786)]; azonban ezek csak az író ugyanakkor nyomtatásban is megjelent vallásos verseit tartalmazzák. Talán már e században másolt, de XVII. századi anyag teszi a Turóci jezsuiták kódexének tartalmát. Nagy baj, hogy a XVIII. századi kéziratokat sem dolgozta fel még senki abból a szempontból, hogy milyen összefüggések emlékeit őrzik, milyen nyomtatott, vagy kéziratot szövegtől függenek. Így csak éppen név szerint tudom felemlíteni a Budapesti toldalék (1703 után), Katolikus énekeskönyv (XVIII sz.), Pesti korálkönyv (XVIII. sz.), Kottás katolikus misekönyv (1720 körül, Magyar

¹⁾ Nem vettem számításba itt a *Zsoltárok könyve* (1678) néven ismert kéziratot, melyet újabban Alszegehy Zsolt Káldy György zsoltárfordítása egyszerű másolatának tart (It. 1915. 17).

²⁾ Bartha József, I. h. 40 — Horváth Cyrill, SpatakiFüz. 1904. 61.

³⁾ MENÉ. 22 kk.

cancionálé (XVIII. századforduló), Szentes Mózes toldaléka (1741 után, Tószögi kézirat (1783), Boldog asszonynak . . . dicsérete XVIII. sz. második fele), Gyulai Sáska Absolon énekeskönyve (1798), Katolikus énekeskönyv (1781), Jánosi énekeskönyv (1786), Katolikus énekgyűjtemény (XVIII. sz.) és Katolikus énekeskönyv (XVIII. sz.) néven ismertetett gyűjteményeket. Remélem akad majd kutató, aki ezeket az énekeskönyveket is beállítja majd a XIX. század fordulóról való Nagyszombati énekeskönyvvel és az 1815-ből származó Hodor Károly latin-magyar énekeskönyvével együtt a kéziratos katolikus énekeskönyvek fejlődési vonalába. Az ilyenfajta kutatáshoz különleges ismeretek, a katolikus kegyesség lelki-tartalmának és a kérdés különleges katolikus vonatkozásainak ismerete szükséges; mind olyan kellékek ezek, amelyek egy, a kérdést elsősorban irodalomtörténeti szempontból nézőben nincsenek és nem is lehetnek meg.

II.

Világi kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink.

1.

Már a vallásos tartalmú kézirat-anyag vizsgálatánál is láttuk, hogy a kéziratok anyaga egy-egy kor vallásos, politikai vagy társadalmi mozgalmainak is tükrözője. Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink között világi kézirataink valószínűs művelődéstörténeli prizmák, amelyekben alkotó színeire bomlik egy-egy korszak és abban is egy-egy osztálynak egész műveltsége, szellemi képe. Egy-egy korszakra, egy-egy kézirat-csoportra valóban találóan mondja Erdélyi Pál,¹⁾ hogy „ugyanegy hangulat vonul végig rajtuk: a rusztikus életmód és műveltség csendes nyugalmissága; ugyanegy illat: a nyári délután gyalogbodzájáé; ugyanegy hang: az alföldi alkony beszédes némasága“. Nem mindig csak irodalomtörténeli szempontból érdekesek e kisebb-nagyobb kéziratok. E kéziratos könyvek egyenként is érdekesek — írja tovább Erdélyi — tartalmuk szerint, költői termékeik, politikai, történelmi s vegyes följegyzéseik árán. De együttesen, mint egy társadalmi osztály műveltségeinek emlékei és őrzői, fölöttébb értékesek és vizsgálatuk minden tekintetben kötelező . . . Ezek eddig szinte kizárólag csak irodalmunk történetének, újabban zenetörténetünknek voltak forrásai; nézzük ezután vigyázóbb szemmel, mert művelődésünk történetére is forrásoknak kell tekintenünk őket. A vallásos kéziratok a szellem történetének csak egyik színét vetítették elénk. Igaz, hogy ez a szín pl. a XVI. században művelődéstörténetünk legélesebben kiváló színe, olyan, mely itt magában, egész bensőségében mutatkozik, míg később sok külsőleges, világi jellemzőivel együtt összefonódva oly élesen nem különböztethető meg. A XVII. század elején kezdődő vi-

¹⁾ MKSz. 1891. 55 kk.

világi kézirataink számbavétele még a vallásos kéziratok vizsgálatánál is több érdekességgel kecsegtet. Itt is az ezuláni vizsgálatok hozhatnak igazán új, bár már előre látható eredményeket. A mostani kutató előtt, aki az eddigi kutatások eredményeit szándékozik összefoglalni, még elég sok akadály van. Ugyanis már a vallásos kéziratok történeti fejlődésének felvázolása alkalmával láttuk, hogy a kéziratok összehasonlításának hiánya, az összefüggések, a rokonsági fok megállapításának nélkülözése mennyire bizonytalanná, sok esetben csak találgatások halmazává teszi a kutató fejtegetéseit. Alig kedvezőbb a helyzet a világi kéziratok esetében is. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy kevesebb világi kéziratot ismerünk közelről, mint vallásos kéziratot (ennek éppen az ellenkezője áll!), hanem azt, hogy világi kéziratainkat eddig nem állították be abba a korba, nem hozták őket vonatkozásba annak a kornak műveltség- és ízléslörténetével, amelyben keletkezési koránál vagy tartalmi jellegzetességeinél fogva tartozik. Nagyon sok, filológiai szempontból mintaszerű és tökéletes kéziratleírást kaptunk pl. kézirataink, talán legközelebbi ismerőjétől Dézsi Lajostól, sőt egyet-kettőt már Erdélyi Páltól is, de ezek legtöbbször éppen az hiányzott, amit fentebb kívánatosnak mondtam.

De itt, a világi kéziratok esetében még nehezebb feladattal állunk szemben, mikor az egyes kéziratok összefüggéseit meg akarjuk állapítani, mint amilyen a vallásos kéziratok esetében kellett megbirkóznunk. Igaz, hogy ennek itt egy, a későbbi kutatások során is kiküszöbölhetetlen oka van. A világi énekanyagok kéziratba való összeállítása, mondjuk olyanszerű, szinte kanonikus tekintélyű gyűjtemények kialakulása, mint pl. a vallásos kéziratok esetében a Batthyány kódex vagy a nyomtatásban megjelent *Cantus Catholici*-k voltak, nem történt meg. Nem állhatott elő tehát egyrészt olyan értelmű rokonsági viszony, olyan kétségtelen belső, tartalmi rokonság az egyes kéziratok között, mint amott, másrészt meg nem állhatott és nem állt elő olyan gyűjtemény vagy gyűjtemény-család sem, amelyhez az egyes kéziratokat viszonyíthatnók. A világi kéziratok énekeskönyvek és verses kéziratok nem valami irodalmi-nak elismert anyagot őriztek meg, hanem azt az irodalmon kívüli irodalom-alatti irodalmi anyagot, amely egy-egy társadalmi osztály, legfőképp a köznemes-polgári vagy diák elem irodalmi „ízlését” elégítette ki. Az igaz, ezzel együtt azt is elmondhat-

juk, hogy a kéziratos énekeskönyvekbe minden kor élő, ható irodalmát, a másoló ízlésének tetsző irodalmi termékeket másolta be egy-egy kántor, falusi nemes vagy országkoborló diák. A különböző korok levegője, finoman szállongó illata, gáláns sikamlóssága, vagy trágárságoktól orrfacsaró bűze árad felénk, mikor ezeket a sok hányódáson keresztülment kéziratokat lapozgatjuk. Talán semmiből, semmiféle nyomtatott irodalmi termékből nem mondhatunk ítéletet egy kor irodalmi, sőt általában szellemi igényeiről olyan bizonyossággal, mintha azt kéziratos énekeskönyveink anyagának ismerete alapján tesszük. Ezek a kéziratok az olvasott azaz élő irodalom nagy raktára; sok esetben bizony csak lom- és nem kincsestára: tele lim-lommal, értéktelen cafattal a sok ma is értéknek tetsző kincs között. De a ma lomnak tetsző a k k o r érték volt, és a mai kincs a k k o r talán csak másodrangú töltelék. Sokszor bizony sivárság, a disznótoros vidéki élet lefojtott életéből kirobbanó vaskos erotikum, a diákéletből akkor sem hiányzó lelki durvaság,¹⁾ egyszóval mind olyan jelenségek villannak meg előttünk egy-egy percre vagy telepednek ránk hosszasabban is, ha e kéziratokat olvassuk, melyek e század középosztályának lelki igényeit nem valami magas színvonalon állónak jelzik. De életet, a korabeli és mindig — egy ember életét mutatják; fesztelenül, díszétől, önérzetétől, alakoskodásától, hazugságaitól megszabadultan. Az életet és az embert, amint zsoltárt énekel és néhány pillanattal utóbb vaskos tréfákra szakad fel torkából az állatias röhøj vagy amint émelygős rokkó-bókot sug az idili környezetben élő pásztor a hajthatatlannak tetsző kedves felé, hogy néhány lappal odább már sikamlós trágársággal csalja földibb gyönyörök felé. Ha így, távol mindenféle esztétikai előítélettől, tekintjük ezt a gazdag anyagot, különös, titkos ablakok pattannak fel, amelyeken keresztül korokat és bennök emberek gomolygó tömegét látjuk: a korok igazi, hamisítatlan szellemtörténeti arculatát. Ilyen szempontból aztán a világi énekeskönyvek jelentősége messze túlhaladja a vallásos kéziratok jelentőségét. A vallásos kéziratok ugyanis legtöbb esetben függetlenek a másoló, tehát egy adott korban élő és meghatározott lelkialkatú ember ízlésétől: megrendelésre készült félhivatalos vagy hivatalos gyűjtemények egyszerű másolatai, esetleg

¹⁾ Vö. Szabó T. Attila: *Adalékok* (EME. X. vándorgy. Emlékkönyve) 53.

a változó, növvő vallásos szükségletekhez alkalmazott bővítet-
tebb formái; a világi kéziratok anyag viszont teljes egészében sok
titkos vonást eláruló tükre a másoló és továbbmenőleg egy kor
irodalmi igényeinek és az igényekben végbemenő változások-
nak. A világi kéziratok csak a sokszor egységesen fellépő iz-
lésváltások egyidejű tükrözésében rokonok: bennök csak az
egységes szellemváltozást, de nem a közvetlenül egy-tőről-met-
metszettséget, hogy úgy mondjam, külső, f i z i k a i leszármazást
figyelhetjük meg. Nincs két egyforma, egymástól közvetlenül
függő világi kéziratunk, eltekintve attól az igazán szabályerő-
sítő kivételtől, amikor újabb korban egy-egy nevezetesebb gyűj-
temény tudományos vagy más célból készült másolatát készíti el
egy-egy régi irodalmunk után érdeklődő (pl. Jankowich Miklós)
kutató, vagy gyűjtő.

2.

Ma ismeretes világi énekeskönyveink sora nem kezdődik
előbb a XVII. század elejénél. Talán egyetlen kivétel a Maro-
csai János kolligátuma, amely azonban csak kisebb terjedelmű
toldaléka egy XVI. század-végi nyomtatvány-kolligátumnak.¹⁾ En-
nek az „idők viszontagságaival“ is magyarázható jelenségnek
van egy vallásos-világnézeti oka is. Az a XVI. és XVII. századi
protestánsizmus, mely csak kárhóztatólag szollott a táncról, já-
tékról, a látványos mulatságokról (színjátszás²⁾ és a zenéről³⁾
nem vélekedett különbül a virágénekekről⁴⁾ azaz a világi köl-
tészet elsősorban szerelmi tárgyú alkotásairól sem. Nem cso-
dálható, hogy ilyen folytonos tilalom mellett, ha a világi költé-
szet titkon virágzott is, e költői darabok inkább csak szájról
szájra terjedtek s mint későbbi korból sok, apró, de biztos uta-
lás mutatja, lakodalmi mulatságokon, diák-szájon, céh-ünnepeken
kerültek csak elő. A XVII. század vége feléig ilyen emlékeket
magukba foglaló énekeskönyveink nincsenek. Még Balassa éne-
keit tartalmazó kódexek sem maradtak abból a századból, mely-

¹⁾ Ideszámíthatnók még a Tiszamelléki énekeskönyvet is, ha a hiá-
nyos leírás után bizonyosak lehetnénk, hogy nem csak XVI. századból
származó darabokat hordoz, ami végeredményben nagyon gyakori a XVII.
századi kéziratoknál is, hanem valóban a XVI. században keletkezett.

²⁾ Debreceni hitvallás (1661—62) Vö. Kiss Áron, I. h. 173.

³⁾ Tiszamelléki cikkek (1577). I. h. 692.

⁴⁾ Vö. Pintér Jenő: *A magy. ir. tört.* Bpest, 1921. I. 117.

ben a költő élt. De az, hogy éppen a XVII. század-eleji protestáns orthodoxia, a század végén erőre kapó puritánizmus és az egész századra ránehezedő ellenreformáció korában keletkeztek az első énekeskönyvek, akkor tehát, mikor a protestánsok a katolikusokkal együtt versenyeztek a világi és világias énekek elítélésében, ez a különösnek tetsző tünemény egészen érthető. Minden túlbúgó, égrenéző kor csak ideig óráig nyomhatja el az emberben rejlő világibb örömökre törekvő vágyakat. Így történt ez a XVII. században is. És bár kétségtelenül vallásos okok és vallásos törekvések indítják meg a XVII. század nagy háborúit, de éppen a háborúk szörnyű kilengései, a tábori élet fékevesztett garázdálkodásai és a háborúkkal járó erkölcsi szabadosság a lelkeket mind jobban elszakítják a vallásos költészet előbb még életadó forrásaitól, hogy aztán a századvég gyermeke főképpen azokban „a virágénekekben, a tisztátalan szerelemről írt pajkos énekekben, fajtalan, lutrikámos fűzfa poétáknak szemtelen beszédében“ lelje örömét, amelyek ellen már Geleji Katona István beszélt.¹⁾ A XVII. század második felében odáig jutott a kor elvilágiasodása, hogy a vallásos és világi líra egysége véglegesen megbomlik, sőt ez utóbbi hovatovább mind kedveltebb és kedveltebb lesz.

E változást ha máshol nem, énekeskönyveinkben is megfigyelhetjük. Míg XVII. század-eleji kódexeinkben, köztük a Wathay György énekeskönyve (1604), Lipcsei kódex (1620 előtt), Kuun kódex (1621—1648), Petrovay Miklós énekeskönyve (XVII. sz. eleje) Kádár énekeskönyv (XVII. sz. közepe), részben a Vasady kódex (XVII. sz. különböző évtizedei) és Detsi kódex (1609 és utána) néven ismertekben a vallásos elem uralkodó voltát figyelhetjük meg, úgy, hogy mellette csak mellékes szerephez jut a világi elem (az is csak hazafias és historiás énekek meg szép historiák alakjában!), addig a XVII. század második felében, mikor a nagy vallásos harcok már elültek, a század annyira haladt, az elvilágiasodásban, hogy még Zrinyi könyvtárában is helye van Balassa „fajtalan“ énekeinek [Zrinyi-féle Balassa kézirat (XVII. sz. közepe)], a költő és Rimai János

¹⁾ Id. Borbély István: *A magy. ir. tört.* I. 131. — Megjegyzendő, hogy Borbély egész XVI—XVIII. századi „népköltészetünket“ „eszményítve [jellemző a Jókai (!) idézet] és természetesen helytelenül tárgyalja. Azok a darabok, amelyeket Ő „a népköltészet“ körébe soroz, még népies termékeknek sem nevezhetők.

istenes énekei társaságában. Már ez az egymásmelletliség is jellemző, de vannak még érdekesebb adatok is. Egy csintalan kéz pl. Bornemissza Péter prédikációinak éppen abba a kötetébe írta bele Karasz Maris virágénekét, amelyben az író-kikel azok ellen, akiknek „immár csak mind hazugságnak hallgatására és hívságos mulatságra vágyódnak . . . fülei(k), tisztátalan és fajtalan beszédnek hallgatására . . . *virág- és szereleménekek hallgatására*, lant-, síp-, dob-, trombita, szóbeli hujju-hujjára és teményezer csácsogásokra.“¹⁾ E században ugyan még akadt kéz, mely azokat az éneksorokat kihúzta a prédikációskönyvből²⁾, de ez az adat, úgy hiszem, mégis csak jellemző marad.

A század második felében a vallással még eddig mindig szoros összeköttetésben élő hazafias költészet is mind világiasabb megnyilatkozásokban tör elő. Ha még van a század második felében a hazafiasságot átható vallásosság, az csak a protestáns gályarabok és felvidéki üldözöttek nagyon is egyhangú panaszában nyilatkozik meg. A vallásüldözésekkel kezdődő politikai harcok kora igazán nem alkalmas arra, hogy az elvilágiasodó századot megállítsa azon az úton, melyen halad. Mire a század leáldozik, egész sereg olyan énekeskönyvünk van, mely a századvég vallásnélküli, szabados, elvilágiasodott gondolkozását tükrözi³⁾, mintegy kincsesbányáját nyújtva annak a különös szépségektől ragyogó költészetnek, mely a század közepe felén is még csak titkos életet élt. Nemcsak hazafias, bujdosó, labanc- vagy kuruc-gúnyoló énekeket tartalmazó énekeskönyveink vannak, hanem olyanok is, amelyek szinte teljes egészükben csak szerelmi énekeket foglalnak magukba.⁴⁾ Legérdekesebb példája ennek a csaknem teljes elvilágiasodásnak a Mátray kódex (XVII. sz. második fele), Komáromi énekeskönyv

¹⁾ Id. Radvánszky Béla, IK. 1904. 130; utóbb Harsányi István, alább i. h.

²⁾ Vö. Harsányi István: *Ismeretlen virágének a XVII. századból*. IK. 1925. 92. — A bejegyzés a XVII. század közepe táján 1668-ig keletkezhetett.

³⁾ A század végéről egyetlen nevezetesebb kivételt, a néhány vallásos darabot is tartalmazó Szencsey daloskönyvet (— 1704) ismerek; az e korból származó Eszterházy Pál énekeskönyvének nem maradt szöveganyaga.

⁴⁾ E jelenséget Ferenczi Zoltán, a Vásárhelyi daloskönyv szerelmi énekananyagával kapcsolatban, a magyarság bensőségesebb nyugateurópai kapcsolataival igyekszik magyarázni. (Id. kiad. 13.).

(XVII. sz. vége — XVIII. eleje) és a Vásárhelyi daloskönyv (1670 körül). Még a szerzetes Kájoni János is pusztai világi darabokból összetevődő kéziratot szerkeszt [Kájoni kódex (XVII. sz. közepe)]. A korszak énekeiben már nem a puritán zsoldárok komorsága és a Mária-énekek szűzi tisztasága, de a szerelem lepellel érzékisége, az ellenség gúnyolása, a bujdosás keserősége, a győzelmi mámor, a csüggedés és fel-fellobbanó hetykeség hangja csendül meg. Ahol még megmaradt valami a vallásosságból, az már nem a felekezeti vallásosságot képviseli, hanem egy Balassától vagy egy Rimaitól származik (Komáromi énekeskönyv). Az elvilágiasodás, pontosabban az énekeskönyvek egy részének elvilágiasodása (hisz vallásos énekeskönyveket e korból is ismerünk!) teljes és így nem csodálkozhatunk, ha a XVIII. századnak a múlt századok költői eredményeiből összeálló énekeskönyvei és verses kéziratai [Bocskor daloskönyv (XVIII. sz. eleje), Radványi verseskönyv (1675—1782), Szabó Samú énekeskönyv-töredéke (XVIII. sz. vége), Balás kódex (1784—87), Solymosi Koncz daloskönyv (XVII. sz.)] már semmi vagy csak elenyészően csekély vallásos anyagot őriztek meg. A korszak első fele igazi hanyatlási kor abban az értelemben, hogy — a kuruc költészet századeleji termékeit kivéve — a század második feléig alig termel valami eredetit. A XVI. és XVII. század historiásénekeit és általában e két század irodalmi termékeit másolgatják a leírók, vagy keverik ezt az anyagot értéktelen köszöntőversekkel, húsvéti, pünkösti és karácsonyi rigmusokkal, otromba diák-fűzfa-poéta szövegekkel és prózai darabokkal [Várfalvi Fodor énekeskönyv (1764 körül), Dersi Biás daloskönyv (XVIII. sz. második fele), Adorján Imre énekeskönyve (U. a.), Bíró Mózes éneklüzete (U. a.), Tsorik kódex (XVIII. sz. közepe), Dersi István Elegans Diariuma (1770), Fiátfalvi verseskönyv-töredék (1773 körül), Vadadi Hegedűs kódex (1740—1754.), Halasi jegyzetkönyv (1740—1782), Kedves illatokkal bővülködő virágos kert (1790—94), Kismárjai György énekeskönyve (1730—50), Pap énekeskönyv (XVIII. sz. második fele), Radványi verseskönyv (1675—1782), Szathmári Ötves János jegyzőkönyve (1699—1759), Szolga Mihály diariuma (1760 és 1815—20), Vegyes kolligátum (XVIII. sz.), Pápai M. Mihály kézirata (1728), Benczédi Sámuel kézirata (XVIII. sz. második fele), Tarcsafalvi énekeskönyv-töredék (XVIII. sz.)]. Mindannyinak elég változatos a tartalma. Sok a múlt századok érdekesebb

irodalmi alkotásait, kuruc-énekeket, katona-dalokat, verbunkosokat morálizáló verseket, prózai drámaszövegeket, néprajzi érdekességű megjegyzéseket őrzött meg. Mindez azonban együttesen mutatja azt, hogy a század-eleje az előbbi század költészetéhez képest valóban hanyatlási időszak abban az értelemben, hogy alig található valami újat benne. Az ilyen értelmű hanyatlás különösen az erdélyi részek eldugott helyein keletkezett kéziratokban észlelhető.¹⁾ Itt még a század vége felé, sőt a jövő század elején is megmaradnak a másolók abban a tartalomkörben, amelyet néhány szóban az előbb jellemeztem.

3.

Régi és igaztalannak bizonyult értékjelzőt alkalmaznék, ha e korszak második felét is hanyatlónak mondanám. Már a század közepétáján keletkezett énekeskönyvek is azt mutatják, hogy ez a viszonylagos ellanyhulás, a kornak ez a fáradt önállótlanúsága valami új, közelgő változás hosszas vajudását takarja. Nem lehet tehát azt mondanunk, hogy ez a korszak nem hozott új színeket, új, elütő és, úgy tetszik, idegenszerű vonásokkal töltve meg énekeskönyveinket. Talán a sziveket újító bokréta (1770), a Vizeleti kódex (XVIII. sz. közepe) és Szádeczky Miscellanea (Ua.) néven ismert gyűjtemények is mutatják már a régi és új elem egymás mellett való jelentkezését. És míg a XVIII. század 60—70-es éveiben is helyi érdekű történetek mellett a múlt századok historiás, morálizáló, gúnyolódó anyagát másolgatják Erdély félreeső helyein, nyugatabbra Sárospatak és Debrecen diáksága már új úton jár; új, magyar földön eddig még nem ismert színek és hangok keverednek az élő irodalom tompa színei és megszokott hangjai közé.

A XVIII. század második felében, pontosabban az 1762 után keletkezett Kulcsár melodiáriummal első pillanatra egy egészen újnak tetsző, lényegében azonban csak új vonásokat is hordozó irányzat figyelhető meg. Ez az irányzat a régi eredményeken, a kuruc költészet és általában a XVI—XVIII. század népies, barokk-lovagi líráján növekedik ugyan, de mély, szinte

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy éppen ez a törekvés őrizte meg nagyon sok, előbbi időből származó, értékes irodalmi adalékunkat, mint azt a könyvészeti felsorolásban láthatni.

mondhatnók, tudatos érdeklődéssel fordul egyrészt a nép, másrészt a századvég külföldről beáramló, rokokkó-pásztorális szentimentalizmusának termékei, az „érzékeny dalok“ felé. A következő jó néhány évtizedben e két törekvés, e két izléstörténeti jelenség állandó küzdelme egészen jól kiolvasható kéziratos énekeskönyveinkből. Az előbbi törekvés csak egyik függvénye annak az irodalomban is megnyilatkozó hagyománymentő művelődéstörténeti mozgalomnak, mely a XVIII. század közepe tájától mind tudatosabban fordul a magyarság ősi, vagy ősinek vélt értékei felé.¹⁾ A másik irányzat, mely emezzel homlokegyenest ellenkező, eddig még csak sejtett, de véglegesen nem tisztázott úton hatott a magyar dalköltészetre és siettette annak európaibbá válását.

Mint előbb is mondtam, a XVIII. század második felének 60-as éveit jelölhetjük ugyan meg, mint olyant, amikor a rokokkó-érzelmesség jelentkezik énekeskönyveinkben,²⁾ de a régi és új egybevegyülése igazában először a későbbi sárospataki gyűjteményekben³⁾ [Szkárosi - Járdánházi melodiárium (1787—92), Sárospataki énekkar kottatára (1798), Kulcsár melodiárium (1762—75), Novák melodiárium (1791), Dávidné Soltári (1790—91), Melegh Dániel melodiáriuma (1797)] és más kéziratunkban [Kovács Ferenc énekeskönyve (1772—?) Kresznerics Ferenc dalgyűjteménye (XVIII. sz. vége) Veress Márton daloskönyve (1793)] jelentkezik. Egy-egy kéziratunk vegyes magyar—latin—tót—német anyaga [Akadémiai verseskönyv (XIX. sz. ford.), Dunántúli verseskönyv (XVIII. sz. vége) Pannonhalmi énekeskönyv (1796)] mutatja, hogy a szentimentális rokokkó-költészet beszüremkedése milyen közvetítéssel történt.⁴⁾ Az első

¹⁾ Horváth János: *A magyar ir. népiesség Faluditól Petőfiig*. Budapest, 1927. 6 kk.

²⁾ Ez tulajdonképen csak a melodiárium-irodalom kezdőévtizedét jelenti, de mint látjuk alább, a melodiáriumokban jelentkezik elsősorban ez az új irány. Vö. még Szabolcsi Bencze: *KZ.* 85, ill. 5.

³⁾ Érdekes, hogy a legjelentősebb sárospataki gyűjteményeket Orbán József, *A sárospataki énekkar történetének* (1882) írója nem ismerte; azok csak később, Harsányi István, Gulyás József, Hodossy Béla és Kasch Pongrác kutatásai révén kerültek napvilágra.

⁴⁾ Némiképen idevágó Gálos Rezső *A magyar műdal kezdete a XVIII. században* című dolgozata. IK. 1932. 354 kk. — L. még Trostler József: *Faludi és a német gáláns költészet*. EPhK. 1914. 202 kk. — Kastner Jenő: *Amadé gáláns versei*. I. h. 1922. 55 kk.; U. a.: *Csokonai lírája és az olasz költők*. IK. 1922. 39 kk. — Oláh Gábor: *Csokonai és a rococo*. Bpesti Szemle CLXI (1917). 120 kk.

rokokkó-vonásokat mutató énekeskönyvekben a régi, kuruckori dalok és virágénekek elegyednek össze a kor népi és népies termékeivel, de a század vége felé énekeskönyveink mindinkább megtelnek a nyugatról terjedő új ízlés „érzékeny“ dalaival.

Nem érthetetlen jelenség, hogy a rokokkó érzelmesség elsősorban a diákság szívéhez talál utat. A sárospataki diákkórus dallamtárai azok, amelyek legjobban mutatják e hatás terjedését és ezzel szemben a népies elem háttérbe szorulását. Tulajdonképpen a népivel szemben teljesen érzéketlen rokokkó az, mely a népiesség hatását diákságunknál mérsékeli.¹⁾ A rokokkó idil-kedvelése, pásztorálizmusa még nem népiesség, sőt éppen csak az nem; nem a nép hangja az a szentimentalizmus sem, melyet az érzelmek túlaradó bősége és sokszor hamisága tesz a népi őszinteség egyszerűségétől idegenné. Szinte kizárólag ennek az érzelmes költészetnek darabjait foglalja magába a Pannonhalmi énekeskönyv (1796) és a Vutkovits énekeskönyv (1798). A népies darabok legteljesebb gyűjteménye található P. Horváth Ádám gyűjteményeiben [Ötödfélszáz énekek (1813), Magyar Áron (1814)]; ezzel viszont legközelebről szellem-rokon a Szkárosi—Járdánházi melodiárium (1787—1792).

4.

A XVIII. század második felével kezdődő rokokkó-érzelmes irányzatot és az egyidejűleg megszülető népiesség hatásait nemcsak a századvég énektartalmú kézírataiban követhetjük nyomon. Talán még sokkal gazdagabb és földrajzilag is nagyobb területről való az a kéziratanyag, melyet ízléstörténetileg a XVIII. századdal egybefolyó XIX. század eleje nyújt a vizsgálódónak. Az anyagnak éppen ez a legkevésbé megvizsgált része; sőt még a könyvészeti számbavétel munkáját sem végeztük el. Először az alábbi könyvészeti felsorolás²⁾ van tekintettel arra, hogy énekeskönyveinknek élete nemcsak a XVIII. század közepéig érdekes tanulmány, de azután is az

¹⁾ L. még Szabó T. Attila: *Adalékok* (EME X. vándorgyűl. Emlékk.) 54.

²⁾ Megjegyzem, hogy a magyar irodalmi népiesség vizsgálata alkalmával Horváth János is hangsúlyozta a kéziratok források jelentőségét; ugyancsak ő utalt e források újabb számbavételének szükségességére is (*i. m.* 139.).

Nemcsak abból a szempontból nyújtanak kéziratok énekeskönyveink figyelemreméltót, hogy bennük folytatódik továbbra is a kor élő irodalmának összegyűjtése, hanem abból a szempontból is, hogy e korból származó énekgyűjteményeinkben halmozódik fel úgy a szentimentalizmus, mint a népi irodalom iránti érdeklődés végső eredményeinek forrás-anyaga. Bár közelebbről nem ismerem a sárospataki kéziratokat, mégis az előbbi analógiák alapján valószínűnek tartom, hogy e forrásanyag főlelőhelyeiül a sárospataki kéziratokat [Battha Bálint koltatára (1804—1808), Dávidné Dudája (1809), Felvidító nóták (1824), Pataki dallamtárak (1817—48, 1828—37, 1837—?, 1817—28), Pataki melodiárium (1816—31)] kell tekintenünk. Ezek anyagából keletkezhetett a nyomtatásban megjelent *Sárospataki dalok* (1826 és 1834) is.¹⁾ Semmivel sem maradnak e gyűjtemények megett, sőt földrajzi elszórtáguknál fogva nagyon értékes kiegészítő darabjai XIX. század-eleji izléstörténetünk és általában művelődéstörténetünk képének a debreceni eredetű kéziratok [Barla Szabó János gyűjteménye (1824), Dávidné Soltári (1814—28), Debreceni diákok verseskönyve (1728—1840) Turi Dániel verseskönyve (1834—40)], az akadémiai [Borzi Nagy Iván énekgyűjteménye (XIX. sz. ford.), Énekes gyűjtemény (1818), Fejér—Gönty énekeskönyv (XIX. sz. eleje), Ráth énekeskönyv (XVIII. sz. vége)] és a nemzeti múzeumi [Abonyi kézirat (XIX. sz. eleje), Farkas Károly gyűjteménye (1814) Magyar és latin versek gyűjteménye (XIX. sz. eleje), Magyar versek a XVIII. — XIX. századból (1725—?), Szirmay Mindenféléje (1812), Világi énekek (1801), Világi énekek (XIX. sz. eleje)] énekgyűjtemények. Erdélyből az EM. kéziratárából [Cseke Sándor énekeskönyve (1826), Dálnoki énekeskönyv (1839), Gáspár György daloskönyve (1829), Kún Sámuel énekeskönyve (1831—32)] néven ismert kéziratok az érdekesebbek. Nehány ismeretlen helyen [Pósafalvi Tullok Mihály versgyűjteménye (1816)] vagy magántulajdonban levő gyűjtemény [Varga melodiárium (1830-as évek), Sakó István énekfüzete (1828—29)] is nyújt valami figyelemre méltót. Jelentősek a MTA. és az EM. kéziratárában levő Tóth István-féle kottás gyűjtemények is. Természetes, hogy emellett a kisebb verses kéziratok is nyújtanak számbavehető anyagot. Ezeknek felsorolása azonban a könyvészeti részre tartozik.

¹⁾ Tulajdonképeni címe: *Régibb és újabb, részint érzékeny. részint vig dalok gyűjteménye*. Sáros-Patakon I. kiad. 1826, II. kiad. 1834.

5.

Mult század-eleji kéziratos énekeskönyveinknek ismertetése, mint fenti fejtegetéseimből kitűnik, igen fontos általános irodalom- és ízléstörténeti szempontból, de nagyon fontos különösen a népiesség közelebbi ismerete szempontjából is.¹⁾ Nem lehet azonban azt mondanunk, hogy e kéziratban az „eredeti“ népköltési anyagot tanulmányozhatjuk. Az ilyenszerű feltevés tarthatatlansága igazában akkor látszik, ha számításba vesszük, hogy kéziratos énekeskönyveink népinek nevezhető anyaga nem is közvetlenül a néptől származik, mert — mint Horváth János találóan írja — a népköltészet bányája, a népiesség Petőfi előtti félszázada számára nem annyira az igazi nép volt, hanem, bár a néppel szintén, de az irodalommal is érintkezésben álló, abból hatásokat felvevő, vidéki magyar középosztály.²⁾ E meggondolás, de meg a kéziratok egységes képe megtartásának szempontja is kívánatossá teszi, hogy ezután kéziratainkat ne válogatós módszerrel közöljük, mint tettük eddig, hisz minden válogatás önkényes, hanem teljes egészükben foglalkozzunk velük, mint azt kivételesen néhány régebbi kézirattal tették az eddigi kutatók.

Mult századi kézirataink sora korántsem záródik be azzal a néhány kézirattal, amelyeket a 30-as évek végéig számontartottam. Csak a MTA. kézirtárában, mintegy 300 olyan kisebb nagyobb versesfüzet van, melyek a magyar irodalmi népiesség valóságos kincsesbányáit teszik. Ez az anyag kis részében annak a hagyománymentő mozgalomnak az eredménye, melyet az Akadémia már a 30-as években megindított; nagyobb és értékesebb felében pedig abból a gyűjteményből áll, mely a Kisfaludy Társaságnak Erdélyi János által sugalt népköltési gyűjtőmunkájának anyagát öleli fel. E gyűjtemény a Kisfaludy Társaság hírlapi felszólítására az ország különböző részeiből beküldött kéziratos dalgyűjteményeket tartalmazza.³⁾ Ennek feldolgozása ezután, sok tanulsággal kecsegtető tudományos feladat.

¹⁾ Vö. Horváth János: *i. m.* 10. — Szabó T. Attila: *Adalékok a magyar népköltészet és a magyar irodalmi népiesség történetéhez.* IK. 1931. 479. — Megjegyzem, hogy soraim írásakor Horváth tanulmánya elkerülte figyelmemet. Innen az az ő fejtegetései után szinte felesleges, „nagyizolás“-nak testő célkitűzés, mely a források ismeretének szükségességére vonatkozik.

²⁾ *I. h.* 8—9. — L. még Bartha Dénes: *i. m.* 278 kk.

³⁾ A beküldők névsora megtalálható Erdélyi János *Népdalok és mondák.* Pest, 1846—48. I.—III. köt.-ben. — A gyűjtésről eddig legrészletesebben Horváth János (*i. m.* 266 kk.) szollott; a gyűjtés nyersanyagát, mely jelenleg a MTA kt.-ban (Magy. ir. Népköltészet I—X. köt.) található Horváth János úgy tetszik, nem ismerte. — Magam e gyűjteménynek csak az 1840-ig terjedő anyagát használtam fel könyvészeti összeállításomban.

KÖNYVÉSZET.

Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirateink könyvészete.

1.

Mindaz, amit eddig kéziratos énekeskönyveink és verses kézirateink jelentőségéről mondtam, mintegy általános bevezetés volt dolgozatom itt következő különleges részéhez, az eddig másoktól ismertetett, vagy általam újabban felkutatott kéziratok könyvészeti összeállításához. E rész előállításának és jelenlegi alakjának megértéséhez az alábbiakat bocsátom előre.

Összeállításomba nemcsak az u. n. énekes-, dalos- és verseskönyveknek, kódexeknek, graduáloknak, passionálisoknak, vagy funebrálisoknak nevezett kéziratokat vettem fel, hanem minden olyan kéziratot illetőleg kéziratföredéket, melynek verses anyaga van. Ezzel az eljárással megszorítottam ugyan a kéziratok számát, de úgy vélem, nem végeztem felesleges munkát, hiszen sokszor egyetlen verses darabot tartalmazó kézirat jelentősebb lehet, mint sok más, amely nagyobb terjedelmű. A könyvészeti teljesség szempontja különben sem engedi meg az olyanszerű válogatást és figyelmen kívül hagyást, mint amilyet, a munka minden értéke mellett is, Erdélyi Pál első összeállításában kárhoznunk kell. — Az így hatodfélszáz darabra felszaporodó kéziratanyagot két csoportra osztva tárgyalom. Az első részben a vallásos kéziratokat sorolom fel; itt szinte kizárólag csak az egyes felekezetek (r. katolikus, református, unitárius) illetőleg vallásos irányzatok (szombatosság) énekanyagát tartalmazó, tehát a pusztán vallásos kéziratokat tárgyalom. A második rész a világi kéziratokat öleli fel. Azonban előbbi fejtegetéseimből kitűnt, hogy a vallásos és világi anyag korántsem választható el olyan élesen, mint azt elméletben tesszük. A kettős tagozás tehát nem vihető keresztül mindenütt és így néhány vegyes tartalmú kéziratot a világi, vagy a vallásos kéziratok közé kellett beosztanom. Általában azonban az ilyeneket inkább az előbbi, mint az utóbbi csoportba soroltam, ha az anyag tulnyomó része világi volt. Ugyanezt tettem akkor is, ha elsősorban a világi anya-

got tartottam fontosnak. — Akár erről, akár arról a csoportról van szó, természetes, hogy igyekeztem felkutatni minden általam megközelíthető kéziratot, sőt a csak kézirat, vagy nyomtatott forrásokban előforduló utalásokból ismert kéziratokat sem hagytam figyelmem kívül. Személyes tapasztalatom szerint ez nemcsak a kéziratleírások szaporítására jó, de az ilyen nyilvánfartásnak a további kutató is hasznát veheti. Magam is — futó utalások nyomán indulva — nem egy kézira-ra bukkantam rá illetőleg elveszett kéziratot fedeztem újra fel.

A leírás alkalmával előbb a kézirat legáltalánosabban használt vagy — amennyiben „új“ kézira-tról van szó — az általam használatra legmegfelelőbbnek tartott nevét adom. Tekintettel voltam azonban a már ismertetett kéziratok esetében mindazokra az elnevezésekre, amelyekkel az egyes kéziratokat az idők folyamán illették; az erre vonatkozó utalásokat a kutató a megfelelő helyeken megtalálhatja. A kézirat neve után, már amennyiben lehetséges, a lelőhely, alak és levélszám meghatározása következik. Utána a kézirat esetleges másolatára, majd a szövegkiadásokra utalok. Maguk a kéziratleírások csak ezután jönnek. A leírások alkalmával főképp a tartalmi vonások kidomborítása volt a célom. Csak kis mértékben törődtem a kéziratok külső, szigorú értelemben vett könyvészeti leírásával. Nem elégedtem azonban meg az egyes kéziratok belső tartalmi vonásainak kiemelésével, hanem arra törekedtem, hogy a kéziratok közötti rokonsági viszonyt, az irodalom-, sőt ízléstörténeti összefüggéseket is kidomborítva, mintegy eredőire szétbontottan szemléltessem mindazt, amit összefogva dolgozatom első részében előrebocsátottam. Belátom azonban, hogy az ilyen tartalmi jellemzésnek is megvan a maga hibája. Ugyanis nemcsak a kutatási idő aránylagos korlátozottsága, de a dolgozat terjedelme is kötött és így a kéziratoknak csak egészen általános jellemzését adhattam, sőt legtöbbször csak futó utalás alakjában állítottam be a kéziratot abba az ízléstörténeti irányzatba vagy abba kézirat-családba, amelybe hihetőleg tartozik. Néha, a kisebb terjedelmű kéziratok esetében, ezt a hiányosságot úgy igyekeztem kiegészíteni, hogy a kéziratokban meglevő versszövegek kezdősorát is közöltem. Az eszményi kéziratismertetés az lett volna, hogyha ezt a terjedelmesebb kéziratok esetében is megtehettem volna. Erről, megint takarékosági szempontból, le kellett mondanom és a terjedelmesebb kéziratok esetében

csak a jellegzetesebb darabokat emeltem ki. Itt, a jellegzetesség meghatározásánál, aztán természetesen elkerülhetetlen volt némi önkényesség, ami pedig egész dolgozatomban igyekeztem kiküszöbölni. — A kéziratleírások után közvetlenül a kérdéses kéziraatra vonatkozó irodalmat adom. Egészen természetes, hogy bár a kéziratleírások alkalmával az itt adott irodalmat tetszésem szerint felhasználtam, nem jeleztem külön lapalji jegyzetben még az olyan fokú felhasználást sem, amikor a leírást szószerint más forrásból vettem. Ilyen eset azonban nagyon kevés van. — Felvettem az irodalom-jegyzékbe azokat a forrásokat is, amelyek elsőnek, de esetleg csak futólag utaltak a kérdéses kéziraatra. Természetes azonban, hogy ha az ilyen kéziratokat átvizsgálhattam, a magam véleményét, legtöbbször erre való utalás nélkül, mindig jeleztem. Az olyan forrásokat, amelyek csak másodkézből ismertelik a kéziratot (pl. irodalomtörténeti kézikönyvek, lexikonok stb.), mellőztem, illetőleg az ilyeneket csak akkor iktattam be az irodalom-jegyzékbe, mikor ezt megtenni valamilyen szempontból érdemesnek tartottam.

Megjegyzem, hogy alább csaknem félezer, pontosan 472 (192 vallásos, 380 világi) kéziratot ismertetek. Bár ezt a nagy számot úgy értem el, hogy minden kéziratot felvettem, tekintet nélkül versanyagának csekélységére, de azért mégis jelent valamit az, hogy csaknem hétszerte több kéziratleírást vesz itt a kutató, mint Erdélyi tanálmányának a kéziratok forrásokra vonatkozó részében, ahol hetvenhat kéziratleírás olvasható. Bár magam, mint jeleztem, sokkal nagyobb időt az 1550—1840 közöttit öleltem fel, a kéziratleírások csoportosításában feleslegesnek tartottam a százados beosztást alkalmazni, melyet az EM. kéziratok énekeskönyveiről írt tanulmányomban alkalmaztam, hanem betűsoros egymásutánban sorolom fel a kéziratokat, hogy a kutató a lehető legkevesebb fáradsággal és idővesztegetéssel használhassa dolgozatomat. A nevezetesebb kéziratokat amúgy is csoportosítom tanulmányom első részében. Ugyancsak a további kutatás megkönnyítésére jónak láttam összeállítani a kéziratok lehelyének betűsoros jegyzékét úgy, amint itt alább következik. Ebből kitűnik, hogy honnan és mit használtak fel az eddigi kutatók és milyen téren kell kiegészíteni az eddigi kutatásokat. Valóban nem kell sajnálnom az eddigi, nem kis fáradsággal és nem mindig anyagi gondoktól függetlenül végzett kutatásra szánt időt, ha e sorok csak kis részben is olyan

hasznosíthatók lesznek és a kutatás olyan fellendülését idézik elő, mint annak idején Erdélyi Pál tanulmánya.

2.

Kéziratok énekeskönyveink és verses kézírataink lelőhelye.

Az alábbi összeállításban a számok egy része a lelőhely (lvt., kvt., kt.) számozására vonatkozik; a többi számok közül a rómaiak a vallásos (I.) illetőleg világi (II.) kéziratokat magába foglaló könyvészeti részre, az arab számok pedig a kéziratnak könyvészeti összeállításomban előforduló sorszáma utalnak.¹⁾ Egyebekben az összesített *Rövidítések* táblázata az irányadó.

- Alsókubini Csaplovits-féle kvt. II. 10.
br. Apor cs. lvt. (Abosfalva) II. 14, 322.
Aradi lyceum kvt. II. 359.
Ányos cs. nagyveztergári lvt. II. 82.
gr. Barkóczy lvt. (Pálóc) II. 24.
Bethlen kollégium kt. (Nagyenyed) 209, 248, 259/a, 259/b.
Bécsi udvari (most nemzeti) kvt. II. 229.
Budapesti „Pázmány Péter“ Tudományegyetem kvt. (BEK) A. 49, 112, 113, 115, 117, 159.
Theol. A. 130.
Kaprinay kzt. gyűjt. II. 171.
Pray Collectio XX. 31.
Kjn. I. 22, 24, 134, 135, 187; II. 139, 201.
Budapesti Országos Rabbiképző kvt. I. 96, 169.
Budapesti ref. teol. akadémia Ráday kvt. I. 143.
Csiksomlyai szent-ferenc-rendi zárda kvt. I. 29, 72.
Csurgói ref. kollégium I. 34, 76.
Gsúry Bálint dr. (Debrecen) II. 348.
br. Dániel cs. lvt. (Vargyas) II. 349.
Debreceni Csokonai Kör kvt. 181, 191. Kjn. II. 67, 68.
Debreceni ref. kollégium kvt. R. 504, 505, 507, 537, 538, 667, 672, 682, 830.
Debrecen város. Kjn. II. 64.
Dunántúli ref. egyházkerület lvt. (Pápa). II. 242.

¹⁾ Ezt a számozást csak az ismeretlen helyen levő, vagy közelebbi jelzet nélkül említett kéziratok esetében sorolom fel.

- Egri érseki főegyházmegye lvt. II. 323.
 Eperjes város lvt. II. 271.
 Erdélyi Múzeum (EM.) kt. 2, 8, 9, 10, 12, 14, 19, 353, 393, 417, 436, 458, 462, 470, 629, 842, 870, 895, 898, 922, 969, 970, 1363, 1625, 1634, 1668, 1679, 1685, 1724, 1744, 1776, 1809, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 2245, 2248, 2288, 2302, 2454, 2679, 2682, 2684, 2688, 2885, 2991, 3017, 3052, 3089, 3091, 3102, 3109, 3114, 3200, 3204, 3587, 3588.
 Beosztatlan anyag: II. 143, 156.
 Kjn. I. 130.
 Eszterházy hg. cs. hitbizományi lvt. (Hol?, II. 85.)
 Eszterházyak kismartoni hg. lvt. II. 157.
 Esztergom városi kv. II. 120.
 Gyallay Domokos (Kolozsvár) II. 357.
 Gyöngyösi szent-ferenc-rendi kv. *F.* 120. Kjn. I. 45.
 Gyulafehérvári Batthyaneum I. 12.
 Halasi ref. főgimnázium kv. II. 108.
 Kalocsai főszékesegyház kv. 21509, 22102.
 Karcagi városi lvt. II. 50.
 Kecskeméti ref. kollégium kv. II. 265.
 Kecskeméti városi lvt. II. 147.
 Keszthelyi gr. Festetics kv. I. 42.
 Késmárki ref. liceum kv. II. 155.
 R. Kiss István dr. (Debrecen) II. 316.
 Koháry-ház szentantali lvt. II. 159.
 Kolozsvári szent-ferenc-rendi kv. I. 1., II. 144.
 Kolozsvári piarista liceum kv. II. 300.
 Kolozsvári ref. kollégium kv. *RMK.* 61, 182 Kjn. II. 37, 244.
 Kolozsvári unitárius kollégium (KUK.) kt. 4, 40, 146, 189, 197, 284, 298, 330, 557, 603, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 998, 999, 1009, 1058, 1094, 1128, 1129, 1151, 1152, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1187, 1190, 1210, 1224, 1225, 2231, 1241, 1246, 1251, 1255, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1333, 1347, 1359.
 Beosztatlan anyag, I. 99, 137.
 Régi jelzet: *F.* IV. 28.²⁾
 Lipóci Kecser cs. lvt. (Lápispaták) II. 187.
 Lipcsei városi lvt. *N.* 98 ill. *Sl.* 11.

¹⁾ Valószínűleg, hogy e két levéltár egy, csak pontatlanul idézik.

²⁾ Ma nem található meg.

Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) kt.

Fol. Hung. 129, 154, 1143, 1193, 1210, 1213, 1216, 1440.

Fol. Lat. 515, 2077.

Quart. Hung. 17, 110, 141, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 202, 208, 222, 225, 236, 292, 388, 410, 512, 544, 596, 981, 1069, 1346, 1395, 1460, 1541, 1556, 1977, 1985, 2541.

Quart. Lat. 379, 700, 1962.

Oct. Hung. 39, 44, 50, 69, 70, 73, 80, 135, 137, 161, 174, 360, 396, 410, 413, 416, 430, 446, 476, 482, 483, 496, 503, 516, 517, 522, 534, 540, 545, 587, 600, 602, 605, 630, 640, 654, 702, 769.

Duod Hung. 14, 42.

Kjn. I. 28, 127, 162. — II. 73, 148.

Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya.

gr. Rhédei lvt. keltezetlen levelek csomója II. 266.

Sibrik cs. lvt. II. 282, 294,

Tunyoghy gyűjt. II. 342.

Magyar Nemzeti Múzeum Zenei Osztálya. 112, 192.

Magyar Tudományos Akadémia (MTA.) kt.

Magy. cod. 2—r 75, 76.

Magy. cod. 4—r 29, 34.

8—r 7, 6, 12, 15/I, 15/II.

Régi és újabb írók. 4—r 38, 190, 252^{/3}, 252^{/10}.

Régi és újabb írók. 8—r 43, 46, 48, 60, 61, 62, 63.

Magy. ir. Népköltészet. I. 4—r 207, X. 193^{/16}.

8—r VI. 140, 159/b, 193^{/35}. IX. 180, 181, 184, X. 193^{/10}. 193^{/20}, 193^{/25}.

Tört. 4—r 38.

Kjn. II. 4, 5, 6, 7, 138, 203, 211, 219, 276, 350.

Marosvásárhelyi szent-ferenc-rendi zárda kvt.

B. I. 9247.

Kjn. II. 202.

Marosvásárhelyi ref. kollégium kvt. 1451, 9648.

Máramarosszigeti ref. liceum kvt. I. 106. II. 190.

Mikó Imre dr. (Kolozsvár) II. 270.

Nagydobszai ref. egyház. I. 117.

Nógrádmegyei Múzeum (Hol?) II. 103.

Nyiry Dániel (Miskolc) II. 221.

Nyitrai kegyesrendi kvt. II. 222.

Odeschalchi hg. magánlevéltára (Körmöcbánya) II. 41.

- Országos Levéltár. Kjn. II. 172.
 br. Palocsay lvt. (Lőcse). II. 100, 230.
 Pannonhalmi benedek-rendi kv. I. 125, II. 231, 232.
 Pozsonyi r. kat. főgimn. kv. I. 142.
 br. Radvánszky cs. lvt. (Radvány) II. 251, 252, 253, 254,
 255, 256, 257, 258, 334.
 br. Radvánszky cs. lvt. (Sajókaza) II. 269.
 Ráday lvt. (Hol?) II. 260.
 Rákóczy-Aspremont-Erdődy lvt. (Vörösvár) II. 84, 344,
 372, 395.
 Sárospataki Főiskola kv. (SPF.) 130, 131, 133, 205, 257,
 513, 514, 516, 630, 1111, 1127, 1338, 1340, 1664, 1666, 1668,
 1717, 1718, 1759, 1760, 1761, 1765, 1770.
 Kjn. I. 27, 101, 153, 154, 155, 156.
 II. 18, 87, 141, 274, 275, 311.
 Soproni városi múzeum II. 289.
 Szegedi „Ferenc József“ Tudományegyetem kv. II. 371.
 Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy) II. 52, 351.
 Székelykeresztúri unitárius főgimnázium kv. 9840, 9797.
 Székelyudvarhelyi ref. kollégium kv. Kiskvt. II. 356.
 Kz. Y. 45, 141, 144. B., 150, 173.
 Újnépi ref. egyház I. 181.
 Varsói Kasinski kv. II. 173.
 Vikár Béla (Budapest?) II. 227.
 Zay—ugróci lvt. II. 375.
 gr. Zichy nemzetség zsélyi lvt. II. 379.

Megsemmisült, vagy ismeretlen helyen levő kéziratok: I.
 4, 7, 8, 10, 14, 16, 17, 30, 35, 45, 55, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72,
 73, 74, 75, 83, 84, 85, 87, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 105, 108, 109,
 110, 115, 118, 119, 129, 139, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 159,
 160, 163, 170, 171, 172, 177, 184, 185, 191.

II. 3, 15, 16, 19, 20, 22, 25, 29, 30, 31, 33, 35, 39, 42, 47,
 48, 63, 71, 72, 74, 76, 80, 81, 83, 98, 101, 104, 107, 109, 113,
 119, 121, 122, 123, 124, 142, 150, 151, 152, 154, 169, 175, 188,
 189, 191, 192, 218, 223, 225, 241, 245, 249, 259, 263, 267, 268,
 284, 285, 288, 290, 297, 298, 302, 304, 305, 310, 312, 314, 317,
 321, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 335, 341, 349, 353, 370, 376,
 378, 380.

I.

Vallásos tartalmú énekskönyveink és verses kézírataink.¹⁾

1. *A kolozsvári ferences zárda kéziratosa gyűjteménye*. A kolozsvári Szent-Ferenc-rend könyvtárában.

Utalólag említve, 1741-ben lezárt egyházi énekgyűjteménynek jelzik.

Szabolcsi Bence: *Hofgreff énekeskönyv dallamai* IK. 1931. Füg. VIII. 1. A szombatosok régi könyve I. Árkosi János kódexc.

2. **Abasfalvi zsolttároskönyv (1631)*. EM. kt. 895 sz. 4 – r 166 lev.

Az elől és hátul csonkult kézirat részben a Bogáti Fazekas Miklós-féle zoltárfordítást foglalja magába, de csak a XV—CXXXIX. zoltár van meg benne teljesen. Az „ad notam“ jelzés az EM. kt. másik Bogáthi-fordításokat tartalmazó kéziratának, a Szenterzsébeti Bogáti kódexnek „ad notam“ utalásaitól szövegében legtöbbször eltér. Az 1631-ben másolt zoltároskönyv az abasfalvi unitárius egyház tulajdona volt és jelenlegi helyére 1902-ben, Sztripszky Hiador ajándékozása révén került.

Szabó T. Attila: *i. t.* 296 ill. 18.

3. **Albert Áron: Halotti versek és bucsuztatók (1800—1850)*. KUK. kt. 1251 sz. 8 – r 92 lev.

A több füzetből álló gyűjtemény halotti versei előtt levő nótautalások énekelt szövegekre mutatnak. A III. füzet 4a-b lev-én levő szöveg kottás.

4. *Antiphonarium Romanum (1649)*. Ismeretlen helyen.

A kézirat szerkesztőségét Kájoni Jánosnak tulajdonították, bár „csak vannak benne tőle is leírások, egyébként másnak a gyűjteménye“. A kézirat lelő helyének jelzésével az ismertető adós maradt.

Seprődi János: *A Kájoni-codex ir. s zenetört. adalékai*. IK. 1909. 145.

¹⁾ A *-gal ellátott sorszámok alatt ismertetett kéziratok a magam kezén is megfordultak.

5. **Apostagi graduál.* MNM. kt. Fol. Hung. 1216 sz. 2—r 105 lev.

A hosszas vándorút után 1901 körül jelenlegi helyére került, csonka kézirat több, különböző kéz munkája a XVI—XVIII. századból. A kézirat jellegzetes graduál-voltát még külső kiállítása is elárulja; kétségtelenül dunántuli protestáns énekgyűjtemény. Erdélyi (i. h.) érthetetlenül a világi énekeskönyvek közé sorolta,

Varasdy Lajos, Figyelő 1876 (I.) 159. — Erdélyi Pál: *i. t.* 262 ill. 67.; U. a.: *Az Apostagi graduál.* MKSz. 1901. 386.

6. **Árkosi Barabás Ferenc énekeskönyve. (1781).* KUK. kt. 999 sz. 2—r 294 lev.

A kéziratot árkosi Barabás Ferenc székelyszentmihályi rektor 1781-ben írta le egy 1754-ben készült másolatról. E másolat viszont egy 1749-ben nyomtatott énekeskönyvről készülhetett. A dicséreteket és zsoltárokat magába foglaló énekeskönyvet 1839-ig használták a székelyszentmihályi unitárius ekléziában; 1878-ban Benczédi Gergely közbejárására került jelenlegi helyére.

7. *Árkosi János kódexe.* Ismeretlen helyen van. 2—r 60 lev.

Az 1617—1628 között összeírt kódex gyűjtemény jellegű; nemcsak több író, de több másoló műve is. A kódex énekanyagában csak négy szombatos ének van; a többi, mintegy 13 ének Bogáthi Fazekas Miklós zsoltárfordításából való. A kézirat — Thury szerint — a KUK. kt.-ban volt, de ma lappang.¹⁾

Boros György: *A szombatosok irodalmi maradványai és vallásos nézeteik.* KerMagvető 1886. 6. — Kohn Sámuel: *A szombatosok* 60, 108, 135. — Pokoly József: *Az erd. ref. egyh. tört.* II. 46.²⁾ — Major Gyula: *A szombatosok énekei.* MagyZenetört. 1907. 8. — Thury Zsigmond: *i. t.* 46.

8. *Áts Józsefné ima- és énekeskönyve.* Ismeretlen helyen van.³⁾ 8—r 52 lev.

A XIX. század közepén másolt kézirat szombatos imákat és hét szombatos éneket tartalmaz; csonka.

Thury Zsigmond: *i. t.* 104.

9. **Áts Mózes ima- és énekeskönyve.* EM. kt. 3200 sz. 8—r 282 lev.

¹⁾ Magam sem akadtam rá a kéziratárban folytatott kutatómunkám alkalmával (1932), habár a kéziratanyagot darabonként néztem végig.

²⁾ A kódex keletkezési korára vonatkozó felfogása, melynek értelmében a kódex közvetlenül 1579 után keletkezett, nem állhat meg.

³⁾ 1912-ben Áts Józsefné Lovász Juci (Ráchel) bőzödújfalusi lakos tulajdonában volt.

A XIX. század-fordulón keletkezett kézirat szombatos imák mellett mintegy 35 szombatos éneket is tartalmaz. A Bözödújfaluban készült kéziratok sorába tartozik.

Thury Zsigmond: *i. t.* 81. — Szabó T. Attila: *i. t.* 301 ill. 23.

10. *Áts Mózes kéziratföredéke.* Ismeretlen helyen van.¹⁾ 16—r 24 lev.

A töredékes szombatos ima- és énekeskönyv mindössze 3 szombatos éneket őrzött meg.

Thury Zsigmond: *i. t.* 98.

11. *Balogi cancionale (1659).* A debreceni ref. kollégium könyvtárában. (Kjn.) 4—r 350 lev.

A kézirat nem rendszeresen összeírt énekeskönyv, hanem időről-időre folytatott és egybeírt gyűjtemény. Leírója Ocsovay Mátyás balogi (gömörmegyei) pap 1659-ben írta össze énekeit.

Kálmán Farkas, Debreceni Prot. Lap 1882. 122., 128 sz. — Erdélyi Pál: *i. t.* 256 ill. 62.

Batthyány Hymnarium. I. Batthyány kódex.

12. *Batthyány-kódex.* A gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban „Hymni et Psalmi cum notis cantus hungarice. MS. Sec. XVI. in 2°“ jelzettel. 2—r 225 lev. — XIX. század közepén készült másolata a MTA. kt. Magy. kód. 2—r 67 sz. — Két²⁾ éneket kiadta Toldy Ferenc: *A magy. nemz. tört.*³⁾ Pest, 1862. II. 61. — Egy szövegét dallammal Bogisich Mihály: *Őseink buzgó-sága.* Bpest, 1888. II. 50. — Teljes szövegkiadása Volf György gondozásában Nyelvemléktár. XIV. 125. kk. Bpest. 1890. — Egy szövegét kiadta Bartalus István. ÉRT. I. 8. sz. 66.

A nagy rideg újgót betűkkel 1541—1563, mások szerint 1556—1563 között leírt²⁾ kódex gr. Batthyány³⁾ Ignác (1741—1798) erd. kat. püspök alatt került jelenlegi helyére; róla kapta nevét is. Toldy Ferenc, aki először foglalkozott vele, tartalmilag katolikus karkönyvnek (chorale) tartotta; véleményét később osztotta Bogisich Mihály és némileg Bartha József is. Kálmán Farkas rendszertelen és sokban téves, meg Volf György, Hor-

¹⁾ 1912 körül a Kohn Sámuel (Budapest) tulajdona volt.

²⁾ Seprődi János (alább i. h. 138), aki az eredeti kódexet látta, tévesnek mondja Volf Györgynek azt az állítását, hogy a kódexben az 1563-as bejegyzés előfordul; szerinte az a bejegyzés 1733-at ad. Megjegyzendő, hogy Volf valószínűleg az akadémiai másolatról adta ki a kódexet és az az évszámbeli tévedés a másoló hibája lehet.

³⁾ E nevet és így a kódex nevét is legtöbbször tévesen *Batthyányi*-nak írják *Batthyány* helyett.

váth Cyrill és Seprődi János módszeres és meggyőző fejtegetései után a kódexet olyan protestáns jellegű graduálnak kell tekintenünk, amelyben meg sok vonás maradt meg a régi katolikus énekeskönyvekből, illetőleg liturgiából. A katolikus istentiszteletben régtől fogva énekelt latin himnuszok közül nagyon soknak találjuk itt meg a magyar protestáns fordítását, de alig néhány ének lehet olyan, amely már meglevő katolikus fordításként került bele a kódexbe. Azonban a katolikus latin eredetű himnusz-szövegek nem szolgálai másolatok; az átdolgozók rendszeren a protestáns hitelvekhez alkalmazkodnak, változtatnak az eredeti értelmén; átszövik önálló részekkel úgyannyira, hogy némelyik eredetijének fölismerése szinte lehetetlen. Bár így az énekszövegek, eredetüket tekintve, igen nagy részben katolikus származásúak, mégis mint Seprődi János rámutatott (alább i. h. 139) a B. forrását nem valamely feltételezett magyar nyelvű katolikus gyűjteményben kell keresnünk, hanem elsősorban abban a középkori latin nyelvű egyházi énekkészletben, mely a világ összes protestáns gyűjteményei számára a legtermészetesebb forrásul kínálkozott. Az énekanyagból a zsoltárfordításoknak végső eredményben természetesen a biblia a forrása, de — amint Horváth Cyrill meggyőzően bebizonyította (IK. 1905. 402—417) — e zsoltárfordítások fordítási alapjául nem lehet egyetlen forrást megjelölni, mert a zsoltárszövegek fordítói, bár protestánsok voltak, csak részben engedtek a XVI. századi reformáció héberkedő és görögösködő irányának, akkor mikor a biblia eredeti héber szövegét és a LXX. (Septuaginta) fordítást használták, hisz a zsoltárszövegek nem egyikén világosan felismerhető a biblia hivatalos katolikus fordításának, a latin Vulgatának kétségtelen nyoma is. — Ez a legrégebb protestáns énekes kódex nemcsak azért fontos, mert reávilágít a XVI. századi magyar protestáns liturgia énekanyagára, annak fordított és eredeti részére, de azért is, mert — mint Horváth Cyrill és legutóbb Harsányi István kimutatta — a legrégebb tagja annak a protestáns (református!) kéziratosszerű családnak, amelybe a Csáti, Sárospataki-Patay, Ráday, Nagydobszai, Spáczay, Kálmáncsai, Kecskeméti és Csurgai graduál is tartozik. Mint ilyen, kétségtelenül egyik, még pedig, eddigi tudásunk szerint legrégebb forrása a XVI. és XVII. századi nyomtatott protestáns graduáloknak, elsősorban éppen a híres *Öreg Graduálnak* (1636). Az irodalom-, egyház- és nyelvtörténeti jelentőség mellett zenetörténeti

szempontból is becses e kódex. Sajnos, a teljes szövegkiadás alkalmával, a nyelvészeti szempont kizárólagossága miatt, sem irodalom-, sem zenetörténeli szempontot nem vettek tekintetbe; e hiányra már Seprődi János (*alább i. h.* 140) is rámutatott.

Horváth István, TudGyűjt. 1835. V. 93. — Toldy Ferenc: *Az ó-s középk. magy. nemz. ir. tört.*³ II. 99 és 117; U. a.: *A magy. költ. tört.*² Pest, 1867. 96, 179 és 180. — Bartalus István: *MESZÉ* 15, 65, 76, 136 és 146; U. a.: *MEZKisf.* VIII. 103. — Varasdy Lajos: *Kéziratos énekeskönyveink.* Figyelő, 1876. I, 158. — Kálmán Farkas, ProtEgyh. és Isklap. 1883. 687; U. a.: *A Bathányi kódex* I. h. 996; U. a., Figyelő 1886. XXI. 321. — Volf György: *i. k.* XVIII.; U. a., EPhK. 1890. 174. — Zolnai Gyula: *Nyelvemlékeink* 37. — Babik József: *i. m.* 16. — Könyvkiállítási Kalauz Bpest, 1892. 32. — Szathmáry József: *A ref temp. é. k. tört.* ProtSzemle 1892. 339. — Erdélyi Pál: *i. t.* 48, 52, 251 ill. 11, 15, 57. Bartha József: *i. m.* 27. — Boros Alán: *Zsoltárfordítás a kódexek korában.* Bpest, 1903. — Horváth Cyrill: *A Bathány-codexről.* IK. 1905. 129. U. a.: *A magy. kath. énekkölt. a XVIII. sz.-ig.* SpatakiFüz. 1904. 57; U. a.; *Még egyszer a B.-ről.* EPhK. 1908. 244. — Kanyaró Ferenc: *A B. mint unitárius graduál.* I. h. 1907. 896. — Kardos Albert: *Unitárius graduál-e a B.?* I. h. 1908. 82. — Seprődi János: *A m. népdal zenei fejlődése.* ErdMúz. 1908. 313; U. a.: *A B. jelentősége.* Az EME. VII. vándorgyűlésének Emlékk. Kvár, 1913. 132. — Borbély István: *A legrégebb unitárius templ. é. könyvek.* EPhK. 1913. 174. — Tóth János: *A Ráday kódex.* IK. 1926. 106. — Harsányi István: *A Ráday-graduál* I. h. 224.

13. **Bálint András énekeskönyve.* EM. kt. 462 sz. 8—r 49 lev.

A félbörkötésben levő kézirat, sarkán álló *Halotti énekek XVIII. sz.* felirat az énekeskönyv tartalmára és korára is rámutat. Leíratási idejét egy bejegyzése alapján közelebbről is meghatározhatjuk és az 1770 körüli évekre tehetjük. Bálint András valószínűleg leírója és első birtokosa volt.

Szabó T. Attila: *i. t.* 297 ill. 19.

Báró Rudics-codex l. Rudics kódex.

14. *Báthory István kézírata.* Ismeretlen helyen van.¹⁾ Prózai és verses szövegeit kiadta Toldy Ferenc: *Adalékok a magy. ir. tört.-hez.* ÉRT. I. 9. 54.

A kézirat Báthory István országbírónak 1605-ben sajátkezüleg tisztázott saját munkája, de csak teljesen összezavart töredékei, maradtak fenn. Egy vallásos építő iratot (tractatus) és zsoltárfordításokat tartalmaz; a zsoltárok nagyobb része elvesztett és így 72 zsoltára közül csak 23 maradt meg.

Toldy Ferenc: *i. m.* 49.

¹⁾ Valószínűleg a MTA.-ban.

15. *Bélyei graduál (1642)*. A debreceni ref. kollégium könyvtárában R. 507 sz.

A kéziratot Angyalosi Demjén, bélyei pap másolta le 1642-ben. Erdélyi Pál, valószínűleg Kálmán Farkas ismertetése nyomán, az Öreg Graduál pusztá másolatának mondja.

Kálmán Farkas, Debreceni Prot.Lap 1882. 37. 91 sz. Erdélyi Pál: *i. t.* 256 ill. 62.

16. *Bod Péter graduálja*. Elveszett vagy ismeretlen helyen van. 2-r.

Bod Péter könyveinek ismertetésében egy régi írású graduál is szerepel. Valószínűleg egyike ez is csak utalásból ismert de ma már elveszett graduáljainknak.

Radvánszky Béla br.: *Bod Péter könyvtárának jegyzéke*. MKSz. 1884. 85. — Erdélyi Pál: *i. t.* 252 ill. 58.

17. *Bodoli graduál*. Elpusztult. 2-r (?) 349+? lev.

Emlékét Kerekes Ábelnek Tóth Ferenchez írott levele (1813) tartotta fenn. A terjedelmes XVII. századi graduál beosztása a régebbi graduálok szokott beosztásához állott közelebb. A bodoli ref. egyház tulajdonában levő kézirat a XVIII. század ötvenes éveiben a Deák Farkas és Bod Péter kezében is megfordult. Utóbb a nagyenyedi Bethlen kollégium kéziratárába került s valószínűleg az 1849 januárjában történt pusztításkor semmisült meg. Ma a kéziratárban nem található.

Erdélyi Pál: IK. 1891. 323; U. a.: *i. t.* 253 ill. 59.

Bogáthy kódex / Szentersébeti Bogáthi kódex.

18. **Boldog Asszonyok . . . dicsérete*. EM. kt. 870 sz. 4-r 119 lev.

A XVIII. század második feléből való kézirat *Boldog Asszonyok a laurétomi litániában lévő nevezetek értelméhez alkalmaztatott dicséretét* tartalmazza négy részben. Tehát katólikus énekeskönyv.

Szabó T. Attila: *i. t.* 296 ill. 18.

19. *Boroszlói kézirat-töredék*. MNM. (Kjn.) 2-r 14 (?) lev. — Másolatai a (Magyarországi Evangelikus?) Egyetemes Levéltárban (Hol?) és a soproni ev. teol. fakultás lvt.-ban.

A kézirat-töredék tulajdonképpen olyan kéziratós ágeneda, melynek 36 magyar és 1 latin nyelvű éneke is van. A kéziratot ismertetője csak nagyon hiányosan írta le; abból, hogy XVI. századi énekek fordulnak elő benne, nem következtethetünk a XVI. század második feléből való származására. Maga az a kö-

rülmény, hogy a kiterjedelmű kéziratban két kéziratot látott az ismertető arra mutat hogy, itt csak egy rendszertelenül össze-másolt luteránus ágendás könyvről van szó. Egy éneke meg van Bornemissza Péter 1582-ben kiadott énekeskönyvében, egy másik a leírótól Bornemisszának tulajdonított azonban nem található meg ott. Mindenesetre sajnálatos, hogy a kézirat rendszeres leírása elmaradt.

D. Raffay Sándor: *A magyarhoni ev. liturgia történetéhez*. I. h. 12.

20. **Bölöni Pálfi András zsolttáros könyve (1693)*. KUK. kt. 991 sz. 2—r 157 lev.

A szépen díszített kézirat Thordai János zsolttárfordításának (1627) 1693-ban Bölöni Pálfi András által készített másolata. A 150 zsolttáron kívül azonban egy *Ecclesia Unitaria lamentas* c. éneket, egy kottás *Te deum laudamus*-t, egy *Pestis-korra való ének*-et és néhány más vallásos szöveg között egy Bogálhi zsolttár fordítást (XXIII) is tartalmaz.

21. **Bözödújfalusi ima- és énekeskönyv*. MTA. kt. Magy. cod. 8—r 22 sz. 8—r 201¹⁾ lev.

A XIX. század forduló táján összeirt kézirat szombatos imakönyv, azonban hat ének is található benne. A 185b lev.-en levő bejegyzés alapján arra következtethetünk, hogy a kézirat másolati alapjául egy 1608-as példány szolgált.

Thury Zsigmond: *i. i.* 77.

22. *Budapesti taldalék*. BEK. (Kjn.) — Egy énekét közölte Bartalus István: *alább i. m.* 95.

A Szelepcsényi-féle gyűjtemény 1703-as kiadásának első levelén az „Óh hol vagy magyarok tündöklő csillaga“ kezdetű ének olvasható. A taldalék leveleken talán több ének is van.

Bartalus István: *MEZKisf.* IV. 95.

Cantilenae 1771. évből I. Koncz Gábor énekeskönyve.

23. **Cantionale Catholicum töredéke*. EM. kt. 1634 sz. 4—r 4 lev.

A XVII. századi rongált, molyette, de jelenleg gondosan helyreállított kézirat korára nézve csak az írás jellegéből következtethetünk.

Szabó T. Attila: *i. i.* 295. ill. 17.

Cantionale cum cottis scriptum I. Sárhegyi—Kájoni kódex.

Cantionale et Passionale Hungaricum I. Turóci jezsuiták kódexe.

24. *Cantionale hungaricum (1617)*. BEK. (Kjn.)

¹⁾ A levelek száma Thurynál tévesen 188.

Csak címszerű felsorolásban említik.

Bartalus István: *MEZKisf.* IV. 101. — Bartha József: *i. m.* 39.

25. *Cantiones funebres (1783)*. A debreceni ref. koll. könyvtárában R. 672.

Csak címszerű felsorolásban említik. Címe után halotti énekek gyűjteményének tartom.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 152 ill. 72.

Cantus chorales I. Gyöngyösi choralkönyv.

26. **Collectanea ad historiam ecclesiam protestantium in Hungaria*. MNM. kt. Fol. 2077. sz. 2—r. — Két verses darabját közölte Payr Sándor, MProtEgyhAdattár V (1906). 78 és 80. — Egy másikat Thury Etele, I. h. VII. (1908) 43.

A terjedelmes kéziratban két XVIII. századi halotti búcsúztató és egy a csepregi zsinatról (1591) szolló terjedelmes történelmi ének van. A kéziratgyűjtemény XVIII. század-eleji másolat.

Payr Sándor, I. h. — Thury Etele, I. h.

27. *Csáti graduál*. SPF. kt. 2—r Másolata a MTA. kt. Magy. Kód. 2 r 70 sz. — Nehány prózai és énekszövegét kiadta Horváth Cyrill, Spataki Füz. 1905. 123 és 130; U. a. Ref. Zeneközlöny (szerk. Fövényessy Bertalan) 1906. 15.

A festett kezdőbetűkkel díszített hangjegyes kézirat a XVI. és XVII. század találkozásánál, 1602-ig készült protestáns (református) graduál. A jelenleg hiányos kódexet 1795-ben találták Mezőcsáton; mikor jelenlegi helyére került, e helységről kapta nevét. Anyagának elrendezésében ugyan eltér a református graduálok megszabott rendjétől, de azért magának az anyagnak legnagyobb része közös a Batthyány, a Sárospataki - Patay, Nagydobszai, Kecskeméti és Ráday graduál énekanyagával.

Toldy Ferenc: *A magy. költ. tört.* Pest, 1867. 179. — Szathmáry József: *A ref. temp. é. k. tört.* Prot. Szemle 1892. 344. — Erdélyi Pál: *i. t.* 252 ill. 58. — Horváth Cyrill: *A Batthyány-codexről*. IK. 1905. 418; U. a.: *Két pataki graduál*. Spataki Füz. 1905. 108 kk. — U. a.: *Két pataki énekeskönyv*. Ref. Zeneközlöny 1906. 3.

Csáti kódex I. Csáti graduál.

28. *Csikcsobotfalvi kézirat*. MNM. kt. (Kjn.) 4—r 126 (?) lev. — Énekszövegei és dallamai közül mintegy 11-et közzétett Domokos Pál Péter, Zenei Szemle 1929. 29; U. a.: *A csíki énekeskönyvek*. Emlékk. a Székely Nemz. Múz. 50 éves jubileumára. Sepsiszentgyörgy, 1929. 111.

A jelenleg csonka kézirat mintegy 102, részben csonka egyházi éneket tartalmaz. Összeállítója csaknem kétségtelenül

Kájoni János, korának legnagyobb erdélyi katolikus cancionálé szerkesztője volt. Domokos Pál Péternek az az állítása, hogy e kézirat a Kájoni Cantionálé (1676 ?) „eredeti“ kézírata volna, részletes bizonyítás nélküli vélemény. Mivel azonban a kézirat leírási helye csakugyan Kájoni egyik működési helye a csíksomlyai ferencrendi kolostor volt, a kézirat leírója Kájoni János és e példány a *Cantionale Catholicum* előkészítő példánya lehetett, de semmiesetre sem annak nyomdai példánya, mint azt Domokos az „eredeti példány“ csak úgy értelmezhető kifejezésében állította. Így a kézirat keletkezése valóban az 1651—1675 évek közé tehető, de minél közelebb az utóbbi évszámhoz. A kézirat énekeinek kezdősoros ismertetése is megjelent.

Domokos Pál Péter: *A csíksobotfalvi kézirat*. Zenei Szemle 1929. 29. és 1K. 1929. 209..; U. a.: *A csíki énekeskönyvek*. I. h. 104.

29. *Csíki kézirat*os. A csíksomlyai szentferencrendi zár-dában.

A futólagos ismertetésnek szánt rendszertelen megjegyzésekből még annyi sem vehető ki, hogy az ilyen néven említett mű 1676-ban keletkezett kézirat-é, vagy a Kájoni Cantionale I. kiadásának egyszerű másolata-é?! Ha kézirat, lehet, hogy valamelyik Kájoni kézirattal azonos.

Lányi Ernő és Greska Kázmér: *Cantate*. Eger, 1898. V. 1. — Domokos Pál Péter: *A csíki énekeskönyvek* I. h. 103 és 110.

30. *Csíkszentmártoni graduál*. Ismeretlen helyen van.

A XVIII. század közepén a csíkszentmártoni unitárius egyház tulajdonában volt „egy fekete kordovánba kötött graduál, melyet vett a eccl(ézszi)a fl. h. 7 den. 20“ Siménfalvi Jánostól. Megvan-é ez a graduál vagy elveszett, nem tudom.

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai*. MKSz. 1900. 427.

31. **Csonka Antifonálé*. KUK. kt. 996 sz. 2—r 118 lev.

A mai alakjában csonka antifonálé első 25 levele kottás, a többi levele csak szövegeket tartalmazó. A kézirat másolati alapjául szolgáló szöveget a futó átvizsgálás alkalmával nem sikerült megállapítanom. Úgy tetszett azonban, hogy az Antifonáléban levő zsoltárok sem a Bogáthi Fazekas, sem a Szenczi Molnár, sem a Thordai fordítással nem rokoníthatók. Az elején, végén és talán törzsében is jelentősen csonkult XVII. századi kézirat elég gondos írása, a kezdőbetűk üde színezésű, népies renaissance dízsítései egyaránt előkelő másoltatóra vallanak.

32. **Csonka zenegyűjtemény.* MNM. zenei oszt. MsMus. 112 sz. Fekvő 8—r 45 lev.

A kottás kézirat anyagából, mint az eredeti levélszámozásból megállapíthatni, mintegy 6 levél elveszett; ezen kívül a kézirat elől és hátul meg nem állapítható mértékben megcsonkult. A kézirat valami ref. kántor kézírata lehet, aki szép rendes, 9 vonalrendszeres kottázással, ref. ájtatos énekeket, halotti és gyülekezeti énekszövegeket írt bele a kéziratba.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 138, 151 ill. 58, 71.

33. **Csukorné Sallós Zsuzsánna ima- és énekeskönyve.* EM kt. ? sz. 8—r 222 lev.

A kézirat 1810-ben készült imakönyv, amelybe azonban öt szombatos éneket is beleírt a másoló. Levelei közül több mint húsz (197—220) levél beíratlan illetőleg csak részben beírt; utolsó két levele idegen kéziratból külön beletett levél.

Thury Zsigmond: *i. t.* 93.

34. *Csurgai graduál.* A csurgói ref. koll. kv. 2—r 64 lev. — Egy verses szövegét közölte Kálmán Farkas, EgyháskFigyelő 1880. 567.

A több helyt megcsonkult kézirat a XVII. század első feléből való protestáns graduál. Első felében 65 himnusz, második felében talán különböző alkalmakra való köszöntő énekek vannak. 81 éneke közül 29-nek a dallama is megvan. Anyaga közeli rokonságban van a Nagydobszai graduál énekanyagával, sőt néhol az énekek sorrendje is azonos. Az aránylag kis terjedelmű graduál a Batthyány kódex (l. ott!) rokonságába tartozik és így a Csáti, Spataki—Patay és a Kecskeméti énekeskönyvvel is rokonságban van. Az említett énekeskönyvekkel megegyező énekanyaga mellett néhány csak innen ismert éneket is megőrzött. A graduál részletes ismertetése mindmáig elmaradt.

Kálmán Farkas, *I. h.* 564. — Erdélyi Pál: *i. t.* 256 ill. 61. — Barla Jenő: *Irott énekgűjtemények (kódexek) a XVII. században.* ProtSzemle 1900. 337. — Horváth Cyrill: *A Batthyány-codexről.* IK. 1905. 429. — Harányi István: *A Ráday-graduál.* IK. 1926. 230.

Csurgói énekeskönyv I. Csurgai graduál.

35. *Dániel deák graduálja (1698.)* Ismeretlen helyen van.

Egykorú feljegyzésekből tudjuk, hogy 1722 február 26-án Csókfalván „Dániel deák testált az (unitárius) eccl(ézi)ának egy 1698-ban iratott Graduált, mely zöld pergamenben compin-

gáltatott, ilyen declaratioval, hogy szüntelen az templomban, az éneklő széken tartassék és Isten dicsőségére énekeljenek belőle.“ A graduál hollétéről mit sem tudunk.

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai.* MKSz. 1900. 428.

36. **Dersi András zsolttároskönyve.* KUK. 992 sz. 2 – r 142 lev.

Egy régi latin énekeskönyv kottás hártyalapjaiból készített kemény kötésben levő zsolttároskönyv Thordai János zsolttárfordításának a XVII. század második felében készült másolata. Az első tábla belső felén álló bejegyzés szerint az énekeskönyv 1696-ban Dersi András adományából jutott a kolozsvári unitárius egyház tulajdonába; azt megelőzőleg Dersi L. Máté tulajdonában is volt. A kézirat a zsolttárfordításokon kívül az énekeskönyvhöz eredetileg hozzá nem tartozó mintegy 60 lev.-en katheketikai és más unitárius theologiai vonatkozású jegyzeteket is tartalmaz.

37. **Désfalvi János zsolttároskönyve.* KUK. kt. 998 sz. 2—r 216 lev.

A XVIII. századi kézirat éppen úgy Szenci Molnár Albert zsolttárfordításainak másolata, mint a Felvinczi kódex. Másolója, Désfalvi János (Székely?) Szentmihályfalvi unitárius rektor valószínűleg templomi használatra írta le. Érdekes, hogy a leíró másolati alapul kálvinista zsolttárfordítást használt fel.

Dus (Dusy) Jakab kézirata l. Gyöngyösi toldalék.

38. **Erdélyi graduál-töredék.* MNM. kt. Fol. Hung. 1143 sz. 2 – r 6 lev.

Erdélyi Pál szerint a XVII. század legelején összeírt erdélyi graduálnak mindössze hat levele maradt fenn. Az az állítás ugyan efogadható, hogy a másolat alapjául egy XVI. századi gyűjtemény szolgált, az összeírás korát azonban inkább a XVII. század 30—40-es éveire tehetjük. A leíró népies renaissance díszítéssel igyekezett a kéziratot szépíteni. Utolsó tulajdonosa Dávid Vilmos volt, akitől vásárlás útján 3 más darabbal együtt 5 forinton került a kézirat jelenlegi helyére (1891).

Erdélyi Pál: *i. m.* 253 ill. 59.

39. **Ernyei Kováts ima- és énekeskönyv.* MNM. kt. Oct. Hung. 413¹⁾ sz. 8—r 293 lev.

¹⁾ Thury (i. h.) 412-ös számúnak jelzi.

A szombatos énekeskönyvek amúgy sem régen kezdődő sorában egyik legfiatalabb, 1824—1839 között leírt kézirat. Imákon kívül mindössze öt éneket tartalmaz.

MKSz. 1877. 142 — Nagy Sándor: *i. t.* 14 — Kohn Sámuel: *i. m.* 228 — Erdélyi Pál: *i. t.* 262 ill. 67 — Thury Zsigmond: *i. t.* 97.

40. **Ernyei Kováts Sámuel ima- és énekeskönyve* (1786). EM. kt. 14 sz. 16—r 79 lev.¹⁾

A bejegyzésekből meg lehet állapítanunk, hogy Kováts Sámuel 1785 vagy 1786-ban írta össze a kéziratot. Szombatos imák mellett 17 éneket is tartalmaz.

Thury Zsigmond: *i. m.* 74 — Szabó T. Attila: *i. t.* 300. ill. 22.

41. *Felvinczi kódex (1676). KUK. kt. 995 sz. 2—r 249 lev. — Egy versét kiadta Szabó T. Attila, IK. 1933. 143.

A kódex Dávid zsoldárainak Szenci Molnár Albert által készített fordításának másolata. Irodalomtörténeti értékét az adja, hogy megőrizte a másoló Felvinczi György egy magyar és egy latin üdvözlő versét. A másolatot Felvinczi hihetőleg még kolozsvári diák korában írta le a Kanyaró kódexszel együtt Kövendi János kolozsvári polgár számára. Feltűnő, hogy a másoló nem az unitárius Bogáti Fazakas Miklós vagy Thordai János, hanem a kálvinista Szenci Molnár Albert zsoldárfordítását írta le. A gazdag díszítésű, gondos kiállítású énekeskönyv kolofonját Felvinczi György 1676 májusában írta (228 b). A másoló neve még több helyen szerepel a kéziratban.

Szabó T. Attila: *Adatok Felvinczi György életéhez és irodalmi munkásságához*. I. h. 142.

42. *Festetich kézirat*. A keszthelyi gróf Festetich-könyvtár tulajdona. 8—r 228 lev.

Tartalma a Péchi Simon fordította és a szombatosok által használt imakönyvekkel azonos, de itt már mutatkozik az ima és énekeskönyvek összeolvadása, mert nemcsak az imakönyvekben szokásos 3 ének van meg benne, hanem ezenkívül még 10.

Thury Zsigmond: *i. t.* 64.

Graduale romanam (I) de Újhely 1623 l. Újhelyi Graduale Romanum.

43. *Graduale Sacrum. KUK. kt. 994 sz. 2—r 297 lev.

Az énekeskönyv késő-renaissance, csaknem barokkos díszítésű címlapjának feliratából megállapítható, hogy a kézirat 1699-ben készült unitárius graduál. Az egy ötödében koltás,

¹⁾ Thury levélszám-meghatározása téves.

többi részében csak szöveges kézirat leírójáról nem tudunk semmit. Talán az írásnak a Felvinczi kódex írásjellegével való hasonlósága alapján Kanyaró Ferenc az első védőlap recto oldalán tett bejegyzésében a másolót Felvinczi Györgyben sejtí. Magam mindenesetre feltűnőnek tartom, hogy az 1676—79 között az előbbi és a Kanyaró kódexet másoló Felvinczi ekkor, 1699-ben is, még kódexmásolgatással foglalkozott volna és ezért a megállapítást nem tartom valószínűnek. A végén és közepűlt csonka kézirat hiányzó leveleit (mintegy huszat), az újabbkori (XIX. sz.) költetés alkalmával kipótolták.

44. *Gyöngyösi korálkönyv*. BEK. A 117 sz. 2—r

Az 1618 és 1623 körül keletkezelt latin szövegű és gregorián kotta jelzésű *Cantus chorales* Szent Istvánt, Imrét és Lászlót dicsőítő himnuszokat is tartalmaz. Keletkezésére vonatkozólag egy latin nyelvű bejegyzés (Scriptum Gyöngyösini Anno 1618. per. Andream Szászthó aliter Gyöngyösi m. p.) tájékoztat. E bejegyzés egyben névadó is volt.

Bogisich Mihály: *MEN.* 49. — Bartalus István: *MEZKisf.* IV. 101.

45. *Gyöngyösi kódex*. Ismeretlen helyen van. — Egy latin énekét közli Bartalus István, *Ért.* I. 8 sz. 78.

Minden közelebbi megjelölés nélkül említik. A futólagos utalásokból úgy tetszik, hogy tartalmilag érintkezik úgy a XVI—XVII. századi protestáns, mint a katolikus gyűjteményekkel.

Bartalus István: *MESZÉ* 42, 43, 69, 70 és 78.

46. *Gyöngyösi toldalék*. A Szent-Ferenc-rend gyöngyösi könyvtárában. 4—r 23 lev. — Egy énekszövegét közölte Katona Lajos, *IK.* 1901. 449. Huszonnéggy énekszövegét közölte Alszegehy Zsolt: *Gyöngyösi toldalék. Kath. énekgyűjt. a XVII. sz.-ból.* Gyöngyös, 1914.

Paratus Sermones de tempore et de Sanctis című Strassburgban, 1503-ban megjelent ritka művéhez mintegy 30 levélnyi kéziratot részt fűztek hozzá a XVII. század első felében; ebből 7 levél elveszett. A megmaradt 23 levél Dusy Jakab, Udvardi István és egy harmadik ismeretlen kéz által 1628—29-ben leírt 24 éneket őrzött meg. Az énekek közül, Alszegehy szerint, 3 kódexeinkben is megvan; anyagának kis része — szerinte — 4, Erdélyi szerint 6 ének származik protestáns gyűjteményekből. Másik 4 énekét eddigi forrásokból ismertük. Az ismeretlen énekek szerzőségét Erdélyi a két ismert nevű leírónak tulajdonítja és így abban látja a kézirat jelentőségét, hogy kétségtelenül

katolikus írónak a XVII. század első feléből, az ellenreformáció idejéből származó versét illetőleg másolatát őrizte meg.

Erdélyi Pál: *A Gyöngyösi Toldalék*. MKSz. 1898. 225; Ua.: *i. m.* 257 ill. 63. — Katona Lajos, IK. 1901. 447. Alszeghy Zsolt: *i. m.* 1—23.

47. **Gyulai Sáska Absolon énekeskönyve (1798)*. EM. kt. 393 sz. 4—r 31 lev.

Az énekeskönyvet Gyulai Sáska Absolon írta le, az „Isten nek dicsiretíre s lelkének üdvösségire Parajdon laktában“ 1798-ban. Mintegy 37 katolikus egyházi énekszövegen kívül jelentéktelen jegyzeteket tartalmaz.

Szabó T. Attila: *i. t.* 296 ill. 18.

48. **Hakczegi Miklós verseskönyve*. MNM. kt. Oct. Hung 430 sz. 8—r 78 lev.

A kézirat a következő címlapot viseli: *In exequiis de / sanctorum canen / dae. / HALOT TEME / TES KORRA VALO / ENEKEK / Mellyek mostan ujjannan / szép helyyes, és több Halatti / Énekekkel és Soltarokkal az / Abéce rendi Szerént, megh / jobbittattak és kibotsattatt / ak; / HAKCZEGI MIKLOS / költsegével / Anno Domini Nostrí Jesu / Christi. MDCCXXVIII.* — A kézirat túlnyomóan magyar halotti énekeket tartalmaz, de van néhány latin szövege (29 a—b, 40 a - 42 b és 59 a—60 a) és egy latin meg egy magyar nyelvű könyörgése is. A címből ítélve a kézirat vagy egy nyomtatvány egyszerű másolata vagy nyomdai célokra készített példány lehet.

MKSz. 1888. 342.

49. *Halotti énekek. MNM. kt. Oct. Hung. 135. 8—r 60 lev.

A kéziratot 1694-ben vagy 1676—88 között írták le részben valószínűleg az Ujfalvi-féle *In Exequiis* valamelyik kiadása nyomán, mert 46 temetési éneke közül 23 Ujfalvinál is megvan. Címlapja (*HALOTTI / TEMETÉSEKRE / való ÉNEKEK / 1694.*) és írásjellege inkább az 1694-es leírásra mutat. A leírással egykorú a benne levő betűsoros énekmutató (59 b—60 b) is. A kézirat jelenlegi helyére Jankowich Miklós könyvtárából került.

Erdélyi Pál: *i. t.* 259 ill. 65.

50. *Halotti énekek. KUK. kt. 330 sz. 8 - r 18 lev.

A XIX. század első feléből való kötés nélküli gyűjtemény mintegy 30 halotti éneket tartalmaz.

51. **Halotti énekek (1813)*. MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 60 sz. 8—r 194 lev. és 9 db. különböző nagyságú, külön beletett papirszelet.

A szöveggyűjtemény — Bartha szerint — a legterjedelmesebb ismert halotti énekgűjtemény. A kéziratban mintegy 51 darabnak a dallama is be van jegyezve; e dallamok között nótajelzés gyanánt néhány világi dallam is akad. Van egy *A Frajmauerek Enekéből való vers-e* is. A gyűjtemény valószínűleg iskolai célt szolgált és — Szabolcsi szerint — Miskolcra való, bár a beletett levél tanúsága szerint Szikszay Zoltán esperes útján 1904-ben, Máramaroszigetről került Kálmán Farkashoz.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 151 ill. 71. — Bartha Dénes: *i. t.* 393.

52. **Halotti énekek és búcsúztatók gyűjteménye.* KUK. kt. 1210 sz. 8—r.

A kézirat több füzetből áll; ezeket a múlt század elejétől a század végéig külön-külön több kéz írta össze. E kéziratok gyűjteménye halotti énekeket és búcsúztatókat foglal magába, de van egy néhány jelentéktelenebb világi éneke is.

53. **Halotti énekek és búcsúztatók gyűjteménye.* KUK. kt. 1231 sz. 8—r.

A tíz egynehány darabból álló gyűjtemény a XVIII—XIX. századból származó halotti vers- és énekszövegeket tartalmaz.

54. **Halott-temetéskorra való énekek.* KUK. kt. 298 sz. 8—r. 69 lev.

A Kmíta Andrásné költségén Liszkai Mihály által 1697-ben. Kolozsváron nyomtatott, hasonló címet viselő énekeskönyv (Szabó Károly *RMK.* I. 1504.) puszta másolata. A nyomtatott példány régebbi kiadása ugyanott 1660-ban, majd későbbi kiadása 1766-ban is megjelent. Az énekeskönyv másolását 1766 áprilisában fejezte be Győrffy Sándor; 1837-ben egy szép *Cantio elegáns-t* (Békességes utakon járj) írt bele Firtosváraljai Pap, L. Mi(hály? vagy — klós?).

55. *Hegedűs Anna graduálja.* Ismeretlen helyen van.

Egykorú bejegyzések szerint 1724 május 1.-én néhai bölöni Sigmond György relictája (özvegye egy fekete bőrbe kötött graduált conferált a maros-torda-megyei Kál község unitárius egyházának. Megvan-e ott a graduál vagy elpusztult, nem tudom.¹⁾

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai.* MKSz. 1900. 428.

56. **Hodor Károly latin-magyar énekeskönyve. (1815).* EM. kt. 19 sz. 8—r. 33 lev.

¹⁾ L. a Káli „Éneklő graduál” címszó alatt!

A gyűjtemény első részében (1—18a) latin egyházi, a másodikban (18—33 lev.), ájtatos különféle magyar énekek olvashatók 24 éneket foglal magába. Az egész gyűjtemény valószínűleg a Hodor Károly kezeírása.

Szabó T. Attila : *i. t.* 300 ill. 22.

57. **Isteni dicséretetek*. KUK. kt. 1094 sz. 4—r 263 lev.

A XVIII. század végén vagy a XIX. század legelején összeírt énekeskönyv különböző alkalmakra való dicséreteket tartalmaz. 1828-ban az ó-tordai unitárius gimnázium tulajdona volt.

58. **Jancsó Benedek kódex*. MNM. kt. Quart. Hung. 1395 sz. 4—r 113 lev. — Egy ének töredékét közölte Erdélyi Pál, MKSz. 1893. 98.

A rongált alakban fennmaradt énekeskönyv azóta, hogy Erdélyi foglalkozott vele, elől két levélnyit csonkult. Legalább is az Erdélyi (?) ceruzaszámozása és a kézirattár gépszámozása között mutatkozó különbség miatt erre kell következtetnünk. A kötet tartalmát 216 magyar és 9 latin ének teszi; van benne egy magyar nyelvű passió is. Két darabja, egy latin *rorate coeli . . . 108 b--109 b*) és egy magyar (Az nap eljő nagy haraggal . . . 95 a—96 b) ének kottás. A kódexnek mintegy 55 énekét nem tudta meghatározni Erdélyi; ezek tehát ismeretlen szerzőktől származó darabok is lehetnek. A meghatározott szövegek szerzői közül Batizi András, Sztárai Mihály, Palatich György, Sidérus János, Szkárosi Horváth András, Szegedi Gergely és Réti János nevét sorolja fel. Az énekek legnagyobb része — Erdélyi szerint — megtalálható Kájoni János gyűjteményében (*Cantus Catolici 1676 ?*), de egyesek a Gönczi, Ujfalvi, Bornemissza, Ilyés István-féle és más énekesben is. Bár énekeskönyvünket a benne levő latin nyelvű darabok és a Mária-vonatkozások miatt feltétlenül katolikusnak kell tartanunk, érdekes, hogy benne mennyi protestáns eredetű ének van. Ez a körülmény is megerősíti azt a régóta ismert nézetet, hogy a katolikus és protestáns egyház ének-kincse legalább a múlt századig folytonos kölcsönhatásban van egymással úgy, hogy e hatás folyamán felváltva hol egyik, hol másik egyház az adó illetőleg elfogadó. Kódexünket részben az a Petri András írta össze, aki két bejegyzése [*Andreas Cognomine Petri Rector Scole (! Scholae) Szent Kiraljensis (másutt: Zent Kyraliensis) 105 a és 107 b*] szerint valamelyik Szentkirályon, valószínűleg Csíkszentkirályon, írta össze gyűjteményét. Erre mutat az is, hogy

a kódex legújabb időkig Csíksomlyón volt. Az a körülmény, hogy kódexünknek, mint jeleztem, sok rokonvonása van Kájoni gyűjteményének (Cantus Catholici 1676) énekanyagával, arra a fellevésre késztet, hogy kódexünk egyik forrása ez a kézirat lehetett. Petri András mellett még két leíró, Réti János és Petri András György, nevét ismerjük; a három leíró kezdetleges renaissance-kezdőbetűkkel igyekezett díszíteni a kódexet. A benne levő egykorú, 1630, 1663 és 1668-ból származó bejegyzés mellett van benne idegen kéztől származó 1731-es, sőt XIX. századi bejegyzés is.

Erdélyi Pál: *Adalékok a régi magyar irodalom történetéhez*. MKSz. 1893, 92; U. a.: *i. m.* 256 ill. 62. — Kövesi Lajos: *i. m.* 20. — Domokos Pál Péter: *A csiki énekeskönyvek* (Emlékk. a Székely Nemz. Múz. 50 éves jub.-ra. Sepsiszentgyörgy, 1929. 104).

Jancsó kézirat v. kódex I. Jancsó Benedek kódex.

59. *Jancsó kódex. MTA. kt. Magy. cod. 2—r 75 sz. 2—r 161 lev.¹⁾

Kódexünk a szombatos kódexek sorában egyike a legrégebbeknek: a XVII. század második évtizedéből való. Mintegy négy kéz írását különböztetjük meg a kódexben és négy másoló nevét (Gábor deák, Váradi János, Tolnai István és Zák Péter) fedezhetjük fel benne. Első részét Bogáthi Fazekas Miklós zoltárfordítása foglalja el és csak a második fele (106 – 161 lev.) a tulajdonképeni szombatos énekgyűjtemény.

Lugossy József: *Az Akadémia szombatos énekeskönyve*. ÚjMagyMúz. 1850–51. II. köt. C—CXLVII. — Toldy Ferenc: *A m. költ. tört.*¹ Pest, 1867. 186. — Jakab Elek: *Bogáthi Fazekas Miklós XVI. sz.-i. theol. és költő*. KerMagvető 1880. 159. — Kohn Sámuel: *A szombatosok*. 49. — Erdélyi Pál: *i. t.* 260 ill. 65. — Kardos Albert: *A XVI. sz. magy. lyr. költ.* 50. — Thury Zsigmond: *i. t.* 27.

60. **Jánosi énekeskönyv (1768)*. EM. kt. 3587 sz. 8—r 56 lev.

Az énekeskönyv elől mintegy 30 levélnyit csonkult. Nevét a másolást befejező Gregorius Jánosi de Firtos Wárollya-tól kapta, bár valószínűleg több másoló munkájának eredménye a kézirat. Zoltárokat, halotti énekeket és más egyházi versszövegeket tartalmaz; énekei között hat latin nyelvű is van.

Szabó T. Attila: *i. t.* 297 ill. 19.

¹⁾ Thury Zsigmond (*i. m.* 28) 55 lev.-ből álló kéziratnak említi, habár alább, a kódex énekeit kezdősorosán ismertetve, az utolsó éneket a 161 a–b lev.-en levőnek jelzi (*i. m.* 35).

61. **Jolsvai János imádságos- és verseskönyve*. MNM. kt. Duod. Hung. 14 sz. 12—r 117 lev. — Két verses szövegét közölte Erdélyi Pál, IK. 1898. 148.

A nagyon gondos kiállítású kézirat a következő címet viseli: *JELES és / Istenhez buzgó / IMÁDSÁGOK melyekkel bizonyos i / dőben szokta az ke / resztyén ember Iste / nét szolgálni / IRATTATAC MURÁNY VÁRÁBAN / Jólsvaj János Dedk által / A. D. / MDCXXXVIII.* (4 a) A kézirat mindvégig nyomtatást utánzó nagyon szép kézírással másolt; a benne levő latin bejegyzés szerint 1642-ben özv. Szécsy Györgyné Drugeth Mária adományából Budaházi János tulajdonába került. Protestáns jellegű imák mellett a VI, XXXI, XXXVIII, L, CI, CXX, CXXX és CXLIII. zsoltár fordítását is megőrizte. Ezeket Erdélyi Balassa verseknek tartotta, bár felvetette a Nyéki Vörös Mátyás szerzőségének lehetőségét is.

Erdélyi Pál: *Balassa versek-é?* I. h. 135.

62 *Kanyaró kódex. KUK. kt. 993 sz. 2—r 208 lev.

Thordai János zsoltárfordításának a XVII. századból mintegy négy másolatát ismerjük. Ezek közül legrégebbernek a Thordai kódex tetszik; a legfiatalabbnak a Kelemen kódex. A kettő keletkezési időpontja közé esik a *Thordai János zsoltárfordítása* c. kéziratnak és kódexünknek leiratási ideje. Másolatunkkal közel egykorú a Kövendi János énekeskönyve, melynek leírója ugyanaz a Felvinczi György volt, aki kódexünket is másolta. A másolat keletkezési kora, Kanyaró Ferenc vörös ceruzabejegyzésének némi módosításával az 1676—79 közötti évekre tehető. A kézirat keretvonalozással, díszes, barokkba hajló renaissance kezdőbetűkkel díszítve gondos munkának mondható. A kódex neve Kanyaró Ferenc emlékét őrzi.

63. **Katolikus énekeskönyv*. EM. kt. 842 sz. 4—r 44 lev.

Az elől és közbül is csonka énekeskönyv nem egyöntetű, de valószínűleg egy kéztől származó munka. Az 1781 körül keletkezett énekeskönyv latin és magyar énekeket tartalmaz; néhány énekének gregoriánus kottával dallama is megvan.

Szabó T. Attila : *i. t.* 297 ill. 19.

64. *Katolikus énekeskönyv*. BEK. A. 159 sz. 4—r. ? lev.

A kopott külsejű, „nemzetiellen énekeket“ tartalmazó füzetbe a zenében kevésbé jártas gyűjtő latin és magyar énekeket írt bele. A kéziratot valószínűleg egy német anyanyelvű

leíró írta le „értelmellen nehézkes hangjelzéssel“. Keletkezési korát ismertetője nem jelzi; de hihetőleg a XVIII. századból való.

Bogisich Mihály: *MEN.* 49.

65. **Katolikus énekeskönyv.* MNM. Quart. Hung. 1541 sz. I—II. köt. 4—r I. köt. 168 lev., II. köt. 150 lev.

A terjedelmes kézirat különböző alkalmakra, ünnepekre és misére összeírt katolikus énekeket tartalmaz, nagyobb részt magyar, kis részében latin nyelven. A kézirat írásjellege a XVIII. század közepe tájára mutat úgy, hogy a sokkal később, talán csak a XIX. században beleírt 1769-es évszám (II. 150 lev.) a másolás megközelítőleg pontos évszáma lehet.

66. *Katolikus énekeskönyv.* Ismeretlen helyen van. — Egyik dallamát kiadta Bogisich Mihály: *Őseink buzgótsága.* II. 112.

Címszerű felsorolásban „egy múlt századbeli (értsd: XVIII. sz.) magyar kántor kéziratot énekgyűjteményeként“ említik.

Bogisich Mihály: *i. m.* I. rész VII.

67. *Katolikus kántorkönyv.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét dallammal kiadta Bogisich Mihály: *i. m.* II. 340.

Címszerű felsorolásban „egy magyar kántor jelen (értsd: XIX. század) elején gyűjtött kéziratot énekes-könyve“-ként említik.

Bogisich Mihály: *i. m.* I. rész VII.

68. **Katolikus temetési énekek töredékes kézírata.* MNM. kt. Oct. Hung. 605 sz. 8 - r 33 lev.

Gyermektemetésre való katolikus énekek gyűjteménye; az utolsó ének csonka. A kézirat anyaga tehát, az újabb bekötetésig, meg nem állapítható mértékben csökkent.

69. *Kájoni Cantionale.* Ismeretlen helyen van.

A gyűjtemény 1860 körül még Kozma Döme dési szentferencrendi házfőnök tulajdonában volt, de tőle „elkönyörögte“ Reményi Ede, a híres hegedűművész s azóta lappang. Seprődi valószínűnek tartja, hogy azonos az (általam) *Szárhegyi kódex*-nek nevezett gyűjteménnyel.

Seprődi János: *A Kájoni-kódex irodalom és zenetörténeli adalékai* IK. 1909. 145.

70. *Kájoni folio.* Ismeretlen helyen van 2—r — Két versét töredékesen közölte Rupp Kornél, MKSz. 1896. 6 és 67.

Nagy ívrétű, XVII. századi kötetnek említik. A breviarum himnuszait, zsoltárokat és szentírási szakaszokat tartalmaz részben prózai, részben verses fordításban. Lelőhelyét ismertetője

nem jelzi, de valószínűnek tartom, hogy vagy a csíksomlyai vagy a kolozsvári ferencrendi zárdában van. Lehet, hogy e hiányosan ismertetett kézirat azonos valamelyik általam már más néven is ismertetett Kájoni kézirattal.

Rupp Kornél: *Adalékok Kájoni János életéhez*. I. h. 66.

71. *Kájoni Hortulus Devotionisa (1652)*. Ismeretlen helyen van.

Csak címszerű felsorolásból ismerjük. A kéziratot kötet énekanyagát Kájoni János, mint a csíksomlyai ferencrendi kolostor orgonistája írta le. — Imaanyaga mellett valószínűleg énekeket is tartalmaz.

Seprődi János, I. h. 141. — Jénáki Ferenc: *i. m.* 18 és 137.

72. *Kájoni Hymnarium*. Ismeretlen helyen van.

Ráduly Simon nyomán Seprődi János említi ezt a hymnariumot, mint olyan terjedelmes magyarvonatkozású (talán legalább részben magyar nyelvű) gyűjteményt, amelynek „újban nyoma veszett.” Talán világi énekanyaga is volt.

Seprődi János, I. h. 145.

Kájoni latin-magyar versgyűjteménye I. e cím alatt a II. részben.

73. *Kájoni Organo Missalaja (1667)*. A csíksomlyai szentferenc-rendi kolostor tulajdona. 2—r 119 lev. — Nehány adalékot kottával együtt közölt belőle Bartalus István, ÉRT. I. 8 sz. 109.

A zenei szempontból nagyfontosságú erdélyi kódexet a következő címmel említik: *Organo Missale opera ac studio fratris patris Joannis Kájoni ordinis Minorum organistae et organifabri Guardani conventus Mikhaziensis. Anno 1667*. A kódex hiányos ismertetéséből csak annyi tűnik ki, hogy tartalmát legnagyobb részben latin nyelvű miseénekek teszik, de van benne magyar verses szöveg is.

Bartalus István: *MESZÉ*. 108.; U. a.: *MEZ*. IV. 102. — Rupp Kornél: *Adalékok Kájoni János életéhez*. MKSz. 1896. 66. — Seprődi János: *i. t.* IK. 1909. 129 és 135; U. a.: *A m. népdal zenei fejlődése*. ErdMúz. 1908. 315.

74. *Kájoni töredék*. Ismeretlen helyen van.

A kézirat egy 1680-ban írt hangjegyes mű végét tartalmazza. Tartalmát és lelőhelyét nem jelzik. Mivel vallásos kéziratok társaságában fordul elő, magam is e kéziratok közé soroltam.

Seprődi János, IK. 1909. 145.

75. *Káli „éneklő graduál”*. Ismeretlen helyen van.

A maros-torda-megyei Kál község unitárius egyháza szá-

mára 1759-ben egy graduált írtak le. Ebből azt következtetem, hogy az eklézsiának az 1724-ben adományozott *Hegedüs Anna graduálja* ekkorig valamiképen megsemmisült.

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai*. MKSz. 1900. 428.

Kálmáncsai énekeskönyv I. Kálmáncsai graduál.

76. *Kálmáncsai graduál.* A csurgói ref. kollégium könyvtárának tulajdona. 2—r 169 lev.

A kéziratot, a benne levő bejegyzések tanúsága szerint, a XVII. század huszas éveiben írták össze. Bár négy kéz írása jól megkülönböztethető benne, leírót nem ismerjük. Hetvennégy alkalmi himnuszon kívül passót, responsoriákat, különböző ünnepekre való verses szövegeket, benedictiókat, antiphonákat és mintegy 57 prozai zsoltárt tartalmaz. Valószínűleg olyan énekeskönyvről készült másolat, amely a Huszár Gál féle nyomtatott énekeskönyv hatása alatt állott. Maga a graduál 1664-ben már a csurgói ref. egyház tulajdonában volt. A graduál a Batthyány kódex rokonságába tartozik.

Varasdy Lajos: *Kézírtos énekeskönyveink*. Figyelő 1876. I. 158. — Kálmán Farkas, MagyProtEgyh. és IskFigyelő 1879. 242 és 572. — Erdélyi Pál: *i. t.* 255 ill. 61. — Szathmáry József: *A ref. templ. é. k. tört.* ProtSzemle 1892. 346. — Barla Jenő: *Írott énekgyűjtemények (kódexek) a XVII. században*. I. h. 1900. 332. — Horváth Cyrill: *A Batthyány-codexről*. IK. 1905. 429. — Harsányi István: *A Ráday graduál* I. h. 1926. 230.

Kálmáncsai énekeskönyv I. Kálmáncsai graduál.

77. **Kántorkönyv*. EM. kt. 922 sz. 4—r 40 lev.

A XVIII. század végén vagy a XIX. század legelején összeírt kottás énekeskönyv protestáns kántorkönyv lehetett; alakja, beosztása is erre vall. Invocatiókat, auditoriumokat, Simeon énekét és egy Úri imádságról való éneket tartalmaz.

Szabó T. Attila: *i. t.* 298 ill. 20.

Kecskeméti codex I. Kecskeméti énekeskönyv.

78. **Kecskeméti énekeskönyv (1637—38)*. MTA kt. Magy. Cod. 2—r 76 sz. 2—r 306 lev. — Három verses szövegét kiadta Bartalus István, ÉRT. I. 8 sz. 49, 100 és 165.

Az énekeskönyv néhol kezdetleges initálékkal díszített, részben kottával is ellátott protestáns (református) graduál. Magam tarthatatlannak látom Erdélyi Pálnak azt a véleményét, hogy a kézirat tulajdonképpen két olyan csonka graduált foglalna magába, melyek közül az egyik a 273 l-ig, a másik innen a gyűjtemény végéig tartana. E helyett úgy vélem illt nem egy

rendszeres és a graduálok megszokott sorrendjét követő énekeskönyvről van szó, hanem olyanról, melybe a leíró szükség szerint rendre mindazokat az énekeket beírta, melyeket rendes és különleges liturgikus alkalmakkor használtak. Mivel a gyűjtemény nem előre meghatározott terv szerint készült, a leíró akkor bővíthette azt, mikor valamilyen újabb gyűjteményt kapott másolati alappul. Az így később egybekötött és legutóbb a múlt század közepén új kötést kapott kódexbe két-három idegen kéz az 1663—1715-ös időközben több bejegyzést tett. Az énekeskönyv összeírója kétszer is bejegyezte nevét. Az 1637-es bejegyzésben a név *Stephanus Szögedjn(us)* alakban olvasható (273 l.), az 1638-asban pedig *Stephanus Szegedj* formában (75 l.). Ezt a nevet olvasta a MTA. kt.-a katalógusának készítője *Szegetői*-nek és így nevezte el a kéziratot *Szegetői-codex*nek. E hiba aztán — valószínűleg Toldy Ferenc közvefűtésével — becsúszott Erdélyi Pál művébe is, mert ő is *Szegetői Istvánt* és *Szegedi Istvánt* tartja a kódex másolónak. Abból, hogy a kódexben az 1638-as bejegyzés megelőzi az 1637-esét, arra következtethetünk, hogy a foliók eredeti rendjét az első vagy későbbi kötetése alkalmával megváltoztatták. Így kerülhetett előbb a kódex első fele az utóbb írt második rész elé. — Sajnos, ezt az értékes kódexet bővebben tartalmilag még senki sem ismertette. Pedig az a körülmény, hogy a Sárospataki—Csáti, Sárospataki Patay, Ráday, Nagydobszai, Spáczay, Kálmáncsai és Csurgai graduállal együtt a Batthyány-kódex rokonságához tartozik, mindenképen figyelemreméltóvá teszi.

Toldy Ferenc: *A magy. költ. tört.*² Pest, 1867. 185. — Bartalus István: *MESZÉ.* I. h. 49, 65, 91, 136 és 146. — Kálmán Farkas, *ProtEgyh.* és *IskLapok.* 1883. 40 sz.; U. a., *Figyelő* 1886. XXI. 321. — Erdélyi Pál: *i. t.* 254. ill. 59. — Horváth Cyrill: *A Batthyány-codexről.* IK. 1905. 429. — Harsányi István: *A Ráday-graduál.* IK. 1926. 230.

Kecskeméti kótás karkönyv I. Kecskeméti énekeskönyv.

79. *Kelemen kódex KUK. kt. 40 sz. 8—r 192 lev.

A kézirat, mint a Thordai János zsoltárfordítása, a Kanyaró és Thordai kódex meg Kövendi János énekeskönyve, Thordai János unitárius zsoltárfordításának (1627) másolata. Másolati példányul talán a fordítás legrégebbi példánya, a Thordai kódex szolgált. A másolat leírója, Andreas Kelemen de Thoroczko, egyik bejegyzés szerint, 1688 februárjában fejezhette be munkáját. Tulajdonosai (?) közül a másolat különböző lapjain a Frank Birthalben (1693), Johannes Kirizze (1693), Kirize Geczie (XVIII. sz. eleje) és Sebess Pál (1820) neve olvasható.

80. **Keresztési József énekeinek gyűjteménye (1806)*.
EM. kt. 2454 sz. 8—r 58 lev.

Keresztési József, ref. énekszerző vallásos énekeit foglalja magába a kézirat. Két részben csaknem félszáz éneket tartalmaz.
Szabó T. Attila: *i. t.* 300 ill. 22.

81. **Kiskadácsi Simén passionálé*. KUK. kt. 1333 sz. 2—r 32 lev.

Az 1875-ben leírt passionálé a szokásos Historia-t, Lamentatio-t és Jeremiás próféta imádságát tartalmazza, tehát beosztását, sőt szövegét tekintve is a XVII. századtól kezdve ismert passionálék sorába tartozik. Ezért került bele, késői leiratási kora ellenére is, a verses kéziratok itt adott sorozatába.

82. **Kissolymosi Mátéfi János szombatos énekeskönyve*.
KUK. kt. 1241 sz. 4—r 170 lev.

A kötet törzse „az Izrael Istenétől rendeltetett szent és igaz ünnepeknek megszentelésére csináltatott énekeket“ öleli fel „az igaz valláson (t. i. a szombatoson) való tudós és istenfélő férfiaktól, az Isten seregének épületiért“. Az énekeskönyv második fele is különböző szerzőktől származó szombatos énekek gyűjteménye. A kézirat első része a Jancsó kódexből is ismert Gabriel pastor kezeírása (1617 körül); a második részt több kéz másolta 1626-ig bezárólag, bár kisebb részek még ezután is kerültek bele a kéziratba. A másolat első részét Gábor diák „jóakaró urának Kús Solymoson lakó Mátéfi Jánosnak“ írta le „nehéz paraszti munkái“ közepette. Énekanyagát részben kezdősoros felsorolásban Thury munkájából ismerjük.

Kriza János, ÚjMagyMúz. 1851 - 52. II. 160. — Toldy Ferenc: *A m. költ. tört.*² Pest, 1867. 186. — Kohn Sámuel: *A szombatosok* 49. — Erdélyi Pál: *i. t.* 260 ill. 66. — Thúry Zsigmond: *i. m.* 35.

83. *Kohn-féle csonkaságok gyűjteménye*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r 117 lev.

Legalább öt csonka kéziratból alakult kódex. Összeiratási ideje a XVIII. század végére illetőleg a XIX. elejére tehető. Mintegy 33 szombatos éneket őrzött meg.

Nagy Sándor: *Szombatos codexek* 5 és 14. — Kohn Sámuel: *A szombatosok*. 254. — Erdélyi Pál: *i. t.* 261 ill. 67. — Thúry Zsigmond: *i. m.* 78.

84. *Kohn Sámuel énekeskönyve*. Ismeretlen helyen van.²⁾ 8—r 70 lev.

¹⁾ 1912 körül a Kohn Sámuel (Budapest) tulajdonában volt. (Vö. Thúry: *i. m.* 78).

²⁾ U. a.

A XIX. század elejéről származó kézirat több kéz gyarló írása. Mintegy 38 szombatos éneket tartalmaz. Erdélyi XVIII.—XIX. századi ritualis kéziratnak tartotta.

Nagy Sándor: *Szombatos codexek* 5 és 14. — Erdélyi Pál: *i. t.* 261 ill. 67. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 89.

85. *Kolozsvári graduál.* Elpusztult vagy ismeretlen helyen van.

A kolozsvári állami levéltárban levő Kolozsvár városi számadáskönyvek, *Regestum Aedilium Mathei Thorday et Nicolai Mark defuncti* jelzetű darabjában (35, 36 és 48 l.) egy 1600-ban készülő graduálról történik említés.¹⁾ A kéziratot több színű tintával hártýára írták, tehát előkelő kiállításúnak kellett lennie. A bejegyzés, melyet Herepei János szivességéből használhatam fel, az eddig ismert legrégebb unitárius kéziratot graduálok egyikének emlékét tartotta fenn.

86. **Kolozsvári Mihály passionáléja (1750).* KUK. kt. 1294 sz. 2—r 30 lev.

A kottás passionale Jézus Krisztus szenvedésének történetét és Jeremiás próféta imádságát tartalmazza, tehát azonos tartalmú a KUK kéziratárának Kövendi, Pálffi, Vas és Kiskadácsi Simén passionáléjával. Szent—Gerlicén 1750-ben készült másolat.

87. *Kolozsvári unitárius diákok énekeskönyve.* Elpusztult vagy lappang.

A Kolozsvár városa tulajdonában levő unitárius egyházi számadások között 1581 március 13.-áról a következő bejegyzést ismerjük: „A magyar deákoknak irattak egy *éneklő könyvet* 2 fl.“ Ez a bejegyzés az eddig ismert legrégebb unitárius kéziratot énekeskönyv emlékét őrizte meg.

Várfalvi Nagy János, KerMagvető 1871. VI. 118. — Ismétli Kanyaró Ferenc, MKSz. 1895. 328.

88. **Komjászegi graduál.* KUK. kt. 1295 sz. 2—r 245 lev.

A gyűjtemény kétségtelenül a XVII. század első felében készült graduál-másolat; jelenlegi alakjában elől, hátul és közbül meg nem állapítható mértékben csonkult. Bár Gálfi András lelkész útján a komjászegi unitárius egyházközség ajándékából került jelenlegi helyére, mégis az énekeknek csaknem mindenütt feltűnő christologiai vonatkozásai énekeskönyvünkben re-

¹⁾ Valószínűleg erre a bejegyzésre hivatkozik előbb Várfalvi Nagy István (KerMagvető 1871. VI. 118), majd Erdélyi Pál (MKSz. 1895. 328) is.

formátus vagy legalább is református eredetű graduált sejtetnek. Az énekeskönyv legnagyobb része zsolttárfordítás; részben kottás, részben azonban csak a kottázásra szánt kottavonalakat rajzolta be az ismeretlen másoló.

89. *Koncz Gábor énekeskönyve (1771)*. BEK. Theol. A. 130 sz.¹⁾ 4—r 100 lev. — Őt énekszövegét dallammal együtt kiadta Bárdos Lajos, *Zenei Szemle* 1929. 60.

A latin szövegű énekeskönyv leírója Koncz Gábor pálosrendi szerzetes 1771-ben gyűjtötte össze a „nagy szorgalommal” szerkesztett kéziratot. Leírójáról csak annyit tudunk, hogy mint a pálosok mocsári rendházának tagja a kézirat szerkesztése után rövidesen meghalt (1775). Kézirata tulnyomóan latin egyházi énekeket tartalmaz, cikornyás, bécsi stílusú dallamokkal. Ezekből élesen elűtnek és egyszerűségükkel, frissességükkel magasan kiemelkednek a füzet végén található magyar szövegű karácsonyi dalok.

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 47. — Bárdos Lajos: *Magyar karácsonyi dalok a XVIII. századból.* I h. 59. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 166 ill. 86.

90. *Koncz József ima és énekeskönyve*. Ismeretlen helyen van.²⁾ 8—r 162 lev.

A XIX. század első-második évtizedében leírt kézirat a Koncz József (Marosvásárhely) hagyatékából Kohn Sámuelhez került. A kézirat a szombatos imákon kívül 16 szombatos éneket is tartalmaz.

Kohn Sámuel: *A szombatosok* 257, 258, 260 és 262. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 95.

91. **Kottás katolikus misekönyv*. EM. kt. 2248 sz. 4—r 11 lev.

A kötet kéziratossá levelein olvasható énekek kat. egyházi énekek. A kéziratban közepült egy 1718-ban nyomtatott kat. énekeskönyv van belekötve. Maguk a kéziratossá levelek a század huszas éveiből valók.

Szabó T. Attila: *i. t.* 298 ill. 20.

92. **Kottás kálvinista énekeskönyv*. EM. kt. 1744. sz. 8—r 48 lev.

Az énekeskönyv a ref. énekeskönyvekből többnyire ismert énekeket tartalmaz. Összeírásának ideje a XVIII. század közepe, vagy legfeljebb harmadik negyede. Első tulajdonosa és

¹⁾ Bogisich (i. h.) *A. 154* jelzetet használ; magam Bárdos jelzetét idézem.

²⁾ 1912 körül Kohn Sámuel (Budapest) könyvtárában volt.

talán leírója valamelyik Josa család egyik tagja lehetett, mert e család tagjaitól több bejegyzés olvasható a kódexben.

Szabó T. Attila : *i. t.* 298 ill. 20.

93. **Kottás passio-énekes és imádságos könyv.* EM kt. 2302 sz. 2—r 28 lev.

A XVIII. század elejéről származó passio-másolat: a passion kívül csak egy imát tartalmaz. Leíróját és leírása közelebbi időpontját nem határozhattam meg.

Szabó T. Attila : *i. t.* 299 ill. 21.

94. *Kováts Dániel szombatos kódexe.* Dr. Gaster Mózes tulajdonában¹⁾ *Cod. Gaster 1365 szám jelzettel.*

A kódex nagyobb részt a Biblia apokrif könyveinek magyar fordítását tartalmazza. Egyik fordítása meglepő hasonlóságot mutat a Bécsi kódex apokrifus Baruch könyvével.

Marmorstein Arthur : *Szombatos kódexek.* MKSz. 1913. 113.

95. *Kováts Elek énekes és imádságoskönyve.* Ismeretlen helyen van.²⁾ 8—r 99 lev.

Az imakönyv maga a XVIII. század utolsó éveiben készült; ehhez hozzátoldottak elől 43, hátul 56 levelet. Ebben a két oldalékból mintegy 30 szombatos ének van. Maga a 223 levélre terjedő imakönyv is tartalmaz 5 éneket. A kézirat nevét utolsó gazdájáról az 1868-ban önként „zsidó hitre“ állépett Kováts Elektől kapta.

Thúry Zsigmond : *i. t.* 83.

96. *Kovács Elek énekeskönyve.* Ismeretlen helyen van.³⁾ ?—r 64 lev.

A kézirat a bejegyzések tanúsága szerint 1768—1842 között keletkezett szombatos énekeskönyv. Három leírója (Kovács Elek, Nagy Dániel és Kovács Samú) mintegy 47 éneket másolt bele.

Kohn Sámuel : *A szombatosok* 339. — Thury Zsigmond : *i. m.* 69.

97. *Kováts István ima- és énekeskönyve (1774—75).* A budapesti Országos Rabbiképző könyvtárában. 8—r 279 lev.

A XVIII. század második feléből származó kézirat mindössze öt szombatos éneket őrzött meg.

Thúry Zsigmond : *i. m.* 72.

¹⁾ A kódex ismertetője Dr. G. M., a nagybritaniai spanyol és portugál izr. hitközségek főabbija gazdag könyvtárában levőnek mondja a kéziratot, a könyvtár helyét azonban nem határozza meg. Talán Londonban van.

²⁾ 1912 körül Kohn Sámuel budapesti főrabbi magánkönyvtárában volt.

³⁾ 1912 körül a Kohn Sámuel birtokában volt.

98. *Kovács Zebulon énekeskönyve*. Ismeretlen helyen van.¹⁾
8—r 80 lev.

A kéziratához az eredetileg beírt 80 levelel kívül hátul 88 beíratlan, elől 12 beírt, de más kéziratból származó levelet kötöttek. Maga az énekeskönyv 31 ének-szövegből álló, XIX. századi szombatos kézirat; utolsó szombatos gazdájától, Kovács Zebulontól 1889 után került Kohn Sámuelhez.

Kohn Sámuel: *i. m.* 340. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 99.

99. **Kövendi János énekeskönyve (1679)*. KUK. kt. (Besztallan anyag) 2—r 129 lev. — Két verses darabját kiadta Várfalvi Nagy János, KerMagvető 1871. VI. 119 és 121. — Egyiket újra Szabó T. Attila, IK. 1933. 144.

Az unitárius énekeskönyv, mint az 1676-ban másolt Felvinczi kódex, Kövendi János, kolozsvári polgár számára készült. Másolója a Kövenditől pártfogolt Felvinczi György, kolozsvári diák korában írhatta le ezt a kéziratot, mely a címlap tanúsága szerint éppen úgy a Thordai János 1627-es zsoltárfordítását tartalmazza, mint az ugyane másolótól származó Kanyaró kódex, (1676—79). Irodalomtörténeti szempontból érdekes az a verse melyet a másoló Thordai János, Bogáthi (Fazakas) Miklós és a másoltató Kövendi János tiszteletére a másolat előszavaként írt.

Várfalvi Nagy János: *Az unitáriusok énekeskönyveiről*. I. h. 118. — Kanyaró Ferenc: *A legrégebb unitárius énekeskönyvekről*. MKSz. 1895. 329. — Erdélyi Pál: *i. t.* 257 ill. 63. — Szabó T. Attila: *Adatok Felvinczi György életéhez és irodalmi munkásságához*. IK. 1933. 142.

100. **Kövendi Tamás passionáléja* KUK. kt. 1296 sz. 2 r.

A XVIII. században gondosan leírt, de a sok használatból ma széthullott állapotban lévő kottás kézirat csak a négy részből álló passiót tartalmazza, tehát tartalmilag csonkább, mint a KUK. kéziratárának többi passionáléja. A kézirat a XIX. század elejétől a kissolymosi Márkos család kezén lehetett, sőt a bejegyzések tanúsága szerint e család tagjai 1812—1893 között többször és több helyt elénekelték a passiót. A kéziratból éneklő Márkosok között az utolsó, Markos Albert, a KUK. kéziratárának jelenlegi őre.

101. *Lacházai passionalis. (1716)*. SPF. kt. (Kjn.) 2—r.

A passionalis Betze János főbíró kegyes és buzgó indulatjából íratott Üllei János nótárius által, 1716-ban a kiskúnlacsházi helyét hitvallásuk szent eklézsiája számára. A *Kyrie Pue-*

¹⁾ a.

rorum, a *Passio Domini*, *Oratio Jeremiae Prophetae* és a *Lamentationes* c. részeket tartalmazza.

Csontos János: *A sárospataki ref. coll. könyvtárának kéziratai*. MKSz. 1881. 250. — Kálmán Farkas: *A sárospataki codex*. EPhK. 1884. 861. — Erdélyi Pál: *i. t.* 259 ill. 64.

102. **Latin-magyar egyházi énekeskönyv (1764)*. KUK. kt. 189 sz. 8—r 50 + ? lev.

A több darabból álló énekes gyűjtemény „*canciones penitenciales latinas atque hungaricas precesque quotidianas, ordinarias in se comprehendens.*“ Az átnézéskor nem tudtam megállapítani, hogy a kézirat melyik felekezeti énekanyagát foglalja magába. Abból, hogy bejegyzése szerint a kolozsvári unitárius kollégiumban írták össze, unitárius énekeskönyvre következtetek. Az énekes könyv végén mintegy két levélnyi csonkulást szenvedett.

103. **Lebo István passionálisa (1725)*. MNM. kt. Quart. Hung. 544 sz. 4—r 27 lev.

A kis terjedelmű kézirat leírója a kézirat végén (25a) a következő bejegyzést tette: „*Descripta per me Stephanum Lebo A(nn)o 1725 Die 2 Marty.*“ Tartalmát Jézus Krisztus kínszenvedésének története (*Passio Christi*) és Jeremiás próféta imádsága teszi. Az elsőnél csak a vonalrendszerre rajzolt ütemezésre vonatkozatható jegyeket, az utóbbinál már a kottázást is elvégezte a leíró.

Erdélyi Pál: *i. m.* 259 ill. 64.

104. *Liber pro organo. (1772)*. BEK. A. 49 sz.

A kézirat valószínűleg olyan latin nyelvű kat. kántorkönyv, melyet a Koncz Gábor énekeskönyvének is nevet adó pálosrendi szerzetes írt le. Ismertetője szerint „e könyv a múlt (i. i. XVIII.) századbeli egyház-zenészetű művelődéstörténetnek (!) egyik hatalmas nyilatkozványa.“

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 47.

105. *Londoni ima- és énekeskönyv (1770)*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r 246 lev.

A szombatos kézirat imaanyaga mellett mintegy húsz szombatos éneket is tartalmaz.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 122.

106. *Lugasi József-féle gyűjteményes kötet*. A máramaros-szigeti ref. liceum kv. t.

¹⁾ 1912 körül Gaster londoni főrabbi magánkönyvtárában (London?) volt.

Csak címszerű felsorolásból ismert olyan 1800 táján másolt kézirat, amelyben 13 egyházi (ref.?) ének kóruspartitúrája és hihetőleg szövege is fennmaradt.

Szabolcsi Bence : *KZ.* 152 ill. 72.

107. *Magyar Cationale* BEK. A. 112 sz.¹⁾ 4—r 116 lev.

A XVII. század utolsó és a XVIII. század első negyedét magába foglaló időszakból való e kézirat. Mintegy 174 ének szövegét és dallamát őrizte meg. Eredetileg a Cancionale anyagának elrendezésében az időrendi beosztás volt az uralkodó, de valószínűleg a könyvkötő hibájából e rend megbomlott. A kézirat keretét egy XVII. század utóján dolgozó kéz adhatta meg és a benne felfedezhető öt más kéz csak ezt a keretet töltötte ki.

Bogisich Mihály : *MENÉ.* 46. — Erdélyi Pál : *i. t.* 257 ill. 62.

108. *Magyari graduál.* Ismeretlen helyen van

A marosi unitárius esperesség egykorú jegyzőkönyve megjegyzi a nagyernyei egyházközségről, hogy „vagyon egy Thordanus graduálja, mely maradtott néhai jó emlékezetű Magyari Péter nevű mesterről testvérbátyjára, ugymint Magyari Pálra, ki is ajándékozta ezen ecclesiának, hogy usualja“. A megjegyzésben szereplő Thordanus gradual kétségtelenné teszi, hogy itt, e graduálban Thordai János zsoltárfordítása maradt fenn. Nem lehetetlen, hogy a graduál azonos a Magyari Péter kódexé-vel.

Kelemen Lajos : *Egy régi protokollum könyvészeti adatai.* MKSz. 1900. 428.

109. *Magyari Péter kódexe (1704).* Gaster Mózes tulajdonában²⁾ Cod. Gaster Nr. 1346 sz. alatt. ?—r 102 lev. — Egy versét kiadta Marmorstein Artur, MKSz. 1913. 121.

Állítólag Nagyernyei Magyari Péter szombatos zsoltárfordítását³⁾ foglalja magába a kézirat; a zsoltárok fordításán kívül azonban más szombatos énekek is helyet foglalnak a kódexben. A kéziratot a maroszléki Nagyernyében, 1704-ben írta le a zsoltárok fordítója⁴⁾.

Marmorstein Artur : *Szombatos kódexek* MKSz. 1913. 117. ; U. a. : *B. Fazekas Miklós és N. Magyari Péter.* EPhK. 1913. 790. — Borbély István : *Bogáthi zsoltárainak új kézírata.* U. o. 716.

¹⁾ Bár a kézirat jelzete és alakja Bogisichnál (i. h.) más, (A. 135 sz. 8—r) Erdélyi azonosnak vette a *Magyar Cationale a XVII. században* c. ismertetett kézirattal. Magam ezt az azonosítást csak fenntartással fogadtam el.

²⁾ L. Kováts Dániel szombatos kódexé-hez fűzött jegyzetet!

³⁾ Borbély alább i. h. a zsoltárfordítást a Bogáti Fazekas Miklós fordításának tartja. Magam is alig hiszem, hogy a fordítás a Magyari Péteré volna.

⁴⁾ L. még *Magyari graduál* címszó alatt.

110. *Magyarosi István graduálja.* Ismeretlen helyen van

A maroszséki unitárius esperesség jegyzőkönyvének egykorú bejegyzése szerint „A(nn)o 1700 conferált t. tudós Magyarosi István uram a feljebb megírt (t. i. csikszentmártoni, buzaházi és jobbágyfalvi) eccl(ezsi)ák szükségére egy *graduál formára iratott zsolttáros könyvet* in perpetuum usum, melyet iratott volt maga tanítványaival, nevezetesen I(e)k(intete)s, nemz(ete)s gyerőmonostori Gyerőffi Gyorggyel“. A graduál tehát a XVII. század második felében keletkezett unitárius zsolttároskönyv volt, mely vagy Thordai János vagy Bogáti Fazakas Miklós zsolttárfordítását tartalmazta. Emelett lehetett azonban más vallásos énekanyaga is.

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai.* I. h. 427.

111. *Marosvásárhelyi csonka kótáskönyv (1787).* A marosvásárhelyi ferencrendi zárdában B. I. 9. 247.

Csak címszerű felsorolásban említik. Valószínűleg katolikus énekes kézirat.

Szabolcsi Bence: *KZ*, 152 ill. 72.

112. *Marosvásárhelyi ima- és énekeskönyv (1806).* A marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtára 9648 sz. 8—r 240 lev.

Péchi Simon imakönyv-fordításának egy 1806 körül készült másolati példányába a leíró 14 szombatos éneket is lemásolt.

Kohn Sámuel: *A szombatosok* 229. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 92.

113. *Máthéfi János kódexe (1620).* A kalocsai főszékes-egyházi könyvtár tulajdona 21509 sz. 4—r 254 lev.

A szombatos kéziratot 1620 táján Ürmösi Mihály és néhány névtelen társa annak a Máthéfi Jánosnak írta össze, akinek számára a Kíssolymosi Máthéfi János énekeskönyve is készült. A kézirat a Kollonich László, volt erdélyi kat. püspök könyvtárával együtt 1776-ban került jelenlegi helyére. Szombatos imákat, liturgiális szövegeket és szombatos énekeket tartalmaz. A 63—241 lev.-en egy teljes Bogáthi-zsoltár-másolat (1634) maradt ránk.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 111.

114. *Nagy Mihály énekes kéziratai. (1753).* Székelyudvarhelyi ref. koll. könyvtára Kz. Y. 144 B. és 146 A és a Kolozsvári ref. koll. kt. 96 sz.

A székelyudvarhelyi kollégium énekkarának vezetője, Nagy Mihály, íratta össze e kéziratokat részben saját használatára,

részben az udvarhelyi református gimnázium 'tékája' számára. A kéziratok elseje az énekkar alt, a másodika a basszus és harmadika a diszkant-szólam kottázását tartalmazza; azonban valószínűleg a zoltárok dallama mellett a szövegek is megvannak benne. A bejegyzések egyike a kéziratok debreceni rokonságára is rámutat. A kéziratokat csak futólag ismertették.

Szabolcsi Bence : *KZ.* 88 ill. 8.

115. *Nagy Sámuel ima- és énekeskönyve.* Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r ? lev.

Nagy Sámuel és mások által a XIX. század folyamán másolt kézirat szombatos imákat és 12 szombatos éneket foglal magába.

Thúry Zsigmond : *i. t.* 102.

116. **Nagyajtai Gergely család énekeskönyve (1708).* EM. kt. 2288 sz. 2—r 38 lev.

Első ismertetése alkalmával, valószínűleg elírásból, kat. énekeskönyvnek mondtam. Valószínűnek tartom azonban, hogy unitárius kézirat, hisz leírója 'in Schola Unitaria Claudiopolitana' írta az énekeskönyvbe a passiót és néhány kottás egyházi éneket.

Szabó T. Attila : *i. t.* 299 ill. 21.

117. *Nagydobszai graduál.* A nagydobszai ref. egyház tulajdonában. 4—r 282+? lev. — Egy verses darabját kiadta Barla Jenő, *MagyProtEgyh Adattár VI (1907).* 7.

Amennyire a részben kottás graduál hiányos leírásaiból kivehető, a kézirat törzse ugyan a XVI. század végéről vagy a XVII. század elejéről való, de van benne a XVII. század végén beírt rész is. 1643-ban javították, de e javítás ekkor már a harmadik volt. A kézirat első fele 68 himnusz, 1 litániát, 35 prózai zoltárszöveget őrzött meg; ezen kívül vannak benedictiói és antiphonái is. A benne levő passio a Szentlaki István műve (?). A kódex második fele himnuszgyűjtemény. Kéziratunk a Batthyány kódex rokonságába tartozik bele; itt legközelebbi rokona a Csurgai graduálnak, melynek valószínűleg egyik másolati példánya volt

Barla István, *ProtEgyh és IskLapok* 1860. III. 340. — Varasdy Lajos, *I. h.* 1861. 104. — Tóth Ferenc : *Magy. és Erd. orsz. prof. eccl. hist.* I. 386. — Kálmány Farkas, *MagyProtEgyhÉskFigyelő* 1879. 242 és 572; *U. a.*, *ProtEgyhÉskLapok* 1881. 3-5 sz. — Szathmáry József : *A ref. templ. é. k. tört.* *ProtSzemle* 1892. 346. — Barla Jenő : *Irott énekgyjűfte-*

¹⁾ 1912 körül Nagy Pál (Jaszli) bözödújfalusi lakos tulajdonában volt.

mények (kódexek) a XVII. században. I. h. 1900. 336. — Erdélyi Pál: *i. t.* 251 ill. 257. — Horváth Cyrill, IK. 1905. 429. Harsányi István: *A Rádai graduál* IK. 1926. 224.

118. *Nagyernyei Sárosi Mihály énekeskönyve. (1789).* Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r 41 lev.

A szombatos kódexek sorába tartozó énekeskönyvet 1789-ben másolta nagyernyei Sárosi Mihály. Mindössze 11 éneket foglal magába. A kézirat Kováts Hermantól (Bözödújfalú) Dux Adolfhoz, majd az ő hagyatékából Kohn Sámuel budapesti főrabbihoz (mh. 1921) került; jelenlegi lelőhelyét nem ismerem.

Nagy Sándor: *Szombatos codexek* 5 és 14. — Kohn Sámuel: *A szombatosok*, 254. — Erdélyi Pál: *i. t.* 261 ill. 67. — Thúry Zsigmond *i. t.* 75.

119. *Nagyernyei Sárosi Mihály ima- és énekeskönyve (1790).* Ismeretlen helyen van.²⁾ 4—r 271 lev.

A szombatos imakönyvbe a másoló mindössze 5 szombatos éneket írt bele.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 76.

120. **Nagyheti énekeskönyv.* MNM. kt. Quart. Hung. 388. 4—r.

A kódexet a XVII. század legelején írták össze egy, a XVI. század második feléből származó másolati példányról. Tulajdonképpen passionális, mely a passiót, két siralmat (lamentatio) és Jeremiás próféta oratioját foglalja magába. Abból hogy egy 1726.-i bejegyzés *cantionale*-nak nevezi a kéziratot, arra következtethetünk, hogy a kézirat nagyobb fele, az eleje elveszett, de a cantionalisok megszokott elemét képező passionális megmaradt. A kézirat mai rendbehozott alakját Mátray Gábor gondosságának köszöni.

Erdélyi Pál: *i. t.* 258 ill. 63.

121. **Nagyszombati énekeskönyv.* MNM. kt. Fol. Hung. 1440 sz. 2—r 182 lev.

Az elől csonka énekeskönyv különböző alkalmakra való katolikus énekek gyűjteménye. Leíróját és leírásának pontos idejét nem ismerjük, de valószínűleg a XIX. század fordulóról való; csak múlt század végi tulajdonosai közül ismerünk néhány jelentéktelen nevet. Bár, mint katolikus kántorkönyv valamelyik katolikus kántor tulajdona lehetett (van benne névekre és helységekre való utalás is!), hátsó védőlapján levő 1864-es bejegyzése alapján Nagyszombati énekeskönyv néven vettem fel összeállításomba.

¹⁾ Kohn Sámuel gyűjteményében volt (Vö. Kohn: *i. m.* 254. és Thúry: *i. t.* 75).

²⁾ 1907-ben Bözödújfaluban Erneyei Kováts Mózes birtokában volt.

122. *Névtelen „*Sion siralma*“. MTA. kt. Régi és újabb írók 4—r 252¹⁰ sz. 8—r 8 lev.

A XVIII. századi kézirat egy 100 vszkból álló protestáns panaszkozó ének, a „Hitünk fejedelme Jézus egy Előljárónk... (Nóta: Óh én két szemeim az Úrra nézzetek...)“ kezdetű kézírata.

123. *Orbán Zsigmond énekeskönyve (1766)*. Székelyudvarhelyi ref. koll. kvt. Kz. Y. 145 (Oct.)

A kézirat a „nevezetesebb dicséreteknek és némely halotti énekeknek harmoniájá“-t és egy a moll dallamokról való rövid „tanítást“ (zeneelméleti rész) foglal magába. Valószínűleg a dallamok mellett az énekek szövege is megvan a kéziratban, amelyet Orbán Zsigmond „harmoniae praeses“ íratott le (Székely) Udvarhelyen. A kézirat részletes ismertetése elmaradt.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 152 ill. 72.

124. *Óvári graduál*. A debreceni ref. kollégium könyvtárában. R. 504 sz.

A graduál előbb az elpusztult magyar-óvári egyházé volt. Kálmán Farkas szerint a kézirat a XVII. század-forduló táján keletkezhetett, mikor még a református graduál formája véglegesen még nem fejlődött ki.

Kálmán Farkas, *Debreceni ProtLap.* 1382, 63. 74 sz. — Erdélyi Pál: *i. t.* 255. ill. 61.

125. *Pannonhalmi tordalék (1703--1714 között)*. A Szent-Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában. — Hét himnuszát kiadta Rupp Kornél, *MKSz.* 1895. 300.

A Szelepcsényi-féle *Cantus Catholici* 1703.-i kiadásával egybe van kötve egy két részből álló kézirat énekeskönyv, melyet „névtelen szerzője“ (? másoló?) 1714-ben fejezett be. A gyűjtemény mindössze huszonöt éneket tartalmaz. Van közöttük több latinból fordított ének, négy Mária siralom, azonkívül sok eredeti, ismeretlen kéztől származó himnusz. Az énekek a XVII. század végéről, esetleg még előbbi időből származhatnak.

Rupp Kornél: *Magyar Mária-himnuszok.* I. h.

126. **Parnaussi Magyar Muzsa*. MNM. kt. Oct. Hung. 764 sz. 4—r (?) 100 lev.

A mindvégig tisztán és világosan írt énekeskönyv — Bogisich szerint — 111 dalszöveget tartalmaz a megfelelő dallamok hangjegyeivel. A munka négy részre és két tordalékra oszlik. A kézirat „teljesen azonos“ Verseggy Ferenc énekesköny-

vével (l. alább I), tehát az 1786-ban megjelent *Keresztyén ájtosságok* egyik, talán Verseggy magánhasználatára szolgáló kézírata.

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 40. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 90 ill. 10.

127. **Passio és lamentatio (1709).* KUK. 1152 sz. 8—r 96 lev.

A kottás passinálé *A világ megtartójának az Isten Fiának, az Jézus Krisztusnak keserves szenvedését, Jérémiás próféta imádságát, egy Memoriálé* c. kotta nélküli versszöveget és az erdélyi unitáriusok történelmére vonatkozó latin nyelvű jegyzeteket tartalmaz.

128. *Patai graduál.* MNM. kt. (Kjn.) 2—r.

Meglétéről csak futó utalásból (*Graduale Ecclesiae Pataensis, cum notis gregorianis et initialibus stylum et characterem hungaricum redolentibus Mss. Saec. XVII. in folio*) tudok.¹⁾

MKSz. 1886. 336.

Pataki Hymnarium I. Csáti graduál.

129. *Pataki kódex.* Ismeretlen helyen van. — Egy verszövegét töredékesen, dallammal együtt közli Bartalus István, ÉRT. I. 8 sz. 101.

A futó utalásból a Patay graduál-lal némileg rokon tartalmú kéziratnak tetszik. Úgy hiszem, nem tévedek, ha a Csáti graduállal azonosítom.

Bartalus István: *MESZÉ.* 101 és 136.

Patay graduál I. Sárospataki—Patay graduál.

130. **Pál András énekeskönyve. (1720).* MNM. kt. Oct. Hung. 410 sz. 8—r 91 lev.

A „kis könyvecske“ a nedvesség által megrongálódva került jelenlegi helyére; itt javították ki és akadályozták meg további romlását. Leírójáról, Pál Andrástól kapta nevét. Jelenlegi csonkult alakjában is csaknem 50 szombatos éneket tartalmaz; ezeknek kezdősoros jegyzékét Thúry Zsigmond közölte.

Nagy Sándor: *Szombatos codexek.* 6. — Kohn Sámuel: *A szombatosok* 253. — Erdélyi Pál: *i. t.* 261. ill. 67. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 59.

131. *Pál András imádságos és énekeskönyve. (1713).* EM. kt.²⁾ ?—r 356 lev.

¹⁾ Nem sikerült ráakadnom a MNM. kt.-ban *Patai gradual* címszó alatt.

²⁾ Kutató munkám során nem akadtam rá; csak Thúry (*i. t.* 58) után ismertetem.

Az 1713-ban készült szombatos kódex ismertetése a szoktónál bővebb terjedelme miatt elmaradt, de tudjuk, hogy Péchi Simon imáin kívül néhány szombatos éneke is van.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 58.

132. **Pálffi Mártori énekeskönyve*. MNM. kt. Quart. Hung. 1985 sz. 49 lev.

A meg nem állapítható mértékben csonkult, széthulló lapokból álló énekeskönyv Jézus születésére, a Boldogságos szűz tiszteletére, Jézus szenvedésére és egyáltalában a katolikus egyház ünnepeivel kapcsolatos vallásos tényekre vonatkozó énekeket tartalmaz. A kézirat nem egységes énekeskönyv; bele van fűzve két idegen énekeskönyv néhány levélnyi töredéke is, de emellett egyes részei is több kéztől származnak. Az utolsó lavelen (49b) álló „Anno 1694 die 8 Augusti” és alatta a más kéztől származó 1698-as évszám a leíratással közel egy időből való. Martinus Pálffi-nak keltezetlen bejegyzése (36a) nem a leíró, hanem egyik tulajdonos nevét őrizhette meg.

133. **Pálffi Mózes passionaléja*. (1805.) KUK. kt. (Beosztatlan anyag) 4—r 12 lev.

A passionalé az eddig ismert passio-kéziratok egyik legfiatalabbja. A *Lamentatio*-t és *Jeremiás próféta imádságát* tartalmazza. A Pálffi Mózes által 1805-ben leírt kézirat csonka: a második darabja csak töredékesen maradt meg.

134. *Pesti antifonarium*. BEK. (Kjn.) 2—r. — Egy latin nyelvű énekét kiadta Bartalus István, ÉRT. I. 8. 102.

Nagy ívrét-alakú, XVI. századi „antiphonárnak” említik. Eleje és „belseje” töredékes; évszám nélküli és azt sem lehet tudni, hogy melyik egyház sajátja volt. Kemény és egykor nagy művészettel készített fatábláján 1525 áll ugyan, de a kódexet nem egy időben írták össze. A többszöri kötetés a lapszéken a dallamszöveg megcsonkítását eredményezte. Tartalmát valószínűleg középkori latin egyházi énekek teszik; lehet azonban benne magyar ének is.

Bartalus István: *MESZÉ.* 102.

135. *Pesti korálkönyv*. BEK. (Kjn.)

Futó utalásban az *Újhelyi Graduale Romanum*-mal némi képen rokon tartalmú XVIII. századi kéziratnak említik.

Bartalus István: *MESZÉ.* 81.

Petri kódex l. Jancsó Benedek kódex.

136. *Péchi kódex*. A kalocsai főszékesegyház könyvtárának tulajdonában. 22102 sz. 8 · r 314 lev.

A kézirat a XVII. század harmadik tizedéből származik ; néhány levélnyi csonkulást szenvedett. A kódex kiállítása azt a benyomást teszi, hogy előkelő vagy legalább is jómódú szombatos főúr számára készülhetett. Mivel Péchi Simon fordításait tartalmazza, nem lehetetlen, hogy e kódex a Szentersébeti Bogáthi kódexszel együtt a Péchi Simon számára készült. A kódex mindössze hat éneket tartalmaz.

Thúry Zsigmond : *i. t.* 116. — Szilády Áron : *Péchi Simon psalteriuma*. Budapest, 1913. VIII.

137. **Péchi Simon énekeskönyve* (1604). KUK. kt. (Beosztatlan anyag) 2—r 200 lev. — Másolata MTA. kt. Magy. Cod. 2—r 86 sz.

A kézirat első fele Bogáti Fazakas Miklós zoltárfordításának 1604-ből való másolata, a második fele szombat-vonatkozásai miatt a szombatos irodalomba sorozható énekeskönyv. Ez utóbbi rész több kéznek a műve ; a másolók egyikének Thúry Zsigmond (*i. m.* 14) Péchi Simont¹⁾ tartja, míg a többi másolót nem tudja megállapítani. A kézirat a vele foglalkozó kutatók fegyelmetlensége miatt sokkal nagyobb mérvű rongálást szenvedett, mint amekkorát a százados hanyóadás okozott ; mindenféle színű, ceruzával és tintával írott bejegyzés ékteleníti ezt az irodalom- és nyelvtörténeti szempontból egyaránt értékes kódexet. A kódex a keménytábláról leolvasható nevek (Balázs János, Nagy György stb.) viselőinek birtokában is lehetett, de legkésőbb a XVIII. századforduló körül a kolozsvári unitárius egyház, majd ismeretlen időpontban a KUK kt.-ba került. Első részének az EM. általam is ismertetett (*i. t.* 295 ill. 17) Bogáti fordítással való viszonyáról már Jakab Elek is szollott. Énekanyagának betűsoros jegyzékét Thúry közli.

Bartalus István : *MEZKisf.* IV. 106. — Jakab Elek : *Bogáthi Fazakas Miklós, XVI. századi magyar theologus és költő*. Ker. Magvető 1880. 159. — Kohn Sámuel : *A szombatosok* 49. — Thúry Zsigmond : *i. t.* 13.

138. *Péchi Simon zoltárfordítása*. A székelykeresztúri unitárius főgimnázium könyvtárában. 9840 sz. 4—r 224 lev. — Szövegét kiadta Szilády Áron : *Péchi Simon psalteriuma*. Budapest, 1913.

¹⁾ Thúrynak Péchi másolóságára vonatkozó megállapításában nem osztozom. Az általa felhozott indok ezt alig bizonyítja Sajnos, az énekeskönyv megvizsgálásakor nem volt alkalmam annak írását Péchi hitelesnek ismert kezefrásával összevetni.

A kézirat a Dávidnak tulajdonított 150 zsoltár héber eredetiből való fordítását tartalmazza Péchi Simon szombatos főúr fordításában. A fordítás maga 1624–1629 között készült, a másolás munkája 1629-ben. Talán igaza van Thúrynak (*i. m.* 51), aki a zsoltárok ad notam-utalásainak hiányából arra következtet, hogy a szombatos zsoltárszöveg nem szolgálta az éneklés céljait.

Kohn Sámuel: *i. m.* 267. — Jakab Elek, KerMagvető 1880. 186. — Boros György, I. h. 1886. 6. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 50. — Szilády Áron, I. h. III.

139. *Péchi Simon zsoltárfordítása.* Ismeretlen helyen van.

Az elveszett vagy lappangó kéziratot csak K. Papp Miklós említése nyomán ismerjük. Ő a kéziratot 1606-ból származónak állította. Thúry (*i. t.* 54) az 1646-os évszámot véli helyesnek. Magam azonban úgy gondolom, hogy mivel Péchi zsoltárfordítása az 1624–29 közötti időben készült, inkább 1626 vagy 1636-ban leírt másolatról van itt szó, hisz a szombatos üldözések megkezdődését (1639) követő időben aligha másolták Péchi zsoltárfordítását; erre példát magam legalább is nem tudok.

K. Papp Miklós, TörtLapok 1874. aug. 9. 19 sz. 304. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 53.

140. **Péter András szombatos énekeskönyve.* MNM. kt. Oct. Hung. 487. 8—r 91 lev.

A múlt század derekán, Péter András (Istvánfalva) által leírt szombatos énekeket tartalmaz.

Erdélyi Pál: *i. t.* 262 ill. 67.

141. **Pócai passionálé.* KUK. kt. 1297 sz. 2—r 34 lev.

A kézirat a passionálék szokásos beosztását követve a tulajdonképeni passiót, majd Jeremiás próféta imádságát foglalja magába. Leírója két bejegyzésének (26b és 34b) tanúsága szerint Pócai Ferenc (?) kolozsvári unitárius pap volt, aki 1696 január és februárjában írta le a passionálét. Kéziratunk a KUK. kézirtárának Kövendi, Kolozsvári, Pálffi, Kiskadácsi Simén és Vas passionáléjával együtt egy passionálé-családba tartozik.

Pozsonyi kézirat I. Pozsonyi toldalék.

142. *Pozsonyi toldalék.* A pozsonyi kat. főgimnázium könyvtárában. 4—r 71 lev. — Egy énekszövegét kiadta Erdélyi Pál, EPhK. 1893. 183.

A Gönczi-féle nyomtatott énekeskönyv debreceni 1620.-i kiadásának a pozsonyi kat. főgimnáziumban levő példányában elől 15, hátul 56 levélnyi kézirat van toldalékképpen bekötve. A

toldalékleveleken az általánosan ismert énekeken kívül mintegy kilenc ismeretlen ének maradt fenn. Ezek közül néhány eddig ismeretlen énekszerzők nevét is megőrizte. A vallásos kézirat Erdélyi Pál jegyzékében (alább i. h.) érthetetlenül a világi kéziratok közé került a Rudics kódex-szel és az Apostagi graduállal együtt.

Erdélyi Pál: *Adalékok a régi magyar irodalom történetéhez*. I. h. 182. ; U. a. : i. t. 267 ill. 73.

143. *Ráday graduál*. A budapesti ref. theol. akadémia Ráday-könyvtárában. 4—r 204 lev. — Két énekét kiadta Tóth János, IK. 1926. 108 és 110.

A graduál első ismertetője, Tóth István szerint a kézirat 1607—1636 között keletkezett. Ezt a megállapítást, megdöntötte Harsányi István érvelése; Ő a graduál leíratását 1596—1607 közé teszi. Ez a megállapítás úgy belső, tartalmi, mint külső, írástörténeti okokból elfogadhatóbbnak tetszik. Tartalmi szempontból helyesen mutatott reá Harsányi, hogy a graduál szövege és ad notam-jelzése egyáltalában nem utal feltétlenül a Szenczi Molnár Albert zsoltafordításának kiadatása (1607) utáni időre, hisz a két szöveg között elég jelentős eltérés állapítható meg, a nota jelzés pedig egyáltalában nem csak a Szenczi Molnár nota jelzésére vonatkozhatik, hiszen a Szenczi Molnár zsolta kiadása előtt is énekelték nálunk a francia zsoltaordalamokat; a nótautalások tehát nem akadályozhatnak meg bennünket abban, hogy a graduált a XVII. századforduló tájáról származtassuk. A graduálnak a Batthyány kódex írásjellegével közeli rokonságot mutató új-gót betűjellege is inkább XVI. századi kéziratra mutat. Az azonban kétségtelen, hogy a Ráday graduál szövege annyira szoros rokonságban van a Batthyány kódex szövegével, hogy bátran állítható: az előttünk lévő szöveg a Batthyány kódexé illetőleg egy olyané, amely a Batthyányból készült. Ugyanis a graduál 152 éneke közül 141 e kódexben is megvan. Mint e kódex ismertetéseinél rámutattam, a Ráday graduál abba az 1556—1639 között keletkezett gradualcsaládba tartozik, amelynek sorát, eddigi ismereteink szerint, a Batthyány kódex nyitja meg; e családba tartozik graduálunkon kívül még a Csáti, Sárospataki-Patay, Nagydobszai, Spáczay, Kálmáncsai, Kecskeréti és Csurgai graduál is,

Tóth János: *A Ráday kódex* IK. 1926. 106. — Harsányi István: *A Ráday-graduál* I. h. 224.

144. **Református halotti énekeskönyv*. EM. kt. 3122 sz. 8—r 93 lev.

A múlt század 20–30-as éveiben összeírt énekeskönyv 70 egynehány református halotti éneket tartalmaz. Leírója ref. kántor lehetett.

Szabó T. Attila: *i. t.* 301 ill. 23.

145. **Református halotti, temetéskori énekek.* EM. kt. 3052 sz. 8—r 56 lev.

A 82, részben kottás ének, többnyire halotti ének. Leírója a múlt század elején zeneértő, valószínűleg ref. kántor lehetett.

Szabó T. Attila: *i. t.* 300 ill. 22.

146. **Református imádságos és énekeskönyv.* MNM. kt. Oct. Hung. 503 sz. 8—r 112 lev.

A kézirat két külön darabból áll. Bár a második résznek énekeskönyvbe illő címlapján *„Ditsérete / kel s — Egyeb — / Istenes ene / kekkel és hymnus / sokkal tellyes / Könyv / Melyb(en) / szamas régi s iga / zán ki nyomtatott Edi / tio szerint rendel fel / vadnak vétetve sok szép dicséretek“* cím áll, énekszöveg csak néhány levelén (28b, 79b—82a) található. A prózai szövegek nagyrésze latin, de a magyar ima-szövegek között sok szép ima van; megannyi nem lekicsinylendő terméke a XVII. századi ref. kegyességnek. A kézirat ugyanis írásjellegéből ítélve e század közepéről származik.

147. *Révai Katalin zsolttáros könyve.* Ismeretlen helyen van.¹⁾ Kis 8—r. — Egy verses adalékát közölte Deák Farkas, Figyelő 1877. III. 62.

A kéziratot ismertetője ugyan röviden imádságos könyvfélének mondja, de azutáni megjegyzéseiből kitűnik, hogy csak a „zsolttárok közt van egy pár imádság, alleluja, Ave Mária stb.“ Mivel a kézirat másolója, Both János (1631) a kéziratot Révai Katalin pozsonyi Clarissa-apácának másolta, ez talán egy katolikus verses zsolttárfordítást őrzött meg. A másolat egyébként egy vanitatum vanitas-féle költeményt is megőrzött; ennek esetleg a másoló a szerzője.

Deák Farkas: *Egy „Vanitatum Vanitas“-féle költemény a XVII. század első feléből.* I. h. 63.

148. *Rudics kódex.* Ismeretlen helyen van. 4—r 108 lev.

Az 1673 körül keletkezett kódex mindössze egy hangjegyes vallásos éneket (Mennybéli felséges Isten...) foglal magába. A kéziratot néhai br. Rudics József valószínűleg Erdély-

¹⁾ 1877 körül a Szalay Ágoston (Budapest) birtokában volt.

ben szerezte. Erdélyi a kódexet nem tudni mi okból, a világi énekeskönyvek közé sorozta.

Szilády Áron: *A Báró Rudics-codex*. Századok 1881. 397. — Erdélyi Pál: *i. t.* 268 ill. 73.

149. *Sallós József énekeskönyve. (1805)*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r 85 lev.

A több kéz egykorú, 1805 körül végzett munkájának tartjuk ezt az „egynihány szép zsoltárt“ tartalmazó szombatos énekeskönyvet. A benne fennmaradt énekek száma 19.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 91.

150. *Sallós József ima- és énekeskönyve. I.* Ismeretlen helyen van.²⁾ 4—r 150 lev.

A XIX. század első-második évtizedében készült kézirat nagyobb részt szombatos imákat tartalmaz, de van benne 11 szombatos ének is.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 94.

151. *Sallós József ima- és énekeskönyve II.* Ismeretlen helyen van.³⁾ 8—r 184 lev.

Az imakönyv maga a XIX. század első feléből származik; a végén levő néhány ének későbbi betoldás eredménye.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 98.

152. *Sámsondi graduál.* Ismeretlen helyen van; valószínűleg elpusztult.

A marosköri ref. esperesség régi, XVI—XVIII. századi feljegyzéseket tartalmazó matriculájának egy, hihetőleg XVIII század eleji bejegyzése a Lukács György kezéből a sámsondi egyház birtokába jutott „írott magyar graduál“-ról emlékezik meg. A kéziratról közelebbit nem tudunk.

Kelemen Lajos: *A marosköri ev. ref. esperesség régi matriculája*. ErdProtLap. 1900. III. 184.

153. *Sárospataki énekeskönyv.* SPF. kt. (Kjn.) 2—r.

A XVI. század végén és a XVII. század elején írt énekeskönyvnek említik. Talán azonos a Csáti graduállal.

Csontos János: *A spataki ref. koll. könyvtárának kéziratai*. MKSz. 1881. 251.

Sárospataki kódex I. Sárospataki—Patay graduál.

154. *Sárospataki toldalék* SPF. kt. (Kjn.) — Két verses szövegét kiadta Ballagi Aladár, ProtEgyh. és IskLapok 1877. 759.

¹⁾ 1907 körül Sallós József bözödújfalusi lakós birtokában volt (Vö. Thúry: *i. m.* 91).

²⁾ U. a.

³⁾ U. a.

Egy *Collectio Cryptonimi A. B. Collectio Disputationum aliorumque tractatum miscellaneorum, An. 1621—1675 editorum, Anno 1690 instituta* címmel ellátott gyűjtemény első védőlapjaira a XVII. század végén, illetőleg a XVIII. közepén két vallásos versszöveget írt be két ismeretlen kéz.

Ballagi Aladár: *Régi magyar vallásos énekek*. I. h. 758.

155. *Sárospataki kottás passionalis* SPF. kt. (Kjn.) 4—r. Mint „sine nomine autoris, et anni notae“ énekeskönyvet említik.

Csontos János, I. h. 252. — Erdélyi Pál: *i. t.* 259 ill. 64.

156. *Sárospataki Passionalis*. SPF. kv. (Kjn.).

Csak „*Énekes könyv Jeremiás Siralma. Passio. Irrattott. 1602.*“ címszerű felsorolásban említik.

Csontos János, I. h. 251. — Erdélyi Pál: *i. t.* 258. ill. 64.

157. *Sárospataki—Patay graduál*. SPF. (Kjn.) 2—r. — Másolata MTA. kt. Magy. Kód. 2—r 71 sz. — Nehány prózai és verses szövegét kiadta Bartalus István, ÉRT. I. 8 sz 105. — Horváth Cyrill, Spataki Füz. 1905, 110, 112, 113, 116 és 122; U. a., Ref. Zeneközlöny (szerk. Fövényessy Bertalan) 1906. 15.

A graduált a XVI. század végén vagy a XVII. legelején másolták; valószínűleg többen. Az énekek, a graduál beosztása, az írás és a versszövegek nyelve egyaránt azt bizonyítja, hogy itt a XVI. század végén, a Batthyány kódex keletkezési kora utáni időben másolt kéziratról van szó. A Batthyány kódexben graduálunk énekanyaga mintegy négy ének kivételével teljesen benne van. A kézirat amazzal együtt XVI. századi protestáns graduáljaink közé tartozik; a rokon kéziratok sora azonban, mint a Batthyány kódexnél is láttuk, a XVII. század 30-as éveiiig kétségtelenül nyomon követhető.

Bartalus István, I. h. 39, 66, 136 és 146. — Kálmán Farkas: *A sárospataki codex*. EphK. 1884. 860. — Szathmáry József: *A ref. templ. é. k. tört.* ProtSzemle 1892. 345. — Erdélyi Pál: *i. t.* 252 ill. 57. — Horváth Cyrill: *A Batthyány-codexről*. IK. 1905. 418; U. a.: *Két pataki graduál*. SpatakiFüz. 1905. 108.; U. a.: *Két pataki énekeskönyv*. RefZeneközl. 1906. 3. — Harsányi István: *A Ráday-graduál*. IK. 1926. 224.

Soltárok könyve I. Zsoltárok könyve.

158. *Spáczay graduál*. A debreceni ref. koll. könyvtára. R. 505. 2—r (?).

A graduált a benne levő bejegyzések tanúsága szerint 1619-ben fejezték be, tehát még az Öreg Graduál (1636) előtti időből való. Anyaga a graduálok megszokott anyagától alig üt

el. A Batthyány kódex-szel való rokonsága kétségtelen; mint ilyen természetesen a Sárospataki–Csáti, Ráday, Nagydobszai, Kálmáncsai, Kecskeméti és Csurgai graduállal illetőleg énekeskönyvvel is rokonságban áll.

Kálmán Farkas, Debreceni Lap. 1882. 18. 26 sz. — Erdélyi Pál: *i. t.* 253 ill. 58. — Harsányi István: *A Ráday-graduál.* IK. 1926. 230.

159. *Szalakuszi énekes kéziratok.* Ismeretlen helyen vannak. ? 24+24+12 lev. — Négy éneküket közölte Kodály Zoltán, *Ethnographia* 1916. 222.

E néven azt a három füzetből álló énekes kéziratot fogalom össze, melyek mintegy 112 egyházi éneket tartalmaznak. Egyik füzet olyan karácsonyi énekeket is tartalmaz, melyeknek némelyike bethlehemes nyomokat árul el. A kéziratok leíratási korát a közlésben mutatkozó helyesírási sajátságok figyelembevételével a múlt század legelejére teszem. A kéziratot Kodály Szalakusznán fedezte fel.

Kodály Zoltán: *Régi karácsonyi énekek.* I. h. 221.

160. *Szárhegyi—Kájoni kódex.* Ismeretlen helyen van.¹⁾

A gyűjtemény „hátral” a „*Cantionale cum cottis scriptum Scripsit Joan(n)es Kajoni. 1650 aug. 14 in residentia Szárhegy*“ felíratot viseli. A bővebben nem ismertett, miseénekeket és himnuszokat tartalmazó graduálfélének a fenti nevet a többi Kájoni kéziratoktól való megkülönböztettség kedvéért, leíratása helyéről magam adtam.

Seprődi János: *A Kájoni-kódex irodalom és zenetörténeti adalékai.* IK. 1909. 144.

Szegei kódex I. Kecskeméti énekeskönyv.

161. **Szenterzsébeti Bogáthi kódex (1607—1608).* EM. kt. 898 sz. 4—r 168 lev. — Egy énekét közölte Jakab Elek, *Figyelő* 1880. 20.

A XVII. század első évtizedében másolt kódex Bogáthi Fazakas Miklós ó-szövetségi fordításait, pontosabban Jób könyvének parafrázisát, Dávid zsoltárainak verses átültetését, Mózes könyve különböző részeinek és az Énekek Énekének fordítását tartalmazza. Az elejétől végig verses tartalmú kódexet a szombatos Péchi Simon szenterzsébeti (Udvarhelyszék) udvarában írta össze ismeretlen másolója. Éppen ezért igaza lehet

¹⁾ Talán a többi Kájoni kézirattal együtt a kolozsvári szentferencs-rendi zárdában van.

Thúrynak, aki e kéziratot is a szombatos irodalom egyik termékének tartja. Szerinte u. i. a zsoltárokon szombatosító változtatásokat is eszközölt a leíró. A kódexet a szombatosokat sújtó dési országgyűlés végzése (ErdOrszgyEml. X. 166) máglyára ítélte, de valamiképen mégis megmenekült az elégetéstől.

Jakab Elek: *Bogáthi Fazakas Miklós XVI századi magyar theologus és költő*. KerMagvető 1880. 175. — Kohn Sámuel: *A szombatosok* 50. és 40. — Erdélyi Pál: i. 259 és 267 ill. 65 és 72¹⁾ — Thúry Zsigmond, Századok. 1908. 278 és i. t. 24. — Szabó T. Attila: i. t. 295 ill. 17.

162. Szentés Mózes toldaléka. MNM. kt. (Kjn.)

Címszerű felsorolásban, majd utalásban egy 1741.-i csíksomlyai kottás himnuszkiadványhoz hozzákötött 1774.-ből származó „kéziratos függelék”-nek illetőleg „toldalék”-nak említik. Valószínűleg vallásos tárgyú versszövegeket őrzött meg, hisz katolikus kántorkönyvnek mondják.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 143, 151 ill. 63, 72.; U. a.: *A Hofgreff énekeskönyv dallamai*. IK. 1931. VIII és XVI.

163. Szentgericei graduál. Ismeretlen helyen van.

Az egykorú feljegyzések szerint a szentgericei unitárius egyháznak a XVIII. század első felében „egy graduált adott adósságban. . . t. Dálnoki István uram.” Közelebbit sem a kézirat koráról, sem terjedelméről nem tudunk.

Kelemen Lajos: *Egy régi protokollum könyvészeti adatai*. MKSz. 1900. 428.

164. *Székelyszentmihályi zsoltároskönyv. KUK. kt. 1009 sz. 2—r 130 lev.

A zsoltároskönyv Árkosi Barabás Ferenc kezeírásában Szenczi Molnár Albert zsoltárainak másolata. A néhány levélnyi csonkulást szenvedett XVIII. századi kézirat a Benczédi Gergely közvetítésével 1878-ban került a székelyszentmihályi unitárius eklézsia ajándékából jelenlegi helyére.

165. *Szombatos énekek és imádságok könyve. MNM. kt. Oct. Hung. 630 sz. 8—r 177 lev.

A kezdetleges kézírású múlt század-eleji kézirat legalább két kéz munkája. A jelenleg elől-hátul és a kézirat törzsében is csonka kéziratos kötet szombatos imákat és énekeket tartalmaz és valamelyik székelyföldi szombatos hívő tulajdonából 1904-ben került jelenlegi helyére.

¹⁾ A kéziratot Jakab Elek ismertetése alapján Erdélyi két külön helyen ismerteti, Jób parafrázisát pedig érhetetlenül a világi énekeskönyvek közé sorozza.

166. **Szombatos énekek és imádságok könyve*. EM. kt. 2684 sz. 16—r 110 lev.

Az elején csonka szombatos kézirat a XVIII. század elejéről való; kezdetleges kézírású tulajdonosa szombatos imákat és énekeket másolt bele.

Szabó T. Attila: *i. t.* 299 ill. 21.

167. **Szombatos énekes könyvecske (1744)*. KUK. kt. 4 sz. 16—r 36 lev.

A kis XVIII. századi papír kézirat az 1a-n levő ENEKES KONYVETSKEM 1744 címszerű felírás után mindjárt szombatos énekekkel kezdődik; ezeknek legtöbbször előtt a nóta-utalás mellett szombat-vonatkozású cím áll. Újabbkori félvászonkötéssel védett lapjai részben rongáltak, részben meg a használatától és vízfoltoktól olvashatatlanságig fakultak. Az énekeskönyvecskét Thúry még mint lappangó kéziratot említette; 1932-ben magam akadtam rá újra.

Thúry Zsigmond: *i. m.* 68.

168. **Szombatos ima- és énekeskönyv* MTA. kt. Magy. cod. 8—r 15/II. 8—r 225 lev.

Az 1740 után, legkésőbb 1757-ben leírt kézirat tulajdonképpen imakönyv, de mintegy 17 szombatos éneket is tartalmaz. Leíróját adatok hiányában nem határozhatjuk meg.

Thúry Zsigmond: *i. m.* 68.

169. *Szombatos ima- és énekeskönyv (1779)*. A budapesti Országos Rabbiképző könyvtárában. 8—r 214 lev.

A kézirat tulajdonképpen imakönyv; csak öt szombatos éneket foglal magába.

Thúry Zsigmond: *i. m.* 73.

170. *Szombatos kézirat-töredék (1825)*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 16—r 24 lev.

Mindössze néhány szombatos imádságot és három éneket tartalmaz.

Thúry Zsigmond: *i. t.* 98.

171. *Szombatos szertartáskönyv*. Ismeretlen helyen van.²⁾

Ismertetője csak leiratása korát (XVIII—XIX. század) jelzi; énekanyagára vonatkozólag nem ad felvilágosítást.

Erdélyi Pál: *i. t.* 262 ill. 67.

¹⁾ 1912-ben a Kohn Sámuel tulajdonában volt.

²⁾ U. a.

172. *Szombatos verseskönyv.* Ismeretlen helyen van. 4—r 65 lev. — Egy versszövegét kiadta Kohn Sámuel: *A szombatosok.* 131.

A kézirat mintegy 15 tankölteményt tartalmaz; a tanköltemények polemikus modorban a szombatosok dogmatikáját adják elő. Az énekeskönyv verseinek szerzőségét a kézirat ismeretelője Eőssi András szombatos főúrnak tulajdonította, szerkesztési idejüket pedig a szombatosság első éveire, a XVI. század második felére tette.

Kohn Sámuel: *i. m.* 130.

173. **Szombatosok ima- és énekeskönyve.* MNM kt. Oct. Hung. 516 sz. 283 lev.

A XVIII. század végén összeírt szombatos kézirat legnagyobb részében imádságos könyv; csak 10 szombatos énekszöveget foglal magába. A nedvesség és gombarágtá kéziratnak mintegy negyven (196—236) levele csak foszlányaiban van meg, sőt az utolsó levélen levő őrszó annak bizonyossága, hogy a kézirat a végén is csonkult.

Erdélyi Pál: *i. t.* 261 ill. 66. — Thúry Zsigmond: *i. m.* 85.

174. **Szombatosok ima- és énekeskönyve (1740).* MTA. kt. M. Cod. 8—r 15/I. sz. 8—r 225 lev.

Az egyöntetű írással összeírt kéziratnak csak utolsó levelein fedezhető fel más kéz nyoma. A kézirat legnagyobb részt imákat tartalmaz; mindössze kilenc szombatos éneke van.

Deák Farkas, Századok. 1875. 412. — Erdélyi Pál: *i. t.* 261 ill. 66. — Thúry Zsigmond: *i. t.* 67.

Szombatosok régi könyve I. Árkosi János kódexe.

175. **Thordai János zsoltárfordítása.* EM. kt. 2245 szám. 4—r 146 lev.

A XVII. század második feléből származó kézirat a Thordai János zsoltárfordításait tartalmazza, mint a Thordai kódex, Kövendi János énekeskönyve és a Kanyaró kódex is. Leírójáról és első tulajdonosáról semmit sem tudunk; az erre vonatkozó megjegyzések talán a ma elől és hátul csonkult kézirat elveszett részén lehettek. A múlt században valamilyen Gombos család tulajdonában lehetett a kézirat.

Szabó T. Attila: *i. t.* 296 ill. 18.

176. **Thordai kódex (1627).* KUK. kt. 1190 szám 2—r 359 lev.

A kódex nagyon gondos kiállítású, művészi, renaissance-

ízlésben gazdagon díszített unitárius énekeskönyv. A Thordai János zsoltárfordítása, a Kanyaró és Kelemen kódexszel meg Kövendi János énekeskönyvével együtt Thordai János zsoltárfordításának legrégebb másolatát őrizte meg, de ezenkívül „halotti és temetési énekeket“ és „más szép isteni ditsireteket“ is tartalmaz. Egyik 1657-ből származó bejegyzése Székely Jánost nevezi meg tulajdonosnak. Egy mult századi barbár bejegyzése a tordai unitárius gimnázium *Nro 256* jelzéssel ellátott kéziratának tünteti fel. Itt lehetett utolsó lelőhelye; talán a gimnázium felosztásakor kerülhetett jelenlegi lelőhelyére.

177. *Thoroczkai Máté graduálja (1601)*. Elveszett, vagy lappang.

A kézirat emlékét Uzoni—Fosztó kéziratosa műve tartotta fenn. Ezt tartották a legrégebb unitárius graduálnak, melynek anyagát a Dávid Ferenc-féle elveszett énekeskönyvből (a XVI. század 70-es éveiben) másolták. Újabban azonban Herepei János nyomára akad¹⁾ a régebbi 1600-ból való Kolozsvári graduálnak. Ma azonban már ezt sem ismerjük. Graduálunk nagyon finom pergamenre (in nitidissimo regali pergamine) írt kézirat lehetett. Tartalmát csak az Uzoni—Fosztó-féle kéziratosa egyháztörténetből ismerjük.

Jakab Elek: *Adatok énekes könyveink bibliográfiájához*. MKSz. 1882. 65. — Kanyaró Ferenc, MKSz. 1895. 325. — Erdélyi Pál: *i. t.* 252 ill. 58.

178. **Tószögi kézirat (1783)*. MNM. zenei oszt. Ms. Mus. 192 sz. 4—r 71 lev. — Két énekszövegét dallammal együtt kiadta Bárdos Lajos, *Zenei Szemle*. 1929. 61 kk.

A főleg hangszeres darabokat tartalmazó kéziratnak mintegy 18—20 levele beíratlan. Eredetéről csak annyit tudunk, hogy leírója, egy 1783-ból származó bejegyzés szerint, tószögi kántorságában szerkesztette a kéziratot. Az elől valószínűleg csonka kézirat szöveganyaga egy latin énekből, kat. vallásos énekekből áll; ezek között a főhelyet foglalják el a „karácsonyi pásztorrella énekek“ és népies adventi énekszövegek. A kézirat első (1—23 lev.) és második felének kottázásbeli különbsége némi idői eltérést mutat. A második rész különben is csaknem kizárólag zenei darabokat tartalmaz, egy-két énekszöveg töredékével. A zenedarabok között néhányat az ismeretlen Pokorny Ferencnek tulajdonít a felirat; van egy Haydn dala is Csokonai szö-

¹⁾ Még régebbi nyomokra mutatott rá Várfalvi Nagy János (KerMagvető, 1871. VI. 118.) és nyomában Kanyaró Ferenc (MKSz. 1895. 328.).

végével. Végül a kéziratban két külön beletett levelen két kottás karácsonyi ének is található.

Bárdos Lajos: *Magyar karácsonyi dalok XVIII. századból.* I. h. 59 és 61. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 166 ill. 86.

Turóci énekeskönyv I. Turóci jezsuiták kódexe.

179. *Turóci jezsuiták kódexe.* BEK. A. 113 sz.¹⁾ 2 - r 61 lev. — Nehány verses szövegét dallammal együtt kiadta Bartalus István, ÉRT. I. 8 sz. 90, 99, 145, 149 és 160.

A XVIII., esetleg a XVII. században összeírt kézirat két részre oszlik. Az első rész (Cantionale) beosztása ugyanaz, mint a Szelepcsényi féle *Cantus Catholici*-é; a második rész Jézus Krisztus kínszenvedésének történetét közli gregoriánus kottázással. Az első rész „öt soros vonalrendszerben, üteny nélkül, régi csillagalakú hangjegyekkel elég értelmesen van lejegyezve.“ A kézirat a jezsuiták turóci rendháza számára készült.

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 48. — Kálmán Farkas: *Adalékok.* Figyelő 1886. XXI. 307. — Erdélyi Pál: *i. t.* 258 ill. 63. — Bartalus István: *MESZÉ.* 135, 136 és 144. — Bartha József: *i. m.* 39. — Babik József: *i. m.* 30. — Kövesi Lajos: *i. m.* 28.

180. *Újhelyi Graduale Romanum (1625).* BEK. A. 115 sz. 2—r — Nehány latin énekét hangjegyekkel kiadta Bartalus István ÉRT. I. 8 sz. 38 és 92.

A „gyűjtemény négysoros, régi, a XII. (!?) században“ dívott hagjegyekkel jelzett latin szövegű dallamokat és gregorián-énekeket tartalmaz. A XVIII. században négy magyar éneket írtak bele az énekeskönyvbe valamilyen protestáns forrásból. Két részre oszlik. Az I. vagy ünnepi rész a vasárnapok és ünnepnapok „introitus“-ait és „antiphona“-it tartalmazza; a II. rész a breviárium felosztás szerint a „Comune apostolorum“-mal kezdődve a „Missa votiva“ és a „Dies irae“-vel végződik. A graduál az újhelyi (zemplén-megyei) pálosok számára készült.

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 50. — Bartalus István: *MEZKisf.* IV. 80 101; U. a: *MESZÉ* 40.

181. *Új népi graduál (1646).* Az újnépi (Somogy vm.) ref. egyház tulajdonában. 2—r 404 lev. — Egy verses szövegét

¹⁾ Erdélyi jelzete. Bogisich A. 207 sz. jelzetet használ; a két kézirat azonban teljesen egynek tetszett Erdélyinek is. A Bogisich ismertette kézirattal Kálmán Farkas is foglalkozott (EPhK. 1884. 237). Megjegyzendő, hogy ugyane kéziratot látom „a turóci jezsuitáknak valószínűleg a XVII-ik század végén írott énekeskönyvében“, melyre Bartalus István egy lapalji jegyzetben (KisfTársÉvl. VIII. 98), majd alább (I. h. 102) a szövegben is hivatkozik.

egészen, másikat töredékesen kiadta Kálmán Farkas, Magyar Prot. Egyhásközpont 1879. I. 240.

A hatalmas terjedelmű, a nyomtatást csaknem teljes tökéletességgel utánzó“ kézirat — Kálmán Farkas szerint — egy kéz írásában az Öreg Graduál másolata. Egyik bejegyzése szerint „ezen könyvet írta Győri József 3 esztendeig, 1646-dik esztendőbe 3 forintért“.

Kálmán Farkas: *Az új-régi* (helyesen: népi) *énekes könyv*. I. h. 238 — Erdélyi Pál: *i. t.* 256 ill. 61.

182. **Unitárius egyházi énekek gyűjteménye*. EM. kt. 470 sz. 4—r 7 lev.

A múlt század elején, valószínűleg iskolai használatra készült, jelentéktelen kézirat.

Szabó T. Attila: *i. t.* 301 ill. 23.

183. **Unitárius isteni dicséretetek (1750)*. KUK. kt. 1347 sz. 2—r 232 (?) lev.

A kézirat valószínűleg a Liszkai—Kmita-féle unitárius énekeskönyv 1750-ben készült másolata. Az énekeskönyv legrégebbi nyomtatott kiadása 1660-ban jelent meg, de későbbi (1697, 1749, 1760) kiadásai is ismeretesek.¹⁾ E másolat valószínűleg

184. *Unitáriusok graduálja*. Ismeretlen helyen van.

Az utalólag említett graduál valószínűleg azonos az *Unitáriusok kódex-ével*.

Bartalus István: *MESZÉ*. 88.

185. *Unitáriusok kódexe*. Ismeretlen helyen van. — Két énekszövegét dallamával együtt kiadta Bartalus István, *ÉRT*. I. 8 sz. 81 és 97.

Futó utalásban ilyen néven említ Bartalus, egy olyan kéziratot, melyet a többi protestáns kódexekkel, elsősorban a *Pataki kódex-szel* rokonít. Ez utóbbi kódex valószínűleg azonos a *Csáti graduállal*.

Bartalus István: *MESZÉ*. I. h. 39, 81 és 97.

186. **Vallástévő ének hézirata*. EM. kt. 3091 sz. 8 - r.

Egy kézirat kolligátum két levele egy ref. vallásos éneket őriz. Leiratási kora a múlt század első évtizede.

Szabó T. Attila: *i. t.* 301 ill. 23.

¹⁾ Erre vonatkozólag I. részben Szabó Károly, *RMK*. I. 1504.

az 1749.-i kiadásról készült. A kottás részt is magábafoglaló kézirat néhány levélnyi csonkulást is szenvedett.

187. *Vandorfi korálkönyv.* BEK. (Kjn.).

Az Újhelyi Graduale Romanum és a Pesti korálkönyvvel együtt csak utalólag említik, mint XVIII. századi pálosrendi kéziratot.

Bartalus István: *MESZÉ.* 84.

188. **Vas Mózes passionáléja (1725).* KUK. kt. 1293 sz. 2 – r 26 lev.

A kottás passionalé a szokásos passio és Jeremiás próféta imádságának kézírata. Másolati alapul talán a Pókai passionale (1696) szolgált. Nevét egy késői tulajdonosa, Vas Mózes 1829-ben tett bejegyzése alapján kapta Tartalmilag természetesen közeli rokona a KUK. kézirtárában található többi passionáléknak, sőt más passionáléknak is.

189. **Verseghi Ferenc énekeskönyve.* MNM. kt. Quart. Hung. 292¹⁾ sz. 4 – r 30 lev.

A kézirat Verseghi *Keresztény Ájlatosságok* c. kéziratának nyomdai kézirat-példánya lehetett. Ezt bizonyítja a 29a-n levő „imprimatur 1786 Budae Comes Josephus Haller“ bejegyzés is.

Bogisich Mihály: *MENÉ.* 40. — Császár Elemér: *Ányos Pál.* Bpest, 1912. 207 és 255.

191. **Zay Anna imádságos és zsoldároskönyve (1721).* Ismeretlen helyen van. 48 (?) lev.

A kuruc Vay Ádámné, br. Zay Anna imádságait és mintegy tíz vallásos énekét foglalja magába ez a kézirat. A kézirat leírójának komoly vallásosságáról tanuskodik.

Ferenczi Zoltán: *Kuruc Vay Ádámné, br. Zay Anna imádságos könyve.* IK. 1925. 234.

192. **Zsoldárok könyve.* MNM. Kt. Oct. Hung. 137 sz. 8 – r 308 lev.

A kézirat a XVII. század második feléből, az egykorú táblán megmaradt évszámszerint, 1678-ból való. Papiranyagából elől 34, hátul 25 levél beiratban. Írása mindvégig feltűnően rendez, sőt a piros-barna tintás írás, itt-ott újjót kódex írásfelé hajló kezdőbetűivel és címszerű szavaival határozottan ízléssé,

¹⁾ Bogisich pontatlanul, csak „*Hungarikák*“ 292 jelzettel idézi.

szép kiállításúvá teszi a kéziratot. A címlapján levő „*A /Solta /rok köny /ve*“ felirat csak részben fedi a kézirat tartalmát, mert a zsoltárokon kívül (36—135) Mózes, Szent Anna, Isaiás (Ésaiás) Ezékiel, a három ifiak, Habakuk, Boldogasszony (Mária), Zakariás és Simeon énekét magába foglaló része (136—183 lev.) is van. A kéziratot, mely Jankovich Miklós gyűjteményéből került jelenlegi helyére, újabban Káldy György zsoltárfordítása másolatának tartják.

Erdélyi Pál: *i. t.* 259 ill. 65. — Kövesi Lajos: *i. m.* 25.— Alszeghy Zsolt.: *Énekeskönyveink bibliographiájához.* It. 1915. 117.

II.

Világi énekeskönyveink és verses kézirataink.

1. *Abonyi kézirat. MNM. zenei oszt. Ms. Mus. 986 sz. 8—r 18 lev.

A kicsiny, de dallamai és énekszövegei miatt jelentős kézirat leírójára és a leiratás idejére vonatkozólag semmi jegyzetet sem találunk magában a kéziratban. A kézirat első fedelére és hátlapjára írt tollpróbálgatásokból kivehető nevek (Szalai Trézike, Szalai Juliána, Molnár, Máramaros földje) nem a leírótól származnak. Ezek közül egyik azonban a kézirat máramarosi származására mutat és így talán kéziratunk a pataki kéziratokkal áll rokonságban. Az, hogy benne több Csokonai éneket, néhány a *Spataki dalok* között is meglévő szöveget és több népdalt illetőleg népies darabot találunk, szintén erre a feltevésre ösztönöz. A kézirat, melynek nevét a borítólapra később ráírt feliratból vettem, írásjellegéből ítélve a múlt század elején keletkezhetett.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 141, 151 ill. 61, 71. — Bartha Dénes: *i. t.* 394.

2. *Acta Dietalia. MNM. Kt. Fol. Lat. 515. III. c. kéziratgyűjtemény. 2—r.

Az országgyűlési okiratokat, jegyzeteket tartalmazó kötet 612—618. lapján Gyöngyösi István *Palinodia*-ja olvasható.

Badics Ferenc: *Gy. I. összes költeményei* (RMKT). II. 414.

3. *Adorján Imre énekeskönyve*. Ismeretlen helyen van. 4—r 22 lev. — Néhány énekét kiadta Gyalui Farkas, *ErdMuz.* 1895. 78 ¹⁾

Az énekeskönyvben levő énekeket a kézirat első ismeretője Adorján Imre, székely határőr—strázsamester szerzeményeinek tartja, minden különösebb ok nélkül. A korabeli énekeskönyvek énekanyagának ismerője azonban inkább T. Nagy Imre, Harsányi István meg Gulyás József véleményéhez csatlakozik

---

¹⁾ Valószínűleg e kéziratból közölt T. Nagy Imre. (Figyelő, 1877. II. 154) három dalt a forrás megjelölése nélkül.

és írott vagy szájhagyomány útján fönmaradt versek gyűjteményét látja az énekeskönyvben. Az énekek közül ugyanis több XVII—XVIII. századi énekeskönyveinkben is feltalálható. Ugy hisszük, ez a vélemény még csak megalapozottabb volna, ha Gyalui az énekeskönyv részletes és rendszeres ismertetését adja.

Gyalui Farkas: *Egy székely dalköltő a mult századból*. I. h. 77. — Harsányi István és Gulyás József, IK. 1917. 76.

4. *Akadémiai dalfüzet*. MTA. kt. (Kjn).

A „Sok búkat árasztott . . .“ kezdetű 1726-ból való ének egyik változatát az „Akadémia kéziratára egyik dalfüzetében, Búsongó cím alatt“ levőnek említik.

Thaly Kálmán: *Ad*. II. 411.

5. *Akadémiai dalgyűjtemény*. MTA. kt. (Kjn.) — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad*. II. 308.

Thaly „régibb, tán a mult (értsd: XVIII.) század végéről való följegyzés“-nek mondja „a magy. tud. Akadémia kéziratára egyik dalgyűjteményében“. A „Nyalka kuruc“ 3 vszkos változatát őrizte meg.

Thaly Kálmán, I. h.

6. *Akadémiai kézirat*. MTA. kt. (Kjn.) — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én*. II. 414

Belőle csak az „Őszi harmat után . . .“ kuruckori változatát ismerjük.

Thaly Kálmán: *Vit. én*. II. 414 és II. 311.

7. *Akadémiai kézirat*. MTA. kt. (Kjn.) — Egy versét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én*. I. 318.

Felhasználója minden közelebbi megjegyzés nélkül, mult (értsd: XVI I.) századi kéziratnak jelzi és közli belőle „A katona jó paripán megugratja magát“ kezdetű éneket.

Thaly Kálmán: *i. m.* 320.

8. **Akadémiai verseskönyv*. MTA. kt. Magy. ir. Népkölt. I. 4—r 207 sz. 8—r 23 lev.

A kis terjedelme ellenére sem jelentéktelen kézirat a következő kezdősorú énekeket foglalja magába: Túl a vizen egy nimfa (1a), Óh én édes szép kedves rózsám (1b), Ritka kertben találsz kinyílt virágot (2a), Most jöttem Erdélyből (3a; latin-magyar), El kell menni, nincs mit tenni (Jaj, jaj, de keserves, Marsot vernek . . .3b), Jöjj be hozzám, elfáradtál, (5a), Felderült napomat (látom én is hajnalomat... 5b), Inolus, Inolus (Ki miatt szívem bús... 6a), Arany idejim fojása (7a), Nem nyughatom csak bujdosom (7b), Akit elfelejtett Cupido (8a), Quae coelo facie bella (9b)

Vivat nostra corona (9b), Jam pii socii (10a), Élj, vigan élj, vigan élj, semmi veszély (10b), Ha nekem szoltál volna (10b), Bodrok (!) partján nevededett tulipánt (11a és 12b), Pomali me pichuj (11b; tó!), Aki tudja, meg ne mondja (Merre lakik Pista bátya . . . 11b), Csaknem elájultam, hogy meghallottam (12a) Mi bajom nem tudhatom (Érzem, ki nem mondhatom . . . 12b), Gyászos szivem jaj, mint kesereg (13b), Világ haszontalanság (Nincsen benne állandóság . . . 15a), Kincsem komámasszony (Csak olyan az asszony . . . 15b), Bámulván bámultam az apácán (16b), Mikor szeretőjét várja Fillis (17b), Vivo roso non morui — Élek rózsám, nem hallam meg (17b; latin magyar), Ha megházasodom, jaj, egy vén szatyrot veszek (18b), Wie com ich vor deines Vatter Haus (19a), Humilkov Matyei Zoravi (20b; tót—latin). — A kézirat 21b—22a levele beíratlan, a 22b-n jegyzetek vannak, a 23 pedig félig leszakadva csonka állapotban maradt meg. Mint látszik, tartalma szerint a XIX. század legelső éveinek szentimentális, népies irányának képviselője a kézirat; írásjellege is e korra mutat.

9. **Amadé-énekek kézírata*. MNM. kt. Quart. lat. 1962 sz. 4—r 8 lev.

A kézirat címlapján (1a) „L. B. Ladislai Amade hymni et cantilenae“ cím áll. A beletett pecsét tanúsága szerint a Nagy István gyűjteményéből idekerült kézirat öt, a XVIII. század második felében összeírt latin versszöveget őrzött meg.

10. *Amadé kódex*. Az alsókubini Csaplovics-féle könyvtárban. 8—r 66 lev.

Br. várkonyi Amadé Antal sajátkezűleg írt költeményeit foglalja magába.

Paszlavszyk Sándor: . *Várkonyi Amadé Antal, XVIII századbeli ismeretlen költő*. Figyelő 1885. 16.

11. **Amadé verseskönyv*. MNM. kt. Quart. Hung. 141 sz. 4—r 175 lev.

A kézirat a következő címet viseli: *Várkonyi Baro AMADÉ LÁSZLÓNAK / Énekeji. / Manuscriptum antographum / Possidet Bibliotheca Musei Hungarici / Ex dono R. R. D. Canonici Jordanszky*“. A verseskönyv legnagyobb részt magyar versszövegeket tartalmaz, de van néhány német, latin és tót nyelvű éneke is. A végén egy idegen kézzel írott levél is van.¹⁾

¹⁾ Valószínűleg ez az a közelebbi jelzet nélkül idézett „eredeti“ kézirat, melyből Abafi Lajos öt versszöveget, mint „Amadé László vallásos énekei“ közé tartozókat közölt (Figyelő, 1882. XII. 153.).

12. **A mesterek énekének kézírata*. EM. kt. 1685 sz. 8—r 1—8 lev.

Egy XVIII. század második feléből származó, jelenleg csonka kézirat 1—8a lev.-e *A mesterek Éneke* c.-et viselő 80 vszkos mestercsúfoló nótát őrizte meg.

Szabó T. Attila : *i. t.* 286 ill. 8.

13. *Apafi Mihály epitaphiumának kézírata*. SPF. kt. 205 sz. — Egy versét közölte Harsányi István és Gulyás József, IK. 1917. 342.

A kéziratról felhasználói csak annyit jegyezték meg, hogy „gyűjtéléses kötet”. Így tartalmáról, leírójáról és leiratása idejéről semmit sem tudunk.

Harsányi István és Gulyás József: *Régi magyar versek a sárospataki könyvtárból*. Fennebb i. h. 343.

14. **Apor Formularium toldaléka*. A br. Apor cs. abosfalvi könyvtárában. 4—r 87 lev. — Egy énekét kiadta Szabó T. Attila, IK. 1930. 355.

Egy Velencében 1552-ben nyomtatott *Formularium* elejéhez és hátuljához kötött leveleken több katolikus himnusz és prózai szöveg között néhány világi tárgyú ének, illetőleg vers is van. Ezek között legérdekesebb egy ismeretlen szerző, valószínűleg Kájoni János ferencendi szerzetes, historiás éneke.

Szabó T. Attila: *Lupuj vajda történetének ismeretlen változata*. IK. 1930. 353.

15. *Aranyosrákosi Székely István versgyűjteménye*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1903. 510.

A hihetőleg XVIII. század végi kéziratról semmi közelebit nem tudunk; csak futólag említik.

Kanyaró Ferenc, *i. h.*

16. *Ágoston János kézírata (1820)*. Ismeretlen helyen van, ?—r 250 lev. — Egy versét közölte Kabos Ede, Figyelő, 1885. XIX. 157.

A kéziratot Ágoston János írta össze Debrecenben 1820-ban. Tartalmát az összíró előszava szerint a debreceni írók kéziratban keringett munkái teszik. Legtöbb benne a Csokonai vers. A kézirat részletes ismertetése elmaradt.

Kabos Ede: *Csokonai költeménye a csókról*. I. h. 156.

17. *Ányos Pál verseskönyve*. MTA. kt. Régi és újabb írók 4—r 38 sz. 4—r 110 lev.

Ányos Pál saját kezével leírt verseit tartalmazza.

Császár Elemér: *Ányos Pál versei*, RMKt. 23. sz. 239.

18. *Árgirus kéziratának sárospataki töredéke*. SPF. (Kjn.) 8—r 2 lev. — Kiadta Harsányi István és Gulyás József, *Ethnographia*, 1914. 300.

Az 1600 körül (szerintem az írásjellegből ítélve inkább 1610–20 közötti időben) írt kéziratnak csak egy könyvtáblából kiáztatott két levélnyi töredéke maradt. E két levél az Árgirus széphistoria legrégebbi kézírata.

Harsányi István és Gulyás József: *Az Árgirus legrégebbi kéziratának sárospataki töredéke*. I. h. 298.

19. *Balassa énekeskönyv*. Ismeretlen helyen van.

A Radvánszky-kódex szerint volt Balassának a Balassa kódexen kívül még egy másik verseskönyve is, mely túlnyomóan vallásos verseket tartalmazott. Ez mindmáig még nem került elő.

Dézsai Lajos: *Balassa B. minden munkái*. I. XCIX.

20. *Balassa kódex*. Ismeretlen helyen van.

A nehezen olvasható kézirat, mely Balassa Bálint verseit tartalmazta, nem maradt korunkra; vagy elveszett, vagy még lappang valahol.

Dézsai Lajos: *Balassa B. minden munkái*. I: XCVIII.

21. **Balás kódex*. KUK. kt. 1183 sz. Dült 16—r 121 lev. Nehány énekét kiadta Kanyaró Ferenc, *ErdMúz.* 1903. 497.

A kéziratot 1785—87 között Balás József (ex Szent Mihály) írta össze. Legnagyobb részt magyarnyelvű versszövegeket tartalmaz. Megvan benne Czeglédi István históriája, a Pannoniai ének változata, Kriza (*Vadr.* 30) és Thaly közölte versek (*Vit. én.* II. 91) szövegének változatai meg a Sziveket újító bokréta (94) egyik verse. Sok lakodalmi és köszöntő verse is van.

Kanyaró Ferenc, I. h.

Barakonyi Ferenc I. Teleki énekeskönyv.

22. *Barakonyi—Ráday-féle kézirat*. Ismeretlen helyen van.

Ráday Gedeon emlékezik meg erről a kéziratról Horányi *Memoria Hungarorum*-ához írott jegyzetében. A kézirat elveszett vagy még lappang valahol.

Szilády Aron: *Balassa B. költ.* XLIX. — Dézsai Lajos: *Balassa B. minden munkái*. I: C.

23. **Barakonyi todalék*. Kolozsvári ref. koll. könyvtára RMK. 61 sz. 4—r 5 lev.

A *Szigeti veszedelem* első kiadása (Bécs, 1651) egyik példányának elől és hátul levő 5 levélnyi todaléka XVII szá-

zadi kézírásban egy Balassa és egy Barakonyi verset őrzött meg. (Oh! szegény megromlott . . . és Római bölcseknek régi fejedelme . . .) A Barakonyi Ferenc kezeírásában fennmaradt utóbbinak teljesebb változata a Szencsey daloskönyvben és a Teleki énekeskönyvben található.¹⁾

Erdélyi Pál: *Barakonyi F. versei* (Teleki énekeskönyv). 177.

24. *Barkóczy-kézirat*. A gróf Barkóczy-levéltárban Pálócon 4—r 1 lev. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II.* 314.

Külön negyedívre írva a „Dunántúli bujdosó kurucok énekét” őrizte meg.

Thaly K.: *i. m.* II. 315.

25. *Barla Szabó János gyűjteménye (1824)*. Ismeretlen helyen van. — Nehány énekét közölte Balassa József, IK. 1895. 310.

A gyűjteményben Barla Szabó János debreceni theologus 1824-ben rendszer és terv nélkül névnapi köszöntőket, tréfás elbeszélő költeményeket, diákrtréfákat, trágárságokat, debreceni költőktől (Csokonai, Földi, Kovács József) származó és más verseket írt össze.

Balassa József: *Verseskönyv a század elejéről*. I. h.

26. *Battha Bálint kottatára (1804—1808)*. SPF. kt. 1666 sz. 8—r 200 lev.

A Battha Bálint által, valószínűleg Sárospatakon leírt gyűjteményben²⁾ három rész különböztethető meg: a 1) halotti énekek (14—116 l.). 2) alkalmi költemények és műdalok (118—222 l.) meg 3) *Egynehány válogatott Nóták* (223—370 l.)-at magába foglaló rész. Dalai közül 56 a *Sárospataki dalok*-ban, több darabja Erdélyi János *Népdalok és mondák c.* gyűjteményében is megvan. Nehány népies, közismert Csokonai dala is van; 17 énekének a dallama is megvan.

Harsányi István és Gulyás József: *Adalékok* IK. 1917. 70, 72—73. — Bartha Dénes: *i. t.* 391.

27. **Bentzédi György énekeskönyv-töredéke (1814 körül)*. EM. kt. 3017 sz. 8—r 10 lev.

A kézirat-töredék Bentzédi György kezeírásában néhány „tisztelő ének”, diáknótát stb. tartalmaz.

Szabó T. Attila: *i. t.* 291 ill. 13.

¹⁾ A toldaléokra Herepei János hívta fel a figyelmet.

²⁾ A sárospataki énekkar tagjai között (Orbán József: *i. m.* 180—81.) csak a 40-es években akadunk B. B. nevűre; ez semmiesetre sem lehet a kottatár leírója.

28. **Benczédi Sámuel kézírata*. KUK. kt. 1187 sz.

Rendetlen írással írt, XVII. század második feléből származó kézirat. Legnagyobb részt lakodalmi és névnap-i köszöntőket meg tanuló énekeket tartalmaz. Megvan benne a „Győzhetetlen én kőszálmom“ kezdetű kuruckori ének is. Még egy népies ritmusú éneke (Szép a legény ideig) is megemlíthető.

29. *Bereczki kézirat*. Ismeretlen helyen van. 4—r 4 lev. — Egy énekét közölte Deák Farkas, MTörtTár. 1881. 345.

A kézirat Sárosi András halotti bucsuztatóját (1724) őrizte meg.

Deák Farkas: *Két verses bucsuztató a XVII. század elejéről*. I. h.

30. *Beriszlói Péter énekének kézírata*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 4—r 4 lev. — Egyetlen verszövegét kiadta Szilády Áron RMKT. II. 365; U. a. Századok 1879. 336. — 1 lev. recto lapját hasonmásban Ábel Jenő, EPHK. 1888. 531.

Szabalkay Mihálynak Beriszlói Péter veszedelméről (1520 ?) után szolló énekét őrizte meg.

Szilády Áron I. h. 482. — Ábel Jenő: *Beriszlói énekéhez*. EPHK. 1888 : 529.

31. *Bernát János versfüzete*. Ismeretlen helyen van. 8 (?)—r 13 lev. — Verses és prózai szövegei közül néhányat kiadott Abafi Lajos, Figyelő 1883. XIV. 251.

Az 1728—1811 közé eső idősakra vonatkozó verses és prózai pasquilusokat őrzött meg. A hiányos könyvészeti leírásban a közlő sem a kézirat lelőhelyéről, sem terjedelméről nem tájékoztat; így lehet, hogy a kézirat nagyobb terjedelmű, mint magam jeleztem.

Abafi Lajos: *Magyar pasquilusok*. I. h. 249.

32. *Berzsenyi István verseinek kézírata*. MNM. kt. Quart. Hung. 1977. — Három versét kiadta Szűcsi József, IK. 1913. 213

A kézirat Berzsenyi Dániel másod-unokatesvérének, Berzsenyi Istvánnak (1795—1841) jelentéktelen verseit tartalmazza.

Szűcsi József: *Berzsenyi István*. I. h. 211.

33. *Béldi kézirat. Ismeretlen helyen van. 4—r 4 lev. — Egy énekét kiadta Deák Farkas, MTörtTár. 1881. 351.

¹⁾ Az eredeti, 1520-as évekből származó kézirat és Jankowich Miklós gyűjteményéből származó, hihetőleg XVIII. század-végi másolata talán a Magyar Történelmi Társaság tulajdonában van (Vö. Ábel Jenő, I. h.).

Egyetlen verses halotti bucsuztatót, Uzoni Béldi Kelemen „*Valedictio*“-ját tartalmazza a XVII. század végéről.

Deák Farkas: *Két verses halotti búzsuztató a XVIII. század elejéről*. I. h. 345.

34. **Bíró Mózes énekefüzete*. EM. kt. 2685 sz. 16—r. — Egy énekét kiadta Szabó T. Attila, ErdMúz. 1930. 273.

A kéziratot a XVIII. század második felében egy a tordai és kolozsvári unitárius „scholá“-ban tanuló diák írhatta össze. Később, talán csak a múlt század elején került a kézirat a névadó Bíró Mózes tulajdonába. Jelentéktelen köszöntőversei, kolozsvári és tordai vonatkozású verses darabjai, egy antitrinitárius szellemű verse (*Servetus Mihály utolsó tisztességtétele*) mellett két kuruckori szöveget is tartalmaz.

Szabó T. Attila: *Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének*. I. h. 271.

35. *Bitó kódex*. Elveszett vagy lappang. — Egy énekének másolata MNM. kt. Quart. Hung. 236 sz.

Jankowich Miklós állítólag ebből a nagyon réginek és valami papi rendű Bitó tulajdonában levőnek mondott kéziratból (exantiquissimo exemplari) írta le 1791-ben a „*Házások éneke*“ néven ismert XVI. századi éneket, melyet ő jegyzetében XV. századnak mond.

36. **Bocskor daloskönyv*. EM. kt. 12 sz. 16—r 170 lev. — Szövegét kiadta: Thaly Kálmán, Századok. 1871. 480. és *Ad. I.* 243, 263; *II.* 31, 87, 102, 294, 324, 326, 373, 385 és 407. — Ferenczi Zoltán, ErdMúz. 1898. 372, 440 és 510. — Szabó T. Attila: *Adalékok* [Az EME. nagyenyedi (X.) vándorgyűlésének emlékkönyve. Kolozsvár, 1932. 58].

AXVIII. század első felében összeírt énekeskönyv XVI—XVIII századi énekeket tartalmaz; különösen kuruckori énekanyagban gazdag. Leíratási helyéről először *Csík-szentléleki kódex*-nek nevezték; későbbi nevét leírója, csíkszentléleki Bocskor János családnevéről kapta. A kódex három része különböző időben készült el, de valószínűleg mindenik részét Bocskor János írta le. A kódex a gr. Lázár családtól került az EM. kéziratárába.

Thaly Kálmán, I. h. — Ferenczi Zoltán, I. h. — Erdélyi Pál: *i. t.* 262 és 68. — Szabó T. Attila: *i. t.* 286 ill. 8.

Bocskor—János-féle kódex, Bocskor kódex I. Bocskor daloskönyv.

37. **Bocskor Mihály dalgyűjteménye*. A kolozsvári ref. kollégium kt. (Kjn.) 8—r 61 lev.

A kis dalgyűjteményt a múlt század 20-as éveinek végén írhatták össze. Műköltők (Ányos, Csokonai) versein kívül a korabeli szentimentális dalokat tartalmazza. A két román nyelvű

éneke miatt kétségtelenül erdélyi származásúnak tartható gyűjtemény a Gyulai Pál hagyatékával került mai helyére.

38. *Borbély-kódex. EM. kt. 2688 sz. 16—r 93 lev. — Két énekét Torma Károly, *Századok*. 1899. 658, egy másik énekét Erdélyi Pál adta ki (*ErdMúz.* 1907. 49; utána Dézsi Lajos: *Balassa Bálint minden munkái* II. 219.)

A kézirat a XVII. század első feléből származik. Anyagából ismertetői két Balassa énekét és egy Bethlen Gáborról szólót emeltek ki. A kódexet Borbély Sándor, székelykereszturi állami tanítóképzői igazgató a 80-as években Zilahon szerezte és őrizte haláláig. Ekkor hagyatékával együtt az EM. kt.-ba került, fia Dr. Borbély Sámuel (Torda) adományából.

Torma Károly, *Századok* 1899. 638. — Erdélyi Pál: *i. t.* 68 és 262; U. a.: *ErdMúz.* 1907. 49. — Dézsi Lajos: *i. m.* 741. — Szabó T. Attila: *i. t.* 283 ill 5.

39. *Borbély Sámuel kézirata*. Ismeretlen helyen van. — Egy verses szövegét kiadta Borbély Sámuel, *Hazánk* II. 390.

A kézirat 7 magyar és 2 román nyelvű gúnyverset foglal magába. Mind a kilenc vers Hóra és Kloska illetőleg Rotogul popa kegyetlenségét tárgyalja. A futólag ismertetett kézirat tehát XVIII. század végi lehet.

Borbély Sámuel: *Egy gúnyvers a Hóra-világból* I. h.

40. **Borzi Nagy Iván énekgyűjteménye*. MTA. kt. Népkölt. 8—r VI. 159b sz. 4—r 16 lev.

A XIX. századforduló táján összeírt éneklépcső címlapja a *Régi kézirat 23 darab dallal* c.-et viseli. Egy Mária-cantioval kezdődik ugyan (2 a-b), de rá *Szép Világi Énekek* következnek; ezek között három latin ének is van. Énekei közül a síkamlós szövegű *Meghalt, meghalt Czigányoknak Vajdája...*, az *Édes Dudi Dudicskám...* (Amadé?), *Nem hiszek már nem, nem...* és a *Te vagy éltem reményem finyem...* kezdetűeket tartom kiemelendőknek. Ezek közül a másodikban a műköltői és népies elemek e korra nézve jellemző ötvöződésének példáját láthatjuk.

41. *Bossányi kézirat*. Az Odescalchy hercegek magánlevéltárában, Körmöcbányán. — Egy verses adalékát kiadta Badics Ferenc, *IK.* 1912. 5.

Palocsay György „*Nay modi*“ c. versének legterjedelmesebb (37 vszk.) változatát foglalja magába. A másik változatot a Goszlonyi kézirat őrzi.

Badics Ferenc: *B. Palocsai György „Nay Modi“-ja*. I. h. 2.

42. *Brassai kódex*. Ismeretlen helyen van.¹⁾ 8—r 78 lev. — Két énekét kiadta Kanyaró Ferenc, *MTörtTár*. 1896. 125.

A kódex XVIII. századi anyagot őrzött meg. Darabjai közül figyelemreméltó Fiátfalvi György *Pokolbeli látomásá*-nak (1626) változata²⁾ Czeglédi István historiája, a Holdvilági veszedelem ismeretlen változata, Püspöki városa romlása, Beniczky Péter egy éneke és két más politikai vonatkozású ének.

Kanyaró Ferenc: *A Brassai-kódex historias énekei*. I. h. 121. — Erdélyi Pál: *i. t.* 262 ill. 68.

Cantio I. Szedresi Mihály kézirata.

43. *Cantus. MNM. kt. Oct. Hung. 640 sz. 8—r 14 lev. — Négy énekét kiadta Sebestyén Gyula, *Ethnographia* 1907. 249.

A XVIII. század közepéről származó kis énekfűzetet hihetőleg Erdélyben írták össze. Mindössze hét éneke az első 5 levélre van írva, a többi levél beíratlan. Énekei közül három, több múzeumi kéziratban előfordul; másik kettőnek változatait nyomtatott gyűjteményekből ismerjük

Sebestyén Gyula: *Egy XVIII. századi dalgyűjtemény töredéke*. I. h.

44. **Collectanea Poetica*. MNM. kt. Oct. Hung. 39 sz. 8—r 119 lev. — Egy verses szövegét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én*. II. 115.

A kézirat 14 különálló darabból összeállított olyan gyűjtemény, mely a legelűfőbb tartalmú versesszövegeket foglalja magába. A karácsonyi, pünkösti és húsvéti énekek mellett születés és névnapi (Lídia, István, Ferenc) köszöntőversek, halotti énekek, sőt bizonyos alkalmakra szerzett halotti búcsúztatók váltogatják egymást tréfás tartalmú versszövegekkel (pl. Nota a döglött ártánnyról). Két Gergelynapi köszöntője (15a és 49a) meg egy „*Schola mester panasza*” című szöveg még akkor is diákleírót illetőleg szerzőt sejtetne velünk, ha nem volna egy halotti éneke, melyet Fáy István úrfi felett Sárospatakon a közönséges (= közös) auditoriumban mondtak el. A gyűjtemény egyes darabjai tehát Sárospatakról származhatnak. Egy fellelgető éneke (16–17) és „A szerencse tündér kerekén . . .” kezdetű verse is beleillik a sárospataki énekgyűjtemények anya-

¹⁾ Kanyaró Ferenc a „kolozsvári unitárius főiskola hungarikumokban kiválóan gazdag könyvtára Brassai osztályában” akadát rá; ma a kézirat lelőhelyét nem ismerjük.

²⁾ Vö. Szabó T. Attila: *i. t.* 288 ill. 10 és IK. 1931. 74. — Alszeghy Zsolt, *It.* 1933. 207. — L. még *Fiátfalvi verseskönyv-töredék* címszó alatt!

gába. Az exameni és az iskolatársaktól való búcsúzásra szerzett versek, meg egy latin-magyar „*Declamatio post examen*” is diák szerzőkre vall. Két drámalizált versszövege a morálizáló drámai termékek közé tartozik. Deákos műveltségű szerző versfordítása Vergílius Aeneise is (1784). Néprajzi szempontból érdekesek azok a levelek, melyek 1771-ből származó népies orvosszerek és gyógyítási módok leírását tartalmazzák.

Thaly Kálmán: *i. m.* 124.

45. **Cornides Dániel kézírata*. MTA. kt. Tört. 4—r 38 sz. 4—r 201 lev.

A kézirat mindössze két verses darabot tartalmaz. Az egyik Farkas Andrásnak a Hofgreff énekeskönyvben¹⁾ is olvasható verse (1553) dallamostól (55a—59b); a másik pedig a következő címet viseli: *Rövid Historia, Melyben megiratik SzENAN Basának TÖRÖK Császárnak erejével Havasal Földének és Erdély Országának pusztítására való kijövele, 1595 Eszterdöben* stb. Úgy az előbbi, mint ez a verses szöveg, az utána tett megjegyzés szerint, nyomtatott versszövegből került a kéziratba.

Csiky János: *Régi magyar művészi zene*. MKSz. 1905. 117.

46. **Czupor Andor versgyűjteménye (1839)*. KUK. kt. 1246 sz. 8—r alakú kézirat kolligátumban. — Egy énekét közölte Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1903. 512.

A versgyűjtemény egy kolligátumnak csak része. Anyagának nagy részét nép-, illetőleg népies darabok teszik, de helyet foglalnak benne a korabeli érzékeny dalok is. A kéziratot Czupor Andor 1839-ben írta össze²⁾.

Kanyaró Ferenc, I. h.

47. *Csajághy János kézírata*. Ismeretlen helyen van.³⁾ — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II.* 271.

Az újabban kétségbevonott hitelességű „Ócskai Lászlórlól való ének” kézírata állítólag Csajághy János kuruc dandártábornoknak Bercsényi Miklós gr.-hoz küldött levelében volt.

Thaly Kálmán, I. h. 274.

¹⁾ Vö. Szabolcsi Bence: *A Hofgreff-énekeskönyv dallamai*. IK. 1931. Függelék II. 1.

²⁾ Valószínűleg ugyanettől származik az EM. „*Toroczki Czupor Andor világi énekei*” c.-en alább ismertetendő gyűjtemény.

³⁾ Állítólag a m. kir. kamara budai archívumának Bercsényi levéltárában volt.

48. *Csapó Vilmos kézirat*. Ismeretlen helyen van. — Egy versét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 182.

A XVIII. századi kézirat Zrinyi Miklós *Török Áfium*-ának másolatán kívül legalább egy éneket, a „Fegyvert s bátor szívet . . .“ kezdetűt tartalmazza. A kézirat Magyar Mihály antiquarius könyveinek árverésekor vétel útján Csapó Vilmoshoz (Budapest) került; ma nem tudni hol van.

Thaly Kálmán: *i. m.* 184.

49. *Csathó-féle gyűjtemény (1813–35)*. A karcagi városi levéltárban.

Csak címszerű felsorolásban említik.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 152 ill. 72.

50. **Cseke Sándor énekeskönyve (1826)*. EM. kt. 436 sz. 8—r 32 lev.

Olvashatatlanságig kúszált írású kézirat. Összeírója kántor vagy egyáltalában valamiféle egyházi ember lehetett, mert sok egyházi énekszöveget is tartalmaz. A kor divatos nótáin kívül itt-ott egy-egy népdal is olvasható a kéziratban.

Szabó T. Attila: *i. t.* 302 ill. 24.

51. *Cserei Mihály kézírata*. KUK. (Régi jelzete: F. IV. 28.) — Két énekét kiadta Kanyaró Ferenc, Századok 1907. 620.

Aristoteles *Organon*-jának egy XVI. századi kiadásába beragasztott néhány levelen Thökölyről szóló két magyar és két latin vers maradt fenn.

Kanyaró Ferenc, I. h. 618.

52. *Csereyné kódex*. Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban. (Kjn.) 4—r 73 lev. — Egy énekét kiadta Dézsi Lajos IK. 1911. 62.

A XVI. század második felében készült kódex leírója az a versszerző Balázs deák lehetett, akinek a Mihály deák kódexében fennmaradt „*Sodoma, Gomora vesződelméről*“ (1559) való bibliai története; van néhány más kéz által összeírt levele is. A kódex néhány énekének változata XVI. századi nyomtatványokból, a Lipcsei, Lugossy, Csoma és Radvánszky kódexből is ismert. Legnevezetesebb darabja Szegedi András Jeruzsálem ostromáról szóló költeménye, mert ez a változat tartotta fenn egyedül írója nevét. Énekírói közül még Pesti György deák, Enyedi György és Balassa Bálint neve ismeretes.

Szilády Áron, RMKT. VI. 346. — Erdélyi Pál: *i. t.* 263 ill. 68. — Dézsi Lajos: *A Csereyné-codex*. I. h. 58. — Csűry Bálint: *A Székely Nemzeti*

Múzeum régi kézírataiból (Emlékkönyv a Sepsiszentgyörgyi SzNM. 50 éves jubileumára. 1929. 99).

53. **Csécsy János kéziratol naplója*. MNM. Quart. Lat. 379 sz. 4—r. 58 lev. — A naplót közölte Thaly Kálmán, Rákóczy Tár I. 421; egy énekét U. a.: *Ad. II.* 78.

A naplót Csécsy János sárospataki tanár egészében latin nyelven írta, de van benne (53a—54a) egy „Út a szécsényi gyűlésre“ (1705) saját szerzette magyar verse. Költői értéke nincs, mert a versezet a Sárospataktól Szécsényig vezető úton levő helységek puszta felsorolását tartalmazza.

Thaly Kálmán: i. h.

Csik-szent-léleki kódex I. Bocskor daloskönyv.

54. **Csokonai Vitéz Mihály kézírata*. MNM. Quart. Hung. 512. sz. 4—r 11 lev. — Egy versszövegét kiadta Harsányi István és Gulyás József: *Csokonai V. M. összes művei*. I. s. 305. — Egy énekét dallammal együtt Szabolcsi Bence, *Zenei Szemle* 1929. 78.

A kis terjedelmű, nagyon gondosan leírt kézirat Csokonai-nak Zichy Károly gr. és Károlyi József gr.-hoz írt. beiktatási köszöntő verseit foglalja magába. Ennek részét képezi az a három rövidebb szöveg is, melynek kottája is megvan. A dal-
lamokat itt-ott Mátray Gábor ceruzája javította ki. A kézirat, az írás jellegéből ítélve nem származhatik Csokonaitól.

Szabolcsi Bence: *Két énekelt verbunkos*. I. h.

55. **Csoma-kódex (1638)*. MTA. kt. Magy. Cod. kis 8—r 7 sz. 8—r 127 lev. — *Másolata a MNM. kt. Quart. Hung. 237 sz. — Énekeit kiadta Toldy Ferenc: *Magyar költ. régiségek* 1828; U. a.: *Magy. költ. kézik.* I. és II. kiad. — Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. köt. — Szilády Áron, *RMKT.* II, V, VI. és VII. (Szövegkiadásaira vonatkozólag I. Dézsi Lajos, alább i. h.)

A gondos írású, renaissanc díszítéses kezdőbetűkkel kiállított kódexet Anno 1638 írta össze Stephanus Csoma (Ia lev.). Mintegv 15 énekét őrzött meg. Énekeinek egy része a bibliából, másik része máshonnan ismert szereplőkről (Szt. János, Manassé, Mózes, Józsué, Páris, Rusztán császár) szolló történelmi ének.

Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. — Erdélyi Pál: *i. t.* 263 ill. 68. — Dézsi Lajos: *A Csoma-kódex és m. n. múzeumi másolata*. MKSz. 1916. 77.

56. *Tsorik-kódex. A nagyenyedi Bethlen-koll. kt. 248 sz. 8—r 165 lev. — Két énekét kiadta Szabolcsi Bence, *IK.* 1926. 114.

A XVIII. század közepén összeírt kézirat verses és prózai

darabokat tartalmaz. Nevezetesebb darabjai: egy haláltánc ének, *Bethlen Kata sírása* és egy népies bethlehemes ének. Egy adaléka, *Kemény János éneke*, még ismertetésre vár.

Szabolcsi Bence: *Egy XVIII. századi nagyenyedi kézirat irodalomtörténeti adalékai*. IK. 1926. 114. — Lukinich Imre: *A bethleni Bethlen család története*. 550.

57. **Dálnoki énekeskönyv (1839 körül)*. EM. kt. 1363 sz. 8-r. 92 lev.

Több kéz által leírt gyűjtemény dalai közül igen sok megvan a *Sárospataki dalok* között. Egy Csokonai dala és 1–2 népdala is van.

Szabó T. Attila: *i. t.* 295 ill. 17.

58. **Dálnoki Veres Gerzson verseskönyve*. EM. kt. 629 sz. 4-r 94 lev. — Másolata u. o. a gr. Kemény-féle gyűjtemény („Chartophiliacium Transylvanicum“ nro. 249.)-ben.¹⁾ — Egy verses darabját kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II. 332*.

Dálnoki Veres Gerzson kuruckori kronikáját²⁾ és egyéb 1732-ig terjedő feljegyzéseit foglalja magába nagyon kuszált, nehezen olvasható kézírásban.

Thaly Kálmán: *i. m.* II. 371.

59. *Dávidné Dudája (1809)*. SPF. kt. 1668 sz.

Sárospatakon összeírt versesgyűjteménynek említik. 54 dala közül 4 a pataki Dávidné Soltáriban is megvan; néhány Csokonai verse is van. A tréfás cím szerint a szövegeket nyomtatásból írták bete a gyűjteménybe. A kézirat 1914–15-ben került jelenlegi helyére.

Harsányi István és Gulyás József: *Adalékok* stb. IK. 1917. 71. — Gulyás József: *A két „Dávidné Soltári“*. Ethnographia. 1928. 189.

60. *Dávidné Soltári (1790–91)*. SPF. kt. 630 sz. 8-r — *Másolata MNM. kt. Quart. Hung. 173. III. köt. — Húsz egynehány énekét, részben kottával, közölte Harsányi István és Hodossy Béla, Ethnographia, 1914. 40 és 101 — Harsányi István, IK. 1918. 319.

Az 1790–91 körül keletkezett, erdélyi származású kézirat leírói közül csak az egyiket ismerjük Daróczi József székelyudvarhelyi városi tanácsos (1754–1809) személyében, aki a kéziratot kötethe, Dávid zsoldárai számának megfelelőleg, 150 vi-

¹⁾ Thaly (*i. m.* II. 372) nyomán.

²⁾ Ez azonban valószínűleg nem D. V. G. eredeti szerzeménye. Vö. R. Kiss István, Századok 1904. 655. és Szász Béla, EPHK. 1908 247.

lági dalt írt össze. E 150 dal szövege és 103-nak a dallama is mind egy és ugyanazon kéz írása. Később ugyanaz a kéz folytatólagosan még három éneket írt be. A többi (42) kottajelzés nélküli dal eredetileg nem tartozott a gyűjtemény törzséhez; ezeket később, három különböző kéz írta le. A gyűjtemény maga törzsében annyira egységesen rendezett és egyöntetű, hogy egy gyűjtemény másolatának kell tartanunk. A gyűjtemény címe (Dávidné Soltári), a Dávid komoly, istenes zoltáiraival szemben, tréfás, víg tartalmú világi, sokszor sikamlós szövegű szerelmi dalok gyűjteményére vonatkozik. Tisztán népies elemekből álló és félnépi eredetű darabjai közül, mintegy 29-nek szövegéhez és dallamához férhetünk hozzá az idézett kiadásban. Nehány énekét kezdősoros utalás alapján más gyűjteményekből ismerjük. Többnek szövege a *Spataki dalok*-ban, Erdélyi, Kriza, Bartalus, Thaly, Limbay és Kálmán gyűjteményében is megtalálható; van a Vásárhelyi daloskönyvben, a Sziveket újíító bokrétában, a debreceni Dávidné Soltári-ban, a Szkárosi-Járdánházi melodáriumban, Vietoris énekeskönyvben, P. Horváth Ötöd-félszáz énekében, P. Tullok Mihály gyűjteményében, a Solymosi Koncz daloskönyvben, Dersi István „Diarium Elegáns“-ában, a Halasi jegyzetkönyvben, a Pannonhalmi énekeskönyvben, a Kún Sámuel és Róth énekeskönyvben meg más kisebb gyűjteményekben is olvasható változata. A gyűjtemény gazdag, „előkelő“ és szétágazó rokonsága is jelzi, hogy e kottás gyűjteményben a Szkárosi—Járdánházi melodárium mellett talán legértékesebb XVIII. századi gyűjteményünket kell becsülnünk. Kár tehát, hogy anyagával ismertetői csak szemelvényesen foglalkoztak.

Harsányi István és Hodossy Bé'a: *Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata*. Ethnographia. 1914. 38 és 101. — Harsányi I. és Gulács József: *Adalékok* stb. IK. 1917. 76; U. a. IK. 1918. 224. — Harsányi I.: *XVIII. és XVIII. századi verses találtós mesék a sárospataki könyvtárból*. IK. 1918. 319.; U. a., Ethnographia 1913. 363.; U. a.: *A két „Dávidné Soltári.“* I. h. 1928. 188. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 151, 152, 156, 158, 163 ill. 71, 72, 76, 78, 83. — Bartha Dénes: *i. t.* 384.

61. *Dávidné Soltári (1814—28?)*. A debreceni Csokonai Kör tulajdonában. Leltári szám: 191 sz. ?—r 154(?) lev.

A viseltes külsejű, sokat forgatott, terjedelmes dalgyűjteményt Méhesi István írta össze 1814 körül, de talán 1828-ig kerültek bele újabb darabok. 240 verszöveget magába foglaló gyűjtemény két részre tagolódik. A törzsanyag világi nótákat és mulattató verseket tartalmaz. A második, hihetőleg rendszer-

telenül összeírt részben 10 Csokonai vers is van. A szűkszavú ismertetés nyomán tartalmát bővebben nem ismertethetem. A sárospataki D. S.-ből mintegy 14 dal található e hasonló című kéziratban.

Gulyás József: *A két „Dávidné Soltári“*. Ethnographia, 1928. 188.

62. *Debreceni diákok verseskönyve (1728–1840)*. Ismeretlen helyen van. ?—r 125 lev. — Három énekét közölte Szendrei János, Ethnographia 1890. 53.

A gyűjteményt az 1728–1840 közötti időközben debreceni diákok gyűjtötték össze. A kötetben több „Himfytól, Kisfaludytól, Csokonaitól s a hatásuk alatt keletkezett költői iskola tagjaitól“ eredő vers van. Ismertetője csak népies anyagát közölte.

Szendrei János: *Régi magyar népdalok* I. h. 52.

63. *Debreceni jegyzőkönyv*. Debrecen város tulajdonában (Kjn.) — Egy verses krónikáját kiadta Széll Farkas, MTörtTár 1894. 536.

Debrecen 1664. évi történetének krónikás versekben való leírása.

Széll Farkas: *Debrecen város 1664. évi történetének egykorú verses leírása*. I. h. 535.

64. *Debreceni kézirat (1770–76)*. A debreceni ref. koll. könyvtárában. R. 682.

Cím nélkül, csak jelzetének feltüntetésével, mint Sárospatakról származó kéziratot említik.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 152 ill. 72.

65. *Debreceni kézirat*. A debreceni ref. koll. kt.-ban R. 667.

E kéziratról csak Imre Lajos futólagos említéséből annyit tudunk, hogy benne Nyéki Vörös Mátyás egyik éneke is megvan.

Imre Lajos: *Nyéki Vörös Mátyás egyik énekéről*. Figyelő. 1883. XIX. 157.

66. *Debreceni kéziratok könyve (1824)*. A debreceni Csokonai Kör tulajdonában (Kjn.).

Olyan kéziratnak említik, mint amely „többek között Csokonaitól is több költeményt“ tartalmaz.

Barcsa János, IK. 1908. 119.

67. *Debreceni verseskönyv (1814)*. A debreceni Csokonai Kör tulajdonában (Kjn.).

Olyan 1814-ből való verseskönyvnek említik, melyben Csonkai több költeménye is olvasható.

Barcsa János, IK. 1908. 110.

68. *Detsi kódex. MAT. kt. Magy. Cod. kis 8 - r. 12 sz. 8—r 204 lev. — Énekeit kiadta Andorka Gyula, Vasárnapi Ujság 1854 évf. 47. nov. 20.-i sz. — Thaly Kálmán, Századok 1871. 33 — Szilády Áron, RMKT. II., V és VI. — Dézsi Lajos, IK. 1927. 225.

A kódexet Detsi István kezdte másolni 1609-ben valószínűleg a tolnamegyei Decs községben, de későbbi és más kéztől származó bejegyzések is vannak benne. Énekeinek nagy része zsoltár, illetve istenes ének, de van néhány világi éneke is, mint a Bocskairól (L. Szabó Károly, Századok 1871. 180), János király fiáról való krónikája, Tinódi Erdélynek siralmas éneke stb. A jelenleg 45 éneket tartalmazó kódex hátul meg nem állapítható mértékben csonkult.

Andorka Gyula, I. h. — Thaly Kálmán, I. h. — Szilády Áron, I. h. — Erdélyi Pál: *i. t.* 263 ill. 69. — Dézsi Lajos, I. h.

69 **Dersi Biás daloskönyv*. EM. kt. 10 sz. 16--r. 132 lev.

A XVIII. század második feléből származó kéziratot valószínűleg az udvarhely-széki Dersen írta össze ismeretlen leírója. A versszövegek legnagyobb része „sátoros ünnepek“ alkalmából készült köszöntővers; ezeken kívül néhány alkalmi, névnapra és lakodalomra írt vers is van a kötetben. A kézirat ifj. Biás István ajándékából Dersről (Udvarhely m.) került az EM. kéziratárba.

Szabó T. Attila: *i. t.* 286 ill. 8.

70. *Dersi István Elegans Diariuma (1770)*. Ismeretlen helyen van. — Nehány énekét közölte Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1903. 496.

Tartalmát egészében nem ismerjük. Mindössze néhány énekét közli Kanyaró leíratási helyének (Torda) és évének (1770) említésével.

Kanyaró Ferenc, I. h.

71. *Dezső kódex*. Ismeretlen helyen van.

Kardos Albert (*Szilágyi és Hajmási mondája a magyar költészetben*. Bpest, 1888. 8.) utalása alapján vett fel Erdélyi Pál gyűjteményében, ilyen nevű kódexet. Valószínűnek tartom, hogy a kérdéses helyen Kardos a *Detsi (Decsi)* kódex nevét írta el *Dezső*-nek, hisz erre, mint olyan kódexre hivatkozik, amelynek

az ismertebbek közé kellett tartoznia. A Detsi kódex pedig, Thaly ismertetése után, ilyen volt.¹⁾

Erdélyi Pál: *i. t.* 69. és 263.

72. *Diarium Dietae Soproniensis*. MNM. (Kjn.) — Egy énekét közölte Szeremley Barna, IK 1893. 323.

A MNM. kéziratárának országgyűlési iratai között levő jegyzőkönyvben egy latin (*Afflictis non est superaddenda afflictio*) című labanc vers van, melynek írója dunántúli származású katolikus és labancpárti volt.

Szeremley Barna: *Egy labancvers az 1861-ki országgyűlésről*. I. h.

73. *Dicsőszentmártoni dalgyűjtemény*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét kiadta Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1903. 505.

A múlt század 30—40-es éveiből való dalgyűjteménynek jelzik.

Kanyaró Ferenc, *I. h.*

74. **Diétai versek és pasquilusok gyűjteménye*. MNM. kt. Fol. Hung. 1195 sz. 15 lev.

A XVIII. század végétől a múlt század 30-as éveinek közepéig keletkezett 12 különböző darab alkotja a gyűjtemény anyagát. Kortörténeti érdekességű a „Beszéljen-e a Magyar Magyarúl?” c. verszöveg.

75. *Divini István énekeskönyve*. (1707) Ismeretlen helyen van. — Nehány énekét közölte Waltherr Imre, Pesti Napló 1855. I. 80. sz.

A hiányosan ismertetett énekeskönyvet 1707 körül írta össze Divini (Dévényi) István. Első részében Beniczky Péter versei olvashatók. Az énekeskönyv címe (*Militares Cantiones*) csak a gyűjtemény első felére vonatkozhatik.

Waltherr Imre, *I. h.* — Erdélyi Pál: *i. t.* 267 ill. 72.

76. **Dunántúli verseskönyv*. MNM. kt. Quart. Lat. 700 sz. 4—r 114 lev.

A kézirat címlapján a *Diversae Cantiones Latinae Seculares Cod. Sec. XVIII.* címből a „*Latinae*” szó ki van húzva és ceruzával „*idiomate vario*”-ra javítva. E javítás indokolt is, mert a gyűjtemény már az elején is nemcsak latin, de latin és magyar nyelvkeveréses darabokkal kezdődik és néhány üres

¹⁾ A kódexet még Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete* (III. 337) is a meglevő jelentősebb kódexek közé sorozza. Magam Kardos Albert utalásán kívül semmi nyomát nem találtam.

(4–14) levél után „Szép és Különbféle Világi Énekek“ címet viselő magyar részben (16a–39a folytatódik. A továbbiakban a gyűjtemény *Verschiedene Deutsche weldliche (t) Gesänge* c. alatt 63 német éneket, azután *Länderliche Stückl* c.-en hosszabb német versszöveget (79a–87a) majd *Kleine Fabeln oder Kätzel* címmel újabb német szöveget őrzött meg. Sőt, hogy nyelvileg valóban változatos legyen még néhány szláv szöveg is olvasható benne (25b–26b). Számukra természetesen a magyar énekeket magába foglaló rész a fontos, habár a német énekanyag is értékes adatokat nyújthat költészetünknek e korbeli forrásaira, illetőleg mintaképeire vonatkozólag. A verseskönyvben található magyar anyagban régi népies bujdosó (17b), sőt kuruc énekek (Nyalka kuruc 23b), diák meg népies illetőleg népdalok maradtak fenn. Diák és mestercsúfoló vonatkozásai miatt összeírója is valami pajkos diák lehetett. Csak ilyen írhatta be az iskolamester panaszát (29a) és a *Kánai mennyegző* (35b)¹⁾ 10 versszakos változatát. Viszont az előforduló dunántuli vonatkozások (Kanizsa, Győr, Sziget stb.) miatt a Dunántúl kellett keltekezési helyének lennie; innen kapta nevét is. A kézirat a benne levő pecsét tanúsága szerint a Széchenyi Ferenc gróf könyvtárából került jelenlegi helyére, de még azelőtt mintegy 26 levelet kivágtak belőle. Nem tudni, hogy a 30–40 lev. között a 8 levél kivágáskor nem pusztult-e el néhány értékes énekszöveg, mely az amúgy is nagyon érdekes, XVIII századi költészetünk jó néhány szép darabját magába foglaló kötetet még értékesebbé tette volna. A csonkuláson kívül az utolsó 20 levél beíratlan maradását is sajnálnunk kell.

77. **Egerespataky verseskönyvecske*. EM. kt. 1814. sz. 16–r 10 lev.

A XVII. sz. legelejéről származó kis énekeskönyvtöredék (?) Debreceni S. János nyomtatásban is megjelent *Congratulatio Militaris*-át (1605) foglalja magába. Ugyanennek az éneknek egyetlen nyomtatott, töredékes példányát az MTA. kv. a őrzi (Szabó Károly, *RMK*. I. 397 sz.) a szintén töredékes *Szathmáry-kódex-töredékében* levő kéziratossal változattal együtt. A három töredékes változattól visszaállítható az eredeti szöveg.²⁾

Szabó T. Attila: *i. t.* 284 ill. 6.

¹⁾ Legrégibb változata a Kájoni kódexben van. (L. ott!)

²⁾ Ismertetésemben még nem tudtam az énekeskönyvben levő vers szerzőjét megállapítani. Ugyancsak ott a sajtóhibából belekerült *Egerespataki ex Laetas* helyett *Egerespataky ex Laetah* olvasandó. – L. még a *Szathmáry-kódex-töredéke* címszó alatt!

78. **Egyes Versek Gyűjteménye*. EM. kt. 2991 sz.

Az EM. kéziratár 6 dobozban, különböző alakú és nagyságú, különálló vagy egybefűzött levelekre írva, néhány száz versszöveget őriz a XVII.—XIX. század mű- és népdal-anyagából.
Szabó T. Attila : *i. t.* 302 ill. 24.

Egy nehani Szep Ritmusok I. Teleki énekeskönyv.

79. **Erdélyi daloskönyv. (1770—1779)* Ismeretlen helyen van. Bőrkötésben 8—r. — Másolata Jankovich Nemzeti Dalok Gyűjteményében MNM. kt. Hung. Quart. 173 sz. IV. köt.¹⁾ — Két énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. I.* 233 és II. 130.

Erdélyi János hátrahagyott kéziratái között volt egy „cifrán festett kezdőbetűkkel ékes“ daloskönyv. Ebben fennmaradt a „Mit busúlsz kenyeres...“ egy 6 vszkos változata és a „*Magyar városokrul*“ (1706) c. vers.

Thaly Kálmán: *i. m.* I. 234 és II. 133.

80. *Erdélyi kódex*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *alább i. h.*

Egy „múlt (XVIII.) századi, kis octav formájú, czifra aranyozású bőrbe kötött codexben“ a 79. számú éneknek jelzi Thaly Kálmán a Rákóczy nótát. E kódex talán azonos az Erdélyi daloskönyvvel, melyet kódexünkkel együtt Erdélyi János hagyatékában levőnek állít Thaly.

Thaly Kálmán: *Ad. I.* 231 és II. 226.

81. *Esztergári kódex (1778)*. Az Ányos család nagy-esztergári levéltárában. 4—r 28 lev.

Ányos Pál verseit tartalmazza a költő sajátkezű írásában.
Császár Elemér: *Ányos Pál versei*. RMK. 28. sz. 238.

82. *Esztergomi kézirat*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II.* 117.

Thaly Kálmán állítólag egy 1706. évi, rongyos bőrkötésű nagyszombati kalendárium írópapiros levelére feljegyezve találta az „*Esztergom megvételéről*“ szölvő énekét. Ezt az állítást az újabb kutatások következtében legalább is kétesnek kell tartanunk,

Thaly Kálmán: *i. m.* 120.

83 *Eszterházy Antal kézírata*. A vörösvári Rákóczi-As—premont — Erdődy levéltárban.²⁾ — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II.* 247.

¹⁾ Thaly (i. h.) nyomán. — A másolai rövid leírását l. *Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye* címszó alatt!

²⁾ Ma nem található a Thaly által jelzett helyen.

A kétségbevont hitelességű „*A kölesdi harcrúl*“ c. ballada állítólagos kézírata „gr. Eszterházy Antal dunántúli vezénylő tábornok hadi irodájából kikerült egyik, 1708. végéről való jelentés hátlapjára, mint vélni lehet, tollpróbálgatás gyanánt odavetve“ található.

Thaly Kálmán: *i. m.* 248.

84. *Eszterházy kézirat (1658)*. A herceg Eszterházy-család hitbizományi főlevéltárában (Hol ?) Repos. 85 sz. csomó. 4 - r 4 lev. — Egyetlen verses darabját kiadta Badics Ferenc, *IK.* 1929. 90.

A kézirat a *Bor és a víz vetélkedéséről* írott 47 négysoros szakaszban írt verset őrzött meg.

Badics Ferenc: *XVII. századi vers a bor és víz vetélkedéséről*. I. h. 88.

85. *Eszterháy Pál énekeskönyve* MTA. kt Régi és újabb írók 4—r 190 sz. 4—r 155 lev. — Nehány énekét dallammal együtt kiadta Fabó Bertalan: *A magy. népdal zenei fejlődése*. 100.

A XVII. század második feléből származó énekeskönyv legnagyobb részt szöveg nélküli darabokat tartalmaz. Az első, a „*Notae Hungariae (! Hungaricae?) Variae*“ felíratú első részében inkább világi dalszövegeket és dallamokat találunk, de az énekek szövegéből többnyire csak a sorkezdet van meg. A kézirat második és harmadik harmadában kizárólag csak csak vallásos dal-lamok vannak, néha a kezdősor jelzésével. Itt a következő dal-lamcsoportokat lehet megkülönböztetni: *Cantiones de Adventu Domini* (67a—69a), *Cant de Nativitate Domini* (70a), *Cant. Quadragesimales* (77a—81a), *Cant. de Resurrectione Domini* (82a—83a), *Cant. de Ascensione Domini* (86b—89a), *Cant. de Spiritu Sancto* (90a—92a), *Cant. de Beata Virgine* (93a—95a) *Cant. Comunes* (96a—107a). Végül van néhány *Pro Clarinis* felíratú dallama is. A kezdősoros utalásokból megállapítható, hogy a kézirat világi énekeinek anyagából mintegy 10 ének megvan a Vásárhelyi, Mátray, Szencsey, Komáromi, Teleki, P. Horváth Ádám és Kovács Ferenc énekeskönyve, illetőleg a Sziveket újító bokréta énekszövegei között is. A dalok és dallamok között magyar, latin és tót darabok vannak. A kézirat, melynek csaknem egy harmada beiratlan lapokból áll ismeretlen kéztől származik. Fabó Bertalan Eszterházy Pál nádor munkájának tartotta az 59a-n levő latin nyelvű bejegyzés alapján; ez az állítás

azonban nem valószínű. Ugyancsak Fabó állapította meg, különösképen szövegtörténeti egyezések alapján, a kézirat valószínű korát. Úgy tetszik, hogy a hátsó tábla belső felén levő 1679-es évszám a kézirat összeírásához közeleső időben került a kéziratba; talán éppen az összeírás vagy másolás bejegyzésének évszáma.

Csiky János, *Pesti Hirlap* 1903. dec. 5 sz.; Ua.: *Régi magyar művészi zene*. MKSz. 1905. 131. — Fabó Bertalan: *i. m.* 91.; Ua.: *Az Eszterházy tabulaturás könyv kora*. MKSz. 1911. 289. — Seprődi János: *A magyar népdal zenei fejlődése*. ErdMúz. 1908. 316 és kny. — Szabolcsi Bence, *Zenei Lexicon* I. 284 és II. 668.

Eszterházy Pál nádor énekeskönyve, Eszterházy tabulaturáskönyv I. Eszterházy Pál énekeskönyve.

86. *„Ének a halálról”* kézírata. SPF. kvt. — Egy énekét közölte Gulyás József, *IK*. 1931. 86.

Ebben a közelebről meg nem határozott és le nem írt kéziratban egy haláltánc-szerű ének van. Az éneket közlője XVI. századnak mondja, de a kézirat korát ebből még nem lehet a XVI. századra tennünk.

Gulyás József: *Egy XVI. századi ének a halálról*. I. h

87. **Énekek*. EM. kt. 3102 sz. 8—r 39 lev.

A XVIII. század legvégéről származó mintegy 66 éneket foglal magába ez a kézirat. Az énekeskönyv egyik román nyelvű éneke az énekeknek Erdélyben való összeírása mellett bizonyít. Énekanyaga a XVIII. század második felének érzelmes, néhol népdalszerű énekeiből tevődik össze.

Szabó T. Attila: *i. t.* 286 ill. 8.

88. **Énekes Gyűjtemény (1818)*. MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 43 sz. 8 - r 71 lev.

A különálló fogásokból összetett gyűjtemény néhány népi és népies dalon meg ismeretlen szerzők művein kívül Csokonai, Kisfaludy Sándor, Faludi Ferenc, Szabó Sándor, Markos József, Molnár Borbála, Boér Karolina, Ányos Pál és Fáy András verseit is megőrizte. Mintegy hat éneke a *Sárospataki dalok*-ban is fellelhető. Összeírásának ideje az 1818 körüli idő; leírójáról azonban semmit sem tudhatunk meg a gyűjteményből.

Énekeskönyvtöredék I. Egerespataky verseskönyvecske és Bentzédi György énekeskönyv-töredéke.

89. **Énektűz a XVIII. század második feléből*. MTA kt. Népkölt. 8—r 193/85 sz. 4 - r 10 lev.

A gyűjtemény tizegynéhány, részben a század elejéről vagy még előbből származó panaszkodó, szerelmes éneket tartalmaz.

90. *Érzékeny dalok. MTA. kt. Népkölt. 8—r X. 193/16 sz. 8—r alakú füzet 5 lev.

A XVIII. század végén összeírt kis gyűjtemény mindössze 7 korabeli érzékeny dalt tartalmaz.

91. **Farkas Károly versgyűjteménye (1814 körül)*. MNM. kt. Oct. Hung. 360 sz. 8—r I. köt. 81 lev., II. köt. 87 lev.

A gyűjtemény címiapszerű felirata a II. kötetben (1a) a következő: *Külömbb-külömbb féle, még ki-nem / nyomtatódott / Versek és Versezetek / Mellyeket / Csokonai Vitéz Mihály, / Kováts Josef, — / és más / nevezetesebb vers-írók irtak, de még / sajtó alá — nem botsátodtak. / holmi egyéb mulatságos Versekkel együtt / Öszve-szedve / Lossontzy Farkas Károly által / Debreczenben / 1814 / Hozzá járulnak némelly Stamm-buchba / irhatandó Versek-is. / — Az I. kötetben Csokonai és Kováts versein kívül Nyiry László, Madarasi Márton és Fazakas Mihály költeményeit olvashatjuk. Vannak itt ezen kívül tréfás versszövegek és halotti versek is. Néprajzi szempontból érdekes a *Csökmői Sárkány* c. verses része (63a—66a).¹⁾ — A II. kötet Kleist munkáira tett prózai ‚jegyzésekkel‘ kezdődik. A versszövegek mellé gyakran oda van írva a szerző (Kováts József, Fodor Gerzson, Csokonai, Mátyásy, Nádasdy István, Gárdonyi Szabó István) neve is. Csokonai halálával és dicsőítésével két vers is foglalkozik, ami, tekintve, hogy debreceni gyűjteményről van szó, érthető. Széchényi Ferenc tiszteletére a MNM.-i könyvtár felállításkor írt verse megvan a kéziratár egy másik darabjában (Oct. Hung. 602 sz. 1a) is; ezt valószínűleg Kováts József írta. A *kicsapott mester éneke* és *Az elcsapott rektor-nak búcsúvétele* (78a és 79a) is debreceni eredetű darab lehet.*

92. **Farkas Lajos versgyűjteménye*. MNM. kt. Oct. Hung. 396 sz. 8—r 105 lev.

A gyűjteményt a ‚*Hunyadi László*‘ c. dráma töredéke vezeti be. Nevezetesebb darabjai: Desewffy József verse Kazinczy Ferenchez (31a) és a ‚*Cserebogár, sárga cserebogár*‘ egy 2 vszkos, a múlt század 10—20-as éveiből származó változata. Van egy epigrammákat magába foglaló része is. A gyűjtemény jó részét (37a—60b, 66b—69a és 76a—99b) francia és német versszövegek foglalják el. — A kézirat a Farkas Lajos gyűjtemé-

¹⁾ Vö. Dömötör Sándor: *A csökmői sárkány története*. Debreceni Szemle, 1934. évf. 7 sz. és kny. 5 l.

nyéből került a kéziratárba; nevét is előbbi tulajdonosáról kapta.

93. **Fejér—Gönczy-énekeskönyv.* MTA. kt. Népkölt. 8—r IX. 180. sz. Félbörkötésben 8—r 89 lev.

A XIX. század-fordulón összeírt énekeskönyv 1802-ben ment át Fejér János tulajdonából a Göntzy István birtokába. Az énekeskönyv 1a—9a és 47b - 48 lev.-én néhány vallásos és világi éneknek (Szomoru Tsillagzat... Ne aludj immár drága lélek..., Vig Tavaszkor a Zöld pásit..., Eitem mai komor orái..., Hervadt éitem..., Ha el nem végeztél .., Odamentem szép csendesen..., Most ide majd oda mind..., Panaszai már elegyes sohajtással...) szöveg nélküli kottája is megvan. Elszórtan fordulnak elő már az énekeskönyv első felében (1a—12a) is vallásos énekek, azután egy *Halotti éneket* tartalmazó rész (12b—49b) következik. A 39b-n kezdődő *NOTÁK* között ott vannak a századforduló divatos énekei; ezek között néhányat a *Sárospataki dalok* között (II. 80, 119; 132, 138, 152, 161 és 164) is feltalálhatni. Néhány Csokonai dalon (Földiekkal játszó . . . . Gerlitzeként nyögédtsélek . . .) kívül a Belgrádra vitézim omollyatok . . . kezdetű többek között az EM. *SZEP ENEKEK* c. énekeskönyvében (Kt. 1809 sz.) is megvan.

Szabocsi Bence: *KZ.* 138 - 58 és 149 - 69. — Bartha Dénes: *i. t.* 391.

94. **Fejérvári Károly versgyűjteménye.* MNM. kt. Quart. Hung. 179 sz. 88 lev.

A beletett ceruzabejegyzés szerint 1782 körül keletkezett kézirat a következő címlapot (2a) viseli: *Keresztes Komlósi / Fejérvári Károly / Különb féle / Magyar Verseknek, — Enekeknek, és Szirmay Antal Apophlegmái / nak Gyűjteménye.* — A kézirat Fejérvári Károly és Szirmay Antal versein kívül Gyöngyösi János, Amadé László, Aranka György és talán gr. Haller László versszövegeit őrizte meg; népies anyagát legfelsőbb a benne levő lakodalmi ének (16 lev.) képviselhetné, ha az nem volna egészében műköltői termék. Ennek ellenére Horváth János a népies darabokat tartalmazó verseskönyvek közé sorozza. — A kézirat Jankowich Miklós gyűjteményéből került jelenlegi helyére.

Horváth János: *i. m.* 96.

95. *Felvidtő (1827).* SPF. kt. 133 sz. — Két verses darabját kiadta Harsányi István, IK. 1922. 97.

Az ismertető által „egyveleges“-nek nevezett versgyűjteménynek csak két „az 1826-i diétára készített pasquilus“-át ismerjük.

Harsányi István: *Diétai magyar versek*. I. h. 96.

96. **Felvidítő nóták gyűjteménye (1824)*. SPF. kt. 130. sz. 4—r — Nehány versét kiadta Harsányi István és Gulyás József, IK. 1917. 58. — Tolnai Vilmos, *Ethnographia*. 1926. 165. — Harsányi István, I. h. 1927. 240.

A több kötetből álló gyűjteményből ismertetői csak Csokonai versanyagát és a „Cserebogár, sárga cserebogár“ változatát említik.

Harsányi István és Gulyás József: *Adalékok Csokonai költ.-hez a sárospataki könyvtárból*. IK. 1917. 59 és 73. — Tolnai Vilmos: *Cserebogár, sárga cserebogár*. I. h. — Gulyás István: *Új adatok a Cserebogár-nóta korához és változataihoz*. I. h.

97. *Felvinczi György kuruc énekének kézírata*. A KUK. kt.-ban volt; ma elveszett, vagy lappang. — Egy énekét kiadta Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1908. 173.

A kéziratnak csak egyetlen állítólag, Felvinczi György által írt énekét ismerjük; a vers a magyarság 1704-ben történt veszteségei felett kesereg. A kéziraatra a KUK. kt.-ban nemrég (1932) folytatott kutató-munkám során nem akadtam rá.

Kanyaró Ferenc: *Felvinczi György, kurucz énekei*. I. h. 172. — Szabó T. Attila: *Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének*. ErdMúz. 1930. 271.

98. **Fiátfalvi verseskönyv-töredék*. EM. kt. 2679 sz. Fekvő 8—r 21 lev. — Egy verses szövegét kiadta Szabó T. Attila, IK. 1931. 74.

Az 1773 körül összeírt kézirat Fiátfalvi György, erdőszentgyörgyi mesternek 1626-ban írt „*Pokolbeli látomás*“-án¹⁾ kívül eredetileg még „két szép új világi ének“-et tartalmazott. Ezek közül az első („*Egy Asszony allatról s. a. t.*“) csonka, a második („*A falusi birákról s. a. t.*“) egészen hiányzik.

Szabó T. Attila: *i. t.* 288 il. 10; U. a: *Fiátfalvi György Pokolbeli látomása 1626-ból*: I. h. 71. — Alszegehly Zsolt: *Ki járt a pokolban? II.* 1933. 207.

99. *Forgách Julia kézírata*. Br. Palocsay levéltárban. (Lőcsén) — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II.* 377.

Battyán tábornok özvegyének, Forgách Julia grófnőnek

¹⁾ Fiátfalvi e moralizáló költeménye megvan a *Brassai kódex*-ben is.

kéziratában maradt fenn az „*Özv. Battyán tábornokné, B. Palocsai Györgyhez*“ (1711). címen közzételt ének.

Thaly Kálmán, I. h. és MTörtTár. 1894. 313.

100. *Frank kézirat*. Ismeretlen helyen van. 16—r. — Egy énekét közölte Gombos Albin, ErdMúz. 1901. 50.

Egy XVI. század közepén nyomtatott könyvecske „belső oldal-lapjaira“ beírt, Bethlen Gábort dicsőítő éneket tartalmaz. A kéziratban valószínűleg csak ez az egy verses darab volt.

Gombos Albin: *Régi magyar ének*. I. h. 49.

Gaál-féle kódex I. Vadadi Hegedűs kódex.

101. *Gáspár György daloskönyve (1829)*. EM. kt. 417 sz. 8—r 55 lev.

A kéziratot Máramaroszigeten Gáspár György írhatta össze. Nehány ismert költőnk (Kisfaludy, Verseghy, Csokonai stb) dalán kívül népdalokat, halotti és exameni énekeket tartalmaz; egy latin nyelvű versszövege is van.

Szabó T. Attila: *i. t.* 291 ill. 13.

102. *Gosztonyi kézirat*. Nógrádmegyei Múzeum. 2—r 101 lev.

Gyöngyösi István négy munkáját és Palocsay György *Nay modi*-ját őrizte meg.

Nagy Iván: *Gy. I. életrajza* IK. 1897. 428. — Badics Ferenc: *B. Palocsay György „Nay Modi“-ja*. IK. 1912. 2; U. a.: *Gy. I. ismert és ismeretlen költeményei*. ÉRT. XXII/4. 29; U. a.: *Gy. I. összes költ.* (RMKT.) I. (1914). 454, 458, 486 és II. (1921). 359.

103. *„Gúnyirat Apafi udvaráról“ kézirata*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Komáromy Andor, MTörtTár 1888. 273.

A kézirat (?) egyetlen énekét a közlő ismertette, de a kézirat lelőhelyét, alakját és terjedelmét elmulasztotta megjelölni.

Komáromy Andor: *Régi gúnyversek*. I. h.

104. **Gyallay—Pap daloskönyv*. EM. kt. 1811. sz. 16—r 39 lev.

A múlt század elején, hihetőleg 1806-ban, Pap György írta le ezt a legnagyobb részt alkalmi (névnap, búcsuzó stb) verset tartalmazó kis kéziratot. Legérdekesebb darabja *Rákóczi Ferenc bus Éneke*. (Győzhetetlen én köszáalom...). A kézirat a Benczédi Gyallay—Pap családnak 1903-ban az EM- lvt.-ába letétképen adott levelesládájából került a kézirtattárba.

Szabó T. Attila: *i. t.* 293 ill. 15.

105. *Gyöngyösi kolligátum toldaléka*. A gyöngyösi Szent-Frerec-rend kt. Régi jelzése: F. 120. — Egy versszövegét közölte Varjú Elemér, Etnographia 1915. 45.

A XVIII. század derekán összeírt gyűjteményes kötet egyik védőlapja egy népies és diákos latin-magyar nyelvű balázsjáró szöveget őrzött meg. Az éneknek több dunántúli változatát is ismerjük.

Varjú Elemér: *Balázs-járó 1650 tájáról*. I. h. 44.

Győr-szemerei Mészáros Péter-féle daloskönyv I. Komáromi énekeskönyv.

106. *Gyürky kódex*. Ismeretlen helyen van. — Két énekét közölte Thaly Kálmán: *alább i. h.* 410. és 412.

A „többnyire református egyházi és vallási énekeket meghalotti beszedekeket tartalmazó“ világi anyagából csak két 1711 körül keletkezett bujdosó éneket ismerünk. Megjegyzendő, hogy Tolnai Vilmos a kódex meglétét alapos indokokkal kétségbe vonja.

Thaly Kálmán: *Ir. és műv. tört. tan.* 411. — Tolnai Vilmos: *A kuruc balladák hitelességéről*. EPhK. 1914. 667.

107. *Halasi jegyzetköny (1740—1782)*. A halasi ref. főgimnázium könyvtárában. — Énekeit kiadta Thúry József IK. 1901. 68.

E XVIII. századbeli kézirat háztartásra és gazdálkodásra vonatkozó jegyzetei mellett 1745 és 1757-ből 12 verset tartalmaz. Közülök öt Thaly *Vit.-én.*-ben és Erdélyi János gyűjteményében változatban megvan, a többi Thury József közölte. Ezek közül az első különösen szép, népballada-szerű töredék.

Thúry József: *Magyar versek a XVIII. század első feléből*. I. h.

108. *Harasztosi Felvinczi Zsigmond kézírata*. Ismeretlen helyen van; valószínűleg elpusztult.

Rákosi Péter és Sámsondi Péter Kolozsvárt 1707 jun. 20.-án id. Harasztosi Felvinczy Zsigmond ingóságainak összeírása során egy „Erdélyországa Lengyelországba való menetelnek és ott forgott dolgoknak leírása“ c. kéziratot említ.

Thaly Kálmán, *Századok* 1894. 904.

109. **Hegedűs János gyűjteménye (1841)*. A nagyenyedi Bethlen kollégium kt. 259/b sz. 8—r 80 lev.

A csak részben beírt kéziratot kötet a század elején élt nevesebb költőink néhányának költeményeit tartalmazza.

110. **Henter verseskönyv (1782)*. EM. kt. 1724 sz. 8—r 56 lev.

Az énekeskönyvet 1782-ben írta össze „Deés városában“ Henter Antal br. 17 dala közül néhány korabeli érzelgős dal; több kezdetlegesebb darab a leírótól is származhatik.

Szabó T. Attila: *i. t.* 287 ill. 9.

111. *Herschmann versgyűjtemény*. SPF. kt. 1664 sz.

A XVIII. századi gyűjteménynek csak Csokonaitól származó anyagát említik.

Harsányi István és Gulyás József: *Adalékok* slb. IK. 1917. 76.

Holmi I. Rákosi Sámuel Holmija.

112. *Hódmezővásárhelyi kézirat*. Ismeretlen helyen van.

— Egy énekét közölte Szilágyi Sándor, *ÚjMagyMúz.* I. 182 — K. Pap Miklós: *Az 1735-iki zendülés tört.* Kolozsvár, 1866. 134.

Tartalmából a „*Péró veszedelme*“ (1735) c ének rövidebb változatát ismerjük.

Szilágyi Sándor I. h. — Thaly Kálmán: *Ad.* II. 431.

113. **Horváth András énekgyűjteménye (1808–1813)*. MTA. kt. Népkölt. 8—r IX. 181 sz.

Négy különálló füzetkéből s néhány egyleveles kéziratból áll. Anyagát legnagyobb részt magyar versszövegek teszik, de van néhány német verse is. Nagyon szép régies a *Rákóczi László éneke* (Thaly: *Vit. én.* 171, 175 és 179). Dalai közül egy a *Sárospataki dalok* között (82 l) is megvan.

114. **P. Horváth Ádám Magyar Árion-ának akadémiai kézírata (1814)*. MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 48 sz. 8—r 118 lev.

A fenti szám alatt található kézirat a Magyar Árionon kívül az Ötödfélszáz énekek töredékes kéziratát (21a—54b, 59a—b, 60a—b és 81a—86a) is magába foglalja. A kéziratot P. Horváth Ádám „*Petri Kereszturban 27a Xbris 1814*“ írta le Címlelője: *Magyor Arion / az az Muzsikai Hang-mértékre irott / Enekek / mellyek Nagyobbára egy hosszu szomoru Já / téknak Eneklő karjai, vagy khorussai / írta időnként, a' mint a' Tragoedianak folya / matja magával hozta és most közre bocsátja / Horváth Ádám m. p. /*. Az ajánlás (3a—b), terjedelmes előszó (5a—20a) és helyesíráshoz vonatkozó jegyzet (20b) után csak a 61a—80b, 85a—86b és 87a—118a lev. alkotja az énekeskönyvet, melyben mintegy 50 ének olvasható. A gyűjtemény különösen, mint népies irodalmunk forrásanyagát tartalmazó kézirat jelentős.

Bartalus István: *Magyar Orpheus* 7. — Szabolcsi Bence: *P. H. Á. Ötödfélszáz énekének töredékes kézírata*. IK. 1927. 99. — Bartha Dénes: *i. t.* 493.

115. *P. Horváth Ádám Magyar Árionának múzeumi kézírata (1814)*. MNM. kt. Oct. Hung. 587 sz. 8—r 84 lev.

Az akadémiai kézirat beosztásával és tartalmával teljesen megegyező a Nemzeti Múzeumban levő példány. Maga a kéz-

írás is ugyanúgy P. Horváth Ádámtól származik, mint az akadémiai példányé.

116. *P. Horváth Ádám Ötödfélszáz énekének akadémiai kézírata (1813). MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 46 sz. 8—r 172 lev. — Részleges, főként dallammegfejtéseket tartalmazó másolata az EM. kt. 1310 sz. I—II. köt. (1886). — A kiadott énekek írók és művek szerint való felsorolását l. Erdélyi Pál, Erd. Múz. 1908. 238. — Ezen kívül néhány énekét dallammal együtt kiadta Fabó Bertalan: *A magy. népd. zenei fejlődése*. Bp. 1909. 87, 122, 126, 131, 134 és 143 — Újabban még egy ének-szövegét dallammal kiadta Tolnai Vilmos, *Etnographia*. 1926. 163.

A gyűjtemény P. Horváth Ádám kézírásában az I-a lev.-en a következő címet viseli: *Ó- és Új mintegy Ötödfélszáz Enekek. ki magam' tsinálmánya, ki másé 8a 7br 1813. H A m pr.* A beiratlan I. b. lev. után a következő, Horváthra annyira jellemző sorok állanak: „az Ertelmes Magyaroknak a' kik az Itthonit szeretik és becsülni tudják ajálja a' szerző.“ A IIIa—IVb-n *Jelentés*, azután az *Enekek Rendje A. b. c. szerént* van. A gyűjtemény késői leíratási kora ellenére is irodalom- és zenetörténeti szempontból egyik legjelentősebb énekgyűjtemény; gazdag lelőhelye nemcsak a kuruckori és általában régebbi, de a XVIII. század végén kialakulóban levő magyar népies költészetnek is. Így ízléstörténeti szempontból is jelentős. A gyűjtemény első fele legnagyobb részt világi, a harmadik harmada főként egyházi énekek gyűjteménye.

Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 269.; U. a.: *Ad.* II. 395. — Révész Imre, *MagyProtEgyh.ésIsk.Figy.* 1876. 11. — Bartalus István: *Magyar Orpheus* 7. — Binder Jenő: *P. H. Á. énekgyűjteményének eddig ismerellen kézírata.* EPhK. 1903. 463. — Csiky János: *Régi magyar művészi zene.* MKSz. 1905. 132. — Erdélyi Pál: *Horváth Ádám gyűjteménye.* ErdMúz. 1908. 238. — Fabó Bertalan, I. h. — Szabolcsi Bence: *P. H. Á. Ötödfélszáz énekének töredékes kézírata.* IK. 1927. 99. — Szabó T. Attila: *i. t.* 293 ill. 15. — Mészöly Gedeon: *P. H. Á. énekeskönyve.* Szeged, 1930. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 141, 156, 158, 181 ill. 61, 76, 78, 81. — Bartha Dénes: *i. t.* 394.

117. *P. Horváth Ádám Ötödfélszáz énekének akadémiai kézirat-töredéke. MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 48 sz. 8—r 37 lev.

A Magyar Árion akadémiai kéziratába rendellenül bekötve található az Ötödfélszáz énekek egy töredékes, valószínűleg legrégibb kézírata. A kézirat-töredék a Magyar Árion kéziratának 21a—54b, 59a—b, 60a—b és 81a—86a lev.-éből tevődik össze.

Szabolcsi Bence: *P. H. Á. Ötödfélszáz énekének töredékes kézírata.* IK. 1927. 99. — Bartha Dénes: *i. t.* 393.

118. *P. Horváth Ádám Ötödfélszáz énekének brassói kézírata.* Brassói állami főreáliskola tulajdonában volt; ma lap-pang. 8—r 172 lev.

A kézirat P. Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekének* két akadémiai és egy múzeumi példánya mellett a harmadik, 1814-ből származó, az író sajátkezű másolata. Mindössze két-három éneke mutat lényeges eltérést az akadémia teljesebb példányától.

Binder Jenő: *P. Horváth Ádám énekgyűjteményének egy eddig ismeretlen kézírata.* EPHK. 1903. 463. — Bartha Dénes: *i. t.* 393.

119. *Hölischer József kódexe.* Az esztergomi városi könyvtárban 4—r 102 lev. Másolata a MNM. kt. Quart. Hung. 1258 sz. és MTA. kt. Régi és újabb írók 4—r 252/3 sz.¹⁾

A *Költemény régiségek* címet viselő kéziratot mindenféle költői és prózai darabokat tartalmaz a XVII. századból. Utolsó tulajdonosa Helischer (?) József volt; tőle került az esztergomi városi könyvtárba.

Erdélyi Pál: „*Költeményes régiségek*“. XVII. századi magyar kézirat. MKSZ. 1891. 45.; U. a.: *i. t.* 69. ill. 264.

120. *Hubay kódex.* Ismeretlen helyen van. — Énekeit közölte Thaly Kálmán, *Figyelő* 1877. 25. és *Ir. és műv. tört. tan.* 362.

A kódex Erdélyi János hagyatékából Gyulai Pál közvetítésével került Thalyhoz. Az 1670—1707 között írt kézirat leírója id. és ifj. Hubay János volt. Főképpen erdélyi főnemesek halála alkalmából írt halotti búcsuztatókat tartalmaz, de ezen kívül van egy „*Istenében reménylett szegény bujdosónak alázatos könyörgése*“ című darabja is. A kódex Thaly szerint az EM. kéziratárába került; ma azonban ott nem található.

Thaly Kálmán, I. h. 24. és *i. m.* 364. — Erdélyi Pál: *i. t.* 264 ill. 70.

121. *Illés Bálint kézírata.* Ismeretlen van. — Nehány énekét közölte a Vasárnapi Ujság 1864 és 1865 évf.

Az énekeskönyv prózai darabjai mellett 1522—1683 között írt *Canciones elegantissimae* és halotti versezetek vannak. A kézirat leírója részben Kutasi István (1683), részben id. Illyés Bálint (1712—1735 között) volt.

Barla Szabó Dávid, Vasárnapi Ujság I. h. — Erdélyi Pál: *i. t.* 264 ill. 70.

122. *Jankovich—Erdélyi daloskönyv.* Ismeretlen helyen van. 8—r. — Két énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. I.* 230 és 250.

¹⁾ Az utóbbi csak részleges másolat. Ugyanitt a 252 sz. alszámai alatt több ének másolata valószínűleg ugyanebből a H. J. kódexből való. Vö. még MKSZ. 1891. 46.

Az elejen csonka kódexet III. Károly uralkodása alatt, tehát 1740 előtt írták össze. Magyar, latin és tót énekeket tartalmaz. Egykor, egy bejegyzése tanúsága szerint, a Jankovich Miklós tulajdona volt; ő le is másoltatta, mert a Jankovich Nemzett Dalok Gyűjteménye-nek nagy része ebből a kódexből vétetett. Kódexünknek „*Katona Istvánról*“ c. énekét ismerjük.

Thaly Kálmán, I. h. és 247.

123. *Jankowich-féle kézirat*. Elveszett vagy lappang. — Egy énekének másolata MNM. kt. Quart. Hung. 236 sz.

A kézirat tartalmából csak a Thaly gyűjteményéből (*Vit. én. I. 31 és 154*) is ismert „Zöldítsétek egek hamar a mezőket . . .“ kezdetű énekét ismerjük. Jankowich Miklós ezt, mint állítólag 1648-ból származó énekét egy mindmáig ismeretlen kéziratból írta ki.

124. **Jankowich: Magyar énekek új gyűjteménye (1800)*. I—III. füzet. MNM. kt. Quart. Hung. 178 sz. 4—r 46 lev. — Egy énekszövegét kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én. II. 308*.

A gyűjtemény egy kötetben három füzetet foglal magába. Nehány ismert nevű XVIII. költőnk (Amadé, Vizkeleti József, Szirmay Antal) versei mellett, kozák tánc'nótát, németes rokokó-ízlést tükröztető szövegeket, zalai insurgents dalt, verbunk-szöveget, borospalackhoz intézett köszöntő verset, latinból fordított szöveget, felelgető énekét, „strasburgi tánc nótára“ való szöveget stb. tartalmaz. Egy éneke a székelyek 1788—89-iki vitézségéről, másik a „*Tiszántul való csikósnak a Dunántúl való magyarokkal vetélkedése*“ről (Pesten) szól. Az árva gerlice motívum is megtalálható egyik szövegében. Egy-egy énekének versfejéből semmitmondó női nevek (Julianna, Mária) tűnnek elő. Egyik énekének szerzőjét (Vizkeleti József) ugyancsak a versfő tartotta fenn.

Thaly Kálmán: *i. m.* 311. — Horváth János: *i. m.* 84 és 96.

125. **Jankowich Miklós gyűjteménye (1801 körül)*. MNM. kt. Quart. Hung. 174 sz. 4—r 74 lev. — Egy verses szövegét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II. 391*.

A Jankowich Miklóstól 1852-ben vásárlás útján jelenlegi helyére került gyűjtemény XVII—XVIII. századi költészetünknek valószínűleg különböző kéziratokból összeírt termékeit tartalmazza. Mintegy 60 versszövege között mindössze 2 latin szövegű és 3 latin-magyar nyelvkeveréses darab van. Valószínű, hogy Thaly innen adta ki a kétségtelenül innen származó „*Ku-*

ruc világ után' c. darabon kívül legalább még két versszövegét (L. *Vit. én.* I. 321 és II. 314). Nem lehet feltűnő az, hogy a kézirat tartalmilag rokonságban van csaknem minden általam ismert XVIII. sz. végén és a XIX. század fordulóban keletkezett énekeskönyvünkkel, sőt az ebből az időből származó kéziratokon nyugvó *Sárospataki dalok* anyagával is. A sárospataki kéziratokkal való rokonsága meg éppen egész közelinek tetszik. Kuruckorból származó és más régi anyagában természetesen elűt a XVIII. századvég rokokó-pasztorális jellegű költészetétől.

Thaly Kálmán: I. h. 392.

126. **Jankowich Miklós: Magyar Világi Énekek Gyűjteménye (1789)*. MNM. kt. Hung. Quart. 175 sz. 4—r 74 lev. — Négy verses szövegét kiadta Thaly Kálmán: *Ad.* I. 266, II. 423 és *Vit. én.* I. 303 és 326.

A kézirat öt jól elkülöníthető, sőt külön címlappal is ellátott füzetből (1—15, 16—30, 31—42, 43—62 és 63—71) áll. Az első füzet címlapján a következő sorok állanak „*Magyar / Világi Énekek, melyeket / egybe szedett és le irt Jan., / kovits Miklós Anno / 1789. / I. 6* (füzet)“. A többi füzetek a „*Magyar Énekek Gyűjteménye*“ címet viselik. A gyűjtemény tartalmát csak általánosságban lehet jellemeznünk: XVII—XVIII. századból származó régi magyaros énekeket, érzelgős-szenvelgő szerelmes verseket tartalmaz. Kuruckori darabjai is vannak. A leíró által jól kiemelt versfőkből néha ismert és ismeretlen nevek [Amadé, Vietorisz Laszló, Baran Juliana, Nemes János, Visi (!) Anna, Janotzi And(rás), Petheő Katicza, Ferenczi Antal, Bézerédi (!) Imre] illetőleg keresztnévek (Sámuel) vehetők ki. Sokszor a versfők értelmetlen szöveget (Tseptsani, Arkas) adnak. Egy esetben a versfő a tárgyra (Szomorú Gerlitzé) vonatkozik; egyik versét, a versfő szerint, valami „András tsinálta“. A kézirat¹⁾ három utolsó levele és közbül mintegy öt levél (a füzetek címlapjának) vers oldala beiratlan. Az első címlapon levő bejegyzés szerint kéziratunk a Jankowich Miklós II. gyűjteményéből vásároltatott 1852 január 21-én 1 1/2 pengőn.

Thaly Kálmán: *Ad.* I, 266, II, 431 és *Vit. én.* II. 305 és 327.

127. **Jankowich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye*. MNM. kt. Quart. Hung. 173 sz. I—X. köt. 4—r. I. köt. 46 lev., II. köt. 138 lev., III. köt. 198 lev., IV. köt. 110 lev., V. köt. 101

¹⁾ A kézirat anyaga részben megegyezik Jankowich Nemzeti Dalok Gyűjteménye (Quart. Hung. 173 sz.) VIII. kötetének énekanyagával.

lev., VI. köt. 52 lev., VII. köt. 31 lev., VIII. köt. 188 lev., IX. köt. 77 lev., X. köt. 44 lev. — Hét versét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én.* II. 85 (III.)¹⁾ és *Ad.* I. 255 (VII.), 235 (VII.), II. 259 (VIII.) és 296 (VII.).

A terjedelmes versgyűjtemény I. kötete a Szencsey daloskönyv jelenlegi alakjánál teljesebb másolatát, a II. a Mátray kódex, a III. a sárospataki Dávidné soltári másolatát őrizte meg. Horváth János szerint a kötetek anyagában kevés a népi dal, túlnyomó nagy része a régi magyaros énekeket képviseli. E megállapítás annyira igaz, hogy a kötetekben tisztán népi eredetű darabot alig lehet felfedezni. Mivel I—II. kötet tartalmát az eredeti kéziratoknál jelzem, röviden csak a többi kötetet kell jellemeznem. A *IV. kötet* versszerzői közül a versfők Amadé és Faludi névével ismertetnek meg bennünket; talán az Eszterházi Pál gr., Bagossi, Váji, Anai Luis, Bata El(ek) versfők is költők nevét rejtik; ellenben Antal Rosalia, Csóka, Jutka és Jona Anna a kedves neve lehet. A kötet ismertebb darabjai a következők: *Mit búsulsz kenyeres, A szerencse tündér kerekén, Van egy híres nevezetes vá-vá-város, Gyászos életemet szánom keservesen, Világ haszontalanság, Boldogtalan sorsa siralmas életemnek, Mantovai legények, Ha gyönyörűségesen él valaki frissen, Vidám kedvem hová lettél, Ne járj hozzám szivem éjjel, Mely kínos a szivnek titkon élni, Fennyen tartod az orrodát . . . stb.* Van egy „*Cigány requiem*“-je is. E kötetben 100 versszöveg van. — Az *V. kötet* 96 versszövege között vannak Faludi, Ányos és P. Horváth Ádámtól származó versek. Itt a következő énekeket említettem meg: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek, Régi napok, régi napok (Erdélyország más országok . . .), Siralmas életem szánom keservesen . . . , Sok búkat árasztott, Egek miért sértetek, Kellemetes kikelet, Keserűség életemet, Mely bolondság titkon szeretni, Rákosnál a pesti vásárkor stb.* — A *VI. kötet* 48 éneket foglal magába; ezek közül legérdekesebb a „*Hol vagy te már nyalka kuruc*“ változata. — A *VII. kötet* 25 vers nagyobb részt latin, kisebb részében magyar nyelvű istenes ének. Egyetlen érdekes világi éneke a „*Hol vagy te most nyalka kuruc*“ kezdetű. — A *VIII. kötet*²⁾ terjedelmesebb az előbbieknél. A szövegek között több Amadé

¹⁾ A kötet száma.

²⁾ A gyűjtemény e kötetének anyaga részben megvan *Jankowich Magyar Világi Énekek Gyűjteményében* (Quart. Hung. 175 sz.) is.

ének van. A versfőkből kivehető nevek (Bezerédi Imre, Ferentsi Antal, Petheő Katicza, Szplényi Borssi, Visi (!) Anna, Nemes János, Farkas Sámuel, T. Barbala Figy (!), Nagy, Vietoris László, Baran Julianna, Tsaptsani, Anna Gyeghli, Karoli, Alassza (!), Tali, és Julianna) közül az értelmesek nehánya a szerző nevét őrizhet. Egyik énekét, a versfő szerint, „Jánosi András tsinálta“ (Vö. Thaly: *Vit. én.* I. 263); az utána következő ének versfői [(An)drás tsinálta] valószínűleg ugyanarra a névre egészíthetők ki. Érdekesebb darabjai a következők: *Rákóczi László éneke* (Uo. 171). Bokros búm habjai (Uo. II. 86), Boldogtalan fejem (Uo. 259), Parnaszszus hegyin mulató (Uo. I. 228), Szörnyű nagy romlásra (*Kádár István éneke*. Uo. 161.), Vajon kinek panaszoljam szívemnek fájdalmát, Bujdosik szegény árva legény (Uo. I. 22), Ekés madár be el hagyál, Megbolondul a világ (Uo. 270), Jaj gyászba borult árva ország (*Péror veszedelme*. Thaly: *Ad.* II. 423). Búban én életem, siralomban habzik, Jó napot vitézek ide hallgassatok, Ideje bujdosásimnak (*Vit. én.* I. 263), Mint gerlice madár, ki társától elvál (*Árva gerlice* 10 vszk.)¹⁾ Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék, *Kánai menyegző* (15 vszk), *Vén leány éneke*, Vesszen el a világ, Gyere pajtás katonának, Bezzeg van Bács vármegyében, A barátok az utcában, Most izentek Komáromból, Siralmas életem szánom keservesen (Hogy asszonnyá lettem), Csak bolondság titkon szenvedni, *Tücsök házasság*, *Cigány ének* stb. Van e kötetben karácsonyi ének is. — A IX. kötet 59 versszövege között is van néhány Amadé vers. Többi verse jelentéktelenebb. Egyetlen verse (Gyászbaborult gondolatim szűnjetek) tartozik az ismertebb darabok közé. Egyik versének versfőjéből a Somogyi név, egy másikéből a kedves (?) neve (Neogradi Sofia aszoninak irám) olvasható ki. — Az utolsó (X.) kötetnek mintegy 30 éneke van. A kötet Erdélyi Pál megjegyzése szerint hiányos másolata a Jankowich Miklós gyűjteménye (1801 körül) néven ismertetett gyűjteménynek (Quart. Hung. 174 sz.). Talán e kötet néhány versszerzőjének nevét őrizték meg a versfők (Josef Luprik, Sándor Tóth, Faludi, Sárközi I., P. Horváth Ádám). A kötetből kiemelendőnek tartom a következő énekeket: Oh én szegény Belgrád vára (P. Horváth Ádám), Nem nyughatom csak bujdosom (Ua.), Nehéz tudni célját végét, Minapában Debrecenből Bécs felé

¹⁾ A következő 15 vszkos költemény *Szomorú Gerlitze* versfővel őrzi az árva gerlice motívumot.

utaztam, Halni megyek, oh ne legyenek, A viola akkor nyílik, *Árva gerlice*, Gyászos szívem jaj mint kesereg stb. — A nagyon értékes kéziratnak mindössze kuruckori anyagát használta fel Thaly Kálmán, a XIX. századforduló énekei mindaddig ismeretlenek voltak. Mivel az énekeskönyv Nemzeti Dalok Gyűjteményének készült, egész anyaga tükrözi a kor felfogását: mit tartott e kor, a századforduló, nemzeti énekeknek? A gyűjteménynek tehát ízléstörténeli fontossága kétségen felül áll, bár még nem tisztázódott az a kérdés, hogy a Jankowich Miklós-féle gyűjteményeket milyen mértékben lehet megbízható forrásoknak tekintenünk.

Thaly Kálmán, *i. h.* — Horváth János: *i. m.* 398.

128. **Jankowich Miklós pasquilus-gyűjteménye*. MNM. kt. Fol. Hung. 129. 2—r I. köt. 80 lev., II. köt. 89 lev., III. köt. 36 lev.

A három kötetből álló gyűjtemény természetesen nagyon különböző gúnyos és tréfás tartalmi szövegeket foglal magába. Az I. kötetből a II. József-re és udvarára vonatkozó versek az érdekesebbek. A II. kötet kiemelendő darabjai a napoleoni hádjáráttal és az ezzel összefüggő insurrectióval kapcsolatos gúnyénekek. Van egy román nyelvű Hora-ének is benne, aztán egy „*Értekezés a cigányokról*” és „*Az Rosnai torony memoriálisa*.” A III. kötet legérdekesebb darabja Szász János alias Czabanus, szebeni királybíró pasquilusa és egy tréfás cigány-oklevél (Nos Jeskiri Farahó de Szuszkere . . .) A kéziratot román nyelvű darabjáért és szebeni vonatkozásáért részben erdélyi származásának kell tartanom.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 421. — Baros Gyula: *Radványi verseskönyvek*. IK. 1904. 92.

129. **Jankowich Miklós gyűjteménye*. MNM. kt. Oct. Hung. 73 sz. 8—r 214 lev.

A versgyűjtemény mintegy 40 különálló darabból és különböző korból származó kézirat összefűzése révén keletkezett. A versanyagot legnagyobb részt magyar nyelvű énekek teszik, de van benne latin, német, sőt olasz és francia ének is. E körülmény alapján a gyűjteményt alkotó kéziratok keletkezési korát a XVIII. század második feléről és a XIX. század fordulóra tennek még akkor is, ha a kézírások és a helyesírás nem mutatnák e korszak jellegzetes vonásait. A kézirat gyűjtemény igazán egyes tartalmú darabokból áll; vallásos énekek mellett gúnyver-

sek (*Bánffy F. gúnyverse*), köszöntő versek, búcsúénekek váltják egymást szerelmi énekekkel. A szerelmi énekek a kor mitológiai vonatkozásokkal telt énekei; némelyik (pl. *Pásztor keserége*) a pásztorális énekek közé tartozik. Ilyen környezetből nem hiányozhatnak Faludi bölcselő és pásztorális énekei (Fortuna szerkerén, Fillis), sőt Kisfaludy Sándor *Himfy szerelmeiből* kifrútt részek (56–57) sem. Viszont *Brandenburgi Katalin éneke* (Thaly: *Vit. én.* I. 127) és a „Boldogtalan sorsa siralmas életemnek...” kezdetű (U. o. 349) már sokkal előbbi korra, a XVIII. illetve XVII. század elejére utal. Az énekek közül több (Mely kínos a szívnek titkon égni..., Amott a csendes völgy ölében..., Szemeimből árvíz módra...) a korabeli gyűjteményeknek csaknem mindenikében megvan; egy éneke (Ki mit szeret, ha nem szép is...) dallamával együtt megmaradt. Vannak II. József korára utaló versei (II. József halála napjára) is. A legrégebb énekeskönyvektől nyomon kísérhető árva gerlice motívum itt is megvan egy 6 szakos versben. A gyűjteménynek mintegy 15 levele beiratlan maradt.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 151 ill. 71.

130. **Jánosi énekeskönyv (1768)*. EM. kt. 3587 sz. 8—r 51 lev.¹⁾

A Gregorius Jánosi de Firtos Warollya által Anno 1768 befejezett énekeskönyv egészében zsoltárokat és egyéb egyházi énekeket tartalmaz. A hátsó táblára ragasztott rongált lapon azonban egy felelgető ének (Virágok királya Perseus en vagyok...) töredéke olvasható. Az ének alatt 1767-es évszám áll.

Szabó T. Attila: *i. t.* 297 ill. 19.

131. **Jánosi János és Sándor kézírata*. KUK. kt. 1182 sz. 16—r 56 lev.

A kéziratba egy ismeretlen kéz 1755 körül husvéti, pünkösti és más köszöntőverseket másolt le. Nevét egy később (1795) tett bejegyzés íróiról kapta.

132. **Jánosi Sándor énekeskönyve*. KUK. kt. 1058 sz. 8—r 128 lev. és néhány külön beletett lap. — Négy énekét kiadta Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1903. 496.

A múlt század első felében összeírt kéziratban a sok lakodalmi és köszöntővers mellett figyelemreméltó kuruckori és XVIII. századi népies anyag is van. Ezeknek egy része nyom-

¹⁾ A kézirat 1—30 lev.-e hiányzik.

tatott gyűjteményekben (Bartalus, Thaly, Erdélyi) levő dalok változatai, vannak azonban benne ismeretlen darabok is. Anyagából megemlítendő még az a néhány műköltőinktől (Amadé, Ányos, Csokonai) származó vers is, melyek kéziratos énekeskönyveinknek szinte állandó elemét képezik.

Kanyaró Ferenc, I. h.

135. *Jót kívánó Ének kézirata. KUK. kt. 1359 sz. Fél 2—r 1 lev.

Egy XVIII. század végéről származó kézirat kolligátum egyik levelének recto oldala őriz egy ilyen című éneket.

136. **József István világi énekeskönyve*. KUK. kt. 1128 sz. 8—r 10 lev.

Egy két darabból álló kézirat kolligátum általam I-gyel jelzett darabja 1827-ben összeírt diák-, népies és műdalokat tartalmaz.

137. *Kabothy István jegyzőkönyve*. MTA. történelmi bizottságának tulajdonában.¹⁾ — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. I. 1.*

Az 1669—70-ben összeírt jegyzőkönyv Dobay András sáros vármegyei jegyző és követ íródeákjának Kabothy Istvánnak munkája. Négy, közvetlenül a kuruckort megelőző időből származó, politikai vonatkozású éneket is tartalmaz.

Thaly Kálmán: *Ismeretlen históriás énekek XVI—XVII-ik századból*. Századok 1871. 491.; U. a.: *Fennebb i. m. 3.*

138. *Kaprinay-gyűjtemény*. BEK. kt. (Kjn.). — Két énekét kiadta Alszeghy Zsolt, EPHK. 1908. 480.

A gyűjteménynek csak két diákénekét ismerjük; nem tudni, hogy nincs-e más ének anyaga is.

Alszeghy Zsolt.: *Régi magyar diákének 1757-ből*. I. h.

139. *Karap Sándor kézirata (1812)*. A debreceni Csokonai-kör kt. 181 sz.

Csak címszerű felsorolásban említik.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 152 ill. 72.

140. *Karasz Márta virágénekének kézirata*. SPF. kt. (Kjn.) Közölte Harsányi István, IK. 1925. 92.

Bornemissza Péter Prédikációinak éppen abba a kötetébe jegyezté be valaki egy XVII. századi virágéneket, amelyben a reformátor a virágénekekről elítélőleg szól.

Harsányi István: *Ismeretlen virágének a XVII. századból*. I. h.

¹⁾ Thaly helymegjelölése szerint; ma talán a MTA. kt.-ban.

141. *Kazay János kódexe*. Sárközy József (Kömlőd, Komárom vm.) birtokában volt; ma lappang. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én. I. 110.*

A bőrkötésű énekes- és imádságoskönyvet a XVII. század második felében Kazay János írta össze. Ismertetője szerint telve van „szebbnél szebb régi énekekkel és imákkal.“ E kéziratot Thaly talán későbbi forrásközléseiben felhasználta. A *Bethlen G. hálaadó éneke* (*Vit. én. I. 117*) e kéziratból való.

Thaly Kálmán, *ProtEgyhátskLap. 1862. 49 sz.* — Erdélyi Pál: *i. t. 265 ill. 70.*

142. **Kádár énekeskönyv*. EM. kt. beosztatlan anyagában. 16—r 84 lev. — Másolata Csúry Bálint (Debrecen) tulajdonában.

A XVII. század közepéről való, csonka énekeskönyv 1922-ben került vásárlás útján az EM. kt.-ba Kádár József, ny. polgáriskolai igazgatótól (Dés). Batizi András, Péczeli Király Imre, Balassa Bálint és Rimay János énekein kívül zsoltárfordításokat, János Jelenéseinek parafrázisát egy bibliai epikus éneket és egy szerelmi éneket tartalmaz. Többi énekei egyházi, illetőleg vallásos énekek.

Szabó T. Attila: *i. t. 284 ill. 6.*

143. *Kájoni-kódex*. A kolozsvári ferencrendi zárda tulajdonában.¹⁾ 4—r 211 lev. — Énekeit közölte Seprődi János, IK. 1909. 228 és 385.

A kódex összeírója Kájoni János, a XVII. századi erdélyi *Cantionale Catholicum* szerkesztője. Kéziratunk 26 énekével irodalom és zenetörténelmi szempontból foglalkozott Seprődi Jánosmegállapítva az énekek értékét és változatait is. Ujabban a kódexet *Seregély-Kájoni* névvel is illetik, mert — Domokos Pál Péter szerint — az énekeskönyv régebbi részét Seregély Mátyás írta össze még 1639 körül. Énekei a magyar népdallamok közül sokat megőriztek; szövegtörténelmi szempontból is érdekesek adalékai; egyik latin énekének több magyar népi változata (*Kánai mennyegző*) ismeretes.

Seprődi János: *A Kájoni-kódex dallamai*. AkadÉrt. 1909. 61; U. a. *A Kájoni-kódex irodalom- és zenetörténelmi adalékai*. IK. 1909. 129, 282 és 385.; U. a.: *A m. népdal zenei fejlődése*. ErdMúz. 1908. 316. — Domokos Pál Péter: *Csiki énekeskönyvek* (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. Sepsiszentgyörgy, 1929. 102.)

¹⁾ Ismertetői lelőhelyét nem határozták meg. Szabolcsi Bence útmutatása (Pesti Napló 1925. XII. 25. 55) nyomán jelzem jelenlegi lelőhelyét.

144. *Kájoni latin-magyar versgyűjteménye.* A csiksomlyai Szent-Ferenc-rendi kolostor kv. 2—r 523 lev. — Nehány ének-szövegét és egy lev.-nek hasonmását kiadta Jénáki Ferenc: *i. m.* 42 kk.

A terjedelmes gyűjtemény legnagyobb részt latin és magyar himnuszokból áll, de vannak benne Felvinczi Györgytől, Nyéki Vörös Mátyástól, Fenesi Mihálytól és magától Kájoni Jánostól származó verses illetőleg prózai darabok is. Ismertetői szerint főképen a katolikus egyházi énekköltés szempontjából fontos mű; Kájoni János kezeírásában maradt fenn.

Rupp Kornél: *Adalékok Kájoni J. életéhez.* MKSz 1896. 66. — Seprődi: *i. t.* IK. 1909. 144. — Jénáki Ferenc: *i. m.* 41.

145. *Károlyi kézirat.* A gr. Károlyi levéltárban.¹⁾ — Személyesen kiadta Thaly Kálmán, Figyelő 1877. III. 127.

Egy Károlyi Sándor gr.-ról (mh. 1843 szőlő 140 alexandrinus versszakból álló halotti búcsuztatót tartalmaz.

Thaly Kálmán: *Adalékok a Thököly- és Rákóczi kor ir. tört.-hez.* I. h.

146. *Kecskeméti kézirat.* Kecskemét város levéltárában. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad.* II. 256.

Hornyik János Kecskemét városa levéltárában levő egykorú feljegyzés után másolta le és közölte Thalyval „*Bezerédy búcsúzója*“-nak szövegét.

Thaly Kálmán: *i. m.* 258.

147. *Kecskeméti Sámuel kézírata.* MNM. kt Fol. Hung. ? sz. 4—r 110 (?) lev.²⁾ — Verses anyagának kis részét kiadta Papp József, Ethnographia 1903. 352.

A múlt század elelén másolt kézirat vegyes, néprajzi szempontból érdekes tartalmú. A kézirat összeírója Kecskeméti Sámuel, valószínűleg rektor, állandóan Gömör vármegyében élt. A kéziratban népies iskolai „komédiák“, lakodalmi és köszöntő versek mellett a Gergely napi versek figyelemreméltóak.

Papp József: *Régi Gergely-napi játékok.* — I. h. 346.

148. **Kedves illatokkal bővelkedő Virágos kert.* MNN. kt. Oct. Hung. 517 sz. 8—r 286 lev.

A XVIII. század utolsó évtizedében, 1790—94 között összeírt kéziratot ismertetője, mint a „hétköznapi irodalom“ egyik ér-

¹⁾ Thaly (I. h.) nem jelzi, hogy a levéltárat hol őrzik; talán a Budapestben őrzött gr. Károlyi levéltárról van szó.

²⁾ A hiányos jelzettel idézett kézíratra nem sikerült ráakadnom a MNM. kt.-ban.

dekes, példáját említi, bár különféle latin és magyar alkalmi versei, népi hagyományai, pasquilusai, anogrammainak kevés költői érték tulajdonítható. A kézirat csak részben verses tartalmú.

Erdélyi Pál: *A „Virágos kert“ c. kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában.* MKSz. 1890. 92.

149. *Kelemen Imre kódexe.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmád: *Ad. II. 53.*

Thaly Kálmán kuruckori ének (*De proelio hungarorum apud Koronczo*) lelőhelyétül egy, a Kelemen Imre tulajdonában levő „régí könyv“-et jelöl meg; e kézirat (?) e versen kívül még a „*Recrudescunt . . .*“ kiáltvány egykorú magyar példányát is tartalmazta.

Thaly Kálmán: *i. m.* 56.

150. *Kemenesalji Kardoss kézirat.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II. 184.*

Állítólag Szikszay Lajos útján „egy Kemenes-allyi Kardoss nevű öreg nemesnél levő mult századi följegyzésről lemásolván, Pápáról küldték be“ Thaly Kálmánnak. A kézirat „*Bezerédi nótája*“ éppen a forrás ismeretlensége folytán egyike vitás hitelességű kuruc énekeknek.

Thaly Kálmán: *i. m.* 188.

151. **Kemény János emlékezetének kézírata.* MNM. kt. Quart. Hung. 110 sz. 4—r 84 lev.

Gyöngyösi István *Kemény János*-nak XVIII. század második feléből származó másolata.

Badics Ferenc: *Gy. I. összes költeményei* (RMKT.) II. 363.

152. *Kemény József kézíratai.* Ismeretlen helyen vannak. — Három énekét kiadott belőle Thaly Kálmán: *Ad. I. 4, 6 és 37; U. a. Vit. én. II. 399.*

A részben gyanús kéziratok állítólag Szeőke Ambrus, „székely poéta“ (1662) énekét, Kemény János indulójának két változatát és Zöld Marci nótájának változatát tartalmazták.

Thaly Kálmán, I. h.

KET SZEP UJ VILAGI ENEKEK I. Fiátfalvi verseskönyv-töredék.

153. *Kékkői kódex.* Ismeretlen helyen van. — Másolata a MNM.-ban.¹⁾

¹⁾ A hiányos jelzettel idézett kéziratra a MNM. kt.-ban nem sikerült ráakadnom.

A két Balassa Bálint (I. és II.) verseit foglalta magába. Az eredeti kézirat lappang vagy véglegesen elveszett.

Dézsi Lajos: *Balassa B. minden munkái* I: CXVIII.

154. *Késmárki toldalék*. Késmárki ev. lyceum-könyvtára 40 sz. — Másolata a MTA. könyvtárában. — Egy énekét kiadta Pekár Károly, A bpesti VII. ker. külső állami főgimn. 1904/5. évi értesítője 3 és klny.-ban (1905), majd Dézsi Lajos, RMKT. VIII. 36.

A kézirat kései XVII. vagy XVIII. századi másolatban Tinódi 1554. évi Chronikája mellé kötve maradt fenn. Nagybáncai¹⁾ Mátyás Hunyadi Jánosról való historiáját (1565) és a Nikolsburgi névtelennek a kenyérmezei diadalról írott historiás énekét (1568) őrizte meg.

Pekár Károly: *Historiás ének a kenyérmezei viadalról*. I. h. — Dézsi Lajos, I. h. 36 és 454.

155. **Kismárjai György énekeskönyve*. EM. kt. beosztatlan anyagában. 8—r 87 lev. — Másolata Csúry Bálint (Debrecen) tulajdonában.

Magát a kéziratot a XVIII. század 30—40-es évei előtt írhatták össze, tartalmát azonban részben XVII. század elejéről származó énekek (zsoltárfordítások, ószövetségi történetek, halotti búcsuztatók, politikai vagy szociális vonatkozású versszövegek, szerelmes énekek illetőleg párbeszéddek stb.) teszik. Az énekeskönyvet talán az a Kismárjai György, abrudbányai ref. lelkész írta le, akinek latin-görög nyelvű bejegyzése a 37a lev.-en olvasható.

Szabó T. Attila: *i. t.* 288 ill. 10.

156. *Kismartoni Eszterházy kézirat*. Az Eszterházyak kismártoni hercegi levéltárában.

Gyöngyösi István „*Palinodia*”-jának 1681. évi kézírata.

Badics Ferenc: *Gy. I. összes költeményei* (RMKT.) II. 412.

157. *Kocsi Cs. István kézírata (1721—22)*. SPF. kt. 403 sz. 4—r 396 lev. — Egy-egy énekét kiadta Harsányi István, Spataki RefLapok 1912. 236 és IK. 1915. 113.

A gályarab Kocsi Csergő Bálint fia, István írta össze ezt a nagyrészt latin nyelvű szövegeket tartalmazó kéziratot. Magyar verses szövegei közül kettőt újabban kiadtak.

¹⁾ A szokottabb *Nagybánkai* alak helyett egy korábbi fejtegetésem (*Egy XVI. századi énekszerzőnk nevééről*. It. 1934. 131 kk.) alapján használok a nevet ilyen alakban.

Harsányi István: *Kocsi Csergő Istvánról s a gályarabok számos eddig ismeretlen levelét tartalmazó kéziratáról*. SpatakiRefLapok 1911. 80, 90 és 98; U. a.: *Cantus ad Honestam Animi Recreationem*. ÍK. 19 5. 113.

158. *Koháry kézirat*. A Koháry-ház szentantali levéltárában. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II. 441.*

Egyetlen latin énekét a „*Kuruczok éneke Magyarország Védasszonyához*“ (1703—1711) címűt ismerjük.

Thaly Kálmán: *i. m. II. 442.*

159. **Koháry verseskönyv*. MNM. kt. Quart. Hung. 981 sz. 4—r 28 lev. kézirat és 31 lev. nyomtatvány. — Egy verszövegét kiadta Thaly Kálmán *Ad. II. 403.*

A kézírásos és nyomtatott rész „*Sokféle keresztrel elkese-redett embernek — Koháry Istvánnak — kikoholt verseit*“ tartalmazza. Címlapján (1a) a „*Fragments Operis Kohárini Impressi: Fűzfa Versek*“ felirat áll. A gyűjtemény Koháry istenes énekeinek jegyzéke (2b) egészíti ki.

Thaly Kálmán: *i. m. II. 406.*

160. **Kolozsvári todalék*. Kolozsvári ref. koll. könyvtára RMK. 182 sz. 8—r 4 lev.

Kismarjai Veszelin Pálnak a kolozsvári ref. kollégiumban meglevő *Kegyves és istenes beszélgetések* (Debrecen, 1633) c. példányához elől 4 levélnyi, a XVII. században beírt todalék van kötve, melyre egy Ovidius után készült Akteonról való, 34 versszakos szép historiát (Boldognak halála előtt ne mondasék . . .) írt le a todalék másolója. A széphistoria közzétételét felfedezőjétől, Herepei Jánostól várjuk.

161. **Kolozsvári unitárius kolligátum*. KUK. kt. 1255 sz. 4—r 12 db.-ból álló kolligátum.

A különböző nagyságú kézirat-darabokat a XVIII. század végén és a XIX. század elején írták össze; a különálló darabok újabb kötés révén kerültek együvé. Az első darabok Hóra és Kloskára vonatkozó gúnyverseket tartalmaznak, tehát 1784—90 között keletkezettek; a második Csokonai *Istenek osztzkodásá'*-t őrizte meg. A többi darabok lakodalmi és üdvözlőverseket, XIX. század eleji mű és népies dalokat foglalnak magukba. A 8. számú Gyöngyösi János elől csonka fordítás gyűjteménye.

162. **Komáromi énekeskönyv*. MNM. kt. Oct. Hung. 483 sz. 92 lev. — Énekeit kiadta Szekeres Mihály, Spataki Füzetek 1863, 844., Thaly Kálmán: *Ad. I, 54 (?)*, 259, 275 és 287, meg Erdélyi Pál, EPhK. 1899. 329 és 421.

Az énekeskönyvet — Thaly és Erdélyi szerint — egy ismeretlen dunántúli (sokoróalji?) mészáros írta össze a XVII. század végén és a XVIII. század elején. Előbb Thaly használta fel akkori tulajdonosa Szekeres Mihály szivességéből, majd rövid lappangása után Erdélyi Pál ismertette részletesen, tisztázva az énekeskönyvvvel kapcsolatban felmerülő kérdéseket. A kódex 42 világi, főleg szerelmi költeményt őrzött meg a XVII. századból, pontosabban 1613—1701 közötti időszakból. Énekszerzői közül az ismert Balassa és Rimay nevén kívül addig ismeretlen költők (Kőrösi István, Óri Pintér Gergely, Geszti István) nevét is megőrizte. Verses szövegei mellett népies gyógyító szerek és eljárásai módokra vonatkozó prózai szövegeket is tartalmaz. Utolsó 20 levele legnagyobb részt csonkult; a csonka leveleket a „helyreállítás“ alkalmával fehér lapokkal egészítették ki. A kézirat Majlát Gézától vásárlás útján került jelenlegi helyére.

Szekeres Mihály, Győri Közlöny 1864. 92—96 sz.; U. a.: *Ének a XVII. századból*. SpafakiFüz. 1865. 843. — Thaly Kálmán: *i. m.* 57, 261, 280 és 296. — Erdélyi Pál: *i. m.* 70 és *i. h.* 280, 296 — Havas Adolf: *Glossák a Komáromi énekeskönyvhöz*. EPhK. 1900. 199.

163. *Kovács András énekeskönyve (1767). MNM. kt. Oct. Hung 534 sz. 8—r 90 lev.

A kézirat tartalmát a következő címlapon levő sorokból megállapíthatjuk: *Uri szent Vatsorához való / készület, melyben vagyon / Egy szegény bönös Lélek(nek) bűnein va(l)o / szomorúsága, keserősége, és ret / tegése, 's a Jézusnak Ő hozzá nyújtott / vigasztalásán való nagy öröme / Verseken foglalva két szép Éne / kekkel együtt. / Iratott az 1767-dik esztendőben / Karátson Havának 5-dik napján./* Alatta: 1777. A kézirat halotti énekei közül 15 magyar és 2 latin szövegűnek a koottázása is megvan. A halotti énekeken kívül karácsonyi ének is található benne, sőt utolsó előtti levelén egy „érzékeny“ dala (Midőn szerelődjét várja Fillis . . .) is van. A kéziratnak mintegy 51 (36 b—59 b; 61 b—89 b és 90) levele beiratlan; néhány levelén idegen kéz írása is felfedezhető. Keletkezési idejét 1767-re kell tennünk, mert 1773-ban már „renovátus“-nak említik (2 a). Nem lehet tehát a kéziratot 1777-ben keltezni, mint első ismertetője tette.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 140. ill. 60. — Bartha Dénes: *i. m.* 140 ill. 60.

164. *Kovács Ferenc énekeskönyve. MTA. kt. Régi és újabb írók 8—r 62 sz. Rongált, kemény papirkötésben 8—r —

Egy énekét kottájával kiadta Szabolcsi Bence (Pesti Napló 1925 dec. 25. 55 l.). — U. a., Zenei Szemle 1929, 154, 159 ill. 74, 79.

A XVIII. század-végi gyűjtemény első része (4–b 22 b) 40 egynehány, főként vallásos éneket tartalmaz; ezután következnek a *Világi Különbféle-különbféle Nóták és Versek*. E versek egy része a napoleoni mozgalmakkal kapcsolatos hazafias vers, más része temelési és halottas ének; néhány népi vonást eláruló szövege a népdal iránti érdeklődés felébredésének XVIII. század végi jele. Megvan benne a „Cserebogár, sárga cserebogár . . .” talán legrégebb változata és az árva gerlice latin-magyar szövege. A 14 vszkos „Mint sír a fejez hattyu Meander vize partján . . .” kezdetű éneke a haláltánc-énekek késői sarjának tetszik. Egy „tót”, „oláh” és magyar verbungján kívül a „Belgrád megvételésnek Nótája 1788” is olvasható. Mintegy 50 éneke kottás lejegyzésben maradt fenn. A gyűjtemény első tulajdonosa Kovács Ferenc (1772?) a második Pauli Simon vagy talán Simon Pál (1801) volt.

Szabolcsi Bence, Pesti Napló i. h.; U. a.: KZ. 147, 154, 159 ill. 67, 74, 79. — Bartha Dénes: *i. m.* 283.

165. **Kovács József énekeskönyve*. MTA. kt. Régi és újabb írók 8–r 61 sz. Kis 8–r 33 lev.

A XVIII. század végéről származó kézirat tartalmát kizárólag halotti énekek teszik. A részben dallamokat is tartalmazó kézirat valami kántor alkalomszerű, futólagos munkája lehet. A kéziratnak nincsen különösebb jelentősége.

Szabolcsi Bence: KZ. 147, 152 ill. 67, 72. — Bartha Dénes: *i. f.* 390.

166. **Kőrispataki István énekeskönyve*. MNM. kt. Oct. Hung. 702 sz. 8–r 118 lev.

A kézirat két nagyobb részre oszlik. Elöl csonkán az V. zsoltárral kezdődik és az 1a–88a levelen zsoltárokat tartalmaz, bár a 90b–92a-n levő zsoltárszövegekkel együtt sem foglalja magába a 150 zsoltárt. A kézirat második fele (93a 109a) halotti és más „igen szép” istenes énekeket foglal magába. A két rész között egy *Cantio Nuptialis* (Jámbor házások meghallgassatok . . . 88b–90a) és egy másik *Cantio* (Segétségül hívjuk a menybéli szent . . . 92) szövege is fennmaradt. Az énekeskönyv hátsó részét (109b–112a) két ima és az énekek betűsoros mutatója foglalja el. Hátul csonka prózai szöveggel végződik az énekeskönyv, melynek tulajdonosai közül Stephanus Kőrispataki (Anno 1685) és Kovács Mózes (1850) nevét ismer-

jük. Az első bejegyzés évszáma a leírás idejének *ad quem* időpontja: valószínű azonban, hogy a kézirat a század közepe felé keletkezett és a Kőrispataki bejegyzése csak a későbbi tulajdonostól és nem a leírótól származik.

167. *Körmendi kódex. MTA. kt. Magy. Cod. 4—r 34 sz. 4—r 105 lev. — Adalékokat közölt belőle Kálmán Farkas, Prot-EgyháskFigyelő 1882. 469 és 1883. 251 és Dézsi Lajos, IK. 1928. 229.

A verseskönyvet Baksai (Baxai) Textor (Takács) György, körmendi iskolamester írta össze 1684 évben. Néhány ének szerzőségét összeírójának tulajdoníthatjuk. A versek legnagyobb része vallásos illetőleg egyházi ének szöveg, amolyan iskola mesternek szükséges husvéti, karácsonyi és halotti versezet. Ezen kívül egy Gyöngyösi verset (*Palinodia*) és prózai szöveget tartalmaz. A Kálmán Farkas által Dráva—Hidvégen, Szűcs János ref. lelkész könyvtárában felfedezett kézirat vétel útján került mai helyére.

Kálmán Farkas, I. h. 1882. 466. — Erdélyi Pál: *i. t.* 265 ill. 71. — Mészöly Gedeon: *Kegyed*. Magyar Nyelv 1920. 149. — Dézsi Lajos: *A Körmendi kódex*. I. h. 225. — Badics Ferenc: *Gy. I. összes költeményei* (RMKT.) II. 414.

168. *Körmöczi János verseskönyve*. Ismeretlen helyen van. — Egy versszövegét kiadta Imre Sándor, Figyelő 1883. XIV. 155.

Imre Sándor futólagos említése révén tudjuk, hogy a „mult század második felében néhai Simén Domokos, volt kolozsvári unitárius főiskolai tanár könyvtárában volt egy „*Körmöczi János versei tógás diák korából*“ címet viselő kézirat-füzet, melyben a volt unitárius püspöktől szerzett egyházi énekeken kívül Nyéki Vörös Mátyásnak egy költeménye is feltalálható. Talán más világi anyaga is volt a gyűjteménynek.

Imre Lajos: *Nyéki Vörös Mátyás egyik énekéről*. I. h.

169. **Körmöczi József: Versek, névnapi köszöntők és más apróságok (1782—1826)*. KUK. kt. 1129 sz. 8—r 85 lev.

A kézirat latin és magyar, részben nota-utalásos köszöntő verseket tartalmaz.

170. *Kőrösi Radó István verseskönyve (1649)*. BEK. Kapri-nay-féle kéziratgyűjteményében. — Anyagát kiadta Dézsi Lajos, ErdMúz. 1914. 24.

A XVII. század közepéről származó verseskönyv Kőrösi Radó Istvánnak, egy Rimay modorában verselő költőnek *Egy néhány Új Ének*-ét foglalja magába. A verseknek különösebb

irodalomtörténeti fontosságuk nincs; írójuk talán azonos azzal a Kőrösi Istvánnal, aki Ceyx és Halcyone szerelmét is megénekelte és egy halottas éneket is írt (L. Dézsi, I. h. 23 és Harsányi, IK. 1925 : 249.).

Dézsi Lajos: *Kőrösi Radó István versei (1649)*. I. h. 21.

171. *Kőrössy kézirat*. Az Országos Levéltárban (Kjn.) Kis 8-r. — Egy énekét kiadta Pettkó Béla, Századok 1890. 425.

A kézirat „az öreg Kőrössy, Rákóczy Ferencz hű embere“ által másolt „kis octav-füzet“. Ismertetője nem jelzi, hogy a füzetnek a közölt egy éneken kívül van-e még irodalmi vagy más szempontból érdekes anyaga.

Pettkó Béla, I. h.

172. *Köszeghy Pál kézírata*. A varsói Krasinski könyvtárban. 4—r 104 lev. — Kiadta Thaly Kálmán, MTörtTár. 1894. 220.

Köszeghy Pál *Bercsényi házassága (1695)* c. terjedelmes kuruckori verses historiáját és egy Balassa vszkban írt költemény másfél versszakát őrizte meg.

Thaly Kálmán: *Bercsényi házassága*. I h. 205.

173. **Köszöntő versek*. KUK. kt. 1181 sz. 16—r 22 lev.

Az elől-hátul csonka gyűjtemény néhol nóta-utalásos lakodalmi köszöntőversekből illetőleg énekekből áll. A kéziratot az írásjellegből következőleg a XVIII. század második felében írhatták össze.

174. *Kreskay Imre gyűjteménye (1788)*. Hattyuffy Dezső tulajdonában (1907).¹⁾

A kézirat 75 éneke Kreskay maga szerzette énekein (27) kívül Ányos, Verseghy, Pálóczi Horváth Ádám, Péteri Takáts József, Kováts József, Zsolnay Péter és másoktól származik.

Hattyuffy Dezső: *Magyar verseskönyv 1788-ból*. KathSzemle 1904. 869.; U. a.: *Költő levelezések*. RMK XXII. sz. 16. — Császár Elemér: *Ányos Pál versei* U. o. XXIII. 242. — Horváth János: *A m. ir. nép. tört.* 93.

175. **Kreskay Imre: Magyar Ódák (1806)*. MNM. kt. Quarl. Hung. 202 sz. 4—r 49 lev.

Az első levelen „Magyar Ódák“, a második meg a következő teljesebb cím áll: *Kreskay Imre / Remete Sz. Pal Szerzeteben lévő Aldozo Pap / Ódái, azaz Énekei / és / a Békeesség / 1806 eszt. / Alatta ceruzával: Pápán*. A kézirat első

¹⁾ Szinnyei József szerint (*Magy. ir.* VII. 277.) nyomtatásban is megjelent; Császár Elemér azonban nem tudott a kiadás nyomára akadni (L. fennebb i. h.).

része Kreskay nagyrészt szerelmi vonatkozásokkal átszótt énekeit, második része a „Békesség” c. „olasz drámák mintájára készült eszthajnali ünneplés” részben prózai, részben verses szövegét tartalmazza. A kézirat Jankovich Miklós gyűjteményéből került jelenlegi helyére.

176. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei. (XIX. sz. forduló).* MTA. kt. Népkölt. 8—r IX. 184 sz. Két különálló 8—r alakban összefűzött gyűjtemény. 192 lev.

A német, francia, latin, de legnagyobb részt magyar szövegű versek összeírója a szótáríró Kresznerics Ferenc (1776—1832) lehetett. Énekei közül a Jaj te szegény Magyarország, jaj mire jutottál..., Akinek ma kedve nincs..., Pásztorok kellyünk fel..., Mihi est propositum in popina mori..., Bokros bánat..., Mantovai legények.., Fennyen tartod az nagy órrod kevély Poson vára... (Bartalus: *MagyOrph.* 2.) kezdetűeket említtem. Egy később diákdallá vált betyáréneke (Korcsmárosné kápolnája a pintze...), egy, a barát rossz életéről, szolló, egy „ellenkező Ének a barátul”, „Rimánótzai Ének”-e, egy, az 1788-as török háborúra vonatkozó verse és két insurgens éneke (*A’ Magyar Insurgensekhez 1797.*, *Szala Vármegyei Bänderisták Eneke 1790.*) az említésre érdemesebbek. Egy éneke (Tenger búknak közepette...) Mészáros Kártigámjából való. A gyűjteményt a múlt század első évtizedében, esetleg a századforduló körül írták össze.

177. *Kulcsár melodiárium.* SPF. kt. 1770 sz. 8—r 100 + ? lev. — Két énekszövegét kiadta Szabolcsi Bence: *KZ.* 159, 162 ill. 79, 82.

A kézirat, mely első eddig ismert melodiáriumunk, egy kéz munkája. A terminus post quem Szabolcsi Bence szerint 1762-re, Bartha Dénes szerint meg 1775 utánra tehető. A kézirat első fele pusztán temploni, a másik fele meg legnagyobb részt világi énekanyagot ölel fel; ez utóbb anyag jelzi először a rokokó szentimentalizmusnak diák-melodiáriumainkba való beszüremkedését. Énekei közül 29 megvan Kovács Ferenc énekeskönyvében is. Bartha szerint Harsányi István és Szabolcsi Bence felhasználta közléseiben melodiáriumunkat; e közléseknek csak részben tudtam nyomára akadni. A kéziratot eddig csak zenetörténeli szempontból ismertették.

Szabolcsi Bence, *Pesti Napló*, 1925. XII. 25. 55.; U. a. *KZ.* 138, 141, 143, 147, 151, 152, 161 és 163 ill. 58, 61, 63, 67, 71, 72, 81 és 83. — Bartha Dénes: *i. t.* 285.

Kulcsár Pál melodiáriuma I. Kulcsár melodiárium.

178. **Kún Sámuel énekeskönyve*. EM. kt. 3109 sz. Kis 8 - r. 46 lev. — Énekeit részben kiadta Szabó T. Attila, IK. 1931. 485.

Tulajdonképen öt különálló részt magábafooglaló énekgyűjtemény 1831–32-ből. Feltűnően szép, erdélyi népdalanyagában ballada töredék is található. Van egy Csokonai dala és néhány diákéneke is.

Szabó T. Attila: *i. t.* 294 ill. 16.; U. a., IK. 1931. 485.

179. *Kuun kódex. MTA. kt. Magy. Cod. kis 8—r 6 sz. Kis 8—r 103 lev.

Leíratási korát a benne levő bejegyzések alapján 1621—1648 közé kell tennünk; néhány levele (97—100) azonban írásjellegéből következtetve a század végéről, esetleg a XVIII. század első feléből való. Hazafias, meg katona dalokon és a részben nyomtalott forrásokból is ismert vallásos énekeken kívül historiás éneket is tartalmaz. Jelenlegi helyére gr. Kuun Géza ajándéka révén került.

Erdélyi Pál: *i. m.* 265 ill. 71. — Dézsi Lajos: *A Kuun-codex*. IK. 1916. 50.

180. **Különféle latin és magyar versek gyűjteménye*. MNM. kt. Fol. Hung. 1213 sz. 2 - r 57 lev.

Mintegy 25, különböző korból (XVIII.—XIX. század) származó és különböző nagyságú darabokból összetett gyűjtemény. Jelentéktelen halotti búcsúztatókat, névnapi verseket stb. tartalmaz.

181. **Külömb-külömbféle Tárgyu Versek gyűjteménye (1822)* MNM. kt. Quart. Hung. 2541 sz. 14 lev.

Értéktelen iskolás versek gyűjteménye a XIX. század fordulójáról. A versek mellé több helyütt oda van írva a szerző neve; ez ismeretlen nevek nem érdemlik meg gyatra versezeikért a megemlítést.

182. **Különféle magyar versek gyűjteménye*. MNM. kt. Quart. Hung. 596 sz. 30 lev.

A kézirat versírói közül Horatius, Guzmics Izidor és Sztrókai Antal nevével ismertetnek meg a bejegyzések. Van benne több Horvát István üdvözlésére írt versszöveg is. A *„Dalok”* című rész, a versek előtt álló német feliratokból következtetve, németből való fordítás lehet. — A kézirat a Horvát István könyvtárából került jelenlegi helyére.

183. **Különféle versek és énekek (1790 - 1804)*. MNM. kt. Oct. Hung. 80 sz. 8—r 73 lev.

Első részében inkább politikai vonatkozású versek gyűjteménye. Kortörténeti szempontból érdekes *„Hora cimeréről, mikor fokságban volt“* és egy *Akkori harag, mikor egy pártos Hazafi a Magyar nyelv ellen dobott ütött Posonyban és Új Magyar Szokat írt* feliratot viselő két verse. Halotti búcsúztatói és búcsú énekei mellett néhány Csokonai verset, Szombathi József exameni énekeit, Gyöngyösi János verseit, *„II. József siratása“-t*, egy töröcsvári csatáról szóló verset is magába foglal, sőt van egy *„A talált Gyermekek“* c. 5 felv. vígjáték-töredéke is. A gyűjtemény harmadik felében (45a-tól) levő versgyűjtemény néhány versszövegét (Bús szívemet mardosó gondok, Vigan élem világom, Búval élem világom . . .) más gyűjteményekből is ismerjük.

184. *Lakodalmi versek. MNM. kt. Oct. Hung. 416 szám 8—r 46 lev.

A 20—30-as években, kezdetleges, valószínűleg egyszerű ember kezétől származó kézirat a későbbi nyomtatott vőfélykönyvek kéziratosa. Mint ilyen, természetesen elsősorban néprajzi szempontból érdekes.

Liber Cantionum variarum. Kovács Ferenc 1777. I. Kovács Ferenc énekeskönyve.

185. *Lipcsei kódex*. A lipcsei városi könyvtárában. Jelezte: Kívül N. 98, belül. Sl. 11. — Másolata a MTA. kt. Magy. Cod. 4—r 34 sz. Dült 4—r 131 lev. (XIX. század közepi másolat). — Énekeit kiadta Dézsi Lajos, IK. 1916. 304.

A XVII. századi kódex szövegrésze két részre oszlik, külön lapszámozással. Az első rész 31 kisebb vallásos, oktató és hazafias költeményt, a második két historiáséneket, egy egyháztörténeti és tíz bibliai historiát tartalmaz az 1620 előtti évekből. Ezek közül 17-nek újabb kiadása is megjelent; a többi ismert darabok változata.

Toldy Ferenc, ÚjMagyMúz. 1851. 52. 1. — Szilády Áron, RMKT. VI. 346. — Erdélyi Pál; *i. i.* 266 ill. 71. — Dézsi Lajos, I. h.

186. *Lipóci Keczer kézirat*. A lipóci Keczer család levéltárában Lápispatakon. — Egy versét kiadta Thaly Kálmán: *Ir. és műv. tan.* 365.

„Keczer Sándor haláláról való Versekek“ egyik változatát őrzi. A másik változat a Radványi verseskönyvben olvasható.

Thaly Kálmán, Figyelő III. 1877. 26; U. a.: *Ir. és műv. tan.* 365.

187. *Lóskay kódex*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II.* 251.

Ez a XVII–XVIII. századi énekeket és más följegyzéseket tartalmazó kódex 1863-ban került Lóskay Benedek szivességéből Thaly Kálmán birtokába. Anyagáról csak azt tudjuk, hogy Bezerédy búcsuzó énekét (1708) és a Rákóczi nóta változatát is magába foglalta.¹⁾

Thaly Kálmán, I. h. II. 226 és 255. — Erdélyi Pál: *i. t.* 266. ill. 71.

188. *Losonczy László verseskönyve (1800–40)*. Trencsény Károly tulajdonában. 4 – r 136 lev.

Losonczy László, kecskeméti, majd debreceni diák, később nagykőrösi tanár kezeírásában maradt fenn ez a régebbi és korabeli magyar költők műveit tartalmazó gyűjtemény; ismertetője nem talált az „anthologia“-ban semmi közlésre érdemes adalékot.

Trencsény Károly: *Egy régi kézirat anthologia*. IK. 1929. 352.

189. *Lugasi gyűjtemény*. A máramarosi ref. lyceum könyvtárában 8 – r.

Ismertetői a gyűjtemény szövegenyagáról nem emlékeznek meg. Dallam-anyaga mellett talán táncdalok, verbunkosok, zsoltárok és más (egyházi) énekek szövegét is tartalmazza. Leírója talán Lugasi József (1800) volt.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 149 ill. 69. — Baitha Dénes: *i. t.* 390.

190. *Lugossy József gyűjteménye*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Szilágyi Sándor, ÚjMagyMúz. I. 196. — Thaly Kálmán: *Ad.* II. 433.

Egyetlen énekét, „Az 1735-iki zendülésről“ szollót ismerjük. Egyebet nem tudunk róla.

Szilágyi Sándor, I. h. — Thaly Kálmán, I. h. 437.

191. *Lugossy József imádságos könyve*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad.* II. 412.

A Lugossy József birtokában volt „régii frott imádságos könyv két utolsó levelére, 1730. évszámmal“ volt beírva „A bujdosó Rákóczi éneke“ (1727). A kéziratból egyebet nem ismerünk.

Thaly Kálmán: *i. m.* 415.

192. *Lugossy kódex*. A debreceni ref. kollégium könyvtárában R. 537 növ. 7525 sz. 4 – r 197 lev. — Másolata a Szilády

¹⁾ Valószínűleg azonos a Somogyi kódexel; egy helyt Thaly (*Ad.* II. 226) úgy is beszél róla, mint *Somogyi codex*-ről. A megfelelés azonban éppen ez idézet pontatlansága miatt kétségtelenül nem állapítható meg.

Áron birtokában volt¹⁾ – Énekeit kiadta Pethő Gyula, Vasárnap Ujság 1879. 47 sz. és Dézsi Lajos, IK. 1914. 80.

A kódex szövegét csaknem egészében Somogyi Pál írta össze 1634-ig. 17 egyhőztörténeti tárgyú vagy bibliai historiát, 3 szép historiát, 2 magyar historiás éneket, 5 oktató verset, 3 házassági éneket és 15 kisebb cantiót, összesen tehát 45 verszöveget foglal magába. Egyike irodalmunkban a legrégebben ismert énekeskönyveknek. Kölcsey már 1813-ban említi Kazinczyhoz írott levelében. Első ismertetője, Erdélyi Pál, néhány adatbeli tévedést ejtett; e tévedések a kódex későbbi ismertetője, U. Szabó Gyula fejtegetései nyomán kijavíthatók.

Pethő Gyula, I. h. — Erdélyi Pál: *i. t.* 266 ill. 71. — U. Szabó Gyula: *A Lugossy-kódex*. MKSZ. 1913. 217. és Képes Kalendarium. 1913. 84. — Dézsi Lajos. *A Lugossy-kódex kiadatlan versei*. I. h.

193. **Magyar énekek gyűjteménye*. MNM. kt. Quart. Hung. 177 sz. 4—r 67 lev. — Két versét és egy prózai szövegét kiadta Gorzó Gellért, IK. 1914. 466 és 471.

A kézirat negyven egynehány különböző nagyságú, más-más kéztől származó és különböző időben keletkezett darabokból összekötött kézirat-gyűjtemény. A darabok közül, az írásjellegből ítélve, sok a XVIII. sz. végéről, legtöbb azonban a XIX. elejéről való. Tartalmát éppen a darabok különbözősége miatt nehéz jellemezni, bár mindannyi ének a XIX. század forduló érzelő, kényeskedő rokokó légkörében fogant. Nem hiányzanak a gyűjteményből a századforduló harcai közepette keletkezett insurgens dalok (a szatmáriakról 2, a bihariakról 1) sem (1800 körülről). Egyik énekének (Gyászos életemet számom keservesen ...) versfejéből Gróf Eszterházi Magdolna neve olvasható ki, egy másikét pedig G. Korda Annához intézte a szerelmes udvarló. Prózai szövege (Verseghy levél), ide nem való darabja („contract”) is van. Két dalának (En egyedül boldogtalan ... és Reménység, reménység, de hamar megcsalál ...) dallama is fennmaradt.

Gorzó Gellért: *Adalékok Verseghy Ferenc életéhez és költészetéhez*, I. h. 464. — Horváth János: *i. m.* 61, 65 és 96. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 90. ill. 10.

194. **Magyar és latin köszöntőversek*. KUK. kt. 1225 sz. 8—r 26 lev.

¹⁾ Vö. U. Szabó Gyula MKSZ. 1913. 217. ; e másolat Szilágyi hagyatékával együtt valószínűleg valamelyik nagyobb gyűjteményünk (MTA, MNM.) tulajdonába került.

A kis gyűjtemény husvétii, pünkössti és más alkalmi üdvözlőverseinek kevés költői értéket tulajdoníthatunk.

195. **Magyar és latin versek gyűjteménye*. MNM. kt. Oct. Hung. 769 sz. 8—r 132 lev.

A kézirat első része valószínűleg a múlt század 10-es éveiből származik. Érdekesebb darabjainak kezdősorát itt adom: Ence, Bence, Velence, Ha valaki vigan él, (A juhász is csak úgy él), Belgrádra vitézim omoljatok, Erted élek, érted halok, érted ontom véretem, Itt hagynám én ezt a várost ha lehetne (Csokonai)¹⁾, Bágyadt szívem, jaj, mint kesereg, Titkon sírok, hogy más ne lássa, Sójajtozik egy szép nimfa magában, Ezer-hetszázhetvenegyben (Léptem ebbe az életbe koldulásra), Sárga csizmás Miska stb. Az első rész néhány latin darabja (Laus vini) mellett érdekes *„A’ Szerbiák’ (!) fel kelésére Szerbiának és az ő vitézeinek és fiainak és az ő Isten vezérlette Vajvodájoknah Petrovics György urnak szenteltetett Veneciában 1804’* feliratot viselő magyar vers és P. Horváth Ádámnak XVI. Lajos francia király mennybemenetelére írott költeménye. — A kézirat második része (40 lev.-től) már valamivel későbbi időből származik, olyan korból, amikor a népiesség már jelentősen érvényesülő irányzat volt. Ezt bizonyítják a kor érzelgős verseivel összekeveredett nép- és népies dalok. Ime: Ne felejts imádott kedves lélek, Tenger búknak közepette, Kiöntött a Sajó a partjára, Veres csákós (bársony) süvegem, Élet, élet, kedvessé, Zöld halomban zúg a malom, Megvirrad még valaha, Siralmas életem, Mikor én kis gyerek voltam, Hol lakik kend komám asszony, Meghalt feleségem. Végig mentem egy embernek az udvarán, E szép szóra jurátus, Ha meghalok se bánom, Kalapom szememre vágom, Akit elfelejtett Cupido stb. — A gyűjtemény népies anyagából a műköltői eredetű darabok között éppen csak néhány jelentősebbet emeltem ki. A darabok kezdősorai közé nem soroltam be a második részben olvasható, ismert Csokonai verseket sem.

196. **Magyar versek a XVIII.—XIX. századból*. MNM. kt. Oct. Hung. 446 sz. 8—r 41 lev.

A kézirat tulajdonképpen gyűjteményes kötet, melybe mintegy 11 darab különböző időből származó kéziratot kötöttek össze. Első darabja 1725-ből származó latin-magyar üdvözlőverseket

¹⁾ L. erre vonatkozó megjegyzéseimet *Egy diák dallá vált Csokonai vers* c. cikkemben (lt. 1933 évf.).

tartalmazó versgyűjtemény. A 2. darabnak egy karácsonyi éneke (Nósza Palkó, János, Bence...) érdekesebb. A 3. és 4. darab egy katolikus illetőleg világi énekeskönyv töredéke. Ez utóbbiban ismertebb énekekre (Mely kínos a szívnek titkon égni, Gyászos életemet szánom keservesen..) is bukkanhatni. Az 5. darab magyar és német versek gyűjteménye, a 6. és 7. egy-egy XIX. század eleji vallásos énekeskönyv töredéke, a 9—10 darab már a negyvenes évekből származó. A 11 darab (40—41 lev.) P. Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekeinek* 2 levélnyi töredéke melyre „Egynehány régi magyar ének”-et és a száz évesnél régiebbnek vélt darabok betűsoros mutatóját írta le maga P. Horváth Ádám.

197. **Magyar versek a XVIII. és XIX. századból.* MNM. kt. Quart. Hung. 1346 sz. 4—r 73 lev.

Mintegy 21 különböző nagyságú darabokból összetett gyűjtemény. Országgyűlési vonatkozású verseket, köszöntő és lakodalmi versezeteket tartalmaz. Egy versét az ismeretlen író 1825-ben Széchényi Istvánhoz írta (*A szép példa*). Emellett rokokó szerelmi és német-átkozó versek is olvashatók benne. XVIII. századi másolatban megvan benne a „Jaj régi szép magyar nép...” (15a; 5 vszk.) és Boldogtalan fejem, mire jutott ügyem... (15b) kezdetű kuruc ének is. Ismertebb éneke még az „Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga...” kezdetű.

198. **Magyar versek gyűjteménye.* MNM. kt. Fol. Hung. 1210 sz. 2 r 88 lev.

A XVIII—XIX. század-végi darabokból összetett gyűjtemény latin, magyar és német nyelvű pasquilusokat és üdvözlőverseket tartalmaz. Egyik köszöntő versében (78a) szerepel az árva gerlice molívum is.

199. **Magyar verses gyűjtemény (1762 körül).* EM. kt. 969 sz. 8 - r 78 lev.

A kézirat alkalmi latin és magyar versezetei mellett néhány „ad notam” jelzésű darabot is foglal magába. A kézirat összeírásai ideje több évre terjedt ki.

Szabó T. Attila : *i. t.* 288 ill. 10.

Magyar verseskönyv 1788-ból I. Kerskay Imre gyűjteménye.

200. *Marocsai János kolligátuma.* BEK. (Kjn.) 8—r — Két énekét kiadta Szilády Áron, Századok 1882. 34. és Dézsi Lajos, IK. 1918. 193.

A kolligátum tulajdonképen nyomtatvány-kolligátum, mely

azonban a közből hozzákötött s a végén lévő tisztá lapokon több becses magyar szöveget őrzött meg. A XVI. század végén összeírt kézirat résznek egyik éneke hegedűs ének.

Szilády Áron: *Három hegedűs ének*. I. h. — Dézsi Lajos: *Marocsai János colligátuma*. I. h. 190.

201. *Marosvásárhelyi kottáskönyv (1787)*. Marosvásárhelyi ferences zárda kvt. B. I. 9. 247.

A kottáskönyvet kétszer is, de csak futólag említik. Tartalmából mindössze Schreier János 1785 körül írt „Az én szívem elbujdosott“ ária sorkezdetét ismerjük.

Szabolcsi Bence, *Pesti Napló* 1925. XII. 25. 56. — U. a.: *KZ.* 91, 152 és 166 ill. 11, 72 és 86.

202 *Marton gyűjtemény*. MTA. kt. (Kjn.) — Két énekét kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én*. II. 405 és 414.

Az 1862. év nyarán a MTA. kt.-ban kurucvilági emlékek után kutatva, a Marton J.-féle gyűjteményben Thaly egy megcsonkult „ódon dalgyűjtemény“-re akadt. Ebből két Balassa-éneket illetőleg változatot közölt, de a kéziratról semmi közelebbit nem jegyzett meg.

Thaly Kálmán, *I. h.* 405 és 416.

203. *Márkos kódex. KUK. kt. 1151 sz. Kis 8—r 106 lev. — Három énekét kiadta Kanyaró Ferenc, *ErdMúz.* 1903. 507, 508 és 511.

A kézirat a múlt század elején Márkos Mózes tarcsafalvi iskola mester írta össze. *„Rákótzai Ferentz... butszúzó Éneké“-n kívül a Kesergő szerelem*, néhány Csokonai, Rájnis és másoktól származó versszöveg meg érzelmes, néhol népies vonásokban is bővelkedő dal teszi a kódex anyagát. A kéziratot kéziratár jelenlegi őre, Márkos Albert ajándékozta a kéziratárnak.

Kanyaró Ferenc, *I. h.*

204. *Mátray kódex. MNM. kt. Duod. Hung. 42. sz. 12—r 95 lev. — Másolata MNM. kt. Hung. quart. 173. I. és MTA. kt. Régi és újabb írók 4—r 252/s sz.¹⁾ — Énekeit legnagyobb részben kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én*. I. 189, 205, 430, 435; II. 9, 13, 15, 41, 44, 46, 55, 57, 59, (91?), 113, 180, 182, 184, 186, 193, 196, 200, 203, 217, 219, 221, 223, 225, 227, 230, 232, 236, 239, 242, 244, 248, 251, 255, 265, 273, 277, 280; U.: *Ad* I. 72.

¹⁾ MNM. másolata a Mátray kódex olyan részeit is megőrizte, amely ma már nincs meg az eredeti kéziratban. Viszont a MTA. példánya csak egyes versek másolatát foglalja magába.

A XVII. század második feléből származó kódex éppen úgy a XVI. és XVII. század népszerű költői termékeinek gyűjteménye, mint a vele egykorú Szencsey daloskönyv. Tartalmát Thaly szerint 20, Erdélyi szerint 17 Balassa versen kívül 44 ének képezi. Énekanyaga szinte kizárólag szerelmi vonatkozású; más tárgyú ének alig 2—3 van benne. Ebben a tekintetben inkább a Vásárhelyi daloskönyvvel hasonlítható össze, mintsem a Szencsey félével, amelynek nagyon sok politikai tárgyú éneke van. A kódex leíróját nem ismerjük. Mivel egyik éneke a protestáns vallásüldözésekről szoll és a 88a—92b levelen levő vallásos jegyzetek és imádságok is protestáns vonatkozásúak, a leíróban protestáns embert kell sejttenünk. A kódexet valószínűleg Erdélyben írták össze. — A kézirat Jankowich Miklós halála után valamiképen Berlinbe került és mivel innen Mátray Gábor buzgolkodása folytán került vissza, az újabb kötetés alkalmával a jelenlegi nevét kapta (Toldy Ferenc bejegyzése. 1a). A kézirat néhány levele eredetileg beíratlan maradt úgy, hogy a 79b—87b és 95 lev. ma is üres, sőt a 93a—94b levelet is csak a Thaly kézírásával készült tartalomjegyzék tölti be. A kéziratban jelenleg van egy Thalytól származó összehajtogatott jegyzetlap is, mely az egyes versszövegek változataira vonatkozó megjegyzéseket tartalmaz.

Thaly Kálmán: *Vit. é. n.* I. 14. — Erdélyi Pál: *i. t.* 266 ill. 72.

205. **Melanchton Conciones-ének toldaléka*. Kolozsvári ref. koll. RMK. 8—r 3 lev.

Melanchton Fülöp beszédei (*Conciones...*) 1558-i wittenbergi kiadásának fennebb jelzett helyen levő példányához elől és hátul mintegy három levélnyi toldalék járul; a toldalék levelek az *Ostffy jegyzőkönyv toldaléká*-ból teljesebb formában ismert Báthory Gábor halotti búcsuztatójának (1613) rövidebb, 19 versszakos változatát őrizték meg. A toldalékra Herepei János hívta fel figyelmemet.

206. *Melegh Dániel melodiárium* (1797). Debreceni ref. koll. könyvtárában R. 830 sz. 8—r.

A melodiárium beosztás és tartalom szempontjából feltűnően egyezik a Sárospataki énekkar kottatárával és részben a Novák melodiáriummal is. Ebből a tényből ismertetője azt következteti, hogy melodiáriumunk leírója, Melegh Dániel, mint a sárospataki énekkar basszistája (1797—99)¹⁾ az említett gyűj-

¹⁾ Orbán József: *i. m.* 172.

teményekkel közös másolás-szöveget használt és így e melódiárium „nem más, mint a hivatalos színezetű 1798-as kottafár anyagából összeállított gyűjtemény, a basszista Melegh Dániel sajátos szükségleteinek szemmeltartásával“.

Szabolcsi Bence : *KZ.* 140,163 ill. 60.83.

207. **Mészáros Ignác versgyűjteménye.* MNM. kt. Quart. Hung. 208 sz. I—II. köt. I. köt. 4—r 144 lev., II. köt. 4—r 185 lev. — Huszonnyolc versszövegét kiadta Erdélyi Pál, EPhK. 1907. 89 és 201.

A két kötetből álló versgyűjtemény első kötetének címlapján (1a) a következő cím áll: *Tsallóközi / Ódák és Énekek. / mellyek, / Néhay Néltosagos Várkonyi, és Martzalteüi Báro / Amadé László Urnak, és Má / sok(na)k munkáiból a' szép gon / dolatok(na)k Magyarorságnak, és / ezekben gyönyörködők(ne)k kedvéért / őszveszedegettettek / Bodo Baari, és Nagy Lutséi / Mészáros Ignatz által / 1765 esztendőben.* — Ez a kötet túlnyomó részben magyar nyelvű énekeket őrzött meg, de olvasható benne néhány latin, sőt német szöveg is. Egy kurucori éneke (Jaj régi szép magyar nép...: 15a) és egy érzékeny dala (Eddig titkoltam, noha kínlóttam... 136b) az ismeretebb darabok közé tartozik. — A második kötet címlapján (1a) ez áll: *Csallóközi / Ódák és Enekek / mellyeket / E Ligetbéli némelly verselő / Elméknek találmányiból, má / soknak is²⁾ jelesebb gondolataiból / őszve-gyűjtvén, egynehány maga / toldalékaival megbővitve / közönséges¹⁾ mulatságnak ked / véért kibocsátott / nyomtatás alá adta / Bodó-Bári és Nagy-Lutséi. / Mészáros Ignätz.* A II. kötet címe, az I. köt. 1a lev.-én olvasható és II. 144a-n levő latin nyelvű bejegyzés (Budae 17a Marty (1) 795. Imprimatur Josephus Beresevich Revisor Lib(rorum) stb.) alapján világos, hogy a kézirat nemcsak nyomtatás céljaira készült, de a censura is megengedte a kinyomtatást. A kinyomtatás azonban, valószínűleg pénzügyi okokból, elmaradt.

Erdélyi Pál: *Várkonyi B. Amadé László költészetéhez.* EPhK. 1907. 82. — Horváth János: *i. m.* 93.

Mészáros-codex, Mészáros-féle dalkönyv, Mészáros Péter-féle daloskönyv, Mészáros Péter-féle codex, Mészáros Péter-féle kézirat l. Komáromi énekeskönyv.

208. **Mihál Farkas kódexe.* MNM. kt. Oct. Hung. 482 sz. 8—r 149 lev. — Egy énekszövegét kiadta Erdélyi Pál, EPhK. 1893. 177.

¹⁾ = közös.

A több helyütt megcsonkult énekgyűjteménynek mintegy 105 katolikus egyházi éneke van; ezek legnagyobb része magyar nyelvű, mert mindössze 4 latin énekszövege van. A magyar szövegek kettejének (Mennybéli szent Isten... és Szent-séges szűz Mária...) kottázása is megvan s kéziratban. A kézirat Erdélyi és teljesen az ő megállapításai nyomán járó Domokos Pál Péter szerint 1680 körül keletkezett. Magam azonban valószínűbbnek tartom, hogy olyan kódex ez, amelyet különböző — és ami itt fontos — sokkal előbbi időből is származó fogásokból állított össze valaki. Csak így érthető meg, hogy a katolikus énekeskönyvben megvan a protestáns *Válasz-úti komédia* töredéke és *Kádár István* (világi) *historiája*. A benne levő Passio, a versfőkből kivethető doxológiából ítélve egészében katolikus termék. A kéziratot részben Mihál Farkas írta le.

Erdélyi Pál: *Adalékok a régi magyar irodalom történetéhez* I. h. — Kövesi Lajos: *i. m.* 23. — Domokos Pál Péter: *Csiki énekeskönyvek*. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára Sepsiszentgyörgy 1929. 102. és 108.

209. **Mihály deák kódexe*. MNM. kt. Quart. Hung. 17 sz. 4—r 286 lev. — Énekeit közölte Nagy Sándor EPhK. 1885. 33 és 158; Erdélyi Pál, Uo. 1888. 61 és 159; Dézsi Lajos, IK. 1915. 439.

Az egészében XVII. századi kódex három külön darabból áll, mindenik rész más-más kéz munkája. Későbbi, XVIII. század-végi, esetleg XIX. század eleji újraköttelése alkalmával olyan részek is kerültek bele, melyek eredetileg nem tartoztak a kézirathoz. A kézirat nagyobbik, középső részét Mihály deák írta össze 1679 körül. Tartalmát Aeneis fordítás, Szkárosi Horváth, Dézsi András, Balás deák, Batizi András, Decsi Gáspár, Kákony Péter, Munkácsi János, Czeglédi Nyiry János, Ilosvay Péter, Nagybáncai Mátyás, Farkas András, Szepetneki János, Bornemissza Péter, Heltai, Erdéli Máté és néhány névtelen historia és énekíró munkái teszik

Nagy Sándor: *Adalékok a XVI—XVII. sz.-beli költ. ir.-hoz*. I. h. 27
Erdélyi Pál: *Adalékok a régi magyar ir.-hoz* I. h. 70.; U. a.: *i. t.* 266 ill.72. — Dézsi Lajos: *Mihály deák codexe*. IK. 1915 431. 431. — Alszeghy Zsolt: *Ki járt a pokolban?* It. 1933. 206.

210. *Miskolci melodiárium*. MTA kt. (Kjn)

Csak utalólag említik XVIII. századi énekgyűjtemények társaságában

Szabolcsi Bence: *KZ*. 147 ill. 67.

211. *Miss Mihály kottáskönyve*, A székelyudvarhelyi ref. koll. kv. Y. 150.

A kézirat futó említéséből csak az vehető ki, hogy bár a kéziratot 1689-ben kezdték írni, tulnyomóan XVIII századi feljegyzésekkel tartalmaz. Részben Segesváron írták össze; egyik írója (leírója?), Miss Mihály diák, magyar egyházi énekekkel iktatott a francia és olasz szvit-darabok sorába. A gyűjteménynek hihetőleg szöveganyaga is van; erről azonban ismertetője — céljának megfelelőleg — nem szól.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 166 és 167 ill. 86 és 87.

212. *Nagy György énekgyűjteménye*. A székelykeresztúri unitárius kollégium könyvtára RMK. 9797 sz.

Szabolcsi Bence a Tsorik kódex ismertetése során említi ezt a kéziratot, de mindössze összeírójának, Nagy György lelkésznek nevét, az összeírás idejét (XVIII. század második fele) és egy „*Aniel Fiának . . . jövendő, rettentő Éneke*“ c. verses daraját említi.

Szabolcsi Bence, *IK.* 1926. 121.

213. **Nagy Lajos köszöntő versei és énekei*. KUK. kt. 1224 sz. 8—r 127 lev.

Néhány nóta-jelzéses jelentéktelen énekdarabon kívül ismert énekszövegek változatát tartalmazza. Énekszövegein, halotti búcsuztatóin kívül egy néprajzi szempontból érdekes *Lakodalmi Tréfa*-ja is van. Egyik éneke (Sárga csizma veres nadrag) valószínűleg azonos a Kanyaró által a Dersi István „*Diarium Elegans*“-ából közölttel. Mivel ez a kézirat a Kanyaró kezén csaknem biztosan megfordult, lehet, hogy kéziratunk az előbb említett kézirattal azonos. A kézirat összeírójának (Nagy Lajos) neve többször előfordul a kézirat különböző részeiben.

214. **Nagyenyedi jegyzetkönyv*. A nagyenyedi Bethlen kollégium kt. 209 sz. 4—r 146 lev.

A XIX század elejéről származó kézirat tréfás, itt-ott trágár prózai és verses darabokat tartalmaz. Énekei közül kiemelendő egy magyar diákéneke és Gualterus de Mappes „*Mihi est propositum...*“ kezdetű nemzetközi diákéneke. A kézirat több kéz írása; leírói sárospataki diákok lehettek.

Nagyenyedi kézirat l. Tsorik kódex.

215. **Nátly Ferenc gyűjteménye (1795—1796)*. MNM. kt. Quart. Hung. 176 sz. 4—r 87 lev.

Egy levéldarabkára írt címszerű sorok tájékoztatnak, hogy

„*Paláston 1795 – 6 esztendőben Nátly Ferenc által össze szedett versek és Áriák könyve*“ -vel van dolgunk. A gyűjtemény kora egyben tartalmát is meghatározza; a szokott ismeretlen szerzőktől való pasztorális, érzelgős, felelgető énekek mellett talán csak az ismert Beniczky Péter versei nem tartoznak bele a XVIII. századvég megszokott énekanyagába. Szirmai Antal egyszer előforduló verse, egy nyelvkeveréses latin-magyar ének, Filis és Dámon verses párbeszéde, egy lamentáció stb. már általános korjellemző.

Horváth János: *i. m.* 42 és 61. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 161 ill. 81.

216. **Nemes Sámuel kódexe.* MNM. kt. Quart. Hung. 410 sz. 4—r 199 lev.

A vegyes tartalmú és a XVIII. század második felében összeírt kézirat verses darabjai közül fontosabb *A' Prussus király választétele* (két-értelmű szöveg), *Rimaszombatnak gyászos és siralmas esete* (85 vszk), *Servetus megégetésének históriája* és Kis János *Egy Torda Hasadékba beesett... kéményseprőnek epitaphiuma* c. darabja. Megvan benne Bod Péter *Kősziklán épült ház ostroma* (1780) is; érdekes az a magyar prédikációja, melyet a sárospataki kollégium Gyulafehérvárra költöztekor mondtak el. A kéziratot Jankowich Miklós 1821 körül vette az erdélyinek mondott Nemes Sámueltól, de csak 1823 után kerülhetett hozzá, mert ebből az évből még Szilágyi János Marosvásárhelyen tett bejegyzése olvasható a kéziratban.

217. *Németh kódex.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ir. és mű tan.* 354.

A kódex a XVII. század 50–70-es éveiben írott naplót és négy éneket tartalmaz. 1659-ben Németh Antal budapesti ügyvéd tulajdonában volt; ma lappang.

Thaly Kálmán, *i. h.* 356.

218. „*Névtelen füzetke*“. MTA. kt. (Kjn.)

Thaly egy „rég, 16-od réti névtelen füzetkét“ említ, amelyben megvan a Rákóczi nóta egy változata. A kézirat ma lappang.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 226.

Notabiliora Johannis Georgii Vet I. Vett jegyzetkönyv.

Nóták hármonijokkal I. Szárosi—Járdánházi melodiárium.

Novák-melodiárium II. I. Szarka János melodiáriuma.

219. *Novák melodiarium (1791).* SPF. kt. 1717 sz. Félbőr-kötésben 8—r 69 lev.

A meg nem állapítható mértékben csonkult melodiárium

leírója valószínűleg az a Török István volt, aki 37a lev.-re 1791-ben beírta nevét. Énekanyagának ismertetője anyagát a *Szkárosi-Járdánházi melodiárium* megfelelő részének énekanyagával sorrendben és lejegyzésben megegyezőnek tartja. Legfontosabb e sárospataki eredetű énekgyűjtemény harmadik része (61a - 69a), melyben a húsz, e korbéli világi énekszöveg olvasható; időrendben itt jelenik meg először ez az énekanyag, hogy aztán a kilencvenes évek pataki kottatárainak állandó alkatrészévé válják. A gyűjtemény Novák Lajos teológiai tanár gyűjteményéből került a könyvtárba; nevét is így kapta.

Bartha Dénes : *i. t.* 386.

220. *Nyiry Dániel kéziratos könyve.* Nyiry Dániel (Miskolc) tulajdonában. — Egy versét közölte H. Kiss Géza, IK. 1930. 361.

A „kéziratos könyv“ vegyestárgyú feljegyzései között néhány vers is található.

H. Kiss Géza : *Torna Borbára sírverse 1688-ból.* I. h.

221. *Nyitrai kézirat.* A nyitrai kegyesrendi könyvtár tulajdonában. 4—r 155 lev.

A XVIII. századi kézirat Gyöngyösi István „*A porából megéledett Phoenix*“-ét foglalja magába, állítólag Gyöngyösi saját kezeírásában.

Badics Ferenc : *Gy. I. összes költeményei* (RMKT) II. 360.

222. *Ó-Gyallai kézirat.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán : *Ad.* II. 206.

Állítólag „Konkoly Dezső úrtól Ó-Gyalláról“ kapott Thaly egy „mult (értsd : XVIII.) századi följegyzés“-sel írt és „valami könyvből kiszakadt octav-levelet megsárgult ténájút.“ E levél tartalmazta volna az azóta kétségbevont hitelességű „*Nagy Bercsényi Miklós*“ (1708) című kuruc (?) balladát.

Thaly Kálmán, I. h. 207.

223. **Országgyűlési versek gyűjteménye.* MNM. kt. Quart. Hng. 1069 sz. 4 - r 16 lev.

A kéziratnak a kézirattár rendezőjétől származó címe (*Az 1802. esztendőben tartott országgyűlés alatt kijött verseknek öszveszedése*) annak tartalmát is meghatározza.

224. *Ostffy jegyzőkönyv toldaléka.* Ismeretlen helyen van 4—r — Egyetlen (?) verses darabját kiadta Répcemelléki (álnév), ÚjMagyMúz. 1853. I. 93.

Egy XVII. század elején kezdődő, úrszéki jegyzőkönyv utolsó

lapjain egy 1613-ból való, Báthory Gábor haláláról szőlő bucsuztató vers (Tündérhez hasonló pártoskodó ország...) maradt fenn. A bucsuztató rövidebb változata Melanchton Concioniones-ének toldalékában is megvan.

Répcemelléki, I. h. 92.

225. **Osvát Péter énekeskönyve (1781—89)*. KUK. kt. 1184 sz. 16—r 47 lev.

Az elől-hátul csonka kéziratot Petrus Osvát írta össze 1781—1789 között; az énekek zömét alighanem 1785 körül írta le. Anyagát a XVII. század legvégétől a XVIII. század második feléig keletkezett lakodalmi versek, világi és vallásos énekek teszik. Egyik tordai vonatkozású diákéneke miatt a kézirat leírójában tordai unitárius diákot sejtik.

226. *Örmény-magyar énekeskönyv*. Vikár Béla (Budapest ?) tulajdona. ?—r 68 lev. — Nehány énekét kiadta Vikár Béla, Ethnographia 1910. 70.

Vikár Béla székelyföldi gyűjtő körültja alkalmával Székelyudvarhelyt egy „kézirati gyűjteményt“ kapott ajándékba Lukinich Imrétől. A gyűjtemény főként templomi énekeket tartalmaz, de van benne nem egy, mely „tisztára népies, ünnepi alkalmakra szóló, szokásköltészeti termék“. Ismeretője nyelvi szempontból különös érdekességűnek mondja, mert elejétől végig erdélyi örmény-magyar tájszólásban írták össze.¹⁾ Összeíratási korát Vikár nem jelzi; talán XVIII. esetleg XIX. századi énekgyűjtemény.

Vikár Béla: *Ősköltésünk élő emléket*. I. h. 69.

227. **Összejegyzett versek gyűjteménye*. MNM. kt. Quart. Hung. 1460 sz. 4—r 34 lev.

A XVIII. század végétől a múlt század második feléig terjedő időközben írták össze azt a 8 különálló és különböző nagyságú kéziratot, mely ma egybetéve e gyűjteményt alkotja. A kézirat tartalmát üdvözlő versek, halotti bucsuztatók és dietai versek teszik. Van egy Tompa verse is. Kortörténelmi szempontból érdekes darabja a múlt század 20—30-as éveiben a „magyar nyelv bőségének“ bizonyítására írt verses darabja. — A gyűjtemény Sebestyén Gábor hagyatékából került jelenlegi helyére.

228. *Palatics kódex*. A bécsi udvari (most nemzeti) könyvtárban. — Egy verse kiadva Tudománytár V.(1839.) 326 — Toldy Ferenc: *A m. költ. kézikönyve*² 81. — Figyelő, 1877. II. 134 és 219.

¹⁾ Megjegyzem, hogy a közölt énekek szövege ezt az állítást semmiképen sem igazolja. Talán a közlő átfírta a szöveget.

Az érdekes, arab belűkkel írt kódexet vagy Divinyi Mehmed, a Madzsar türki szerzője, vagy Palatics (helytelenül Palaszky) György írta le; ez utóbbi a budai Csonkatoronyban szerezte 1570-ben a kódex egyik rabéneket. Énekei közül hat teljesen magyar nyelvű, egy horvát, egy pedig nyelvkeveréses (török-magyar) ének. Három éneke a Huszár Gál (1574), Szegedi (1564) és Gönczi (1592) féle énekeskönyvben is megvan.

Gévay Antal (l. Rexa D.: *G. A. ir. munkásságához.*) IK. 1901. 109.
— Dézsi Lajos, RMKT. VIII. 463.

229. *Palocsay György kéziratai.* A br. Palocsay levéltárban Lőcsén. — Két énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad.* II. 21, 275, 379, 382 és 387.

Futólagos megjegyzés révén tudjuk, hogy e kéziratok a „*Neustadti harcz*“. (1703) és „*Generális Boltján Jánosné, Gróf Forgách Julánna névnapjára*“ (1710) című kuruckori verset, Palocsay György br. „maga kezével írott“ versezetét foglalják magukba.

Thaly Kálmán: *i. m.* 29, 276. 381, 384 és 389. és MTörtTár 1894. 313.

230. *Pannonhalmi énekeskönyv.* A Szent Benedek rend pannonhalmi főmonostorának tulajdonában. Jelzete: 10. a. E. ⁸/₁. 8—r (?) 45 lev. — Kiadta Gálos Rezső: *Pannonhalmi énekeskönyv.* Győri Szemle kv. 5 sz. Győr, 1930.

Az 1796-ban összeírt gyűjtemény 64 magyar (56), latin (6) és német (2) nyelvű dalt tartalmaz. A közlő szerint ezek között „kevés a népdal (véleményem szerint egy sincs!), népies inkább akad“. Az énekeskönyv XVIII. századvégi érzelmes rokkó-pásztorális énekeket tartalmaz.

Gálos Rezső: *Pannonhalmi énekeskönyv.* I. h. — Szabó T. Attila, ErdMúz. 1930. 379.

231. *Pannonhalmi—Gyöngyösi kézirat.* A Pannonhalmi Főkönyvtárban, 4—r 157 lev.

Gyöngyösi, „*Kemény János*“-át őrizte meg.

Kocsis Lénárd: *Egy új Gyöngyösi-kódex.* IK. 1923. 101.

232. **Pap énekeskönyv.* EM. kt. 1809 sz. 8—r 10 lev.

A XVIII. század másodk felében összeírt énekeskönyv 15 énekszöveget (fársángi dal, ifjakat intő ének, névnap-i köszöntő, diákének stb.) tartalmaz. Ezek közül kettőnek Versényi György (*Sziveket újító bokréta* 45.), K. Csapó Dániel (*Dalfüzérke* IV. 37.) illetőleg Kriza János (*Vadrózsák* 114 és 226) is közölte változatait. Az énekeskönyv a bencédi Gyallay-Pap csa-

ládától letétképpen, a családnak az EM.-ban elhelyezett leveles-ládájából került a kéziratárba.

Szabó T. Attila: *i. t.* 289 ill. 11.

233. *Pataki dallamtár (1817—1848)*.¹⁾ SPF. kt. 1765 sz. 8—r 205 (?) lev.

A kézirat sarkán a *Melodiarium* szó, címlapján pedig *Szöveg és dallamtár* felirat áll. Főként zenetörténeli szempontból ismerjük az öt (a - e) részre osztott gyűjteményt. E részek közül a d) és e) részt az ismertető temetési és világi énekeket tartalmazónak mondja.

Bartha Bence: *KZ.* 151 ill. 71. — Bartha Dénes: *i. t.* 395.

234. *Pataki dallamtár (1828—37)*. SPF. kt. 1760 sz.

A kézirat a sárospataki énekar 1817—28 közötti énekanyagát őrzi. Futó ismertetője a dallamtárat csak zenetörténeli szempontból méltatta.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 148 ill. 68.

235. *Pataki dallamtár (1837—)*. SPF. kt. 1761 sz.

Csak futó felsorolásban említik és csak zenetörténeli szempontból jellemzik. A kézirat a sárospataki énekar énekanyagának 1837 körüli állapotáról tájékoztat.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 148 ill. 68.

Pataki énekes kódex I. Szkárosi-lárdánházi melodiárium.

236. *Pataki énekar dallamtára (1817—1828)*. SPF. kt. 1759 sz. 8—r. 44 + ? lev.

Címlapján *„A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára 1817—1828.”* felirat áll. A gyűjtemény egyházi és világi dalokat tartalmaz. Szövegrészében a világi dalok szövegéből csak egy versszakot, az egyházi darabokból csak egy (első) sort ad.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 148 ill. 68. — Bartha Dénes: *i. t.* 396.

237. *Pataki melodiárium (1816—1831)*. SPF. kt. 516 sz. 8—r 158 lev.

A kézirat sarkán a *„Melodiarium”* szó alul *„1816”*-os évszám olvasható. Az I. számozott lapon *„Edj néhány halotti énekek”* felírással kezdődő énekgyűjtemény anyagát kizárólag halotti énekek teszik; szinte kivétel nélkül csak szöveg-anyaga

¹⁾ Szabolcsi Bencénél (i. h.) az első évszám helyett *1818* áll

van. A kézirat szerkesztője, Batta Bálint, még egy 1804—1808 között szerkesztett kottatárat¹⁾ hagyott ránk.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 151 ill. 71. — Bartha Dénes: *i. t.* 395.

238. **Pál István énekeskönyve.* KUK. kt. 603 sz. 8—r 58 lev.

A kis énekeskönyvet ab Anno 1799 kezdődőleg a századfordulón Stephanus Pál írta össze. Első részében főként notataltalásos lakodalmi énekek vannak, második részében a világi énekeken kívül néhány vallásos ének és mindenféle jegyzet olvasható.

239. **Pálffy daloskönyv (1736 körül).* EM. kt. 1813 sz. 16—r 60 lev.

Az énekeskönyvet Martonosi Mihály írhatta össze. Nagyobb részét vallásos énekeket (hymnus paschalis, zsoltár stb.) tartalmaz, de van egy 1660 körül keletkezett világi tárgyú éneke is. Szabó T. Attila: *i. t.* 303 ill. 25.

240. *Pályf János kézírata (1749).* Ismeretlen helyen van. — Két énekét közölte Pap János, *alább i. h.*

Pap János a Rákóczi nótának két változatát közli. Az első változat alatt levő és gr. Pályf János palatinus 1749-ben Gyulán tett bejegyzése alapján az éneket kéziratból kijegyzettnak kell tartanunk, bár a közlő erre vonatkozólag semmi útbaigazítást nem nyújt.

Pap János: *Rákóczi nótája (két változatban).* Figyelő.

241. *Pápai kézirat.* A dunántuli ref. egyházkerület Pápán őrzött levéltárában. — Egy énekét közölte Révész Kálmán, IK. 1893: 451.

A sok egyház- és művelődéstörténeti adatot tartalmazó kéziratot a XVIII. század első felében írta le református másolója. Egyetlen ismertetett verses darabja, a „*Görcsös bot*” című, egy 1668—1697 között keletkezett, a tánc ellen, Balassa versszakban írott vers.

Révész Kálmán: *Egy régi vers a tánc ellen.* I. h.

242. *Pápai M. Mihály kézírata.* SPF. kt. 1340 sz. 8—r 5 lev. — Egyetlen verses darabját kiadta Harsányi István és Gulyás József, IK. 1916. 330.

Az 1728-ból való kézirat Zilahi János, talyai scholamester által 1698-ban írt, mitológiai és bibliai vonatkozású kuruc éne-

¹⁾ L. *Baltha Bálint kottatára* alatt!

ket őrzött meg, mely az 1697.-i hegyaljai veszedelemről szól.¹⁾ A kéziratához azonban hozzátartozik még Gyöngyösi *Palinodiá-*jának Pápai M. Mihály által leírt másolata (8—r8 lev.) és az 1764.-i dietáról szolló két ének kézírata is.

Harsányi István és Gulyás József: *Régi magyar versek a sárospataki könyvtárból*. I. h. 335.

243. **Petrovay Miklós énekeskönyve*. A kolozsvári ref. kollégium könyvtárában. (Kjn.) 8—r 212 lev. — Nehány énekét kiadta Ferenczi Zoltán, IK. 1916. 201 és EPhK. 1915. 776.

A XVII. sz. elején leírt énekeskönyv néhány érdekes román nyelvű éneke mellett Tinódi Lantos Sebestyén, Ilosvai Selymes Péter, Enyedi György, Temesvári János, Kákonyi Péter, Kódi Farkas János, Ráskai és mások verses munkáit tartalmazza. Az énekeskönyvvel és román származású leírójával Petrovay Miklóssal többen is foglalkoztak.²⁾

Ferenczi Zoltán, I. h. — Alexics György, *Revista pt. ist.*, arch. și fil. XIII.—1912. 278. — Harsányi István: *Jegyzetek P. M. énekeskönyvéhez*. IK. 1918. 223. — Szilády Áron (sz.): *A Vásárhelyi daloskönyv CXXV. számú csonka darabjának variánsa*. IK. 1906. 496.

244. *Petrőczy Kata Szidonia énekeskönyve*. Ismeretlen helyen van. 8—r. — Másolata a MTA. kt. Régi és új. ír. 4—r 24 sz. és Debrecen város múzeumában I. 198/1911. leltári szám alatt. — Énekeit szemelvényesen kiadta Thaly Kálmán: *Ir.- és műv. tan.* 172. — Harsányi István — Gulyás József, IK. 1915. 197, 311 és 445.

Az énekeskönyv br. Radákné Rhédey Klára grófnő révén került Thaly Kálmánhoz és onnan az EM. kt.-ba. Az elől csonka kötet négyféle női kézírásban maradt fenn; első részében Petrőczy Kata Szidonia „tulajdon kezével írt énekeit,” második felében — Thaly szerint — mások által beírt, de ugyancsak a költőnőtől származó verseket tartalmaz. A fennmaradt énekek száma 45. A kézirat az EM.-ből Gyulai Pál úján Thalyhoz került; azóta nyoma veszett.³⁾

Thaly Kálmán, *Atheneum* 1874. 27—42 sz.; *U. a.*, *Figyelő* 1877. III. 25; *U. a.*, *Fennebb* I. h. — *U. a.*: *Ad.* II. 410. — Bakonyi József, *Spataki Füz.* 1905. 46. — R. Kiss István, *ErdMúz.* 1908. 57. — Lakos Géza: *Hol vannak P. K. versei?* IK. 1911. 120. — Harsányi István és Gulyás József: *Petrőczy Kata Szidonia versei*. *Fennebb* i. h.

¹⁾ L. Thaly: *Ad.* I. 275 és 282.

²⁾ Kétségtelenül azonos az énekeskönyv azzal a ,XVII. században összeírt gyűjteményes kötet'-tel, melyről Szilády Áron emlékezett meg Vö. RMKT. II. 472.

³⁾ Kelemen Lajos levéltáros szíves szóbeli közlése.

Péterfalvi Szathmáry Károly codexe I. Szathmáry kódex töredéke. Poezis Hunno-Latina I. Magyar verses gyűjtemény.

245. **Poétai gyűjtemény.* MNM. kt. Oct. Hung. 50 sz. 8—r I. — II. köt.; I. köt. 142 lev., II. köt. 123 lev.

Mindkét kötetet 1815-ben írták le. Kováts József, Kazinczy Ferenc, Torquato Tasso (ford. Tomárki János, 1805), Csokonai V. Mihály és ismeretlen költők munkáit foglalja magába. Van egy *„Cigányok eredete”* című verses része is.

246. *Polgár János gyűjteménye (1830).* SPF. kt. 1667 sz. Csak Csokonai versanyagát ismertették.

Harsányi István — Gulyás József: *Adalékok IK.* 1917. 72.

247. *Politikai Irások Gyűjteménye. II.* SPF. kt. 1127 sz. 2—r 2 lev. — Egy verses darabját kiadta Harsányi István és Gulyás József, *IK.* 1916. 340.

Egy Károlyi István gróf halálára 1699-ben írt halotti bucsuztatót őrzött meg.

Harsányi István és Gulyás József: *Régi magyar versek a sárospataki könyvtárban.* I. h. 342.

248. *Pósafalvi Tullok Mihály énekgyűjteménye (1816).* Ismeretlen helyen van. 8 — r 107 lev.

Mint a gyűjtemény címe mutatja „német, víg, szomorú magyar deák válogatottabb énekek és insurgans dalokat“ írt össze e kéziratban Pósafalvi Tullok Mihály. Az énekek között sok Ányos, Faludi, P. Horváth Ádám, Csokonai és másoktól származó vers van. A gyűjtemény versanyaga sok rokonságot mutat P. Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekek néven ismert* gyűjteményével. Amennyiben a közölt sorkezdetekből megállapítható, népdala alig egy-kettő van, népies dala azonban már több.

Magassy Antal: *Egy kéziratgyűjtemény a XIX. század első évtizedeiből.* EPhK. 1901. 287 és 382.

249. *Pray Collectio.* BEK. Pray Collectio XX. 31. — Egy versét kiadta Földváry László, *IK.* 1903. 199.

Egyetlen két versszakos versét, egy sárospataki diák 1674-ből való tréfás prédikációját, ismerjük.

250. *Radvánszky János kódexe (1693—96).* A Radvánszky cs. radványi levéltárában. — Két énekét közli Thaly Kálmán, *Figyelő* 1878. V. 154.

Csak két XVII. századi éneket ismerünk belőle. Thaly szűkszavú, 2 soros ismertetéséből nem dönthető el, hogy nem

azonos-é a radványi levéltárból kikerült valamelyik kézirattal.

Thaly Kálmán: *Költészeti gyöngyök a XVII. századból.* I. h. 155.

251. *Radvánszky kódex.* A br. Radvánszky cs. radványi levéltárában. 996 sz.¹⁾ 4—r. Énekanyagát kiadta Thaly Kálmán, *Századok* 1875. 1; U. a.: *Ir. és műv. tan.* 349 és 552. — Szilády Áron: *Balassa B. költ.* Bpest, 1875. — Radvánszky Béla br.: *Rimay János munkái.* Bpest, 1904. 5, 69, 71, 81, 141, 165, 171, 185 és 202. — Baros Gyula, IK. 1904. 449. — Dézsi Lajos: *Balassa B. minden munkái I—II.* Bpest 1923.

A XVII. századból való kódex sok Balassa és Rimay verse mellett több más XVII. századi verset is tartalmaz. Thaly a kódex versanyagát a XVII. sz. első évtizedeinek jobb lírai termékei közé sorozta. A versek között olyan ismeretlen Balassakövetők versei is szerepelnek, akik „akarván a poétaságban elméjüket fárasztván futtatni Balasy (!) Bálint elméjével és poétaságban elérni és meg is haladni“. A kódex legrészletesebb leírása, a részben kiadott anyag feltüntetésével Baros Gyula tollából került ki.

Deák Farkas, *Századok* 1875. 107. — Thaly Kálmán: *I. h.*; U. a.: *Adalékok.* Figyelő 1877. III. 18. — Szilády Áron: *i. k.* — Erdélyi Pál: *i. t.* 267 ill. 73.; Radvánszky Béla br.: *i. m.* IV. 1. U. a.: *Rimay J. szerelmes versei.* AKÉrt. 194. 296. — Baross Gyula IK. 1903. 445 — Dézsi: *i. k.* I. C és II. 763.

252. *Radvánszky pasquilusok kézirata.* A Radvánszky cs. radványi levéltárában. — Szemelvényeket közölt belőle Thaly Kálmán, *Figyelő* 1877. III. 119.

Négy kuruckori gúnyének került elő I. Radvánszky János 1708.-i levelezéséből. E gúnyénekek (1708, 1708 és kettő 1711-ből) kuruc vezetőemberekről szollanak.

Thaly Kálmán: *Adalékok.* I. h.

253. *Radványi folio.* Dr. Radvánszky cs. radványi levéltárában 2—r 67 lev. — Verseit kiadta Baros Gyula, IK. 1904. 83.

A kézirat összeíratási ideje ugyancsak a „XVIII. század utolsó éveire vihető vissza“, de XVI—XVII. századi versanyaga is van. Tartalmát vegyes tárgyú és különböző időből eredő, részben verses, részben prózai — magyar, latin és német nyelvű — feljegyzések és egy latin verses nyomtatvány teszik. Nem folytatólagosan írt vagy másolt, hanem különböző időből származó

¹⁾ Thaly: *Adalékok.* Figyelő 1877. 18 és *Ir. és műv. tan.* 352 jelzése alapján.

iratok gyűjteménye. Legrégibb része a Caraffa-versek, legkésőbbi pedig a leonius versekről híres Gyöngyösi verseinek kézírata.

Baros Gyula: *Radványi verseskönyvek*. IK. 1903. 300.

254. *Radványi gyűjtemény*. A br. Radvánszky család zolyom-radványi lvt.-ban. — Két verses darabját kiadta Thaly Kálmán: *Ir. és mív. tan.* 269 és 391. — Kilenc más darabot Baros Gyula, IK. 1904. 457.

A különálló darabokból összetevődő gyűjtemény a br. Radvánszky család levéltára anyagának rendezése közben előkerült XVII. és XVIII. századi jórészt latin versekből és füzetekből áll, de vannak benne magyar versek is.

Thaly Kálmán, Figyelő 1977. III. 111 és 119; U. a., Századok 1875. 101; U. a., I. h. 384. — Baros Gyula: *Radványi verseskönyvek* IK. 1904. 457.

255. *Radványi verseskönyv*. Br. Radvánszky cs. radványi levéltárában 4—r 45 lev. — Verseit kiadta Thaly Kálmán: *Ir. és mív. tan.* 356, 360, 365, 367 és 395; U. a., Figyelő 1877. II. 152. — Baros Gyula, IK. 1904. 208 és 331.

A verseskönyv tartalmának legnagyobb részét magyar versek teszik; van azonban benne néhány latin, német, sőt tót nyelvű vers is. A kötet legrégebb darabja 1675-ből, a legkésőbbi 1782-ből való. Műfajukat tekintve, a versek nagyobb részt pasquilusok, de vannak benne szerelmi énekek is. A különböző időből való papír, a versek rendszer nélküli egymásutánja és a különböző (?) kézírás egyaránt arra mutat, hogy itt hosszabb időn keresztül gyűjtött darabok összefoglalásáról, tehát tulajdonképpen kolligátumról van szó.

Thaly Kálmán, Figyelő 1877. II. 154 és III 26; U. a.: *Fennebb i. m* 359, 361, 367 és 402. — Baros Gyula: *Radványi versek*. IK. 1903. 316.

256. *Radványi lakodalmas vers kézírata (1754)*. Br. Radvánszky cs. radványi levéltárában. 4—r 24 lev. Közölte Baros Gyula, IK. 1904. 479.

A kézirat Prónay László és Radvánszky Rozália házassága alkalmából írt barok-ízlésű lakodalmi verset tartalmaz.

Baros Gyula: *Radványi verses könyvek*. IK. 1903. 465.

257. *Radványi verses gyűjtemény*. Br. Radvánszky cs. radványi levéltárában. — Verseit kiadta Baros Gyula, IK. 1903. 447.

A Radvánszky család radványi levéltárának rendezése alkalmával a levéltár anyagából előkerült verses adalékokat összefoglaló gyűjtemény kisebb-nagyobb terjedelmű, jórészt latin verseket, külön versfüzeteket tartalmaz; vannak azonban benne

magyar versek is. A versek főképp családtörténeti szempontból értékesek, de művelődéstörténeti szempontból sem lehet tőlük megtagadni bizonyos fokú értéket. Irodalomtörténeti szempontból kedvező körülmény az, hogy a versek legtöbbször szerzőjét is ismerjük.

Baros Gyula: *Radványi verseskönyvek*. I. h.

258. *Ráday kódex*. Ismeretlen helyen van. — Egy versét kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 97.

Thaly a Ráday levéltár LV-ik codexe után közli Kátai Mihály, Bocskai István kancellárjának sírversét. A kódexről e futó utaláson kívül semmit sem tudunk.

Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 98.

259. *Ráday Pál kéziratai*. Ráday levéltárban (Hol?) — Öt verses darabját kiadta Gorzó Gellért, IK. 1915. 307.

Különböző alakú és nagyságú papirlapokon Ráday Pálnak öt verse maradt ránk.

Gorzó Gellért: *Ráday Pál virágénekei*. I. h. 300.

260. **Rákosi Sámuel Holmija (1790 körül)*. EM. 353 sz. 4—r 248 lev.

A kézirat csaknem egészében a Rákosi Sámuel kézírása. Tartalmát prózai és verses darabok teszik. Énekanyaga a kézirat különböző részeiben van elszórva; énekei katona, diák és más világi dalok, pasztorális énekek. Egyik 'igen szép énekének' kottája is megvan. A kéziratot tartalommutató egészíti ki.

Szabó T. Attila: *i. i.* 287 ill. 9.

261. **Ráth énekeskönyv*. MTA. kt. Magy. Irod. Népkölt. 8—r VI. 140 sz. Kis 4—r 49 lev.

Néhány levélnyi csonkulást szenvedett énekeskönyv énekanyagából kettő a *Sárospataki dalok* között (II. 82 és 132), egy Thalynál (*Vit. én.* II. 367; Mint Gerlitze madár. .) egy pedig (*Bonaparte éneke*) a *Magyar Árion*-ban (Bartalus: *Magy. Orpheus* 8 és 89) is megvan. A *TROJA Veszedelme és Romlása* (Minerva és Junó, Venus tsalárdsága. .) után néhány más világi ének következik. Érdekes ezek közül a 'Megholt feleségem...' kezdetű latin-magyar nyelvkeverések éneken kívül a 'Tied vagyok Rabod vagyok...' és a 'Zajos habjait a Tengernek...' kezdetű ének. A XVIII. sz. végén összeírt kézirat leírójáról semmit sem tudunk; a kéziratárba Ráth Károlytól került be.

262. *Rexa Dezső kézirata*. Ismeretlen helyen van. 4—r 12 lev. — Verses adalékait kiadta Rexa Dezső, IK 1909. 477.

Az 1764.-i diaeta¹⁾ szereplőire vonatkozó latin és magyar nyelvű politikai epigrammákat őrzött meg. A töredékes kézirat leíróját nem ismerjük.

Rexa Dezső: *Az 1764-i diaeta irodalmi emlékeihez*. I. h. 476 és 481

263. *Régi magyar énekek kézirata*. MNM. kt. Quart. Hung. 236 sz. 4—r 7 lev. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 29.

A kézirat a múlt század első éveiben a Jankowich Miklós számára készült XVI.—XVIII. századi énekek másolatát tartalmazza: Idvez légy kegyelmes Szent László király, Hogyha még ma egy oly pincébe lemászok, Házások éneke, Zöldítsétek egek hamar a mezőket, Oh kék égen járó fénylő csillagoddal (Zrinyi M. éneke 1664), Magyarok romlását (U. a.). — A kis terjedelmű kézirat a Jankowich Miklós gyűjteményéből került jelenlegi helyére.

264. *Rétey-kódex*. A kecskeméti ref. kollégium tulajdona. — Egyik verses adalékát kiadta Badics Ferenc: *Alább i. m.* 297.

A XVIII. század eleji, 1729—1732 között leírt kézirat Gyöngyösi István *Csalárd Cupidóját, Proserpina elragadtatását, és Palinodiáját* őrizte meg.

Badics Ferenc: *Gy. I. összes költeményei* (RMKT.) II. 414 és 460.

265. **Rhédei kézirat*. MNM. levéltári osztályában. Rhédei cs. iratainak keltezetlen csomója. 4 r 2 lev.

Két különálló levelen egyetlen énekszöveget, a Szencsey daloskönyv, Sziveket újító bokréta, Szádeczky Miscellaneából és nyomtatott forrásokból (Erdélyi I. 37, Kriza 97, Thaly: *Vit. én.* II. 99) ismert „Bolondság volt nádhoz bízni...” kezdetű ének 16 versszakos változatát őrizte meg.

266. *Rhétei kódex*. Ismeretlen helyen van.

Csak címszerű felsorolásban említik XVIII. századi (1729) kódexeink között. Magam sehol, semmi nyomát nem találtam²⁾.

Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete*. IV. 526.

267. *Rimay János verseskönyve*. Ismeretlen helyen van.

Balassa Bálint vallásos és világi énekeit tartalmazhatta. Töredékeit — Dézsi Lajos szerint — Radvánszky Béla fedezte fel.

Dézsi Lajos: *Balassa B. minden munkái*. I. XCIX.

268. *Sajókazai kódex*. A br. Radvánszky cs. sajkókazai lvt.-ban. — Nehány énekét közölte Radvánszky Béla IK. 1901. 132. és U. a.: *alább i. m.* 23, 39, 88, 98, 109 és 209.

¹⁾ L. ugyanerre az országgyűlésre vonatkozó versek kéziratát *Tóth-Pápai Mihály kézirata* címszó alatt!

²⁾ Talán azonos a *Rétey-kódex*-szel.

A valószínűleg XVII. század eleji kézirat Rimay János versei mellett Madách Gáspár (1590—1647) verseit tartalmazza.

Radvánszky Béla: *Sztrégovai Madách Gáspár versei*. IK. 1901. 130.; U. a.: *Rimay János munkái*. Bpest, 1904. IV 1; U. a.: *R. J. szerelmes versei*. AkÉrt. 1904. 296.

269. **Sakó István énekfüzete (1828—29)*. Mikó Imre dr. tulajdonában (Kolozsvár). 8—r. 16 lev. — Három énekét kiadta Szabó T. Attila, IK. 1931. 484.

A kis énekfüzetnek csak 8 lev.-e van beírva. E levelekre Sakó (Zsakó) István írta be, „szívet gyönyörködtető világi énekei”. A kis gyűjtemény családi összekötetés útján jutott a jelenlegi birtokos tulajdonába.

Szabó T. Attila: *Adalékok*. I. h.

270. *Sárosi Márton kézírata*. Eperjes város levéltárában.¹⁾ — Egy versét kiadta Léway István, Figyelő 1878. V. 313.

Anyagából Saarosi Mártonnak (1605) egy versét ismerjük. Léway István: *Saarosi Márton költeménye 1605-ből*. I. h. 311.

Sárospataki, Spataki . . . l. Pataki.

271. *Sárospataki dalgyűjtemény*. SPF. kt. 131 sz.

E gyűjteményből csak a Dávidné Soltáriban is meglevő „Régi napok, régi napok, / Erdélyország s más országok” kezdetű dal változatát említik utalólag. A kéziratnak sem korát, sem terjedelmét, sem tartalmát nem tünteti fel az utalás.

Harsányi István és Hodossy Béla: *Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata*. Ethnographia 1914. 45.

272. *Sárospataki énekkar kottatára (1798)*. SPF. kt. 514 sz. 8—r 124 lev.

Ismertetője a futólagos átnézés alkalmával úgy találta, hogy itt olyan kéziratról van szó, amelybe többen jegyezték fel alkalomszerűen az őket érdeklő dalokat. A közelebbi vizsgálat révén azonban kiderül, hogy a leíró a *Szarka János melodiárium*-ának leírója azaz maga Szarka János volt. Szinte kétségtelen, hogy az ő neve szerepel a sárospataki énekkar bassistáinak névsorában is²⁾ 1791—1800-ig. Az írásjelleg közösségén kívül a tartalom elemzése is a két kézirat szerkesztőjének azonosságát bizonyítja, hisz a kottatár nemcsak verses darabjaiban mutat fel-tűnő és csakis közös leíró felvételével megérthető rokonságot,

¹⁾ Talán csak 1 lev. terjedelmű.

²⁾ Orbán József: *i. m.* 171.

de az 1—2 lev.-en levő elméleti része is ugyanaz, mint a *Szarka János melodiáriumá*-é. Tartalmilag a kézirat a sárospataki ének-
kar énekanyagának legteljesebb gyűjteménye s mint ilyen természetesen rokonságban van a Novák és Melegh-féle melodiáriummal.

Szabolcsi Bence : *KZ.* 140, 143, 156, 158 ill. 60, 63, 76, 78. — Bartha Dénes : *i. t.* 388.

273. Sárospataki—Gyöngyösi kéziratok. SPF. kt. (Kjn.).

A sárospataki ref. főiskola könyvtára Gyöngyösi István *Palinodiájának* két 1727 körül készült másolatát őrzi.

Badics Ferenc : *Gy. I. összes költeményei* (RMKT.). II. 415.

274. Sárospataki kézirat. SPF. kvl. (Kjn.) 8—r 1 lev.

Egy 1564-ből való matematika könyvbe beleragasztott lapon egy 'Szep ki nylt rosa, gienge viola'... kezdetű XVI. századi ének maradt fenn.

Szinyei Gerzson : *Egy XVI. századi virágének.* Figyelő 1882.XII. 388.

275. Sárospataki halotti énekek kézirata. SPF. kt. (Kjn.)¹⁾

— Négy verses darabját kiadta Kazinczy Gábor, Figyelő 1880. IX. 77.

A közlőtől le nem írt kézirat tartalmából csak néhány XVIII. századi halotti verset ismerünk.

Kazinczy Gábor, I. h.

276. Schrauf-kéziratok. MTA. kt. (Kjn.) — Három énekét közölte Harsányi István, IK. 1927. 109.

Bécsben, 1904-ben elhunyt osztrák történetírónak, Schrauf Károlynak tulajdonából egy kézirat-gyűjtemény került az Akadémiához. E kéziratok három — két magyar és egy latin nyelvű — Zrinyit dicsőítő éneket őriztek meg.

Harsányi István : *Eddig ismeretlen költemények Zrinyiről, a költőről.* I. h. 108.

277. *Sebes agynak késő sisak. MNM. kt. Oct. Hung. 69 sz. 8—r 96 lev. — Versszövegéből részleteket kiadott Thaly Kálmán : *Vit. én.* I. 104, 118, 124 és 126; Ua. : *Ad.* I. 89.

A XVII. század második feléből származó, szép egykorú préselt bőrkötésű kézirat címlapján a következő felírást viseli : *SEBES / AGYNAK / Késő Sisak. Diák / Versekből Magi / ar Enekekbe fordittat / tott. Nota Óh megh kese / redet kösziklák kőszít.* — A kézirat tulajdonképen nem különálló versek gyűj-

¹⁾ Nem bizonyos, hogy a Kazinczy közleményének címe után álló *M. 53. 6 sz.* könyvtári jelzet.

teménye, mint Thaly hinni látszik, hanem a harmincéves háborúban résztvett és általában a XVII. században élt uralkodókat államférfiakat és egyházi embereket jellemző összefüggő versorozat. Verseinek nagyrésze latinból való fordítás, de talán eredeti magyar szövege is van. A kézirat egyik bejegyzése (Samuel Székely de Doba die 23 Decemb. 1752 Comaroni) nem vonatkozik okvetlenül a kézirat egyik későbbi, állandó tulajdonosára, mint Thaly állította.

Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 109. és *Ad.* I. 105.

278 **Sebestyén-féle gyűjtemény (1810).* MNM. kt. Oct. Hung. 543 sz.

Egyetlen dalának a „Víg napok, szárnyon jártok“ kezdetűnek változatát ismerjük. Részletes ismertetése elmaradt.

279 **Sebestyén Gábor jegyzetkönyve.* MNM. kt. Hung. Oct. 540 sz. 8—r 78 lev.

A kézirat 1810—11-ben keletkezhetett úgy, hogy Sebestyén Gábor beleírta számtani és egyéb jegyzetein kívül mindazokat az énekeket és verses szövegeket, melyeket bejegyzésre érdemesnek tartott. A versek halotti énekek, halotti búcsúztatók és köszöntő versek. Nehány szemelvényt Kisfaludy Sándor regéiből is leírt a jegyzetkönyv tulajdonosa, aki valószínűleg pozsonyi tanuló volt 1811 körül (44 lev.). A kéziratot a leíró hagyatékából 1891-ben vásárolta meg Kún Dánieltől a MNM. könyvtára.

Bartha Dénes: *i. m.* 392.

280. **Sebestyén Gábor verseskönyve (1809—10).* MNM. kt. Oct. Hung. 545 sz. 8—r 73 lev. — Egy énekszövegét dallamostól kiadta Szabolcsi Bence: *KZ.* 157 ill. 77.

A kézirat Kócsi Sebestyén Gábornak egyik bejegyzése szerint „holmi más versek, könyvekből kiszedegetett (Gyöngösi, Révai, Dugonics, Nagy Ferenc, Kazinczy, Földi, Ányos, Verseghy, P. Horváth Ádám) verseket és halotti búcsúztatókat“ tartalmaz; az utóbbiak közül néhánynak a leíró is lehet a szerzője, mint a „magam csináltam“ bejegyzésből kivehető. A kéziratot — Szabolcsi szerint — a leíró vagy Debrecenben írta vagy legalább is debreceni forrásból szedegette össze.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 136, 137, 152, 156 ill. 56, 57, 72, 76. — Bartha Dénes: *i. t.* 392.

281. **Sebestyén Gyula versgyűjteménye.* MNM. kt. Oct. Oct. Hung. 476 sz. 8—r 55 lev.

A gyűjtemény első része a mult század első feléből való. itt ismertebb költőink közül Csokonai és Pálóci Horváth verseivel is találkozunk. A korabeli gyűjtemények anyagából néhány versszöveg (Megérem még azt az időt, Bécs várostól nyugatról keletre, a legátusok így szoktak, Azt mondják, hogy nem illik a tánc a magyarnak, Minap, hogy hazaérkeztem, Cserbogár, sárga cseresogár, Magasan repül a daru szépen szöll stb.) itt is olvasható. A gyűjtemény második felében levő darabok már a szabadságharc és az azt követő időből származnak, sőt mult századvégi kortesversek is vannak benne. — A gyűjtemény Sebestyén Gyula ajándékából 1894-ben került a kéziratárba.

Seregély—Kájoni kódex I. Kájoni kódex.

282. *Sibrik kézirat.* MNM. levéltári osztálya (Kjn.) — Két énekét kiadta Badics Ferenc, IK. 1927. 88.

A szarvaskendi Sibrik családnak egy, az MNM. levéltári osztályában levő egykorú kéziratában két vers — *Rákóczi F. buzgó éneke* és *Új módi szokások* — a XVIII. század első évtizedéből való.

Badics Ferenc: *Két kuruckori költemény.* I. h.

283. **Siménfalvi jegyzetkönyv (1784—95).* KUK. kt. 616 sz. 4—r.

A kolozsvári unitárius leányiskolában mondani szokott búcsúzó és köszöntő versek, exámeni és vallásteveő énekek mellett nagyrészt prózai darabokat magába foglaló, jelentéktelen kézirat.

284. *Simontornyai kézirat.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad.* II. 268.

Thaly „Simontornyát, a kuruczok ez egykori erős fészket“ meglátogatva egy, az „öreg Beszédes, uradalmi mérnök úrnál levő régi följegyzésről másolta le“ az újabban kétes hitelességűnek tartott „*Német sas vert fészket*“ (1709) c. balladát. E kézirat tehát a Thaly-féle fiktív kéziratok sorába tartozik.

Thaly Kálmán: *i. m.* II. 269.

285. *Sinay Miklós kézírata.* Ismeretlen helyen van. 4—r 204 (?) lev. — Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad.* I. 285.

Sinay Miklós debreceni tanár kézirat gyűjteményéből Révész Imre közölt egy *Rákóczi éneke Bocskayról* c. verset Thalyval; a kéziratot csak ez utóbbi futólagos utalásából ismerjük.

Thaly Kálmán, I. h.

286. **Solymosi Koncz daloskönyv.* KUK. kt. 1180 sz. 85 lev. — 33 énekét kiadta Kanyaró Ferenc, ErdMúz. 1892. 546, 1893. 69. és KerMagvető 1893. 114.

A kis daloskönyv XVII. és XVIII. századi latin és magyar énekeket őrzött meg. Mivel e kor énekköltészetének gyönyörű darabjai közül sok csak innen ismert, „ez igénytelen könyvecske jó lélekkel a Szencsey-féle daloskönyv és Mátrai-codex mellé tehető” (Kanyaró). A daloskönyv leírójának, Solymosi Koncz Józsefnek neve többször is szerepel a kéziratban; legalább egy ének szerzősége is neki tulajdonítható. A XVIII. századi daloskönyv 13 éneke még ismertetésre vár.

Kanyaró Ferenc: *Virágénekek a XVII. és XVIII. századból.* ErdMúz. 1892. 547.; U. a. *Régi magyar virágénekek* I. h. 1893. 69.

287. **Sombori László versgyűjteménye.* MNM. kt. Quart. Hung. 222 sz. 4—r 36 lev.

Az öt darabból összekötött XVIII. század-végi kézirat fűzfapoéta verseket tartalmaz.

Somogyi kódex I. Szathmáry kódex töredéke.

288. *Somogyi kódex.* Ismeretlen helyen van.¹⁾

A „Sok búkat árasztott...” kezdetű, 1726-ból való vers egy változatát is tartalmazza. Egyebet nem tudunk róla; Thaly csak, mint birtokában levő „somogyi kódex”-et a fenti ének változatainak felsorolása alkalmával említi.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 410.

289. *Stark-féle virginálkönyv (1698).* A soproni városi múzeumban.

A gyűjteménynek anyaga teljesen kiadatlan. Futólagos ismertetéséből még az sem vehető ki, hogy vajon énekszöveget tartalmaz-e vagy csak zenei adalékokat. Magyar szempontból legérdekesebb az „*Ungerischer Tanz des Fürsten auss Siebenbürgen*” c. darabja.

Szabolcsi Bence, Pesti napló 1925. XII. 25. 55.

290. *Süttöri kézirat.* Ismeretlen helyen van.

Egy, utoljára a Thaly Kálmán tulajdonában levő kézirat a Rákóczi nóta egyik változatát tartotta fenn.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 226.

¹⁾ Nem azonos az Erdélyi Pál (*i. t.* 268 ill. 73) által így nevezett kódexszel; ezt magam *Szathmáry kódex töredéke* néven ismertetem. Valószínű azonban, hogy azonos a Loskay kódexszel.

291. **Szabó Samu énekeskönyv-töredéke*. EM kt. 1812. sz. 16—r 23 lev.

Az elején és végén csonka kéziratot a XVIII. század végén Erdélyben írhatták össze, legalább a szöveg hangtani sajátosságai erre mutatnak. Az énekeskönyv érdekes anyagot szolgáltat XVI. illetve XVII. századi virágénekeinknek egészen a XVIII. század végéig nyúló életéhez. Énekei nagyrészt szerelmi énekek, melyek egyes vonásaikban népdalszerűek, úgyannyira, hogy későbbi formájukkal XIX. századi népköltési gyűjteményeinkben és kéziratos énekeskönyveinkben is találkozunk. Az énekeskönyv jelenlegi töredékes alakjában néhai Szabó Sámuel kolozsvári ref. koll. tanár hagyatékából, gyermekei ajándékából, jutott az EM. kéziratfárába.

Szabó T. Attila : *i. f.* 288 ill. 10.

292. *Szokmári Ötvös János jegyzőkönyve*. A marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtárában 1451 sz. 32—r (?) — Két énekét kiadta Dékány Kálmán, IK. 1918. 391.

A kéziratot Szokmári Ötvös János, egykori marosvásárhelyi ötvösmester, 1699—1759 között írta össze. Énekei közül néhány ismertebb (Vö. Thaly : *Vit. én.* II. 206., Erdélyi P. : *Kuruc* költ. 68 és 269, MTöriTár 1888. 273) is van. Másik két verse legalább is a kuruc korszakból való, magán viseli e korszak költeményeinek jellemvonásait.

Dékány Kálmán : *Kuruczori énekek* I. h.

Szalay Trézia-féle múzeumi kézirat l. Abonyi kézirat.

293. *Szarka János melodiáriuma (1791)*. SPF. kt. 1718 sz. 8—r 89 (?) lev.

A jelenleg csonka kézirat tulnyomó mértékben egyházi énekeket foglal magába, de van benne néhány latin szövegű exameni ének is. A csak részben kottás gyűjteményt jónak láttam az eddigi, tévedésre okot adó Novák-melodiárium II. helyett a gyűjtemény leírójáról, Szarka Jánosról, a pataki énekkar egykori (1791—1800) basszistájáról¹⁾ a fennebbi néven elkönyvelni, megjegyezve ezt, hogy ez a gyűjtemény is, mint a *Novák melodiárium*, Novák Lajos teológiai tanár ajándékából került mai helyére.

Bartha Dénes : *i. f.* 386.

¹⁾ Orbán József : *i. m.* 171. — Az ugyanezen énekkarban később szereplő Sz. Ferenc, aki 1814—18 között oktávita, 1819—20 között diskántista volt, Sz. Jánosnak csak fia vagy rokona lehetett.

294. *Szarvaskendi Sibrik kézirat*. MNM. szarvaskendi Sibrik lt. XVIII. sz.-i évnélküli iratok borítékjában. — Egy énekszövegét közölte Jakubovich Emil, *Etnographia* 1915. 131.

A kézirat egy „Hallja minden háznak ura!” kezdetű XVIII. sz.-i, valószínűleg győri bakternóta szövegét tartotta fenn. A szövegnek több változatát ismerjük a Dunántulról.

Jakubovich Emil: *Éjjeli vigyázó éneke a XVIII. századból*. I. h.

295. **Szatmáry kódex töredéke*. MTA. kt. Régi és újabb írók 4—r 252/3 sz. 16—r 14 lev. — XIX. század-közepi másolata U. o. 252/4 sz. — Egy énekét kiadta Szilágyi István, *Figyelő* 1878. V. 49. — Dézsi Lajos: *alább i. h.*

A jelenlegi alakjában töredékes kis kódexet 1608 körül valószínűleg „Johanes Somogi Benedicto Polgár” írta össze. Csak egy teljes és három töredékes éneket tartalmaz. Egyik töredékes éneke, Debreceni S. János *„Militaris congratulatio”*-ja, megvan az EM. kt. Egerespataky verseskönyvecskéjében is; a *„De collatione Sancti Johannis Baptistae* címűt Dézsi Lajos Erdeli Máthé diák szerzeményének tartotta. A kódextöredék csak újabban (1933) folytatott kutatómunkám alkalmával tűnt ismét fel; eddig lappangott.

Szilágyi István, I. h. — Dézsi Lajos: *Debreceni költő éneke Bocskayról* (kny. Szeged é. n.). — Szilády Áron — Dézsi Lajos: *Jegyzetek a RMKTára hetedik kötetéhez*. 323.

296. *Szathmári Mihály kézírata*. A debreceni ref. kollégium könyvtárában R. 538.

Futólagos utalásból tudjuk, hogy a kézirat *Rhythmi Natales, Paschales* és *Pentecostales* c. alatt olyan verses köszöntőket és énekeket tartalmaz, melyek rokonságot mutatnak a Tsorik-kódex versanyagával.

Szabolcsi Bence: *Egy XVIII. századi nagyenyedi kézirat irodalomtörténeti adalékai*. IK. 1926. 114.

297. *Szádeczky Miscellanea* Ismeretlen helyen van.

Versényi György említi, hogy Szádeczky Lajos az Apor-levéltárban¹⁾ történeti kutatásai közben a *„Miscellanea”* c. csoportban egy *„Versus Hungarici”* című dalgyűjteményt talált, melyet magának le is másolt. Talán ez az a gyűjtemény, melyről később Dézsi Lajos, a Vizkeleti kódex ismertetése kapcsán, is szólt. A gyűjtemény több énekének változata megvan a *Szi-*

¹⁾ Talán az abasfalvi Apor levéltárról van szó!

veket újító bokkrétában; maga a kézirat tudtommal eddig kiadatlan.

Versényi György: *Sziveket újító bokréta* 29. — Dézsi Lajos, IK. 1932. 173.

298. *Szántai Aladár kézírata*. Ismeretlen helyen van. 4 – r 32 lev. Thaly Kálmán: *Ad. I.* 78 és *MTörtTár.* 1894. 322.

Egy kuruckori „*Actio Curiosa*“ (1678) c. színdarab és egy Balassa versszakban írt éneket magába foglaló kézirat.

Thaly Kálmán: I. h. 76 és 353.

299. *Szedresi Mihály kézírata*. EM. 3114 sz. 8 – r 8 lev.

A kis füzetke egy *Cancio*-n kívül lakodalmi, pünkössti stb. versszövegeket tartalmaz.

Szabó T. Attila: *i. t.* 302 ill. 24.

Szekeres-féle kézirat l. Komáromi énekeskönyv.

300. *Szeles János kézírata*. Kolozsvári piarista liceum kt. (Kjn.) — Egy énekét kiadta Hársing István, IK. 1927.252.

A XVIII. század végi kézirat talán csak egy, egész terjedelmében közölt haláltánc-éneket őrzött meg. Ennek szerzője Szeles János székelyudvarhelyi nótárius (XVIII. század vége) volt.

Hársing István: *Udvarhelyi Szeles János haláltánc éneke a XVIII. század végéről*. I. h. — Lukinich Imre: *Szeles János* ErdMúz. 1903. 15. Dézsi Lajos: *A magyar haláltáncról*. Magy.BibliofilSzemle 1924. 19.

301. **Szencsey daloskönyv*. MNM. kt. Oct. Hung. 70 sz. 8—r 166 lev. — Másolata uo. 173. II. — Anyagát legnagyobb részben kiadta Thaly Kálmán: *Vit. én.* I. 94, 99, 135, 139, 144, 149, 154, 157, 185, 196, 209, 218, 225, 232, 236, 242, (249),¹⁾ 337, 341, 358, 365, 375, 385, 393, 399, 404, 413, 427, 432; II. 3, 19, 27, 31, 37, 51, 63, 65, 72, 76, 81, (91), 95, 99, 106, 130, 137, (141), 299, 302; Ua.: *Ad.* I. 8, (38), 45, 49, 54, 66, 173, 227, 239, 270, 282, (287); II. 1, 8, 13, 46, (53), 60, 64, 69 és 95.

A daloskönyvet valószínűleg Szencsey György írta össze a XVIII. század utolsó negyedében, egészen 1704-ig. György Tamás későbbben (1714) beírt neve csak egyik tulajdonosát, vagy használóját jelöli. A daloskönyv első öt levele nem kézirat, hanem a Nagykúnság romlásáról szolló historiás ének 1698-ból származó ponyvanyomtatvány-példánya; ez azonban az énekműtató (157a—159a) tanúsága szerint már eredetileg is hozzátartozott a kézirathoz. A daloskönyv tartalmilag a XVI. és

¹⁾ A ( )-be tett számok olyan szövegekre vonatkoznak, melyek esetében Thaly nem jelölte kétségtelenül meg daloskönyvünket, mint forrást.

XVII. század népszerű költői termékei gyűjteményének tekintendő. Amint a leírt szövegek politika- és egyháztörténeti vonatkozásaiból megállapítható, az összeíró kuruc érzelmű, protestáns ember volt, de nem elfogult, mert a kéziratban kurucgúnyoló verseket is leírt. A Dunántúlon összeírt kötet, a teljes épségében megmaradt tartalomjegyzék tanúsága szerint, eredetileg 82 versszöveget tartalmazott; ma azonban csak 76 éneke van. Az elveszett énekek nehánya azonban megvan a daloskönyv másolatában. Két levelének (79 és 81) rongáltsága miatt az ezeken fennmaradt szövegek csak töredékek. A reánk maradt énekek XVI—XVII. századi politikai, vallásos és szerelmi költészetünk legszebb darabjai közé tartoznak és így daloskönyvünk e korra vonatkozólag legértékesebb forrásaink közé tartozik. Vaskos, népies-rennaissance díszítésű kezdőbetűinek kezdetlegessége az erdélyi kéziratok énekeskönyvek díszítéséhez képest nagy visszaesést mutat.

Thaly Kálmán: *Vit. ének.* I. és II. 408. — Erdélyi Pál: *i. m.* 268 ill. 74. — Alszeghy Zsolt: *A Szencsey-daloskönyv egyik énekéhez.* It. 1933. 209

302. *Szentkirályi István kézírata.* Ismeretlen helyen van. — Egy énekét kiadta Kozocsa Sándor, IK. 1929. 470.

Talán csak egyetlen, a Péró lázadásról szolló rebellis éneket (1736) őrzött meg.

Kozocsa Sándor: *Rebellis ének a Péró-lázadásról.* I. h.

SZEP ÉNEKEK I. Pap énekeskönyv.

303. *Székely László kottáskönyve (1744).* A székelyudvarhelyi ref. koll. kv. Kz. Y. 141.

Futólag, mint az új (XVIII. sz.-i) német hangszeres zene nyomait mutató kottáskönyvet említik. Valószínűleg magyar szöveganyaga is van. A kézirat leírója, borosjenői Székely László gr., 1744-ben írta össze a kéziratot.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 166 ill. 86.

304. *Székely Sándor kézírata.* Ismeretlen helyen van.

Az ugoocsi Nagyszöllősről kikerült s a 70-es években a Thaly tulajdonában levő kéziratról csak annyit tudunk, hogy megőrizte a Rákóczi nóta egyik változatát.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 226.

305. *Széll Farkas kódexe.* Ismeretlen helyen van.¹⁾ 4—r

¹⁾ Dézsi Lajos (*A m. tört. tárgyú szépir.* 27.) szerint Kubelikné sz. Bessenyei Széll Marianne könyvtárában (Prága) van. Ugyaígy RMKT. VIII, 468.

76 lev. — Egy énekét töredékesen, másikat teljes egészében ki adta Széll Farkas, Századok 1884. 670 és klny.

A kódex hat XVI. századi elbeszélő költeményt tartalmaz. Ezek között különösen érdekes a Bankó lenyárolról szolló szép-historia¹⁾, mely először e kódexből került elő. A kódexet első ismertetője XVI. századnak tartotta, de később XVII. századnak bizonyult.

Széll Farkas: *Egy XVI. századi codex historiás énekei*. Századok 1884. 663 és klny. Bpest, 1884. 8—r 63 l. — Pauer Károly: *XVI. századbeli historiás énekek*. Figyelő 1885. XVIII. 23. — Erdélyi Pál: *i. t.* 74.

306. *Szép énekek. KUK. kt. 1185 sz. 16—r 14 lev.

A XVIII. század második feléből származó énekeskönyv sok rokonságot mutat az EM. 1798-ból való Vutkovits énekeskönyvének énekanyagával. A századvégi rokokó és pásztorális költészet emlékeit őrzi mindkét gyűjtemény.

307. *Szép énekek. MTA. kt. Népkölt. 8—r X. 193/10 sz. 8—r 6 lev.

A kis gyűjtemény a 'Csak titokban köl tartanom..., Mond meg én kegyesem..., Csak te benned bizik nagy hatalmu Isten..., Sok kinokal terheltettem mihellyest szemléltelek...; Oh mely nagy fájdalom..., Keserves gyötrelem..., Mások mongyak mért szeretlek..., Angyali vagy madár...' kezdetű részben népi eredetű dalokat tartalmazza. A XVIII. sz. közepe tájáról való gyűjtemény 6b lev.-én levő 1771 Aug. tett bejegyzés nem a gyűjtemény leírójának kezétől származik ugyan, de a kézirat e tájból való.

308. **Szép világi énekek*. MTA. kt. Népkölt. X. 193/20 sz. 8—r 22 lev.

A kis füzet a XVIII. század végén lejegyzett énekeket tartalmaz, de van benne előbbi korból származó ének (pl. a Bokros bánat...) is. A „Vale mi dilecta Cordis“ kezdetű latin-magyar (7b—8b), a „Kalmár(r)rul“ szóló (Mantovai legények...) és egy „Diákokrul ének“ c. ének mellett sok érzékeny dala között néhány Faludi verszövege is van.

309 *Szigethi Gyula Mihály kéziratoss művei*. XXVII. A székelyudvarhelyi ref. koll. könyvtárában J. 173.

Címszerű felsorolásban említik.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 148 152, ill. 68, 72.

¹⁾ Vö. Dézsi Lajos, *RMKTára* VIII. 173.

310. *Szilágyi István kézírata*. Ismeretlen helyen van. — Egy verses krónikáját kiadta Szilágyi István, Hazánk IV, 425 kk.

A Hóra-világ erdélyi pusztításaira vonatkozó, kezdetleges verses krónikát foglal magába. A krónika szerzője talán Gyöngyösi János, az ismert tordai versíró lehetett.

Szilágyi István: *Adalékok a Hóra-támadás történetéhez*. I. h. 424.

311. *Szinyei Gerzson verseskönyv-töredéke*. SPF. kt. (Kjn.) 8—r 16 lev. — Énekeiből hármat közölt Harsányi István, IK. 1918. 73.

A kis kézirat-töredéket a XVII. században írták össze. Egyik éneke alapján a Mihály deák kódexében levő változat (EPHK. 1888. 64) helyenkint rossz szövege kijavítható. Egy Thaly által kiadott 1674-ből való jeremiádján (*Ad. I. 54*) kívül *Cantio tris-tis Joh. Kovas* (I Kovács?) c. halotti vers is található a kéziratban.

Harsányi István: *A sárospataki könyvtár XVII. századi verseskönyv-töredéke*. I. h. 72.

312. *Szinyei—Merse kódex*. Ismeretlen helyen van.

Erdélyi Pál említi, hogy a Philologiai Társaság 1898. márciusi ülésén Latkóczy Mihály ismertette ezt a kéziratot, mely „Beniczky Péter Rhythmusainak eddig egyetlen teljes kéziratot gyűjteménye“. Az ismertetés megjelenéséről Erdélyi nem tudott; magam sem leltem nyomát.

Erdélyi Pál: *i. t.* 269 ill. 74.

313. **Szirmay Mindenféléje (1812)*. MNM. kt. Quart. Hung. 225 sz. 4—r 125 lev. — Verses szövegeinek egy részét kiadta König György, IK. 1902. 66 és 206.

A kézirat Szirmay Antal (1747—1812) által összegyűjtött verseket foglal magába. A kézirat címét, mint tartalmára jellemzőt ide írom: *QVODLIBET | azaz | MINDEN=FÉLE. | idő=töltésül | össze irta a Szinyeri magá | nosságban | Szirmai Szirmay | Antal, Császári, 's Kiralyi Apostoli | Felség Udvari Tanátsosa, és a Magyar Nemzeti Könyv = | Tárnak ajánlja. / 1812 ^{dik} Eszt(endőben)*. — A kéziratnak részint Szirmay saját szerzeményű verseit, részint korabeli népies- és népdalt tartalmazó verses anyagát kettészakítja a kézirat középső részébe (48a—118a) leírt „Az Igazság Jutalma“ címet viselő öt felvonásos színdarab, mely címlapja szerint Koczzebue utáni fordítás (1811). A kézirat első (1—47) és második (118a—124a) részének mintegy 107 versszövege közül a kézirat felhasználója nagyon önkényesen válogatott és csak nagyon kevés darabot

adott ki; inkább csak a népi vonatkozásúakat. Pedig a kézirat elsősorban mint egységes, a kor irodalmi ízlését tükröző gyűjtemény értékes.

König György: *Népdalok és egyéb versek gyűjteménye (1812)*. I. h. 65.

314. *Sziveket újító bokréta. (1770)*. Ismeretlen helyen van. Versanyagát kiadta Versényi György, RMKt. 35 sz. Bpest, 1914.

A XVIII. századi gyűjtemény mintegy 95 éneket tartalmaz; az énekek csaknem kivétel nélkül magyar nyelvűek. Legtöbb ismeretlen szerző műve; a versfőkből és más forrásokból néhány szerző (Vizkeleti József, Diószegi Mihály, Jámbor Dániel, Halmágyi és Kolombán János) neve ismeretes. A gyűjtemény a XVIII. század második felében szövegtörténelmi szempontból legjelentősebb énekeskönyvünk: „egyenest folytatása ez a régi kéziratot énekeskönyveknek.“

Versényi György: *Egy XVIII. századi kézirat daloskönyve*. It. 1912. 361.; U. a.: *Sziveket újító bokréta. (XVIII. évszázadbéli dalgyűjtemény.)* RMKt. 35 sz. 3. — Horváth János: *i. m.* 93. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 154 és 158 ill. 74. és 78.

315. *Szkárosi—Járdánházi melodiárium (1787—1792)*. SPF. kt. 513 sz. 8—r 222 lev.¹⁾ — Énekeiből közölt Kacsóh Pongrác, *MagyFigy.* 1911. IV. 73. és Harsányi István, *Ethnographia* 1913. 295.

A melodiárium két leíró, a Szkárosi István és Járdánházi János kezeírása.²⁾ A gyűjtemény a sárospataki énekkar anyagát tartalmazza ugyan, de a két összeírótól származó részek énekananyagának jellege különböző. Az énekananyagot sokszor csak az a külsőleges kapcsolat tartja össze, hogy a kéziratban levő anyag az énekkar különböző alkalmakra szolló énekeiből áll. Az, hogy az énekananyag nem mutat nagyon mély rokonságot a korabeli énekananyaggal, annak a jele, hogy különösen Járdánházi a világi anyag megválasztásakor egyéni, bár sokszor „parlagi“ úton járt.

Kacsóh Pongrác; *A pataki énekes-codex*. I. h. 1911. 376 és IV. 69. — Harsányi István: *Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata*. — Horváth János: *i. m.* 42 és 94. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 139, 142, 143, 148, 152, 153, 156, 158, 163 ill. 59, 62, 53, 68, 72, 73, 76, 78, 83. — Bartha Dénes: *i. t.* 382.

¹⁾ Két ismertetője, Harsányi meg Bartha, más-más terjedelműnek (231 ill. 443 l.) mondja. Magam az utóbbi adatát fogadva el, a lapszámozást levél-számozássá alakítottam át.

²⁾ Vö. Orbán József: *i. m.* 69.

316. *Szolga Mihály diáriuma*. R. Kiss István tulajdonában (Debrecen ?). Kis 8—r 145 lev. — Nehány énekét kiadta R. Kis István, Századok 1904. 675. — Baros Gyula, Erd.Múz. 1905. 35 és IK. 1909. 187.

A XVIII. század közepéről való kéziratba Városfalvi Szolga Mihály (1760 körül) és Benedekffy Gergely (1815—20) nagyon sokféle prózai bejegyzés közé több énekét írt be. Az énekek részben a XVII. században keletkeztek; nagyobb részük azonban XVIII. századi. A versírók közül csak néhánynak (Szentpáli Ferenc, Benedekffy és Szolga Mihály) neve ismeretes.

R. Kiss István: *Adalékok a Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez*. I. h. 655. — Baros Gyula: *V. Szolga Mihály diáriuma*. ErdMúz. 1905. 31.; U. a.: *Két vers a XVII. századból*. IK. 1909. 180.

317. *Szombathelyi kézirat*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II.* 105.

A vasvármegyei Szombathelyről Szalay László útján került Thaly Kálmánhoz „egy régi, vallási énekeket tartalmazó könyv,” melynek „belső táblájára” a „*Vak-Battyánról való ének*” van beírva. Egyéb ének-adalékról nem tudunk.

Thaly Kálmán, I. h.

318. *T. Szeőts István deák Mindenés Gyűjteménye (1798)*. SPF. kt. 257 sz. — Nehány darabját közölte Harsányi István és Gulyás József, IK. 1917. 65.

Részletes ismertetése elmaradt. Csak Csokonaitól származó verses anyagát ismerjük. A kézirat maga valószínűleg azé a Szőts Istváné lehetett, aki a sárospataki énekkarban előbb oktávista (1798—99), majd altista (1799—1800¹⁾) volt.

Harsányi István és Gulyás József: *Adalékok* stb. I. h.

319. **Szőkefalvi Jánosi Sándor verseskönyve*. KUK. kt. 146 sz. 8—r 134 lev.

A XIX. század első évtizedében összeírt kézirat első része (2a—81a) „*A szerelem gyötrelmei*” c. verses részt, második fele vegyes verseket illetőleg műdalokat tartalmaz. Énekanyag szempontjából jelentéktelen kézirat.

320. **Tarcsafalvi énekeskönyv-töredék*. EM. kt. 1815 sz. 16—r 12 lev. — Egy énekét közölte Csúry Bálint, Pásztortűz 1922. 763.

A kézirat-töredékben legalább négy kéz írása fedezhető fel. Leíratási ideje a XVIII. század közepetáján innen nem igen

¹⁾ Orbán József: *i. m.* 172.

tehető, mert a különböző kézírások a század elejétől a század közepéig terjedő kézírások jellegzetességeit mutatják. Énekei a Balassa-féle lovagi szellemű líra hangulatát juttatják eszünkbe, sőt van közöttük éppen Balassa dal is. Az első csonka virágéneke különös szépségű. A kéziratföredék a *tarcsafalvi* Pálffyak levéltárával került a kéziratárba; nevét is így kapta.

Csúry Bálint: *Egy virágének a XVIII. századból*. I. h. — Szabó T. Attila: *i. t.* 287 ill. 9.

321. *Tarcsafalvi kézirat*. Ismeretlen helyen van. Egy énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II. 321.* — Ugyanazt Bartalus István, alább i. h. 285.

Az udvarhelyszéki „Tarcsafalván létező avult följegyzésről másolta le... 1871-ik évben... Bartalus István” „*A kibujdosó Rákóczi imája*“-t, mely az erdélyi ref. énekeskönyvben ma is megvan.

Thaly Kálmán: *i. m.* II. 322. — Bartalus István: *A népdalok egyetemes gyűjteményének folytatása*. KiszaludytársÉvl. Új folyam. XVIII. 1882—83. 285.

322. *Tatrosy György verseskönyve*. A br. Apor család könyvtárában Abosfalván (Kisküllő m.) lezete: 41/259, belől: No. 9. 4—r 56 lev. — Egy historiás énekét kiadta Szádeczky Lajos, Századok 1899. 310. — Egy széphistoriáját közölte Kányaró Ferenc, Ethnographia 1914. 305.

A kódexet Tatrosy György deák írta össze 1618 körül. Egy Báthory Gáborról szolló historiás éneken és Apollonius historiáján kívül legnevezetesebb Gyergyai Albert *Árgirusának* töredékes, de egyik legrégebb változata.

Szádeczky Lajos: *Szamosközy magyar historiás éneke az 1610-i Kendy-féle összeesküvésről*. I. h. 211. — Kányaró Ferenc: *Árgirus historiájának 1618.-ki kézírata*. I. h. — Dézsi Lajos: *Tatrosy György verseskönyve*. Ethnographia 1914. 313.

Tatrosy kódex I. Tatrosy György verseskönyve.

323. *Telekesy kéziratok*. Az egri érseki főegyházmegye levéltárában. — Két énekét kiadta Badics Ferenc, IK. 1923. 190.

Egy Zrinyi Miklós hadjáratáról (1664) szolló *Vig cantio*-t és egy kuruckori verset ismerünk a kéziratokból. Nehány jelentéktelenebb XVII. századi versének csak tartalmi ismertetését kaptuk.

Badics Ferenc: *Ismeretlen kuruc-kori versek*. I. h. 187.

324. **Teleki énekeskönyv (1685)*. EM. kt. 8 sz. 8—r 55 lev. — Teljes egészében kiadta Erdélyi Pál: *Barakonyi Ferenc költeményei*. ErdMúz. 1907. 1 és kiny. Kvár, 1907.

Az énekeskönyvet Teleki László Gyula gr. hosszufalvi levéltárának rendezése közben fedezte fel Gergely Sámuel; a kézirat a gróf adományából került az EM. kt.-ba. Neve az adományozó családi nevét őrzi. A kódex Barakonyi Ferenc, XVII. századi költő verseit tartotta fenn. A 49 vers közül 11 már előbb más kéziratossal versgyűjteményből is ismeretes volt.

Erdélyi Pál, I. h. — Dézsi Lajos: *Balassa Bálint minden munkái*. II. 743. — Szabó T. Attila: *i. t.* 283 ill. 5.

325. *Thaly gyűjtemény*. Ismeretlen helyen van. — Egyik versét közölte Thaly Kálmán: *Ad.* II. 417.

Thaly Kálmán egy gyűjteményében levő egykorú füzetből közölt „*Pannonia siralma*“ (1728) utáni jegyzetében latin és magyar verseket, többnyire gúnyverseket, epigrammákat tartalmazó kéziratnak mondja.

Thaly Kálmán, I. h. 421.

326. *Thaly gyűjtemény*. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én.* II. 314.

Thaly egy gyűjteményében levő kéziratból közölte a „Fenyítom már bús szivemnek...“ kezdetű, XVIII. századi éneket. Közzelebbit nem tudunk a kéziratról.

Thaly Kálmán, I. h. 315.

327. *Thaly kézirat*. Ismeretlen helyen van. 1 iv. — Egyetlen énekét szemelvényesen közölte Thaly Kálmán, Figyelő 1877. III. 118.

A kuruc világ közepéről maradt fenn e kéziratban egy 24 Balassa versszakból álló buzdító vers. Az énekszerző neve nem ismeretes.

Thaly Kálmán: *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor ir. tört. vizsg.* I. h.

328. *Thaly Lajos dalfüzete (1807)*. Ismeretlen helyen van. — Egy versét közölte Thaly Kálmán: *Vit. én.* II. 88.

A kéziratot Thaly Kálmán apja, Th. Lajos írta össze 1807. április 13-án. Csak egy XVII. századi dalát ismerjük.

Thaly Kálmán, I. h. 90.

329. *Thesaurus Hungaricus (1710 körül)*. A Szent Benedek-rend pannonthalmi könyvtárában (Kjn.). 8—r 83 lev.

A mai állapotában csonka, hátul hiányos kézirat prózai és más anyagán kívül egy hosszú, verses krónikát foglal magába. A krónika a magyarok első hadnagyától, Kevétől Szent Istvánig terjedő eseményeket adja elő; ezen kívül van benne egy latin himnusz és egy „Gondolkodjál Magyarország...“ kez-

detű vers, melynek szerzője — egy följegyzés szerint — Károlyi Sándor bakonybéli szerzetes lett volna.

Erdélyi Pál: *i. t.* 269 ill. 74.

330. **Thoroczkai Zsigmond daloskönyve*. EM. kt. 2682 sz. 16—r 89 lev. — Másolata Csúry Bálint (Debrecen) tulajdonában.

A XVII. század 80 - 90-es éveiben összeírt énekeskönyvnek csak első része (1—56 lev.) tartalmaz énekeket, a másik része (57—89 lev.) egy külön marhakötésben (a pergamenkötésbe) beillesztett *Stylionális*. Az előbbi a Thorockai Zsigmond (1695), az utóbbi meg Gáálfalvi K. Mihály (1689) tulajdona volt. Maga az énekeskönyv négy, némelyütt az olvashatatlanságig kúszált írású füzetből tevődik össze. Tartalmát nagyon változatos szerelmi, gúnyos és vallásos énekek teszik. Ezek mellett husvéti és pünkösti rytmusok, névnapi köszöntők is olvashatók benne.

Szabó T. Attila: *i. t.* 284 ill. 6.

331. *Thököly Mária kézírata*. Ismeretlen helyen van

Talán csak egy leveles kézirat. Gr. Nádasdyné Thököly Mária grófnő-bátyjához, Imréhez írt énekét (1684) őrizte meg.

Thaly Kálmán: *Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor ir. tört.-hez*. Figyelő 1877. III. 25.

332. *Tisza melléki énekeskönyv*. Ismeretlen helyen van.

Az ismertetésben részben átfirt szövegben közölt szövegrészekből a XVI. század második felében készült énekeskönyvre következtethetünk. Az énekeskönyv, ismertetője szerint, csakugyan olyan kézirat, mely „a’ 16-dik századból való és a’ Tisza mellett készült.“ A lapok sok helyütt már 1832 közül elrongyolódtak. Kézirat az ismertető szerint Evai (!Dévai Bíró?) Mátyás, Szegedi István, Starai (!Sztárai?) Mihály, Batizi András (Táallyán), Melius Juhász Péter, Szegedy Gergely, Palatisz (!Palatics) György, Bornemisza Péter, Horváth András (Táallyán); és Dobai András (Sáros Patakon) verseit tartalmazta. Az ismertetésből úgy tetszik, hogy az énekeskönyv több historiás és vallásos éneke mellett prózai darabokat is tartalmazott. Ismertetője lelőhelyét nem jelezte és így ma a kézirat hollétéről mit sem tudunk; elveszett vagy legalább is lappang.

Sztrokay Antal: *Egy régi Énekes Könyv’ kivonata ’s annak következésébe tett észrevételek*. TudGyűjt. 1832. VI. 123.

333. **Tolvaj István jegyzetkönyve*. MNM. kt. Oct. Hung. 654 sz. 106 lev.

A kézirat egy részét elszórtan (37a—41a, 49a—50b, 68b—87a és 89a—106b) levő prózai jegyzetek teszik, másik része nagyobb részt magyar világi és vallásos (halotti) énekeket tartalmaz. A *Világi Nóták* (12a) címet viselő rész mintegy 32 sorszámozott dallamnélküli szöveget őrzött meg. Halotti és templomi énekei közül mintegy 10-nek a dallama is megmaradt a kéziratban. A jegyzetkönyv összeírója valószínűleg Tolvaj István, a sárospataki énekkar basszistája (1799—1801) lehetett.¹⁾

Bartha Dénes: *i. t.* 385.

334. *Tolvay Ferenc kézirata.* A Radvánszky cs. levéltárában. 4—r — Egy versét kiadta Thaly Kálmán: *Ir. és műv. tan.* 379. A kéziratból csak *Zolyom megvételéről* (1703) írott éneket ismerjük.

Thaly Kálmán, I. h. 384.

335. *Torma kézirat.* Utoljára Thaly Kálmán tulajdonában volt; ma ismeretlen helyen van.

Egy, a Torma család irattárából, Désről kikerült följegyzés a Rákóczi nóta változatát őrizte meg.

Thaly Kálmán: *Ad.* II. 226.

336. **Torockói Czupor Andor világi énekei.* (1834). EM. kt. 3089 sz. 8—r 17 lev.

A négy füzetből álló kolligátum egyike húsz egynehány éneket, legnagyobb részt ismert, szép népdalt tartalmaz. A füzet leírójának más gyűjteményét is ismerjük.²⁾

Szabó T. Attila: *i. t.* 294 ill. 16.

337. **Tóth István áriái és dalai* (1832). MTH. kt. Régi és újabb írók 8—r 63 sz. — Egy töredéket közölt belőle Fabó Bertalan, *Magyar Nyelv* 1907. III. 41. — Egy dallamát közzétette Tolnai Vilmos, *Ethnographia* 1926. 166.

A XIX. század forduló költőinek szerzeményeit, néhány népdalt és vallásos éneket tartalmaz. A szövegek mellett a dallam is megvan. Az EM. Tóth István kótáskönyve c.-en ismertetett gyűjteménye talán másolata e kéziratnak.

Fabó Bertalan, I. h. — Horváth János: *i. m.* 139 és 378; U. a., Napkelet 1930. 213. — Szabolcsi Bence: *KZ.* 141, 142 ill. 61, 62.

338. **Tóth István kótáskönyve* (1828—1832). EM. kt. 1668 sz. 4—r 92 lev.

¹⁾ Orbán József: *i. m.* 172.

²⁾ L. *Czupor Andor versgyűjteménye* címszó alatt!

A kézirat eredetileg 147 lev.-ből állott, de ma az eleje, mintegy 55 lev. hiányzik. A gyűjtemény összeírója Tóth István kiskunfilepszállási orgonista és kántor műdalokat, orgona-darabokat, operarészleteket, indulókat, áriákat és zsolnárokat írt bele a főként kottás, kis részben szövegeket is tartalmazó kéziratba. Hogy az akadémiai kézirattal kéziratunk milyen viszonyban van, annak másolata-é, a két kézirat összehasonlítása nélkül lehetetlen eldöntenünk.

Szabolcsi Bence · *KZ.* 94 ill. 14. — Szabó T. Attila : *i. f.* 303 ill. 25.

339. *Tóth-Pápai Mihály kézírata.* SPF. kt. 1338 sz. 8 – r 7 lev. — Két verses darabját kiadta Harsányi István, IK. 1914. 451.

Tóth-Pápai Mihály ref. lelkésznek az 1764 évi diaetáról¹⁾ írt hazafias hangú verseit foglalja magába valószínűleg saját kezeírásában.

Harsányi István : *Két költemény az 1764-iki diaetárol.* I. h. 459.

340. *Tököli gyűjtemény.* SPF. kt. 1111 sz. — Egy versét kiadta Harsányi István, IK. 1913. 122.

Az 1711 körül összeírt gyűjtemény egyetlen darabját az „*Egy szegény mendicans szürét így dicsíri*“ c.-t ismerjük.

Harsányi István : *Egy szegény mendicans szürét így dicsíri (1711 ?)* I. h. 121.

341. *Török Károly daloskönyve.* Ismeretlen helyen van.²⁾ — Két énekét kiadta Török Károly, *MagyNépkGyűjt.* II. 165 és 474.

A kézirat felhasználója futólag a XVIII. század utóján vagy a XIX. század első évtizedében „összeírt daloskönyv“-nek mondja. Talán a két közölt kuruckori éneken kívül más kuruckori, illetőleg XVII. századi versanyaga is lehetett.

Török Károly, I. h. 483.

342. *Tunyoghy gyűjtemény.* MNM kt. Tunyoghy gyűjt.-ben (Kjn.) — Egy verses adalékát közölte Acsády Ignác, IK. 1891. 131.

Egy XVII. századi, hiányos másolatban fennmaradt halotti búcsuztatóját, az ifj. Bethlen István grófét († 1632), ismerjük. Nem tudni, hogy a gyűjteményben nincs-é egyéb darab is.

Acsády Ignác : *Halotti búcsuztató 1633-ból.* I. h.

¹⁾ Ugyanerre az országgyűlésre vonatkozó epigrammák kéziratát l. *Rexa Dezső kézírata* címszó alatt.

²⁾ A 70-es években a T. K. tulajdonában volt. — Alakjáról és terjedelméről felhasználója nem tájékoztat.

343. **Túri Dániel verseskönyve*. MNM. kt. Hung. Oct. 522. sz. 8—r 90 lev.

A kéziratot az első (1a) levél tanúsága szerint Túri Dániel írta össze Debrecenben; az ugyanitt olvasható 1834-es évszám csak a leírás kezdetét jelzi, mert a kéziratban 1835, 1837 és 1839—40 körüli bejegyzések is vannak. Versanyaga legnagyobb részt magyar, mindössze egy szláv szövegű verse van. A versek között találunk öt Csokonaitól származót is; ez, debreceni kéziratról lévén szó, érthető is. A versanyagban diákdalok, fellelgető énekek, politikai (lengyel) vonatkozású darabok, nép- és népies dalok is vannak. A kézirat második részében néhány levél (76—80) prózai részeket, köztük egy társasjátékra vonatkozó kérdéseket foglal magába.

344. *Újváry Tamás énekfüzete*. A Rákóczi-Aspremont-Erdődy-féle vörösvári levéltárban. 2 ív. — Két énekét kiadta Thaly Kálmán: *Ad.* II. 39 és 73.

Az Újváry Tamás nyitrai kántor által összeírt füzetke két kuruckori versét teljes egészében, egy harmadikat, Rákóczi fejedelmet, mint Magyarország szabadító bajnokát dicsőítő latin himnust, csak utalásból ismerjük.

Thaly Kálmán: *i. m.* 43, 44 és 76.

345. **Üdvözlőversek gyűjteménye*. MNM. kt. Oct. Hung 602 sz. 8—r 32 lev.

A mult század elejéről származó üdvözlőversek közül említésre méltó Kováts Józsefnek Széchényi Ferenchez és Szemere Pálhoz írt verse, meg Szemere Pálnak az a költeménye, amelyekre válaszul Kováts a magáét írta.

Vadadi Hegedűs András jegyzetkönyve I. Vadadi Hegedűs kódex.

346. **Vadadi Hegedűs kódex*. EM. kt. 1776 sz. Durva egészsbőr-kötésben 8—r 134 lev. — Két énekét kiadta Szabó T. Attila, alább i. h. 158 ill. 12 és 23.

A kézirat a prózai teológia és másfajta jegyzeteken kívül több XVI. és XVII. századi versszöveget tartalmaz. Legértékesebb adaléka Köröspataki B. János *Erdély romlásáról* (1658) írt historiás éneke és egy névtelennek *Kolozsvár szabadulása* feletti hálaadó éneke. Prózai darabjai közül kiemelendő még a *Debreceni disputá-nak (Válaszúti komédia)* legrégebb változata.

Dézsai Lajos: *Magyar történeti tárgyú szépirodalom*. Bpest, 1927. 23. — Szabó T. Attila: *i. t.* 304 ill. 26; U. a.: *Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs kódexe*. ErdMúz. 1931. 149 ill. ErdTudFüz. 36 sz. 12.

347. **Vajasdi N. Károly énekeskönyve (1801)*. KUK. kt. 197 sz. 8—r 190 lev.

Az énekeskönyvet a múlt század legelején és a század 40-es éveiben írták össze. Anyagát a századfordulót jellemző érzelmes dalok teszik. Nehány darabja (A violát akkor szedik, Bús szívemet mardosó gondok, stb.) régebbi, XVII. századi kéziratokból (pl. Vásárhelyi daloskönyv) is ismert. Csokonai, Faludi és Versegly vers-szövegei mellett egy román nyelvű éneke is van; ugyanez az EM. Vutkovits énekeskönyvében is megvan.

348. **Varga melodiárium*. Csűry Bálint (Debrecen) tulajdonában. 8—r. — Egy énekét közölte Csűry Bálint, ErdlrSzemle 1924. 90; nyolcat kiadott Szabó T. Attila, IK. 1931. 492.

A múlt század 30-as éveiben a mikolai iskolában tanuló Varga József tulajdonában volt ez a kis melodiárium. Leírója, Csűry Bálint szerint, pataki diák lehetett; magam azonban inkább Máramarosszigetre, vagy Nagybányára tenném a leírás helyét. Dalai között néhány népies darab is található; a többi jelentéktelenebb darab. A gyűjteményt a Csűry Bálint szívességéből használhattam.

Csűry Bálint, I. h. — Szabó T. Attila: *Adalékok* (EME. X. vándor-gyűl. Emlékk. Kvár, 1932) 57.; U.: *Adalékok erdélyi kéziratárakból*. I. h. 491.

349. *Vargyasi Dániel kézirat*. 1860-ban a Dániel cs. vargyasi levéltárban volt. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II. 121*.

Az udvarhelyszéki Vargyason a Dániel család levéltárában XVIII. századi kézírásban „*Kolozsvár a kurucz ostrom alatt*“ (1706) c. ének kéziratát említi Thaly Kálmán. Hogy e kézirat különálló lap vagy gyűjteményes kézirat-é, arról nem kapunk felvilágosítást.

Thaly Kálmán: *Történeti Kalászkok*. Pest, 1862; U. a.: *Ad. I. VI. és II. 128*.

350. *Varsányi János kézirata*. MTA. kt. (Kjn.). — Egy énekét közölte Thaly Kálmán: *Ad. II. 150*.

E „kis formátumú, sűrű írású“ példány egykorú másolatban tartotta fenn a „*Kecskemét pusztulásáról*“ (1707) szolló 144 vszkos éneket. Közlője a kéziratot és annak lelőhelyét közelebbről nem jelölte.

Thaly Kálmán: *i. m.* 182.

351. *Vasady kódex*. A Sepsiszetgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban. (Kjn.) — Négy énekét kiadta Dézsi Lajos, IK. 1913. 22.

Nem egészében verseskönyv, mert az elején prózai szövegek olvashatók; nagyobb részét vallásos énekek foglalják el, melyek Szegedi Gergely énekeskönyvéből (1569), Bornemissza gyűjteményéből (1582) vagy a „*Cantionale Catholicum*“-ból ismeretesek. De azért vallásos énekei között is akad néhány csak itt fennmaradott. Világi énekei közül legbecsesebb *Szilágyi és Hajmási historiájának* változata. A kéziratot a XVII. század különböző évtizedeiben több kéz írta össze.

Erdélyi Pál: *i. t.* 269 ill. 75. — Dézsi Lajos: *A Vasady-codex*. I. h. 14. — Csúry Bálint: *A Székely Nemzeti Múzeum régi kézírataiból* (A Sepsiszentgyörgyi Székely Nemz. Múz. Emlékkönyve. 1929. 99).

352. **Vass János verseskönyve*. MNM. kt. Oct. Hung. 161 sz. 8—r 48 lev. — Egy éneket kiadta Thaly Kálmán: *Ad. II.* 137, 242.

A kézirat címlapján (1a) a következő cím áll: „*Egybe szedettek ezen Énekek ab anno 1797 Vass János által magának mánkáji is, Iffju életének elmébéli némelly sovány szüleményi, itt vannak egy részént. Szent Lörintzenn a Gyöngyös vize mellett, amint kitudódott hitelessen, oda van hozzájok adva költőnek neve is.*“ A költői nevek jelzését nem nagyon végezte el az író; ebből azonban nem lehet arra következtetnünk, hogy a másnak nem tulajdonított darabok Vass Jánostól származnak. Így mindössze csak Alex(ander) Rolányi (!) és Rosty Antonius nevét fedezhetni fel 1796 körül leírt költemények előtt. Egy bejegyzése (Descripti a Georgio Bezeredy 1797) nem vonatkozik kétségtelenül a kérdéses darab szerzőjére (5b). Másik három bejegyzése (Pálóci) Horváth Ádámot, „Bétsnek Füge mutatójá“-t jelöli meg szerzőnek. A bejegyzés helyes, mert egyik ének (Mars sies hazamba vissza kis seregem...) Pálóci Horváth gyűjteményeiből is ismeretes. A leíró egyik idevonatkozó bejegyzése (H. Á. tsinálta leírtam a Bükben Szala vármegyében 25a Juny 1812 kedves Simon Jóseff assessor atyámfiánál) arra mutat (42 a), hogy a leíró dunántúli volt, sőt esetleg P. H. Á.-ot is ismerte. A kézirat keletkezési idejére vonatkozólag a címlapon álló évszám (1797) csak a leírás kezdetét jelenti; a leírás azonban legalább az 1812. évig nem fejeződhetett be, sőt Horváth János szerint 1815-ig tartott. A kézirat verses anyaga nagyrészt magyar, de vannak benne latin (6a), sőt német darabok (30b—31a és 46b) is. Magyar anyag a leíró „elmébéli néhány sovány szüleményin“ kívül korabeli pásztorális szerelmi énekeket, insurgens, népies és hazafias dalokat tartalmaz. Egyik

darabja elé odajegyezte az író, hogy a budai [Alia (t. i. cantio) Bude (!) in Comedia habita anno 1782 de Encherio (!?) 14b] illetőleg a pozsonyi [Alia habita Posonj in Comeodia 1794 (14b)] színházból származik. Egyik része elé a „*Primiciára való szép istenes énekek*“ c.-et írta a leíró.

Thaly Kálmán: *i. m.* II. 139, 227 és 243. — Horváth János: *i. m.* 84, 96 és 156.

353. *Vay kézirat.* Ismeretlen helyen van.

Vay Ádám kuruc udvari marsal „rabságban csinált“ verseit foglalja magába. A kézirat Gerzon Ödöntől (Debrecen) Thalyhoz került; azóta nyoma veszett.

Thaly Kálmán: *Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor ir. tört.-hez.* Figyelő 1877. III. 27.

354. **Válogatott szép Énekek és egy néhány magyar versek.* KUK. kt. 557 sz. 8—r 127 lev.

Kisfaludy Sándor *Himfy szerelmeinek* Kolozsváron 1805-ben készült másolatát őrzi. A Szerelmekhez a leíró által „néhány válogatott szép Énekek... adattak“. Néhány versszövege „Nota“ jelzésű. Egyik darabja I. Ferenc dicsőítésére írt erdélyi vonatkozású versszöveg.

355. **Válogatott versek gyűjteménye (1838).* A nagyenyedi Bethlen kollégium kt. 259/a sz. 8—r 36 lev.

A csak részben beírt kéziratot kötet Bajza, Erdélyi, Kisfaludy, Kölcsey, Tóth Lőrinc, Vörösmarty és mások költeményeit őrzi.

356. *Váradai Szabó György kézírata.* A székelyudvarhelyi ref. kollégium Kis-könyvtárában. (Kjn.) ?—r 252 lev. — Két versét kiadta R. Kiss István, IK. 1903. 87.

A kézirat tulajdonképpen orvosi recept-könyv, melyet az előszó és több lapszéli jegyzet szerint Váradai alias Becskereki Szabó György írt Baconban (Udvarhely vm.) 1698—1703 között. Találhatni azonban benne egy kis történelmi jegyzet-töredéket és két éneket is; ezek közül az egyik istenes, a másik meg hazafias ének.

Rugonfalvi Kiss István: *Váradai Szabó György két verse (1699—1703).* I. h. 85.

357. **Várfalvi Fodor énekeskönyv (1764).* Gyallay Domokos (Kolozsvár) tulajdonában. 16—r 37 lev. — Két énekét közölte Szabó T. Attila, IK. 1931. 210.

Valószínűleg az aranyosszéki Várfalván írták le ezt a három kisebb füzelből összetett énekeskönyvet 1764 körül. Tar-

talma legnagyobb részt üdvözlőversekből és vallásos tárgyú énekekből áll; emellett azonban megőrzött egy kuruckori hazafias és egy XVII. századi szerelmes éneket is.

Szabó T. Attila: *A Várfalvi Fodor énekeskönyv és két éneke*. I. h.

358. **Vásárhelyi daloskönyv*. EM. kt. 9 sz. 16—r 340 lev. — Három énekét kiadta Szabó Károly, Századok 1879. 98. — Teljes szövegkiadása Ferenczi Zoltántól RMKt. 15 sz. — Egy lapjának hasomás kiadása. U. a.: *Rimay János*. 121 és 247. — Balassáének vélt anyaga újabban Dézsi Lajos: *B. B. minden munkái*. Bpest, 1923. II. 222 kk.

Ez az 1670-es években összeírt daloskönyv valamelyik erdélyi Vásárhelyi családban öröklődött apáról-fiúra; utóljára e család tagjai körül a Sámuelé volt. Jelenlegi helyére Révai Lajos ajándékából került. Anyagának egy részét Balassa versek, Thaly gyűjteményeiből, Kriza *Vadrózsáiból* és a Bocskor daloskönyvből ismert énekek teszik. Többi lírai költeményei közül mintegy 25-öt a legújabb időkig Balassa-énekeknek tartottak, újabban azonban e versek szerzőségét népi hatás alatt álló Balassatanítványoknak tulajdonítják.

Szabó Károly, I. h. — Erdélyi Pál: *i. t.* 269 ill. 75. — Ferenczi Zoltán: *i. h.* — Dézsi Lajos: *i. k.* II. 742. — Jenei Ferenc: *A világi ir. műfajok kézir. énekeskönyveinkben*. Bpest, 1929. — Szabó T. Attila: *i. t.* 285 ill. 7. — Imre Ilma: *B. B. hatása a XVII. sz. néptelen költőire (A vásárhelyi daloskönyv alapján)* Bpest, 1930.

359. *Vásárhelyi János kézirát-gyűjteménye*. Az aradi lyceum könyvtárában (Kjn.) — Egy versét közölte Thaly Kálmán, alább i. h. 385.

Vásárhelyi Jánosnak az aradi lyceum könyvtárában őrzött kézirát-gyűjteményében fennmaradt egy furcsa verses kuruckori *Abecedarium* kézirata. A gyűjteményből más darabot nem ismerünk.

Thaly Kálmán: *Ir. és műv. tan.* 387.

360. **Vegyés kolligátum*. EM. kt. 3204 sz. 8—r 177 lev.

A XVIII. század első felében összeírt kézirát néhány 'ad notam' jelzésű éneket is tartalmaz. Van egy *Cantio Elegans-a*, *Servetüs éneke*, Beregszászi Pál *Keserves, siralmas, zokogó historia*-ja és *A Tékozló fiúról'* való historiája, sőt későbből egy rendetlen költésű szép istenes éneke is (Kérlek és intelek mostan tégedet...). A kézirát valószínűleg unitárius diákoké lehetett. Több leírója közül valamelyik a zenéhez is érthetett.

Szabó T. Attila: *i. t.* 304 ill. 26.

361. **Veress Márton daloskönyv (1793)*. MNM. kt. Oct. Hung. 496 sz. 8—r 87 lev. — Egy versszövegét kiadta Szabolcsi Bence: *KZ.* 159 ill. 79.

A kézirat címlapján (1a) *Dallos könyv* felirat áll. A énekek betűsoros mutatója (2a - 6b) után 7a-n levő titkos írásos feliratot Erdélyi Pál „Poss[i]deo Martinus Veress ab anno 1793“ formában fejtette meg (1898). A kézirat nagyon vegyes tartalmú névnapi (András, Mihály, Sára, Ilona, István, Gergely, Sámuel stb.) verseken kívül, lakodalmi verseket, *Mindenféle világi nóták*-at, latin-magyar nyelvkeveréses szövegeket, diák és cigány vonatkozású darabokat, latin énekeket, népdalokat, pásztorális és érzékeny dalokat foglal magába. Itt fordul elő a „Mehalt feleségem“ kezdetű latin magyar nyelvkeveréses éneknek legrégibb változata (57a) is. Sok régibb darabja közül érdekes Balassa Bálint egyik dalának (Boldogtalan vagyok...) töredékes változata, mely a Balassa-dalok késői, elsatnyult leszármazottja. A daloskönyv a felső-tiszai (pataki) kéziratokkal és a *Sárospataki dalokkal* áll ugyan tartalmi rokonságban, de azért nem lehetetlen, hogy erdélyi vonatkozásai miatt még keletebből származónak azaz erdélyinek kell tartanunk. Legalább is a benne előforduló bellehemes szöveget (Menyből az angyal jöve hozzátok...) Dés környékén ma is szinte azonos formában éneklük a „kántálók“. Bartha Dénes tartalmilag a Dávidné Soltárhoz közelállónak mondja, de szerinte közvetlen kapcsolatot a két gyűjtemény között nem lehet megállapítani.

Szabolcsi Bence: *KZ.* 159 ill. 79. — Bartha Dénes: *i. m.* 387.

362. **Vett jegyzetköny (1697)*. EM. kt. 970 sz. 8—r 66 lev.

A latin, magyar és németnyelvű jegyzetkönyv néhány „ad notam“ jelzésű és *CANCIONES HUNGARICAS & LATINAS* felíratú verses darabot foglal magába. Leírója talán a Németországból Erdélybe beszámazott¹⁾ Vette család egyik tagja (György János) lehetett.

Szabó T. Attila: *i. t.* 288 ill. 10.

Victorisz énekeskönyv I. Eszterházy Pál énekeskönyve.

363 *Világi énekek. MNM. kt. Oct. Hung. 44 sz. 8—r 45 lev.

A kéziratnak a következő címe van: *Szép Világi mú / látásos, és Szomorú / Énekek egyben irat / tak 1792-ik eszten-*

¹⁾ Vö. Orient Gyula dr.: *Erdély gyógyszerész-polgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbúvárai*. ErdMúz. 1933. 367.

dő/ben. (1a) Az itt szereplő 1792-es évszám csak a leírás megkezdésére vonatkozik, mert a több helyen olvasható későbbi 1798 és 1799-es évszámok mutatják, hogy a kéziratba legalább a század végéig írtak bele újabb darabokat. Tartalmilag a kézirat a korszak jellegzetes érzelgős énekeit tartalmazza. Itt-ott egy Amadé vers is feltűnik. A versfők néha talán a szerző [Taikli (!) Miklós, Erdődi], vagy a kedves nevét (Anna Balás, Ester,) illetőleg jelentéktelen utalást (Szerélme) őriztek meg. Érdekes, hogy a korszak jellegzetes énekei közül kettő (Ha nem láttam volna galamb képed..., Árván pihegsélek, vesződöm s nem élek...), mint Szabolcs vármegye bandériumának éneke szerepel; az az adat élénk fényt vet a korszak énekeinek különösen nemesi körökben való divatjára, azaz arra, hogy ezek a szerelmes, epekedő, panaszkodó rokokkó-énekek voltak a kor nemességének kedvelt énekei. Az ilyenfajú énekek részleges forrására ez a kézirat is utal, mert német szövegű és dallamú darabot is találhatunk benne (42a) 1798-ból. Az, hogy ez énekeket legalább részben németből és német mintára fordították, bizonyára nemcsak arra az énekre talál, amelyhez (44b) ezt a megjegyzést írta a kézirat leírója. — A kézirat legelején a tollpróbálgatásokból kivehető többszörös „S. József“ bejegyzés csak a kézirat leírójának keresztnévét tartotta fenn; a családnevet rejtő S-et nem tudom megfejteni.

364. **Világi énekek (1801)*. MNM. kt. Oct. Hung. 174 sz.

E gyűjteményből a „Nem anyától lettél...“ kezdetű népdal legrégebb változatát, egy Ányos, egy P. Horváth Ádám verset és a „Bodrog partján nevededett tulipán...“ kezdetű dalt említik.

Horváth János: *i. m.* 41, 61, 87, 94 és 96.

365. *Világi énekek. MNM. kt. Oct. Hung. 600 sz. 8—26 lev.

A kis kéziratos kötet tulajdonképpen két, alakra is különböző nagyságú füzetke, egy hat (1—6) és egy húsz (7—26) levélből álló összekötése útján keletkezett. A következő kezdősoros énekek találhatóak benne: Égek érted, de nem érzed (1a), Egyik élleszt, másik illeszt (1a), Szeress engem én kedvesem (1b), Bús szívemnek sóhajtása (2a), Akár élek, akár halok (7a), Óh szívem öröme mit habozol (7b), Halni megyek, oh ne legyek áldozat (8a), Ha nem láttam volna galamb képed (8b), Mészárosné igen csinos a két combja (9b), Amare desinam te corde

(10a), Te kék szemű kis leányka (11a), Minapon Döbröcöm-ben Bécs felé utaztam (11a), Sok százezer példát immáron látatok (12b), Egyszer egy embernek nem volna egyebe (13a), Kék szemű szép kisasszony (13a), Sokat futtattam elmémet (14a), Szeretlek szivemből (15a), Sénylődök esztendeje már (16b), Szörnyű nagy az mulandóság (17a), Vigy Uram a melle (!) földre (18b), Örök Isten adj irgalmat (19a), Már állandós, nem változó (21 b). — Az első gyűjtemény (1—6) a „*Világi énekek*“ a második a „*Szép világi énekek*“ címet viseli ugyan, de mint látható a XIX. század elejének több forrásból ismert világi énekei mellett néhány vallásos éneke is van. A jelenlegi helyére 1900 körül került kézirat néhány levele beiratlan.

Világi Enekek Mellyek sok megilletődött érzékeny szivek szerzeményei közzül egybe Szedegeltettek 1798. Esztendőben. I. Vutkovits énekeskönyv.

366. **Világi énekek gyűjteménye.* MNM. kt. Quart. Hung. 1556 sz. 4—r 11 lev.

A kis, XVIII. század végén összeírt versgyűjtemény a következő kezdősorú énekeket őrizte meg: Telles életemben soha il kedvembe (1a), Reménség az embert gyakorta táplálja (1a), Fölnyitom már bus szivemnek (2a Ányos), Megholt feleségem (2b), Jaj már nékem, mert szeretlek (2b), Szánom szivem, hogy így történt (3), Vale, vale, Pannoniám (3a), Csak el nem ájultam, midőn hallottam (3b), Mit pironnac, mit durgálsz (4b), Megkedvelem személedet (4b), In scholis quid vultis otiosi (5a), Siralmas életem, Szánom cselekedetem (Hogy asszonnyá lettem 5b), Ifjuság virágját, legénség szabadságát (6a), Ciprus szigetében tündöklő rusám (7a), Lesz bucsuzás nem sokáig (7b), Még megérem azt az időt (Hogy szeretőm kapum előtt 8a), Bolonság volt nádhoz bízni (8b). — A kézirat utolsó három levele üres. Amint a sorkezdetekből látható, a dalok legnagyobb része „érzékeny“ dal, de népies darab is akad köztük.

367. **Világi énekek.* MTA. kt. Népkölt. 8—r X. 193/25 sz. 4—r 5 lev.

A XVIII. század második felében legalább három kéztől összeírt gyűjtemény a Nem kívánok (!) most tsak halalommat (!) ..., Erdőkön mezőkön járo ..., Hervad szivem s arad naponként banatom ..., Kinek hol a kintse ..., Ha nekem szoltál volna..., és En eretted gyötrődöm ... kezdetű énekeket tartalmazza.

368. **Világi nóták.* EM. kt. 1679 sz 8—r 20 lev.

Mindössze két „világi ének”-ét gondolhatjuk énekelt versszövegnek, többi egyébképen is jelentéktelen verse dallamnélküli versszöveg lehet. A benne levő magyar nyelvű *Hora panaszos éneke* és két 1785-ös bejegyzése jelzi összeíratási korát.

Szabó T. Attila : *i. t.* 290 ill. 12.

Virágoskert I. Kedves illatokkal bővölködő Virágoskert.

369. **Viski István Poétai gyűjteménye (1827)*. EM. kt. 2 sz. 4 köt. 8—r I. köt. 231, II. köt. 237, III. köt. 234 és IV. köt. 180 lev.

A „legjobb és szebb magyar poétai íróknak munkáikból kiválogatott versezeteket és dalokat“ Viski István szedegette össze „életének hajnalában, ifjúi kedves esztendeiben“. Nagyon sok mult századeleji műdal szövege fellelhető benne.

Szabó T. Attila : *i. t.* 304 ill. 26.

370. *Viski Károly dalgyűjteménye (1824)*. Ismeretlen helyen van.¹⁾

Útalólag, mint olyan kéziratot említik, amelyben meg van a „Cserebogár, sárga cserebogár“ kezdetű dal változata. Egyébként tartalmát nem ismerjük.

Harsányi István : *Új adatok a Cserebogár-nóta korához és változataihoz*. Etnographia, 1927. 240.

371. *Vizkeleti kódex*. A szegedi egyetemi könyvtárban. (Kjn.). 4—r 47 lev. — Énekeit kiadta Dézsi Lajos, IK. 1932. 174.

A XVIII. századi verseskönyv Mezei Miksa hagyatékából ajándékként testvérétől Mezey Sándor dr.-tól került Márki Sándorhoz 1918-ban. Nehány évődő tréfás versen kívül főként szerelmi költeményeket tartalmaz részint magyar (44), részint latin (1) illetőleg román (1) nyelven. Márki Vizkeleti József verseit sejtette a költeményekben; ez azonban, mint Dézsi is kimutatta, elhamarkodott állítás. Anyagából 12 vers más gyűjteményekből (Sziveket újító bokréta, Szádeczky Miscellaneája, a Vásárhelyi daloskönyv és Thaly: *Vit. én.*) ismeretes.

Dézsi Lajos: *A Vizkeleti kódex*. IK. 1932. 172.

372. *Vörösvári Rákóczi kéziratok*. A Rákóczi-Aspremont-örökös gr. Erdődyek vörösvári levéltárában.²⁾ — Három verses szövegét közölte Thaly Kálmán: *Ad. I.* 219, II. 277 és 443.

¹⁾ Legutóbb Viski Károly (Budapest) tulajdonában volt.

²⁾ Thaly (i. h.) jelzése alapján; a kéziratok ma ismeretlen helyen vannak.

A kéziratok közül egyik állítólag Zrinyi Ilona sajátkezű írásában maradt fenn; ez a két Rákóczi gyermek, Ferenc és Julia felelgető köszöntőversét tartalmazza. A másik kézirat a kétségbevonott hitelességű kuruc ballada, az *Újváriak dicséreti* (1710) c. versnek állítólagos kézírata¹⁾ A harmadik *A nemzeti szövetség himnusa* (1705—1711) c. latin verset tartotta fenn.

Thaly Kálmán, I. h. I. 219, II. 282 és 445.

373. **Vutkovits énekeskönyv (1798)*. EM. kt. 1625 sz. 8—r 107 lev. — Másolata Szabó T. Attila tulajdonában.

A kézirat felűnően ízléses, aranyozással díszített táblájának G. K. S. kezdőbetűi valószínűleg a Kemény család egyik tagjának nevét rejtik; az énekeskönyv külső kiállítása és az írás gondossága, sőt csinja éppen úgy előkelő másolatóra vall, mint az a belső, tartalmi mozzanat, hogy az énekanyag a XVIII. század-vég finomkodó rokokkó-pásztorális érzelgősségét tükrözi. Van benne Ányos, Versegly és Faludi dal is. Anyagából néhány a Bocskor és Zemplényi daloskönyvben, Szolga Mihály diáriumában, P. Tullok Mihály, Szentpétery Sámuel, Kresznerics Ferenc gyűjteményében, a Vizkeleti kódexben, a Novák, Veress és Battha melodiáriumban és még több MNM. kt.-ban és másutt található gyűjteményben is megvan. Anyagának mintegy négy ötöd részét nem sikerült más forrásokban feltalálnom. Az énekeskönyvet, melyben a magyar dalokon kívül hat román nyelvű versszöveg is van, 1884-ben Vutkovits György (Marosvásárhely) ajándékozta a kéziratának. A kézirat neve az ajándékozó családnevét őrzi.

Szabó T. Attila: *i. t.* 289 ill. 11.

374. **Wathay Ferenc énekeskönyve (1604)*. MTA kt. Magy. Cod. 4—r 29 sz. 4—r 136 lev. — Egy énekének eleje megjelent a *Hasznos Multságok* 1838—I. évf.-ban.

A XVI. század legelejéről származó, képekkel gazdagon díszített énekeskönyvet a címlap tanúsága szerint Wathay Ferenc, az Fekete tenger mellett, az Fekete toronyban Constantinapolion körül való nyomorult rabságában szerevén Galatha városában csinálta; magától szerzett énekekkel, maga, tulajdon kezével írta Anno 1604. Az énekes könyv első része (107b lev.-ig) mintegy 30 nagyrészt vallásos színezetű éneket foglal magába; ezek között két Balassa-versszakban írt ének is van.

¹⁾ Leginkább e kézirat egykori meglétében kell kételkednünk.

A második része a leírónak és bátyjának életrajzi adatait és egy a török császár zsoldos népére vonatkozó statisztikai táblázatot tartalmaz.

Bodnár Zsigmond: *Magy. ir. tört.* II. 165. — Dézsi Lajos: *Wathay Ferencz.* Századok 1914. 1.; U. a. *Magyar tört. tárgyú szépirodalom.* Bpest, 1927. 21.

375. *Zay-ugróci kézirat-töredék.* A Zay-ugróci lvt. — Egy töredékes énekét kiadta Erdélyi Pál, MKSz. 1901. 63.

A kézirat Nagybáncai Mátyás *Hunyadi János historiája* (1560)-nak egykorú, az eredetihez közelálló másolatát őrizi. A kézirat valószínűleg csak ezt a 15 vszakra és egy fél sorra terjedő verstöredéket foglalja magába.

Erdélyi Pál: *Nagy-Báncai Mátyás énekéhez.* I. h. 62.

376. *Zemplényi daloskönyv (1775 körül.)* Magántulajdon. Kölcsönletét a MNM. Zenei Osztályában. 8—r. — Részleges másolata (XVIII. sz.) U. o. Ms. Mus. 112. 8 - r 45 lev.¹⁾

Mintegy 52, felében egyházi és felében világi darabot tartalmazó kézirat debreceni eredetűnek látszik. Egységes, tervszerű összeállítása a különböző források használatát kizárja. Anyaga feltűnően sok rokonvonást mutat a Kulcsár Pál énekeskönyvének dallamanyagával.

Bartha Dénes: *i. t.* 286 és 287.

377. **Zichy-Jankowich kézirat.* MNM. kt. Fol. Hung. 154 sz. 4—r 45 lev. — Egy versszövegét szemelvényesen közölte Thaly Kálmán: *Ad.* I. 113; majd EPhK. 1884. 364; Olcsó Kvt. 461—6 sz. és Badics Ferenc: *alább i. m.* 229.

A XVII. század második feléből származó kézirat a Gyöngösinek tulajdonított, Thököly Imréről és Zrinyi Ilonáról szöveg, 449 négy soros versszakból álló versszöveget őrizte meg. A kézirat latin bejegyzése szerint előbb Zichy Károly gr. könyvtárában volt, majd Jankowich Miklós gyűjteményébe került, míg végre jelenlegi helyére jutott.

Kulcsár István, Hazai Tudósítások 1806 jul. 6. — Thaly Kálmán: *i. m.* 107. — Háhn Adolf: *Egy kiadatlan költ.* Gyöngyösi I.-tól. EPhK. 1884. 361. — Badics Ferenc: *Gyöngyösy I. összes költ.* (RMKT.) II. 433.

378. *Zrinyi-féle Balassa kézirat.* Ismeretlen helyen van

A csáktornyai Zrinyi könyvtár 1662.-ben készült katalógusában „Gyarmati Balassa Bálint Faitalan énekei“-ről, majd „Ba-

¹⁾ L. a vallásos kéziratok között *Csonka zenegyűjtemény* címszó alatt!

lasi (!) Bálintnak és ... Rimai Jánosnak Istenes éneki"-ról történik említés. A kéziratot csak ilyen utalásból ismerjük.

Dézsi Lajos: *Balassa B. minden munkái* I: XCIX.

379. *Zsélyi Zichy kéziratok*. A gr. Zichy nemzetség zsélyi levéltárában. — Hét éneket kiadott belőlük Dézsi Lajos, IK. 1926. 219; egyet Luksics Pál, IK. 1929. 225.

Jakubovich Emil több XVI. és XVII. századi kéziratot fedezett fel a Zichy család levéltárában; e kéziratok két verses darabja közölt egy Balassa-vers és más két Balassának tulajdonított versszöveg is van. Egyik, Luksics Pál által felfedezett verse a Bornemissza Vak Péteré (1609).

Dézsi Lajos: *Régi magyar versek a gróf Zichy-család zsélyi levéltárából*. I. h. 218. — Luksics Pál: *Bornemissza Vak Menyhért verse 1609-ből*. I. h.

380. *Zsoldos Jákob verseskönyve (1817)*. Ismeretlen helyen van. — Hét énekét kiadta Balassa József, *Etnographia* 1902. 39.

A verseskönyv Zsoldos Jakab mezőlaki prédikátoré volt, aki saját versei után a kézirat üresen maradt lapjaira néhány népdal-szöveget is feljegyzett.

Balassa József: *Magyar népdalok a XIX. századból* I. h. 38.

* * *

PÓTLÁS.*)

113/a. P. Horváth Ádám Holmija (1788 körül). Ismeretlen helyen van. 2—r 221 lev. — Egy verses darabját kiadta Abafi Lajos, *Figyelő* 1876. I. 231.

Kovács József, görgetegi református lelkész szívességéből jutott Abafi kezébe ez a *Holmi* címet viselő kézirat, mely latin, magyar költeményeket, prózai szövegeket, néhány prózai dolgozatot és a végén Kazinczyhoz, Földihez, Baróti Szabó Dávidhoz, Szeredahelyi György Alajoshoz és másokhoz intézett levelek másolatát tartalmazza. A költemények legnagyobb részét felvette P. Horváth a nyomtatásban megjelent *Holmi* első és második kötetébe; a kiadatlan darabok jórészt búcsúztatók, névnapis és egyéb alkalmi versezetek. Az általánosabb érdekességűnek tartott darabokat cím vagy kezdősor szerint felsorolta a kézirat ismeretője, sőt egy Révai Miklóshoz intézett költői levelét ki is adta.

Abafi Lajos: *Horváth Ádám egy kézirata*. I. h. 230.

*) A könyvészeti rész II. csoportjába, a világi kéziratok közé tolandó be!

A CÍMEK ÉS VERS-KEZDŐSOROK MUTATÓJA.

*A Mutató csak a vers- és kéziratcímek, valamint a kezdősoroson ismerle-
tett énekek első sorát foglalja magába; elvétele az énekművek utalására is
hivatkozom.*

A barátok az utcában . . .	145	Akinek ma kedve nincs . . .	158
A bujdosó Rákóczi éneke .	161	Akit elfelejtett Cupido . . .	113, 163
A falusi bírákról	136	Akteon széphistoriája . . .	153
A Frajmauerek éneke	76	Amadé Lászlónak énekeji . .	114
A katona jó paripán megug- ratja magát	113	Amarem desinam te corde .	206
A kibujdosó Rákóczi imája .	195	Amott a csendes völgy ölében	147
A kicsapott mester éneke . .	134	Angyali vagy madár	191
A kölesdi harcról	132	Ananiel fiának... jövődőlő rettentő éneke	169
A legátusok így szoktak . . .	185	Apollonius historiája	195
A magyar insurgensekhez (1797)	158	Arany idejim fojása	113
A mesterek éneke	115	Ave Maria	100
A nemzeti szövetség himnusza	209	Az elcsapott rektor búcsúvétele	134
A prussus király vallástétele	170	Az 1735-iki zendülésről . . .	161
A szerbiák (!) felkelésére stb.	163	Az 1802. esztendőben tartott orsz. gyűl. alatt kijött ver- seknek özveszedése	171
A szerelem gyötrelmei	194	Az én szívem elbujdosott . . .	165
A szerencse tündér kerekén	121, 144	Az igazság jutalma (5 felv. színmű)	192
A szép példa (Széchenyi I.-hoz óda)	164	Az nap eljő nagy haraggal . .	77
A talált gyermek (vigjáték-tö- redék)	160	Az Rosnai torony memoriálisa	146
A viola akkor nyílik	146	Azt mondják nem illik a tánc a magyarnak	185
A violát akkor szedik	201	Árgirus historiája	195
Actio curiosa (1678)	189	Árva gerlice 142, 143, 145, 146, 155, ...	164
Aeneis (fordítás)	122, 168	Árván pihegsélek, vesződöm s nem élek	206
Afflictiis non est superaddenda afflictio	129		
Ah hol vagy magyarok tűn- dőklő csillaga	68, 164	Bankó leányának historiája . .	191
Akár élek, akár halok	206	Battján tábornokné B. Palo- csai Györgyhöz	137
Aki tudja meg nem mondja (Merre lakik Pista bátya) . .	114	Bágyadt szívem, jaj, mint ke- sereg	163
Akkori harag. amikor egy pár- tos hazafi a magyar nyelv ellen dobót ütött Posenban és új magyar szokat írta . . .	160	Bánffi F. gúnverse	147
		Bámulván bámultam az apácán	114

Báthory G. halotti búcsúztatója	166, 172
Belgrád megvételeinek nótája (1788)	 155
Belgrádra vitézim omoljatok	135, 183
Bercsényi házassága	 157
Beriszlói Péter éneke	 118
Beszéljen-e a magyar magyarul?!	129
Bethlen G. dicsőítő éneke	 130
Bethlen G. éneke	 120
Bethlen G. hálaadó éneke	 149
Bethlen István halotti búcsúztatója	 199
Bethlen Kata sírása	 125
Bezerédy búcsú éneke	. . . . . 150, 161
Bezerédy nótája	 151
Bezzeg van Bács vármegyében	145
Bécs várostól nyugatról keletre	185
Békesség (színmű)	 158
Békességes úton járj	 76
Bodrog partján nevededett tulipán	. . . . . 114, 206
Bokros bánat	 158
Bokros bűm habjai	 145
Boldogtalan fejem	. . . . . 145, 164
Boldogtalan sorsa siralmas életemek	. . . . . 144 (2), 147
Boldogtalan vagyok	 205
Bolondság volt nádhoz bízni	181, 207
Bonaparte éneke	 180
Bor és víz vetélkedéséről	 132
Brandenburgi Katalin éneke	 147
Búban én életem siralomban habzik	 145
Bujdosik szegény árva legény	145
Bús szívemet mardosó gondok	. . . . . 160, 201
Bús szívemnek sóhajtása	 206
Búval élem világom	 160
Canció	 189
Cantio elegans	. . . . . 76, 204
Cantio nuptialis	 155
Cantio tristis Joh. Kovas	 192
Cantiones Comunes	 132
Cant. de Adventu Domini	 132
Cant. de Ascensione Domini	 132
Cant. de Beata Virgine	 132
Cant. de Nativitate Domini	 132

Cant. de Resurrectione Domini	132
Dant. de Spiritu Sancto	 132
Cant. elegantissimae	 141
Cant. Hungaricas et Latinas	 205
Cant. Quadragesimales	 132
Czeglédi I. historiája	. . . . . 116, 121
Cigány ének	 145
Cigány oklevél	 146
Cigány requiem	 144
Cigányok eredete	 177
Ciprus szigetében tündöklő ruszám	 207
Congratulatio Militaris	 130
Csak bolondság titkon szenvedni	145
Csak te benned bízok nagyhatalmú Isten	 191
Csak titokban költ tartanom	 191
Csaknem elájultam, hogy meghallottam	. . . . . 114, 207
Csallóközi Ódák és énekek	 167
Csalárd Cupido	 181
Cserebogár, sárga cserebogár	134, 136, 155, 185, 208
Csökmei sárkány	 134
Dalok	 159
De collatione Sancti Johannis Baptistae	 188
De proelio Hungarorum apud Koronczó	 151
Debreceni disputa	 200
Declamatio post examen	 122
Dícséreték	 100
Diákokról ének	 191
Diversae Cantiones Latinae	 129
Dunántuli bujdosó kurucok éneke	 117
E szép szóra jurátus	 163
Ecclesia Unitaria lamentans	 68
Eddig titkoltam, nóha kínlódtam	 167
Egek miért sértetek	 144
Egy asszonyállatról	 136
Egy szegény mendicans szűrét így dicséri	 199
Egy Torda hasadékba beesett... kéményseprőnek epitaphiuma	170

Egyik illeszt, másik illeszt	206	Gyászba borult gondolatim szűnjetek	145
Egynehány halotti énekek	174	Gyere pajtás katonának	145
Egynehány válogatott noták	117	Győzhetetlen én köszálam	118, 137
Egynéhány új ének	156	Ha el nem végeztél	135
Egyszer egy embernek nem volna egyebe	207	Ha meghalok se bánom	163
El kell menni, nincs mit tenni (Jaj, jaj, de keserves mar- sot vernek)	113	Ha megházasodom, jaj, egy vén szatyrot veszek	114
Ellenkező ének a barátról	158	Ha nekem szóltál volna	114, 207
Esztergom megvételéről	131	Ha nem láttam volna galam- képed	206
Encs, Bence, Velenca	163	Ha valaki gyönyörűségesen él valaki frissen	144
Erdély romlásáról (1658)	200	Ha valaki vigan él	163
Erdélyországa Lengyelországba való menetelnek . . . . . leírása	138	Hallja minden háznak ura	188
Erdőkön mezőkön járó	207	Halni megyek oh ne legyenek áldozat	146, 206
Erős várunk nekünk az Isten	37	Halotti énekek	135
Ez húsvét ünnepében	37	Halott-temetésekre való énekek	75
Ez pünköst ünnepében	37	Halotti temetésekre való éne- kek (1694)	75
Ezerhatszázhetvenegyben	163	Házások éneke	119, 181
Édes Dudi, Dudicskám	120	Hegyaljai veszedelem	176
Égek érted, de nem érzed	206	Hervad szívem s árad napon- ként bánatom	207
Ékes madár be elhagyál	145	Hervadt életem	135
Élek rózsám nem haltam meg	114	Himfy szerelmei	147, 203
Élet, élet, kedvessé csak ba- rátság tehet	163	Hitünk fejedelme légy elől- járónk	94
Életem mai komor órái	135	Hogyha még ma egy pincébe lemászok	181
Élj, vigan élj, vigan élj	114	Hol lakik kend komámasszony	163
Én egyedül boldogtalan	162	Hol vagy te már nyalka kuruc	144 (2)
Én éretted gyöttrődöm	207	Holdvilági veszedelem	121
Érted élek érted halok	163	Hóra cimeréről, mikor fogság- ban volt	160
Értekezés a cigányokról	146	Hóra panaszos éneke	208
Fegyvert s bátor szívet	123	Hóra vers	120
Felderült napomat látom én is hajnalomat	113	Hóra világ krónikája	192
Felnyitóm már bús szívemnek	196, 207	Humilkov Matyej Zoraví	114
Fennyen tartod az orrodát	144, 158	Hunyady J. története	152, 209
Fillis	147	Hunyadi László (dráma-töredék)	134
Fillis és Dámon párbeszéde	170	Ideje bujdosásimnak	145
Fortuna szekerén	147	Idvezlő kegyelmes Szent László király	181
Földiekkel játszó	135	Ifjuság virágját, legétség sza- badságát	207
Gergely-napi köszöntők	121, 150	Igen szép ének	180
Gerlicéként nyögdécsélek	135		
Gondolkodjál Magyarország	196		
Görcsös bot	175		
Gyászos életemet szánom ke- servesen	144, 146, 162, 164		
Gyászos szívem, jaj, mint ke- sereg	114		

Imádságok	79
In scholis quid vultis otiosi .	207
Inolus, Inolus, ki miatt szivem bús	113
Istenek osztozkodása	153
Istenében reménylett bujdosónak alázatos könyörgése .	141
Istenes énekek	100
Itt hagynám én ezt a várost .	163
Jaj, gyászba borult árva ország	145
Jaj, már nékem, mert szeretek	207
Jaj, régi szép magyar nép	164, 167
Jaj, te szegény Magyarország	158
Jam pii socii	114
Jámbor házások meghallgatatok	158
Jeles és Istenhez buzgó Imádságok	79
Jeremiás imádsága	85, 95, 96, 98
Jó napot vitézek ide hallgatatok	145
József (II.) halála napjára .	147
József (II.) siratása	160
Józsué éneke	124
Jöjj be hozzám, elfáradtál .	113
Kalpom szememre vágom .	163
Kalmárrúl	191
Katona Istvánról	142
Kádár István története	145, 168
Kánai menyegző	130, 145
Keczer S. haláláról való versek	160
Kecskemét pusztulásáról (1707)	201
Kellemetes kikelet	144
Kemény János (Gyöngyösi) .	173
Kemény János éneke	125
Kemény J. indulója	151
Kenyérmezei diadal	152
Keresztes-Komlósi Fehérvári Károly versei	135
Kesergő szerelem	165
Keserűség életemet	144
Keserves gyötrelmem	191
Keserves, siralmas, zokogó historia	204
Kékszemű szép kisasszony .	207
Kérlek és intelk mostan tégedet	204

Ki mit szeret, ha nem szép is	147
Kincsem komámasszony . . .	114
Kinek hol a kincse	207
Kiöntött a Sajó a partjára . .	163
Kleine Fabeln oder Kätzel .	130
Kloska vers	120
Koháry I. kikoholt versei . .	153
Kolozsvár a kuruc ostrom alatt	201
Kolozsvár szabadulása (1658—60)	200
Korcsmárosné kápolnája a pince	158
Kováts József versei	134
Kösziklán épült ház ostroma	170
Körmöczi J. versei stb.	156
Kuruc világ után	142
Kurucok éneke Magyarország védasszonyáról	153
Lakodalmi tréfa	169
Lamentatio	23, 96
Laus vini	163
Länderliche Stückel	130
Lesz búcsúzás nem sokáig .	207
Lupuj vajda éneke	115
Luther ének	18
Madzsar türki	173
Magasan repül a daru	185
Magyar ódák	157
Magyar városokról	131
Magyarok romlását	181
Manassé éneke	124
Mantovai legények	144, 158, 191
Mars siess hazámba vissza kis seregem	202
Már állandós, nem változó .	207
Mások mondják, mért szerettek	191
Megbolondul a világ	145
Megérem még azt az időt .	185
Meghalt feleségem	163, 180, 205, 207
Meghalt, meghalt a cigányok vajdája	207
Megkedvelem személedet . .	207
Megvirrad még valaha	163
Mely bolondság titkon szeretni	144
Mely kínos a szívnek titkon égni	144, 147, 164
Memoriálé	95
Mennybéli felséges Isten . .	100

Mennybéli szent Isten	168
Mennyből az angyal jöve hoz- zátok	205
Még megérem azt az időt	207
Mészárosné igen csinos a két combja	206
Mi bajom, nem tudhatom	114
Mihi est propositum	158, 169
Mikor én kis gyerek voltam	163
Mikor szeretőjét várja	114, 15
Militares Canciones	129
Militaris Congratulatio	183
Minap, hogy hazaérkeztem	185
Minapában Debrecenből. Bécs felé utaztam	146, 207
Mindenféle (Szirmay)	192
Mindenféle világi nóták	205
Minerva és Juno, Vénus csa- lárdása	180
Mint gerlice madár	145, 180
Mint sír a fehér hattyú Mean- der vize partján	155
Mit búsulsz kenyeres	131, 141
Mit pirongatsz, mit durgálsz	207
Mond meg én kegyesen	191
Most ide, majd oda mind	135
Most izentek Komáromból	145
Most jöttem Erdélyből	113
Mózes éneke	124
Nagy Bercsényi Miklós (ballada)	171
Nagykúnság romlásáról	189
Nay módi	120, 137
Ne aludj immár drága lélek	135
Ne felejts, imádott lélek	163
Ne járj hozzám, szívem, éjjel	144
Nehéz tudni célját végét	145
Nem anyától lettél	206
Nem hiszek már nem, nem	120
Nem kívánok mást csak halá- lomat	207
Nem nyughatom csak búj- dosom	113, 145
Neustadti harc	173
Német sas vert fészket	185
Nósza Palkó, Bence, János	164
Nyalka kuruc	113, 130

Odamentem szép csendesen	135
Oh én édes kedves rózsám	113
Oh én két szemeim az Úrra nézzetek	94
Oh én szegény Belgrád vára	145
Oh hol vagy magyarok tűn- dőklő csillaga	68, 164
Oh kék égen járó fénylő csil- lagoddal	181
Oh mely nagy fájdalom	191
Oh szegény megromlott	117
Oh szívem öröme, mit habozol	206
„Oláh verbung“	155
Oratio Jeremiae prophetae	23
Ócskai Lászlóról	122
Örök Isten adj irgalmat	207
Ötödfélszáz énekek töredéke	164
Őszi harmat után	113
Palinodia	152, 156, 176, 181
Panaszai már elegyes sóhajtással	135
Pannonia siralma	196
Pannoniai ének	116
Parnasszus hegyin mulató	145
Passio	23, 85, 95, 98, 168
Páris éneke	124
Pásztor kesergése	147
Pásztorok keljünk fel	158
Pestiskorra való ének	68
Péroról lázadásról	190
Péroról veszedelme	145
Pokolbeli látomás (1626)	121, 136
Pomali me pichuj	114
Porából megelégedett Phoenix	171
Primiciára való szép istenes énekek	203
Proserpina elragadtatása	181
Püspöki városa romlása	121
Quae coelo facie bella	114
Quodlibet (Szirmay)	192
Rákóczi éneke Bocskayról	185
Rákóczi nóta 131, 161, 170, 186, 190, 198	165
Rákóczi F. bucsuzó éneke	137
Rákóczi F. bús éneke	137
Rákóczi F. buzgó éneke	185

Rákóczi László éneke	145
Rákosnál a pesti vásárkor	144
Recrudescunt	151
Reménység az embert gyakor- korta táplálja	207
Reménység, reménység, de hamar megcsalál	162
Régi napok, régi napok, Er- délyország s más országok	144, 182
Ritka kertben találsz kinyilt virágot	113
Rythmi Natales, Paschales és Pentecostales	188
Rimaszombatnak gyászos és siralmas esete	170
Rimánotzi éneke	158
Rorate coeli	77
Rotogul pópa verse	120
Római bölcseknek régi feje- delme	117
Rusztán-császár historiája	124
Sárga csizma, veres nadrág	169
Sárga csizmás Miska	163
Schola-mester panasza	121
Sebes agynak késő sisak	183
Servetus megégetésének his- tóriája	170
Servetus éneke	204
Servetus Mihály utolsó fisz- tességtétele	119
Sénlődők esztendeje már	207
Siralmak	23
Siralomnak, fájdalomnak völ- gyében kesergék	145
Siralmas életem, szánom cse- lekedetem (Hogy asszony- nyá lettem)	144, 145, 163, 207
Sodoma, Gomora veszedelméről	123
Sok búkat árasztott	113, 144, 186
Sok kínokkal terheltetem	191
Sok százezer példát immáron láttatok	207
Sokat futtattam elmémet	207.
Sóhajtozik egy szép nimfa magában	163

Szala vármegyei banderisták éneke (1790)	158
Szánom szívem, hogy így tör- tént	207
Szemeimből árvíz módra	147
Szenán basa historiája	122
Szent János éneke	124
Szentséges szüz Mária	168
Szeőke Ambrus dala	151
Szeress engem én kedvesem Szeretlek szívemből	206
Széchenyi Istvánhoz óda	164
Szép a legény ideig	118
Szép és különféle világi énekek	130
Szép kinyilt rózsa, gyenge viola	183
Szép világi énekek	120, 205, 207
Szilágyi és Hajmási	202
Szomorú csillagzat	135
Szörnyű nagy az mulandóság	207
Szörnyű nagy romlásra	145
Te kékszemű kis leányka	207
Te vagy éltem, reményem, fényem	120
Telles életemben soha il ked- vemben	207
Tenger búknak közepette	158, 163
Tékozló fiú historiája	204
Tied vagyok, rabod vagyok	180
Tiszántul való csikósnak a Du- nántul való magyarokkal ve- télkedése	142
Titkon sírok	163
Tót verbung	155
Török Áfium	123
Trója veszedelme	180
Tsalloközi ódák	167
Túl a vizen egy nimfa ma- gában	113
Tücsök házasság	145
Tündérhez hasonló pártoskodó ország	166, 172
Ungarischer Tanz des Fürsten auss Siebenbürgen	186
Új módi szokások	185
Ujváriak dicséreti	209

Úri szent vacsorához való készület	154	Víg napok szárnyon jártok . .	184
Út a szécsényi gyűlésre . .	124	Víg tavaszkor zöld pázsit . .	135
Vajon kinek panaszoljam . .	145	Vigy Uram a melle (!) földre .	207
Vak Battyánrúl való ének . .	194	Világ haszontalanság . .	114, 144
Valedictio	119	Világi énekek	207
Van egy híres, nevezetes vá- vá-város	144	Világi különb-különbféle nóták és versek	155
Vale mi dilecta cordis . . .	191	Világi nóták	198
Vale, vale Pannoniám . . .	207	Virágok királya Perseus én vagyok	147
Válaszúti komédia . . .	168, 200	Vivat nostru corona	114
Válogatott szép énekek . . .	203	Vivo roso, non morui	114
Veres bársony süvegem . . .	163	Wie com ich vor deines Va- ters Haus	114
Verschiedene Deutsche weld- liche Gesänge	130	Zajos habjait a tengernek . .	180
Versus Hungarici	188	Zolyom megvétéléről	198
Vesszen el a világ	145	Zöldhalomban zúg a malom .	163
Végig mentem egy embernek az udvarán	163	Zöld Marci nótája	151
Vidám kedvem hová lettél .	144	Zöldítsétek egek hamar a me- zőket	142, 181
Víg cantio	195	Zrinyi M. éneke (1664) . . .	181

JAVÍTÁSOK ÉS KIEGÉSZÍTÉSEK.

- 11 l. felülről a 6. sorban *Batthyáni* h. *Batthyány*.
Uo. alulról a 3. sorban *időznék* h. *időzném*.
12 l. felülről a 23. sorban *énekeskönyv* h. *énekeskönyv*.
Uo. alulról a 1. sorban *ekinti* h. *tekinti*.
16 l. alulról a 8. sorban *Szilágyi* h. *Szilády*.
19 l. felülről a 14. sorban *parafoázisát* h. *parafrázisát*.
Uo. felülről a 15. sorban *jelenséget* h. *jelenség*.
Uo. alulról a 3. sorban a *részek* szó után az *esetében* szó toldandó be.
20 l. felülről a 15. sorban *Batthány* h. *Batthyány*.
31 l. alulról a 15. és 21. sorban *Thury* h. *Thúry*.
38 l. alulról a 12. sorban *kódoxének* h. *kódexének*.
39 l. felülről a 2, 3 és 6. sorban a ( )-ek kiegészítendőek.
40 l. alulról a 12. sorban *műveltségeinek* h. *műveltségének*.
42 l. alulról a 19. sorban a *De* után az *az* szó toldandó be.
43 l. alulról a 3. sorban *1661* h. *1561*.
46 l. felülről a 18. sorban *XVII.* h. *XVIII.*
47 l. alulról a 19. sorban *sziveket* h. *Sziveket*.
51 l. alulról a 17. sorban *Társaságnak* h. *Társaság*.
57 l. felülről a 3. sorban *ami* h. *amit*.
Uo. felülről a 19. sorban *csaknem* h. *több mint*.
Uo. felülről a 19. sorban *472* h. *572*.
Uo. felülről a 23. sorban *csaknem hétszerte* h. *mintegy nyolcszorta*.
Uo. felülről a 24. sorban *tanálmányának* h. *tanulmányának*.
Uo. felülről a 26. sorban *1550* h. *1520*.
63 l. alulról a 9, 14 és 18. sorban *Thury* h. *Thúry*.
64 l. felülről a 4 és 9. sorban *Thury* h. *Thúry*.
65 l. felülről a 3. sorban *meg* h. *még*.
67 l. felülről a 20. sorban *Deák Farkas* h. *Deák Péter*.
68 l. felülről a 13—14. sorban *lamentas* h. *lamentans*.
Uo. felülről a 23. sorban *Thury* h. *Thúry*.
70 l. felülről a 19. sorban *kézirat-é* h. *kézirat*.
Uo. alulról az 1. sorban *dízsítései* h. *díszítései*.
71 l. felülről a 16. sorban *Thury* h. *Thúry*.
72 l. alulról az 1. sorban " " "
73 l. felülről az 5 és 11. sorban *Thury* h. *Thúry*.
Uo. alulról az 1 és 7. sorban " " "
74 l. felülről a 18. sorban *MEN* h. *MENÉ*.
77 l. felülről a 18. sorban *rorate* h. *(Rorate)*.
78 l. felülről a 4. sorban *kódexünk* h. *Kájoni énekeskönyvének*.

- Uo. alulról a 3 és 12. sorban *Thury* h. *Thúry*.
- 80 l. felülről a 3. sorban *MEN* h. *MENÉ*.
- Uo. alulról a 9. sorban *Szárhegyi kódex* h. *Szárhegyi—Kájoni kódex*.
- 84 l. alulról a 17. sorban *Thury* h. *Thúry*.
- 85 l. alulról az 1. sorban *Erdélyi Pál* h. *Kanyaró Ferenc*.
- 87 l. alulról az 5. sorban *mondj* h. *mondja*.
- Uo. alulról a 12. sorban *Thury* h. *Thúry*.
- 91 l. felülről a 8. sorban *Gyorggyel* h. *Györggyel*.
- 92 l. alulról a 9. sorban a *bele* szó törlendő.
- 95 l. felülről a 7. sorban *passinálé* h. *passionálé*.
- 97 l. felülről a 15. sorban *sorozható* h. *sorozható*.
- Uo. alulról az 1. sorban *kezeírásával* h. *kezeírásával*.
- Uo. alulról a 2. sorban *megvizsgálásakor* h. *megvizsgálásakor*.
- 104 l. felülről a 23. sorban *protokoltum* h. *protokollum*.
- 105 l. alulról a 12. sorban *Thury* h. *Thúry*.
- 106 l. alulról a 23. sorban *is csonkult* h. *csonkult is*.
- 109 l. alulról a 17. sor után betoldandó a 110. lapról az első két sor.
- 110 l. felülről az 1—2. sor törlendő.
- 113 l. alulról a 14. sorban *XVI I.* h. *XVIII*.
- 115 l. felülről a 3. sorban *XVVIII.* h. *XVIII*.
- 116 l. alulról a 6. sorban *Aron* h. *Áron*.
- 117 l. alulról a 16. sorban a *meg* szó után az *az* szó toldandó be.
118. l.-on a 33. sz. kézirat *Béldi* címszava előtt a * törlendő.
- 126 l. felülről a 15. sorban *Kálmán* h. *Kálmány*.
- Uo. alulról a 11. sorban az első *XVIII.* h. *XVII*.
- 127 l. alulról a 8. sorban *XIX.* h. *XIV*.
- 128 l. felülről a 4. sorban *MAT* h. *MTA*.
- Uo. alulról a 3. sorban *gyűjteményében* h. *gyűjteményébe*.
- 131 l. felülről a 20. sorban *lebőnek* h. *lebőnek*.
- 138 l. felülről a 6. sorban *Mészáros* h. *Mészáros*.
- 143 l. alulról a 9. sorban *vers* h. *verso*.
- 144 l. felülről a 11. sorban *I—II.* h. *I—III*.
150. l. felülről a 17. sorban *Thali* h. *Thaly*.
- Uo. felülről a 27. sorban *vegyes*, után betoldandó a *de* szó.
- 151 l. a 2. sorban *anogrammáinak* h. *anogrammáinak*.
- Uo. felülről a 9. sorban a *Kálmán* szó után betoldandó az *egy* szó.
- Uo. felülről a 20. sorban az *egyike* szó után betoldandó az *a* szócska.
- 153 l. felülről a 3. sorban *Recreatione* h. *Recreationem* és 19 5 h. 1915.
- 154 l. alulról a 12. sorban *koóttá-* h. *kóttá-*.
- 160 l. alulról a 20. sorban *Jelezte* h. *Jelzete*.
- 161 l. alulról a 12. sorban *Kálmá* h. *Kálmán*.
- 162 l. felülről a *-zassági* h. *-zassági*.
- 165 l. alulról a 2. sorban *amely ma már nincs meg* h. *amelyek ma már nincsenek meg*.
- Uo. a 13. sorban a *kéziratot* szó után az *a* szócska toldandó be.
- Uo. a 17. sorban *kézirat* h. *kéziratot*.
- 168 l. alulról a 6. sorban a második 431 törlendő.
- 169 l. felülről a 16. lapon *Aniel* h. *Ananiel*.

- 170 l. felülről a 6. sorban *Szirmai* h. *Szirmay*.
- 171 l. a 221. kézirat irodalmi utalásába (alulról a 18. sor elé) betoldandó a következő szöveg: Szalay Gyula: A „Porából megéledett Phoenix“ *Gyöngyösi kéziratában*. Figyelő 1887. XXIII. 232.
- Uo. alulról a 8. sorban *Hng.* h. *Hung.*
- 177 l. alulról a 19. sorban *insurgans* h. *insurgens*.
- 178 l. felülről a 9. sor végére *II. 369.* irandó.
- Uo. alulról a 3. sorban *kütönböző* h. *különböző*.
- Uo. alulról a 10. sorban *Dr.* h. *Br.*
- 179 l. felülről a 12. sorban *1977* h. *1877*.
- 184 l. alulról a 2. sorban az *Oct.* szó törlendő.
- 185 l. felülről az 5. sorban *a* h. *A*.
- 186 l. felülről a 7. sorban *Mátrai* h. *Mátray*.
- Uo. alulról a 8. sorban *napló* h. *Napló*.
- 187 l. alulról a 6. sorban *ezt* h. *azt*.
- 191 l. felülről a 4. sorban *lenyárol* h. *leányáról*.
- Uo. a 10. sorban *74* h. *268 ill. 74*.
- 197 l. alulról a 14. sorban *közül* h. *körül*.
- 198 l. alulról a 14. sorban *MTH* h. *MTA*.
- Uo. a 7. sorban a *talán* után az *egykorú* szó toldandó be.
- 202 l. felülről a 13. sorban *Egy* h. *Két*.
- 208 l. felülről a 16. sorban *yen* h. *lyen*.
-

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	5—7
BEVEZETÉS	9—51
<i>Rövidítések</i>	10
<i>I. Vallásos kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink</i>	11—39
<i>II. Világi kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink</i>	40—51
KÖNYVÉSZET	53—211
<i>Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészete</i>	55—56
<i>Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink lelőhelye</i>	58—61
<i>I. Vallásos tartalmú énekeskönyveink és verses kézirataink</i>	62—111
<i>II. Világi énekeskönyveink és verses kézirataink</i>	112—211
<i>A címek és vers-kezdősorok mutatója</i>	212—218
<i>Javítások és kiegészítések</i>	219—221
Tartalomjegyzék	223

Ára 120 lej (5 pengő).